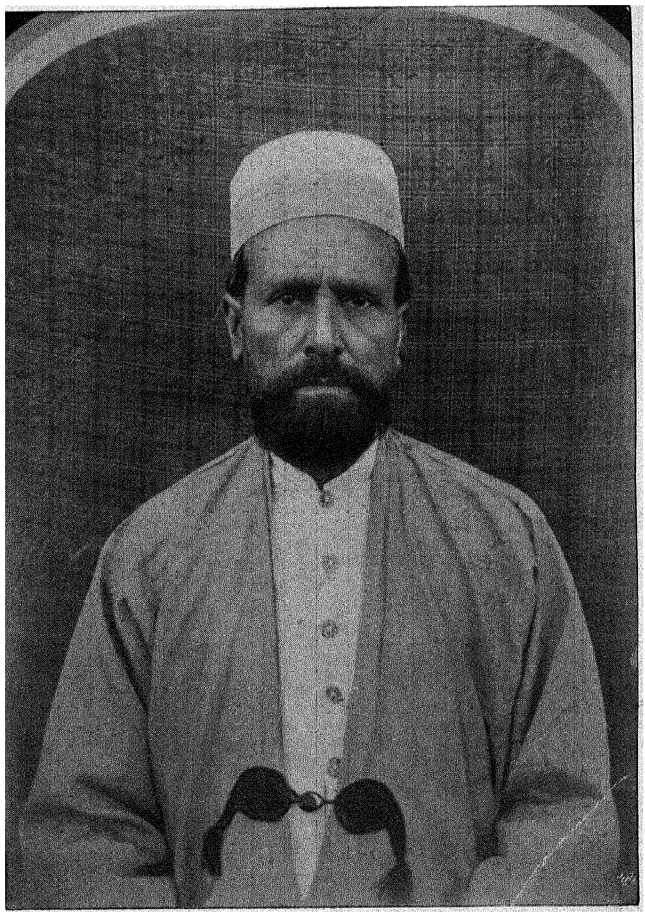
UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228068
UNIVERSAL
LIBRARY

TIGHT BINDING BOOK

-26725

قاضی محمد علیم‌الدین "علیم" عفی عنه

سنه ۱۳۲۹ هجری مطابق سنه ۱۹۱۱ع

انڈین پریس الہ‌آباد

ما شاء الله لا قوة الا بالله

این مجموعه دل نشین مشتمل بر منظومات فارسی مطبوع هر طبع رسا و سلیم یعنی

دیوان علیم

و موسوم باسم تاریخی

سخن دلچسپ

تصنیف فکر فاضی علیم الدین علیم متوطن قصبهٔ سهنه ضلع گورگانوه الحال رشتهٔ دار بخدمت محکمهٔ دیوانی مرادآباد

در مطبع فیوضی فیض پنور مطبوع شد

کتابخانہ
بابت ۱۹۱۵ء
۷۔۷

بسم اللہ الرحمن الرحیم

محمدت نگاری مبدء فیاض آنسوی عقل و گمان است و موہبت شماری واہب بے منت
برتر از حوصلۂ خرد وران ست بسیار بخشی کہ سخنوران را اندیشۂ آسمان پیما عطا فرمود و
بی نہایت دہندۂ کہ بخشش ہای او را احصا نتوان نمود بر دل زبان آوران ابواب معنے ہای
شگرف کشادہ و مضامین بندان یگانۂ طبیعت را معنی ہاے بیگانہ دادہ بزم سخن را از
فیضان او رونق تازہ و جمع خوش خیالان را بلطف او جمعیتے بی اندازہ طبع نکتہ سنجان را
روانی بحر از کرم او حاصل و ذہن نغز گویان از مرحمت او برسائی ہا شامل آنست کہ اگر
توفیق او رفیق نگردد آغاز صورت انجام نپذیرد و انجام ہر مطلب بی دستیاری کار سازیش
نقش آغاز نگیرد و قیاس را در اندازہ گرفتن کارش باد در مشت و گمان را در خیال
آوردن دستگاہش کوہ بر پشت زبان را نیروے گفتار از زانی داشت جسم را جان
و جان را جسم برگماشت ذاتش از حیص بیص مبرا و صفاتش از چونی و چندی معرا شکستگان
را رازمومیائی قدرتش بستگی پذیرد و بستہ کاران را از رحمتش گشادی بروی کار دانشمند
با درا ک کنہ ذات کبریائیش کار را پیش نبرد و در ین میدان اشہب فکرش سکندری خورد
فصحای جہان در ادائے لوازم ستائیش او فرو ماندہ اند و بلغاء دوران در نگارش

حمدش بدانسان که باید خود را در گنج حیرت نساندہ اند وچہ اچنین نباشد کہ خشوران ہم
درین جا زمزمۂ عجز وانکسار خواندہ اند خاصہ وخشور بازپسین ہرگاہ در مقام
تحمید لا اُحصے وما عرفناک فرماید پیداست کہ این تیرہ درون ازین عہدۂ دشوار
چون برآید زہی وخشور کہ وجود باجود او باعث ایجاد وتکوین کائنات وسبب
نجات گناہگاران است ونام نامیش محمدؐ واحمدؐ دلکشا چون نسیم صباح وجان بخش تر
مانند نوبہاران است آنکہ از عالم ناسوت بسوی لاہوت رخش جہانیدہ وازانجا بعد
مشاہدۂ سرائر بیچونی خود را در اینجا رسانیدہ بادہ خواران خمخانۂ بزم ہدایتش سرشار
نشۂ خدادانی ورہروان راہ معرفت از قاید عنایتش فایز منزل عرفانی خدائے
بی ہمتای تا ذات عالیش را رحمت عالمیان فرمودہ شادمانیم کہ زحمت ہای ماتمیان
رخت خویش از جہان ربودہ آل اطہارؓ وچار یارش راشانی است کہ ستایشگر چنانکہ باید نتواند
ستود وعقدۂ مناقب این گروہ والاشکوہ باندازۂ بایست نتوان کشود صلے اللہ علیہ
وعلی آلہ واصحابہ وسلم ازانجا کہ پس از گذارش حمد ونعت ومنقبت سخنوران را آئین
آنست کہ اسباب تصنیف وتالیف ودیگر رود ادر ابگارش آرند لہذا این بلی سرای
ہم در عرض احوال خویش مبادرت می نماید امید کہ حمل بر افتخار ومباہات من نخواہد رفت
موطن این کج مج زبان کہ با ازیانشناسد قصبۂ سہسنہ متعلقۂ ضلع گورگانوہ است
کہ از شہر دہلی بفاصلۂ بست کروہ جانب جنوب واقع ست ومولد من موضع محمد آباد
ضلع فرخ آباد کہ آنجا والد ماجدم جناب قاضی حسام الدین صاحب کہ جای ایشان
در خلد باد بتقریب روزگار وتقاضای آبشخور قیام مبداشتند ہمانا در اصل وگوہر
بنی اسرائیلی ہستم ووصف اضافی دودمان من از شرف عہدۂ جلیلہ قضاست

کہ نیاکان مرا از شاہنشاہان سلف حاصل شدہ بعد پذیرفتن پیکر ہستی ہر گاہیکہ سنین
عمرم ہفت رسیدند مرا بغرض تعلیم بخدمت جناب مستطاب ادیب لبیب مولوی شیخ
فرید الدین احمد صاحب دام حیاتہ کہ خال بزرگوار من واز اعیان ونجبای قصبہ
کوٹلہ قاسم وا باعن جدٍّ در علم وفضل یگانۂ روزگار ہستند سپردند تا آنکہ سالیان در خدمت
آن فرید عصر وعلامۂ دہر باستفادہ گذراندم ونوشتنی ہا نوشتم وخواندنی ہا خواندم
چون در انجمن معزی الیہ بسا اوقات ذکر نظم فارسی بمیان می آمد ازین رو دنیز بذوق
ازلی مرا جانب نظم فارسی رغبتی مے شد بعد سواد برگرفتن بسیاری دواوین وبیاض
ومثنویات وقصاید وغیرہ قدیم وجدید اہل زبان فارس را بہزار سعی وتگاپو فراہم گردیدہ
ودیرہ شد ومدتے نگذشت کہ از فیض فیاض دستگاہ موزونیت اشعار ہم دست داد
از بدایت شوق ومشق تا ایندم ہر چہ گفتہ ونوشتہ شد ہمہ را نتیجۂ فیضان الٰہی می پندارم
وبر گردن خویش بار منت ہای اوستاد ازل میدارم واز ینجاست کہ گاہی خود را درین
فن ممنون اصلاح ومرہون مشورۂ شعرا ہمعصر نہ پسندیدم ودر اکتساب این شیوۂ
شیوا گرد شیوا زبانان این دیار نگردیدم مرا سخنے کہ از دل بزبان آمد وتا صورت زیبائے
نگرفت زنہار معیار پذیرائی نگرفت تا شباب ماند در دل توانائی وبد ماغ تاب ماند واکنون
کہ وقت پیری رسید کسالت وناتوانی در تن جا گزید وشوق وعزمی کہ در نظم آرائی و
وغزل سرائی داشتم انحطاط پذیرفت وطالع بیدار جوانی یکبارگی خفت بنا علیہ مناسب
دانستم کہ سخن ہائیکہ روشناس صفحۂ کاغذ گشتند آن ہمہ را با معان نظر باز بہ بینم و
گذاشتنے را بگذارم وچیدنے را بچینم ہر چند کہ پیشینیان را بفراہم آوردن سرمایۂ بلند
پایۂ نظم ونثر خود ہیچ نکشود تا مرا بگرد آوردن این کلچترہ ہا چہ خواہد رو نمود ولیکن

بخواهش دل سودا زده و گرایش جان افسرده بغرض ابقای نام و یادگار خویش زادهای طبع را که ترکیب استحسان داشتند و در مسودات بودند بعد تهذیب بصورت دیوان درین اوراق درج کردم و مثنوی قصهٔ سیاه پوش و دیگر قصاید و قطعات وغیره را که ناتمام و ملاحظه طلب هستند از شیرازهٔ تدوین برآوردم اگر خدای پاک خواهد و عمر ناپایدار یاری دهد آنها را نیز تکمیل رسانیده بخدمت احباب پیش کرده خواهد شد ورنه هرچه خواستهٔ خدا خواهد بود آن بظهور خواهد آمد قطعهٔ بزرگ را که از بس نغز و مضمون دلگداز حسب حال اینجا است طراز این صفحه می کنم و دل خود را از ارمان های ناروا باز میدارم ؎

گر بماندیم زنده بردوزیم	جامهٔ کز فراق چاک شده
ور بمردیم عذر ما بپذیر	ای بسا آرزو که خاک شده

سخن چندانکه بمرتبهٔ فصاحت و بلاغت رسیده باشد فاما از بلندی و پستی و خوف توارد و الزام سرقه مصون نگردیده باشد آزین رو می ترسم و چشم دارم که سخن گستران بالغ نظر و معنی آفرینان والاگوهر جائیکه درین اشعار من که بشمار سه هزار و هشتصد و سی و هفتاد و سه رسیده اند لغزشی و در جادهٔ کلام خامم نشیب و فرازی بینند و یا بوے توارد یابند بوالا نژادی و بلند نهادی آنرا بخشند و تهمت بانه نهند شعر عیشی لکهنوی را که در باب توارد بسیار خوب است بمناسبت مقام اینجا می نگارم و صداع افزای ایشان میگذارم ؎

سر رشتهٔ توارد معنے گسسته نیست	قفلی بباب خانهٔ مضمون بسته نیست

و این ارشاد سراپا رشاد حضرت شیخ شیراز رحمة الله علیه را هم شفیع آرم ؎

تو نیز اربدی ببینیم در سخن	بخلق جهان آفرین کار کن

و نیز علیم بیچاره را بجرم اینکه هندی نژاد است و در پارسی حرف زده پیغاره های

جگر خراش ندهند و دانند که مبدء فیاض هر کسی را آن مایه که خواهد به بخشایش های بزرگ خود امتیاز وافر بخشد که بفهم کسے در نیاید یارب این معنوی ریزهای جواهر که پیش ظاهر بینان چون سنگ و خذف هیچ ارزشی ندارند زیب پیرایهٔ اصحاب دانش و فن شوند و تا قیام نظم پروین و پرن آسیب انتحال و زبونی از دست و زبان جهّاد زشت افعال نه بینند لکاتبه

از لطف خدای مالک عرش برین	اگر دیده مدوّن این کلام شیرین
در گوش علیم هاتف غیب بفور	گفته سخن وثیق ـ سال تدوین

والسلام ۱۲۶۲ھ

قصائد بلا ترتیب ردیف منجملهٔ دیوان هذا

قصیدهٔ اوّل در حمد و توحید الله تعالی جلّ شانه

سپیده دم چو سبک خاستم ز خواب سرور	شنیدم از لب رضوان خلد سورهٔ نور
ندا رسانده بگوشم سروش فرّخ فال	که ای مقدّم ارباب کارگاه شعور
بیا ببزم مسرّت گذار غمکده را	که تا ز چشم ببینی جمال وعشوهٔ حور
پی حصول مطالب ز خود سفر بنما	قدم براه طلب نه که نیستے معذور
تلاش وسعی بهر کار شرط بهروزی است	چنان بکن که شود سعی تو همه مشکور
مشو اسیر بلاے تعلقات جهان	بکن محبت بسیار با سراے غرور
پلاس فقر و فنا را بساز زیب بدن	مباز دل بد بیقے و اطلس و سیفور
نخست وقف بکن خویش را بخوردن نیش	سپس بخواستن شهد و سوی زنبور
به پیش داشتن آئینه را چه سود دهد	که در جلاش نمود است حیف زنگ فتور

سفر بہ پیش و عجب اینکہ آبلہ پائے ۔۔۔ رہِ دراز پُر از خار و کار دو سا طور
زبادۂ طرب افزا چسان شوی سرخوش ۔۔۔ کہ از بلاہلِ آفات گشتۂ مخمور
بخیز و بہر چہ افتادۂ بہ پستی ہا ۔۔۔ بکن بہمّت مردانہ عزم جانب طور
کدام کیش کہ در وی رواست خونخواری ۔۔۔ چہ از وجود بشر باشد و چہ از انگور
اگرچہ در خرد و فہم و صورت انسانی ۔۔۔ ولیک خندہ زنانند بر تو وحش و طیور
چہ میدہی دل خود بر لذائذ دنیا ۔۔۔ چہ گوش میکنی آوازۂ نے و طنبور
دلت چو غنچۂ گل بستہ روی و پژمردہ ۔۔۔ تنت فسردۂ و جانِ تو خستۂ و رنجور
تمیز نیست بہیچک میان خار و گلت ۔۔۔ ہمی ز ہم نشناسی ظلام را از نور
دلِ تو خواہش قربِ حضور ما دارد ۔۔۔ ولے ز لہو و لعب ماندۂ لبا مجبور
گہے دل تو وجود و شہود پیمایید ۔۔۔ گہے حریفِ اَنَا الحق شوی تو چون منصور
گہے بجادۂ صدق و صفا گذاری پا ۔۔۔ گہے ز جادۂ صدق و صفا کنی تو قصور
گہے بعالم صورت در آئی از معنے ۔۔۔ گہے چو معنیِ باریک می شوی مستور
گہے ز گفتن مطلب زبان کشی در کام ۔۔۔ گہے کنی لب خود وا بمدح و وصف صدور
چہ ات ز وصف و ثنای صدور بکشاید ۔۔۔ کہ ہست نزد خرد مند ہیچ ضرب کسور
شگفت ہست باین مایۂ سخن کہ ترا ست ۔۔۔ خموش بہر چہ بنشستۂ ز مدح حضور
دمی کہ آمدہ در گوشم این ندای لطیف ۔۔۔ غریقِ بحرِ مسرت شدم ز عین سرور
ولے بفہم نیاید کہ این ندای سروش ۔۔۔ چرا ست جانب من در گذارش مستور
ہمی بکشف ہمین گفتگوے راز و نیاز ۔۔۔ نمودم از دل و جان سعی بیش تا مقدور
گہے ز پیرِ خرد پرس وجوے میکردم ۔۔۔ کہ ہست لائقِ تمدیحِ من کدام حضور

که باز آمده در گوشم این ندا ناگاه
که ای رقم کش معنی چه گشته مجبور

تعجب است ندانی که کیست لائق حمد
بدان که هست خدای کریم و رب غفور

بفور آمدن این ندا بجد شش زود
نوشته خامهٔ من این قصیدهٔ پُر نور

مقدّری که خورش میدهد بپیشهٔ مور
مقدّری که به بخشد تمیز و عقل و شعور

مقدّری که نه یارست دنی مددگارش
فراشت خیمهٔ چرخ بلند بی مزدور

مقدّری که گل آرد پدید از آتش
مقدری که دهد جوشش آب را تنور

مقدّری که زدریای ژرف تحمیدش
سخنوران جهان را محال هست عبور

مقدّری که بزخم گناهگارے ما
نهد زرحمت بسیار مرهم کافور

مقدّری است که از یک اشارهٔ حکمش
بفور یافته از غیب کائنات ظهور

مقدّری ست که اوصاف بندهٔ پرورش
محال هست که سازد زبان ما محصور

مقدّری است که بخشد بکاه طاقت کوه
کند زسطوت او باز اطاعت عصفور

خدای کون و مکان قادر و قدیر که هست
خزانهٔ دل عاصے زیاد او معمور

کسی که سُرمهٔ فرمان او بچشم کشید
هزار چشمک پنهان زده بتابش هور

هر آنکه گردن خود پیش او نهاد بر است
هر آنکه ساخته اعراض از و شده مقهور

ببین کسی که نموده زحکم او اعراض
دمار داده بجانش چها زخیل طیور

پئے هدایت و دفع سیاه کاری ها
بسوی خلق فرستاده وه گزین و خشور

محمّد عربی شافع گنه گاران
بملک شرع مبین آمر و جهان مامور

هر آنچه داده زفرمان ایزدی ابلے
گزیده خلق دارا از عقیدهٔ موفور

حلیم باش و منه پا برون ز حد ادب | متاز هر زه که این راه هست بس مخطور
همان بس است که دست دعا بدرگاهش | بکن بلند ز عجز و خشوع نے از زور
ز دیده اشک ندامت بریز هر لحظه | که تا ز بحر ملامت کنی بسهل عبور
الٰهی از کرم بے حساب خویش بکن | بگنج صبر و قناعت دل مرا گنجور
به بخش همت و توفیق تا کنم طاعت | نیاورم بدل خود هوای فسق و فجور
فرست روشنی آفتاب رحمت خود | که روز من ز گناهان شده شب دیجور
دمیکه عرصهٔ خوف و رجا بپا گردد | بلطف خویش به نیکان نمائیم محشور
طفیل احمد مرسل دران دم هیبت | ز پرس و جوی گناهان نسازیم مقهور

قصیدهٔ دوم در نعت حضرت سرور کائنات فخر موجودات محمد مصطفے خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم

بیا که کرده فراقت مرا دل آزاری | خوش آنکه از دلم آزار هجر برداری
ز هر دو چشم ز بس اشک سرخ ریخته ام | ز فرق تا قدمم گشت جامه گلناری
غم و الم بفراق تو عمرها خوردم | دریغ وصل تو با من نکرده غمخواری
تنم نخستی و تنها دیش گهے مرهم | دلم ربودی و نا آمدی بدلداری
شدم غریق به بحر محبت تو کنون | بگیر دست مرا زود تر اگر یاری
از انکه شیوهٔ و کار تو بیوفائی هست | ستره ام ز دل اندیشهٔ وفاداری
ادای و جلوهٔ و ناز قیامت آشوبت | ربوده هوش و خرد از بتان فرخاری
تو سیم و زر طلبی و مرا کجا ز رو سیم | شوم فدای تو نزد من ست ناداری
نگاه و غمزهٔ جادوی تو ز من برده | قرار و جان و دل و دین و صبر و هشیاری

من از برائے تو ہستم ہمیشہ محو وفا
تو بہر من زچہ داری سر جفا کاری

نصیب گر مسنگان وفا و مہربتان
نبودہ است دریغا بجز جگر خواری

بہ تنگ آمدہ حال من از تغافل دوست
اثر بہ بخش خدایا بنالۂ زاری

ببین بسوی من زار گہ ز نرگس مست
گذشتہ عمر کہ افتادہ ام بہ بیماری

ترا بگفتۂ اغیار زشت زیبا نیست
کہ دشمنم شوی و دوستم نہ پنداری

چگونہ پای زکوئے تو باز پس بکشم
کہ نیست رفتنم آسان ولی بدشواری

مرا چہ زانکہ متاعم نماند لیک خوشم
کہ کردہ ام غم عشق ترا خریداری

دویدنم پئے وصل تو ہیچ سود نداد
دریغ بوالہوسی کردم و زیان کاری

گزیر نیست ترا ہیچ گاہ از بیداد
چنانکہ شیوۂ چرخ آمدہ ستمگاری

مدد نمیرسدم گر ز سوی تو چہ خطر
مگر کہ لطف شہنشہ کند مددگاری

شہنشہے کہ بارد وی عالیش بدہند
بجبرئیل امین منصب علمداری

شہنشہے کہ بہنگام جلوہ ریزی او
روند عیسیٰ و الیاس در جلوداری

شہنشہے کہ بکوید بپای شرع متین
ہزار فرق ضلالت بگرم رفتاری

شہنشہے کہ شدہ تا ظہور مسعودش
ز دہر رخت ببردہ نشان دباری

شفیع روز قیامت محمد مرسل
نشان رحمت و محبوب حضرت باری

پس از خدا کہ حقیقی ست داور دوران
ورا سزد بجہان مجاز دادداری

زہے ز نور تو پر نور گشتہ ملک قدم
حدوث را قدمت دادہ گرم بازاری

زہے سبکروی تو بعرصہ معراج
کہ ماندہ جوہر اول ز تیز رفتاری

زبیم محتسب شرع تو بدہر امروز
نماندہ نسبت ساغر بوصف سرشاری

چہ مایہ شوکت و شانِ تو ہست کز یزدان
با نبیا معظم تر است سالاری

بنامِ پاک تو نازم کہ پیر سرانديپ
نمودہ ورد لب و رُستہ از گرفتاری

برائے عرض تمنائے دل کلیم اللہ
ز فیض نطق تو آموخت نغز گفتاری

کفیل ناشدۂ بہر کار آمرزش
یقین کہ ہیچ نگردد بامتت ناری

کسی کہ خفتہ بخاکِ درِ مقدس تو
بحق کہ یافتہ بہر دو ام بیداری

برائے ہر دو جہان رحمتِ خدائی
کہ آمدہ چو تو با این خجستہ آثاری

تبارک اللہ بدلگرمی شفاعتِ تو
سزد کہ فخر نماید بخود گنہ گاری

تو سروری و ہمہ را اطاعتت لازم
ز تست خواجگی و از جہان پرستاری

بہ پیش خُلق عظیمت کہ ہمیشال آمد
سخن برائے چہ رانم ز مشک تاتاری

خدا ست والۂ ذاتت تو والۂ اُمت
غمم چرا بود از دوزخ و سیہ کاری

نمودہ ہر کہ زیارانِ پاک تو اعراض
ز سر فتادہ بگردابۂ زیان کاری

شہا منم کہ بہ نعتت بلندے طبعم
بفرقدان فلک میدہد نگونساری

باین بلندی طبع و باین سخن آری
ہر انچہ وصف تو گویم باو سزاواری

خوشا بگفتن نعتت بلندے طبعم
خوشا بوصفِ تو از خامہ ام گہرباری

شہا ز بارگہہ گاریِ خود م آوخ
امید نیست کہ حاصل شود سبکساری

شدم ز دور رفتن تنگ یا رسول اللہ
بیا مدم بسوے درگہ تو زنہاری

ز لطف عام تو ہر دم امید آنذارم
کہ چون بعرصۂ امید و بیم رو آری

بصدق یاری صدّیق یار محرم غار
کز و نخست بپا شد بنای دینداری

بہ بیم و صولت فاروق سرورِ اعظم
کہ کردہ است جہان را بعدل معماری

بشیر گینی عثمان رض که بود ذوالنورین | بزور دست علی شیر حضرت باری
زجنبش لب جان بخش خود دران عرصات | علیم غمزده را در دریغ نگذاری
بدست خویش کنی چاک نامهٔ عملم | سپس وثیقهٔ خلدم بزود بسپاری
همیشه تا که بتا بند مهر و مه بفلک | بواد شرع مبینت زلطف حق جاری
بدوستان تو الطاف ایزدارزانی | بدشمنان تو صد گونه ذلت و خواری

قصیده سوم در نعت حضرت رسالت پناه شفاعت دستگاه علیه الصلوة والسلام باتباع متقدمین

ای روح و روان آفرینش | شد جسم تو جان آفرینش
شیرینی نام تو فشاند | شکر بدهان آفرینش
تا ایزد پاک آفریدت | برتر شده شان آفرینش
شد سود طفیل مقدم تو | بود انچه زیان آفرینش
در سایهٔ مهربانی تو | شاد است جهان آفرینش
هست انچه ز فر ذات تو هست | در کون و مکان آفرینش
داند دل روشن تو هر دم | پیدا و نهان آفرینش
در نعت شریف تو همانا | گویاست زبان آفرینش
از گوهر ذات پاک تو شد | آرایش کان آفرینش
از لطف تو یافت عز ارزش | کالای دکان آفرینش
هست از پی مازیارت تو | عید رمضان آفرینش
بر ما کرمت نه آنچنانست | کاید به بیان آفرینش

نه یافته از تو جانب حق — کم گرده رهانِ آفرینش
در دستِ مبارکِ تو یزدان — بسپرده عنانِ آفرینش
هستند کسان بارگاهت — در رتبه مهانِ آفرینش
مثل تو نبود و هم نباشد — در وهم و گمانِ آفرینش
از بهرِ ادائے خدمتِ تو — بستند میانِ آفرینش
آنکس که شناخت رتبهٔ تو — شد مرتبه دانِ آفرینش
از یُمنِ تو بوده است شیرین — لاریب جنانِ آفرینش
خلق تو که راحِ روح و جانست — شد عنبر و بانِ آفرینش
جود تو ز نعمت فراوان — آراسته خوانِ آفرینش
بر ذاتِ تو هست آفرین ها — از کارکنانِ آفرینش
نبوند چو آل و چار یارت — در پیر و جوانِ آفرینش
اے حاتمِ انبیا وجودت — تا گشته ضمانِ آفرینش
از فتنهٔ کفر و ظلمتِ شرک — شد اَمن و اَمانِ آفرینش
شورست ز معصیت مبر سو — کن گوش فغانِ آفرینش
فرما نظرے که خوش نشینند — آشفته سرانِ آفرینش
آن کن که بحشر رو نیارم — از خورد و کلانِ آفرینش
گلزار تو باد سبز و شاداب — اے سرو چمانِ آفرینش

لطفت بعلیم زار ما ناد
تا هست نشانِ آفرینش

قصیدهٔ چارم در مدح ممدوح خیالی بلانام در حسن لطاب باتباع متقدمین گفته شده

عقل کوتا جنون برانداز — خون وحشت لبساغر اندازد
دست رد بر متاع دهر زند — طمع دولت وزر اندازد
آرزو را بخاک آمیزد — شوق را تیغ بر سر اندازد
عود را خیر باد فرماید — دل وحشی بمجمر اندازد
ره نماید بمنزل مقصود — خاک در چشم رهبر اندازد
غوطه در بحر بی کنار دهد — بخطر گاه لنگر اندازد
خاک رنج والم کند بر سر — زیر پای خود افسر اندازد
از نمک مرهمی بزخم نهد — شور در بزم محشر اندازد
نمد فقر زیب تن سازد — خرقه بر دوش عبقر اندازد
ساقی کوکه تشنگی مرا — بردازلب بکوثر اندازد
آه جان سوز کوکه سوز درون — بدل کینه پرور اندازد
همتی کوکه نقد در بازد — نفع را آنسوی ضرر اندازد
مطربی کوکه نغمه سازد وهد — دست بر تار و مزمر اندازد
آبم از سر گذشته یاری کو — کشد از بحر و در برابر اندازد
کو دل مستمند و حسرت کیش — کاتش اندر سمندر اندازد
نالهٔ کوکه تیر سینه شگاف — بر دل نفس کافر اندازد
مهر آزار من فلک بردم — طرح بیداد نو در اندازد
رخت صبر و قرار من مهیات — بستاند به محور اندازد

مایهٔ عیش و شادمانی من — گیرد از من بدیگر اندازد
تلخ کامی بمن دهد بے غیر — بقدح شهد و شکر اندازد
زشت و خوبی بهم بیالاید — خیر و شر را برابر اندازد
گه بدست حریف بسپارد — گاه در مات و شش و پنج اندازد
گاه بالش کند زیر سرم — گاه خارم به بستر اندازد
گه دل و جان لعل خون سازد — گه شکستے بگوهر اندازد
گه کند گرگ آشتی با من — گه بجانم برادر اندازد
وادر لیلا که فعل را بیرون — از جگرگاه مصدر اندازد
گله مند فلک مشو که نصیب — کار عاشق بدلبر اندازد
مدتے شد که دل پے وصلش — فال نیکو بهر در اندازد
نخل پرورده ام بهجر و غمش — بنگرم تا چه نو بر اندازد
تا کے اے پر جفا ز فرقت تو — دیده ام اشک خون در اندازد
حیف باشد که غیر از بزمت — همچو خار و خسم بر اندازد
سر مژگان تیز تو بدلم — آه هر لحظه نشتر اندازد
قد دل جوے تو بگلشن دهر — قدر سرو و صنو بر اندازد
چشم فتان تو ببد مستی — پرده بر چشم عبهر اندازد
سوز عشقت اگر رقم سازم — قلم از نقطه جگر اندازد
لطف کن لطف ورنه عاشق زار — کار خود را بداور اندازد
داور داد گر که فرمانش — مهر و مه را ز منظر اندازد

آنکه در دهر بعدیل بود | آنکه تیغش سر شرا نرازد
آنکه هنگام بذل و بخشیدن | وقعت معدن زر اندازد
آنکه پیشش مدام نوشابه | از پئے لابه زیور اندازد
آنکه در پیش رائے انور او | آسمان ماه و خور اندازد
آنکه بهرش صبا دم گلگشت | زین به پشت نگاور اندازد
در طریق نبرد و شیوهٔ رزم | نام سام و سیاغر اندازد
حکم توقیعش از پئے انصاف | بستمگار خنجر اندازد
از کمانے که دارد او ناوک | بفرازد و پیکر اندازد
پیش سر هنگ لشکرش رستم | سپر و گرز و مغفر اندازد
بصفات کمند او خامه | تاب در تار سطر اندازد
نگهِ خشمگین او مانا | اثر از سعد اکبر اندازد
مرحبا طلعت منوّر او | نور در چشم اعور اندازد
آسمان ساست قصر او زین رو | طائر عقل شهپر اندازد
مشتری جای فرش در بزمش | اطلس چرخ اخضر اندازد
بصنم خانه حکم بنّایش | طرح محراب و منبر اندازد
باز از سطوت عدالت او | دانه پیش کبوتر اندازد
در زمان نخجسته اش صرصر | آب بر روے آذر اندازد
بهر تادیب دشمن بدرگ | چین بدل رای انور اندازد
کثرت لشکرش زگرد و غبار | بر رخ مهر چادر اندازد

در جهانگیری و جهاندارے — نام خاقان و قیصر اندازد
چون براہین علم گیرد پیش — باختر را نجاور اندازد
چون بآئین شرع راند حکم — سنگ بر نہی منکر اندازد
روبۂ ناتوان بدورانش — پنجۂ با غضنفر اندازد
جم بکمش بقصر شمع نہد — فرش و قالین سکندر اندازد
دین پناہیکہ با دہیبت او — لرزہ بر آب احمر اندازد
ایکہ جودت بدامن سایل — بے کران زر و گوہر اندازد
خلق جان بخش و روح پرور تو — طعنہ بر مشک و عنبر اندازد
چاؤش بارگاہ عالے تو — دور باشی بہ سنجر اندازد
دادرا مدح گسترت ہر دم — نظم تازہ بدفتر اندازد
آنچنانم کہ انوری چون من — سخنِ نغز کمتر اندازد
ناوک کلک فکر خاقانے — دایما صید لاغر اندازد
طبعم از یمن مدحت ای دادر — ہر زمان نظم خوشتر اندازد
دیر گاہست کاسمان کہن — بمن آزار بے مر اندازد
روے آوردہ ام کنون بدرت — بو کہ لطفت غمم برانداز د
گر ہماے عنایتت سایہ — بعلیم ثنا گر اندازد
سفر کعبہ زود سازد دہد — خویشتن را بر آن در اندازد
تا زمانہ ببوستان جہان — ہیبت از باد صرصر اندازد
حکم و اقبال تو بلطف خدا — سکہ بر ہفت کشور اندازد

دولتت یار باد تا خورشید | نور از چشم شب پراندازد
حشمتت باد دائما تا بحر | کار خود را بمعبر اندازد

قصیدهٔ پنجم در مدح ممدوح خیالی درین هم حسن الطلب بتتبع قدما درست

ابر نوروز جلوهٔ گلزار | از دل مار برده صبر و قرار
ساقیا اندرین زمانهٔ سعد | می بده دفع کن بلای خمار
مستی ولاغ شغل رندان است | هله زین مشغله مشو بیکار
وقت نوروز و توبه از صهبا | ای معاشر ز توبه استغفار
زین کران تا بآن کران صحرا | شده سرسبز از قدوم بهار
بلبلان را ز خندهٔ گلها | شادمانی بدل هزار هزار
جای کبک دری بخندیده | جای صوتی کشیده موسیقار
جای نرگس نشسته می بینید | جلوهٔ باغ و لالهٔ وازهار
ثمر مقصد از درخت امید | وه بچیده ز دست خویش چنار
درچنین وقت هرچه گوئی گوی | در ثنای رئیس جم مقدار
آنکه ذاتش بود همه دانش | آنکه نبود مثال او ز نهار
سروران جهان بسر ورئیش | می نمایند هر زمان اقرار
موکب جاه او اگر وقتی ق | برود از برای سیر و شکار
سر صحرا ز نعل اسپانش | راست گویم که می شود فگار
نگه لطف او اگر افتد | شود آهن طلای دست افشار
نیست بهرام را بسر منگش | زهرهٔ جنگ و طاقت پیکار

ای فلک رتبہ سروری جاہ — نیست چون تو کسی بشہر و دیار
سروران جہان بتو نرسند — بی نظیری بدودمان و تبار
ہیبت تو چنان کہ از ماہی — عجز سازد مدام لو تیمار
دامن گوش پر شود ز گہر — لب گشائی اگر رم گفتار
ہمچو اسپت ندیدہ رہواری — ابلق تیز گام لیل و نہار
دست زر بخش تو بوقت سخا — جاے خرمہرہ میدہد دینار
فیل تو کوہ شان و شوکت تست — کہ نیاید بلندیش بشمار
از کمانت چگویمت کہ عدو — تیر ناجستہ دشود افگار
تیغ سرافگن تو روز وغا — ہست از بہر دشمنان خونخوار
قصر تو وقت جلوہ کردن تو — میدہد نور از در و دیوار
فرخت باد جشن سال گرہ — از عنایات ایزد دادار
داور اسرورا بخدمت تو — مے کنم حال خویشتن اظہار
طبع من ہست چشمہ سار سخن — قلم ہست ابر گوہر بار
باچنین ساز و برگ طبع روان — آوخ از بخت شوم و ناہنجار
بگروہی است کارم افتادہ — کہ زاو نیست امید رونق کار
آن گروہے کہ نیست در دل او — ہیچ جز کبر و نخوت و پندار
آن گروہی کہ مردم آزاری — از پے خویش کردہ است شعار
آن گروہی کہ بودہ است اورا — بر دل آزاری زمانہ مدار
انچہ از دست آن گروہ شریر — دیدہ ام ننگرد کسی زنہار

دیر گاهست کان گروه مرا — می رساند بسے غم و آزار
آن معاشی کہ ہست مسکین را — نہ ہندم ز زشتے کردار
بار با عرضداشت ہا دادم — لیک پاسخ نیافتم یکبار
اکنون از حال زار خود گفتم — بو کہ از لطف بشنود سرکار
چشم دارم ز عین لطف و کرم — نگہی کن بسوے بندۂ زار
من حق خویش خواہم و حاشا — نہ قبا و عمامہ و دستار
لب بہ بندای علیم وقت دعاست — تا بحسن الطلب کنے تکرار
تا بدنیا بنزد اہل خرد — فرق باشد باندک و بسیار
دوستانت ہمیشہ در صحت — دشمنان تو دایما بیمار
ملک و اقبال تو درافزونی — باد عمرت برابر اعمار
ہر کہ بے یاد تو شراب کشد — دایما باد مبتلاے خمار

قصیدۂ ششم در تہنیت صحت یابی عالیجناب شاہزادۂ گردون وسادہ پرنس آف ویلز بہادر ولیعہد شہنشاہ انگلستان و ہندوستان دام اقبالہ در سال یکہزار و ہشتصد و ہفتاد و دو عیسوی گفتہ شدہ بود

وقتیکہ وزد ہواے صحت — افزودہ شود بہاے صحت
از فیض ہوا کنون وزین وقت — شد زہر گیاد واے صحت
گستردہ ز لطف خویش سایہ — بر فرق جہان ہماے صحت
ہستند بدست شاہد جسم — از رنگ شفا حناے صحت
از بام بلند چرخ اخضر — آید ہمہ دم ندائے صحت

بر سطح زمین چو گوش نهی | در گوش آری صدای صحت
در آئینهٔ مراد هر دم | بین صورت دلربای صحت
ز آمیزش هر چهار ارکان | مربوط شده بنای صحت
از قافلهٔ طرب دمادم | آید بانگ درای صحت
هر علت و هر مرض فنا شد | آمد همه جا بقای صحت
افراخت شه شفا بصد عزم | بر ملک مرض لوای صحت
تا شهزادهٔ بلند اقبال | دریافته مدعای صحت
از بهجت بی شمار فی الفور | برجسته جهان بپای صحت
گشتند جهانیان طربناک | زین مژدهٔ جانفزای صحت
صد شکر که اشهب تن او | جولان زده در فضای صحت
ناهید به تهنیت ببزمش | گردیده نغم سرای صحت
تا مافته اعتدال حسبش | صحت شده متکای صحت
از شادی صحتش مرض شد | با صد دل و جان فدای صحت
از رشتهٔ عمر جاودان دوخت | عیسیٰ بقدش قبای صحت
ای از پس غسل صحت خضرؑ | پوشیده ترا ردای صحت
جاوید بزی و دامن تو | پیوسته پر از عطای صحت
بپذیر ازین ثنا گر خویش | این هدیه و این ثنای صحت
ناسفته چو من کسی سخن ران | در دهر دُر ثنای صحت
خاموش علیم و بهر داور | کن از تهِ دل دعای صحت

تا چشم شفا ز عین خلّت | بیند بسوے لقاے صحت
در باغ تن تو اے شہِ مُلک | پیوستہ وزد صباے صحت
احباب ترا نصیب بادا | از فضل خدا ولاے صحت
اعداے ترا بوا در دزے | پیوستہ مرض بجاے صحت

قصیدۂ ہفتم در تہنیت جشن قیصری ملکہ معظمہ کوئن وکٹوریا شاہنشاہ انگلنڈ و قیصر ہند کہ در سنہ یک ہزار و ہشتصد و ہفتاد و ہفت عیسوی بمقام دہلی شدہ بود گفتہ شدہ

زہی خجستہ و فرخندہ بخت کشور ہند | کہ سایہ بر سرش افگندہ است قیصر ہند
سپہر مرتبہ وکٹوریا جہان کرم | ز مرحمت بنہاد است دست بر سر ہند
شہنشہے کہ بیمن جہانکشائے او | بہند آمدہ سُور و سُرور را در ہند
شہنشہے کہ ز انوار مہر اقبالش | بر آسمان نخستین بتافت اختر ہند
شہنشہے کہ ز انفاس عیسوی نشش کنون | تو گوئیا بدمیدند جان بہ پیکر ہند
شہنشہے کہ ز بیم عدالتش شب و روز | تلطّفات کند باز بر کبوتر ہند
بعہد امن و امانش کہ دایما بادا | لبالب است ز صہباے کام ساغر ہند
بفرّ دولت عہد مبارکش مانا | ہمہ بخویش ببالیدہ تخت و افسر ہند
زمانہ تا بجہان ست زینہار از چشم | ندیدہ است چو او شاہ بندہ پرور ہند
ز گل فشانیٔ لطفش کہ از پئے عام است | جہان فشاندہ گل و نسترن ببستر ہند
بیاؤبین کہ جز احکام بندہ پرورش | ز چشم ہیچ نہ بینی رقم بدفتر ہند
شہنشہا ز عنایات تو پے دایم | شدست دولت و اقبال و بخت چاکر ہند
از آنکہ گشتہ بزیر نگین فرمانت | ولایتے است کجا تا شود برابر ہند

کنیزکان حریم ترا بے زیور — بخود نتافته زنهار باج کشور هند
سیاست تو چنان ساری است کز اثرش — بهند نام نمانده ز فتنه و شر هند
چنان بدر تو افزونے متاع شده — که در شمار نیاید ز روجواهر هند
مدام عود قمارے بعهد پر منت — شبانه روز بسوزد همی بمجمر هند
ز بند گیت که دارند جان اسکندر — ز رشک سوخته بر بندگان کمتر هند
چو دید قصر جلال تو در نظر آورد — فلک بلندی خود را بپیش منظر هند
ز ترکتاز حوادث بهند خوف نماند — از آن زمان که ترا کرده اند یاور هند
نثار فرق تو آمد خراج هفت اقلیم — فدائے ذات تو گشته اقل واکثر هند
بتو سعید و نکو باد جشن قیصریت — که از تو شاهد کام آمد ست در بر هند
خدایگانا از یمن مدح گستریت — رسانده هدیه صفاهان باین سخنور هند
ازین قصیده که بنوشته ایم در مدحت — بخاست غلغلهٔ مرحبا ز کشور هند
شگفت نیست بمداح اگر ز راه کرم — دهی بجایزهٔ مدح گوهر و زر هند
خمش علیم سخن را دگر طناب مده — دعائے نیک زدل کن برائے داور هند
مدام تا که بود نام قیصر و خاقان — بوا دی ملک ستان تاج بخش قیصر هند
ز اهتزاز نسیم عنایت دایم — چو نکهت سحری باد باد صرصر هند
بگنج بخشی و زر ریزی و جهانداری — مدام ذات تو مانا و داد گستر هند

قصیدهٔ هشتم در سپاس وصول دیوان معزّ ز پارسی بنواب عبد العلی خانصاحب رئیس شهر دهلی نوشته شده

بنامیزد چه دیوان معزز — که شادم کرده در آن معزز

زهی دیوان که از نعت و مناقب — شدش جا بهر دل و جان معزز
بحسن شاهد معنی و لفظش — فدا گشتند خوبان معزز
ز فیض نعت شاه هنشاه لولاک — ز عرش افزون شده شان معزز
همیشه از گل نعت پیمبر — بهارین است بستان معزز
صفاتش را چسان تنها بگویم — جهان گشته ثناخوان معزز
معزز وش بملک خوش مقالی — کسے نامد سخن ران معزز
بتدوین چنین دیوان نادر — چه خوش گذرانید دوران معزز
برین گنج سخن صد گوهر جان — فشاند هر سخندان معزز
فصیحان عجم را بود حیرت — به پیش آن زبان دان معزز
همانا شهر نزهت بهر مدراس — بهند آمد صفاهان معزز
خداوندا طفیل شافع حشر — شود فردوس ایوان معزز
ز نور لطف حق ما نا دوام — منور تر شبستان معزز
جهان مردمی عبد العلی خان — که مے باشد ز اخوان معزز
بمن از بذل این دیوان دلکش — بفرمود است احسان معزز
زهے عبد العلی خان بهادر — که دارد رتبه و شان معزز
مبارک نام او با لفظ نواب — چو خورشید است خشان معزز
کند با دردمندان تهیدست — کفش از جود درمان معزز
با عطاء و سخا و خلق و همت — چو او نبود با عیان معزز
بوالاے مثال او نباشد — امیرے در امیران معزز

الا اے نامدار نام گستر | گرامی گوہرِ کانِ معزز
بشکرِ منّت این نقش بستم | نہ بہر پول و سامان معزز
چہ خوش باشد کہ این دلکش چکامہ | پذیری گر در آوان معزز
الٰہی تا جہان باشد بدنیا | بود عبد العلی خان معزز
علیم از مدح این فرخندہ سرور | پُر اعزازم با قران معزز

قصیدۂ نہم در شکایت دوستان این زمان و اظہار تاسف بر حالات ایشان

خاطری آزردہ دارم از جفای دوستان | وا دریغا شد کجا مہر و وفای دوستان
نے محبت نے مروت نی مدارا میکنند | یارب از ما کج چرا گشتہ ادای دوستان
تا شوند احباب از من شاد و من خرّم زشان | میکنم ترکِ محبت از برای دوستان
حیف باشد دوستان از دوستان رنجند اگر | دشمنی بہتر ہمانا از ولای دوستان
در شگفتم از سپہر دون کہ از نیرنگیش | شد بقای دوستان اندر فنای دوستان
دوستان را کلفت یاران سُرور خاطر است | ذلّتِ احباب شد عزّ و علای دوستان
منکہ وقفِ دوستی دوستانم از ازل | نبودم اندیشہ در دل جز رضای دوستان
ای ز مہر و مہربانی بر کنار اُفتادہ | ترس از یزدان مشو بس جانگزای دوستان
از چہ بانا آشنای آشنا گردیدہ | آشنا شو ہان مشو نا آشنای دوستان
دوستان تیغ و قلم با کس نمی ماند بدہر | شاہ شد آنکس کہ گردیدہ گدای دوستان
دردمندان آہ بیدردان شنند از عُجب و کبر | در دو دل با داخدا و ندا دوای دوستان
بر زبان حرفِ مدارا و بدل دارند کین | شاد مانم شاد ازین صدق و صفای دوستان

آه اگر این ست حال دوستی دوستان
دشمنان یابی بهر محفل بجای دوستان

انچه بر من میرود از دوستان گفتن چه سود
مو بتن میخیزدم از ماجرای دوستان

بسکه افتاد ست خالی خانهٔ مهر و وفا
هیچ گه ناید بگوش من صدای دوستان

کاش آید آنزمان هم پیش ازین زیر فلک
کامن باشد دوستانرا از بلای دوستان

نیست پروایم اگر احباب دشنامم دهند
من بدل مصروف هستم در دعای دوستان

از شعار مهربانان جهان هشیار باش
دشمنان باشند دائم در قبای دوستان

دوست نبود آنکه باشد دائما بدخواه دوست
دوست آن باشد که میگردد فدای دوستان

نیست حاصل هیچ سامانی بیارانِ جهان
شد نفاق و دشمنی برگ و نوای دوستان

رنج بخشندم دهندم بی سبب آزارها
می نیاید در شمارِ من عطای دوستان

همت و توفیق اگر یابم زلطفِ ایزدی
گوی سر بازم بچوگان در فضای دوستان

آه بر بیرحمیِ احباب کز بیدادشان
گشته خون در دوستان آوخ حنای دوستان

نکته گویم بتو گر دوست پنداری مرا
دوستان باشند دائم در هوای دوستان

رفتن راه محبت سخت مشکل اوفتاد
گمرهی صد حیف گشته رهنمای دوستان

جز کدورت از صفا با خود نمیدارند هیچ
از وفا نبود اثر در وعده های دوستان

هر کجا رفتند دل ها را پریشان ساختند
گوئیا فتنه بود مضمر بپای دوستان

خویش را دانند خوب و غیر را گویند زشت
پر حذر باش از گروه خودستای دوستان

رنج بارد هر کجا سازند تدبیر طرب
فتنه می زاید ز عقلِ فتنه زای دوستان

دوستان را دوستان بینند و می پوشند رخ
وه چه باشد این ادای دلربای دوستان

دوستانرا دوستان دارند از جان دوست تر
دوستان باشند باهم غمزدای دوستان

خانهٔ مهر و محبّت را منوّر مے کند | طلعت زیبای پر نور و ضیای دوستان
باکدامین دوستان افتاده یارب کارمن | کاندرایشان نیست خلق جانفزای دوستان
نامده هیچک خریداری ببازار جهان | نارواافتاده جنس ناروای دوستان
داستان شد طول اکنون کُن دعا احباب را | با توفیق نکوئی از خدای دوستان
از نُقطهائیکه مے بینی درین نظم علیم | گشته گوهر ریز خامه در ثنای دوستان

قصیدهٔ دهم در سپاس وصول دیوان کیف اُردو به پنڈت شیونا تھ صاحب چک کیف تخلص منصرم ٹھکانه کھتیڑی متعلقهٔ راج سوائی جے پور راجپوتانه

هست افزون از حد گفتن بما احسان کیف | کز سوی کیف آمده از بهر ما دیوان کیف
وه چه دیوانیکه باشد گنج شعر و شاعری | وه چه دیوانیکه می بخشد نشان از نشان کیف
وه چه دیوانیکه میدارد سخن های گران | یاکه می باشد پر از ریحان و گل بستان کیف
وه چه دیوانیکه روز و شب برای دیدنش | جمع می باشند در بزم سخن یاران کیف
وه چه دیوانیکه در باب حصولش دائما | شائقان لابه همی سازند از دربان کیف
در سخن سنجی نمی باشد عدیلش در جهان | پیش ما نبود جز این مدح دگر شایان کیف
ایزدش سرمایهٔ بسیار داده در سخن | هست ازین رو از شمار ما برون سامان کیف
شد چراغ کلبهٔ حسّاد تیره دل خمش | روشن از شمع سخن گردیده تا ایوان کیف
در کلام ریخته بسیار گوهر ریخته | آخرین ها با دبر طبع گهر افشان کیف
خوبئ گفتار و معنی آفرینی آن اوست | انچه دشوار همه بود دست شد آسان کیف
شاهد مضمون و معنی را بطبعش الفت است | می برد از دست دل های جهان را آن کیف
جاندارد ثُرّیات و لاف در فنّ سخن | مدعی را گو که آرد رو سوی میدان کیف

ذات او را بهرهٔ فیض ست حاصل از ازل
بهره ها زین رو همه یابند از فیضان کیف

میزبان ما سزای هر ستایش ست از انکه
شاعران آیند مهمان و ایما بر خوان کیف

کارفرمای جهان نظم او را کرده اند
برزکا و فهم می باشد روان فرمان کیف

ایکه از شغلش همی پرسی ز من میگویمت
در سخن می بگذرد هر لحظهٔ و آوان کیف

شاد مانم ساخته از هدیهٔ دیوان خود
رنج نادیدا الهی در دل شادان کیف

غنچه سان ما نادلب های حسود انش بدهر
باد دائم چون گل خندان لب خندان کیف

تا سخن باشد علیما باد یارب در جهان
از عطای ایزدی پیوسته پر دامان کیف

ترکیب بند عاشقانه بطرز قدیم

وصل تو سود عاشقان باشد
هجر تو باعث زیان باشد

شکوه های تو پیش تو گویم
کاش اگر در دهن زبان باشد

گر تو هر هفت کرده جلوه کنی
محو در جلوه انس و جان باشد

رایحهٔ زلف عنبر آگینت
نکهت باغ و بوستان باشد

در حق مبتلای تو مردن
بهتر از عمر جاودان باشد

نقد خواهی بمزد مقدم خود
نیست نقدم مگر که جان باشد

روزگارم بغم شد و تا کی
دل ناشاد شادمان باشد

مونسی کو که با من غمگین
در ره عشق همعنان باشد

خستگان را تغافلت تا کی
بجراحت نمک فشان باشد

خاطر جمع چون بدست آرم
شده در هم چو زلف تو کارم

عمر بگذشته در پریشانی | زندگی رفته در هوسرانی
عشق برخود گرفتم و آوخ | اوفتادم همه بحیرانی
وا دریغا زدادن دل و جان | حاصلم نیست جز گرانجانی
غرق در بحر اشک گردیدم | ده چه عشق تو کرده طوفانی
ببیل خویش را بیا دل ده | خسته را ساز مرهم ارزانی
در غم دوست زاهدا صد حیف | رفته از دست پاک دامانی
هست دیوانهٔ ترا حاجت | که کنندش بزور زندانی
دل آشفته پیچ و تاب خورد | چون سر زلف را به پیچانی
در زمانه نگشتمی رسوا | بودی عشقم اگر به پنهانی

چیست حاصل ترا ز خواری من
ترس از نالههای وزاری من

خیز و بر گیر دست من ای جان | که مرا نیست هیچ تاب و توان
پا بمردی بکن ز راه کرم | از من زار دست را مفشان
گر همانا بسوی من آئی | بفشانم براه تو دل و جان
شکوهات هیچ گه نمی سازند | پیر و رند از تو غمناکان
پیش حسن تو بر زمین امروز | خط کشیدند جملگی خوبان
از مثال قد تو سروی سیم | نام بگرفته است در بستان
دهنت غنچه را دهن بسته | از لبت غرق خون شده مرجان
شده بیمار چشم تو نرگس | سنبل از رشک زلف تو پیچان

مهر تو همکنار قهر بود | وعده از بیوفائیت لرزان

خوش بود وعده گر وفا سازی
اجتناب از سر جفا سازی

گل خندان فدا بروی تو هست | آنکه باشد بهشت کوی تو هست
نوش اعجاز مے چکد ز لبت | مرده را زنده ساز بوی تو هست
گاه رنجی و گه شوی شادان | در شگفتم که این چه خوی تو هست
در گذشتم ز لیلے و عذرا | روی من در جهان بسوی تو هست
در غم تو بموے مے مانم | ای خوش آن مو که همچو موی تو هست
جانم از بهر تو هوادار است | دل زارم به جست و جوی تو هست
آنکه پیش تو دشمنم گفته | دوستت نیست آن عدوی تو هست
آبرویم رقیب ریخت دریغ | خامشم این همه ز سوی تو هست
پیش اغیار میدهے دشنام | جان من این چه گفتگوی تو هست

تا بعشق تو خوار و زار شدم
شهرهٔ خلق و روزگار شدم

هست عالم بعشق تو غمناک | عاشقان را مکش مشو سفاک
پیش حسن تو کاتشی باشد | نیستم بیش از خس و خاشاک
شهسواری بساحت خوبے | بند دل های پر غم از فتراک
شهد وصل تو هست جانزا دوست | زهر هجر تو دشمن تریاک
هر یک از انده تو پر شادی | هر کس از درد تست صحت ناک

قرب تو جانفزای جانبازان
می کند آه دوری تو هلاک

هر که بر آستان تو ننشست
سر خود را رسانده بر افلاک

هست آوازهٔ تو در عالم
از سمک شهرهٔ تو تا بسماک

حسن جان بخش و بی مثال تو هست
پاک از قید آب و آتش و خاک

زود آزود آکه جانم رفت
بر فلک از غمت فغانم رفت

تا دل از عشقت آشنا دارم
جان خود و قف صد بلا دارم

خاک غربت بس است بر سر من
نفرت از سایهٔ همادارم

از تو با آنکه بیوفا هستی
من امید از پئے وفا دارم

محمل شوق سوے تو بستم
نالهٔ زار خود درا دارم

سر و کارم بشیخ و مغ نبود
کیش خود ناصحا جدا دارم

کارم از چشم بد نژند مباد
چشم بر راه دلربا دارم

چه کنی اے طبیب چارهٔ من
مرض خویش لادوا دارم

تا گدا اے درِ تو گردیدم
رتبهٔ و شان پادشا دارم

چه بگویم ز حال زار بتو
بر تن خویش ریش ها دارم

خوش بعشق تو حالتے دارم
دل پُر درد و حسرتے دارم

تا بوصلت امیدوار شوم
تا بهجرت حقیر و زار شوم

تا بدرد تو مبتلا باشم
تا ز تیر غمت فگار شوم

تا بحال خود آه خنده زنم | تا ز چشم خود اشکبار شوم
تا ز دست رقیب بد گوهر | بدر تو ذلیل و خوار شوم
تا کجا در غمت چو قبله نما | پُر تپ و تاب و بیقرار شوم
خواهم از حق که بر تو در شب وصل | با دل و جان خود نثار شوم
مهرکان شد بهار عمر حیف | هست امیدم که گه بهار شوم
دائما خواهم اینکه در عشقت | بی نشان از دیار و یار شوم
بی نشانی مزار کشتهٔ تست | من هم ای کاش بی مزار شوم

تا ببل عشق تو قرار گرفت
صبر و تابم ز دل فرار گرفت

اے نسیم سحر بکوچهٔ شاه | گذرے افتدت اگر ناگاه
از من بے نوا رسان تسلیم | بصد اکرام اندران درگاه
هم بفرماے از من مسکین | که نظر کن گهے بحال تباه
تا بجسن تو شیفته شده ام | ای بت سرو قدّ و غیرت ماه
نرسیدم گهے بکام و مراد | بر چنین نامرادیم صد آه
منم و صد خمار غم در سر | تو و صد گونه آفتاب باه
تو و صد گونه عیش رانے ها | من و در هجر تو غم جان کاه
شکوهٔ رنج هجر طول آمد | صفحهٔ نامه هست بس کوتاه
آن رخ همچو مهر را بنما | که مرا بوده هست روز سیاه

آه در هجر تو هلاک شدم | بهواے وصال خاک شدم

دام زلفت کشیدہ تا دلِ من
ہست رم خوردہ جان عاقل من

سوی من از چہ آمدے امروز
راست گو کام چیست قاتل من

واشدن نیست عقدۂ کارم
سہل زنہار نیست مشکل من

تا صحالب بہ بند تا کے پند
نشود منع طبع مائل من

گاہے از لطف خویش ای جانان
رشکِ جنت بساز محفل من

گر نہ وصلِ تو دست داد مرا
وا در یغا چہ گشت حاصل من

اثر از وعظ بر نمے گیرد
این دل زار سخت جاہل من

دعوے عشق را یطاق نہد
مجنون آید اگر مقابل من

آخرش بر مزار من آمد
اللہ اللہ جذب کامل من

بخیہ از کار من فتاد افسوس
آبرویم شدہ بباد افسوس

کو رفیقے کہ حال زار مرا
زود گوید بگوش یار مرا

شد خزان روزگار من صد حیف
وہ ندیما خبر بہار مرا

بستہ در دام تار گیسوی خود
دل وحشی و بیقرار مرا

خوش بود گر ز لطف گوش کنی
قصۂ رنج بے شمار مرا

راہ پیمائے غربتم شب و روز
وہ چہ پرسے ز من دیار مرا

نزد آتش بخیمۂ افلاک
چہ شدہ آہ پر شرار مرا

خار دارم بدل ز جور رقیب
گوید از من کہ گل عذار مرا

ای غم ہجر و لے ہوای وصال
بردہ اید عزت و وقار مرا

عشق خوارم نمود در دنیا | داده برباد اعتبارم را

تا سخن از دل فگار کنم
به علیم آن که اختصار کنم

بعد قصائد و ترکیب بند اشعار یکه بشعرا ہمعصر و احباب و بدیگر باب نوشته شده بقید ردیف درج کرده میشود و الله المستعان

ردیف الف

بقاضی ممتاز حسین صاحب ممتاز متوطن شہر پیلی بھیت که مرد قابل بودند نوشته شد
و من بعد در سنه ۱۳۲۵ھ قاضی صاحب موصوف برحمت الٰہی پیوستند خدا ایشان بیامرزاد

خوشا روزیکه بینم شاعر ممتاز دوران را | فصیح بی بدل شیوا زبان رشک سلمان را
سخن سنجیکه دارد شوکت عرفی و خاقانی | زدانش طعنه پیلی بھیت زد شیران را
کلامش چاشنی بخش مذاق دہر شہد آسا | مفرح وش مضامینش دہد فرحت دل و جانرا
تماشای ادای گلرخان نظم رنگینش | بچشم اہل معنی جلوه بخشد صد گلستان را
کمالش را ثنا گفتن بود دشوار و ہست این بس | که شرمنده کند خاک رہش کحل صفاہان را
الا ای طوطی ہندوستان گفتار شیرینت | کند زود از شکر لبریز اکنون ملک ایران را
زہے از نظم نغزت دیدہا را نور ارزانی | خهی نثر دلآویزت کند خوش ہر سخندان را
خوشم از طالع فرخنده خود کاندرین نامه | طرازی بسته ام از نام والای تو عنوان را
علیم از خدمتت دور ست لیکن این دعا دارد | که از لطف خدا قرب تو روزی باد دوران را

انسحان

ردیف الباء

بسیّد مرتضیٰ صاحب متوطن شہر میرٹھ کہ در ریختہ بیان و در پارسی یزدانے تخلص میدہشتند در شکریہ ارسال نظم فارسی نوشتہ شدہ

بیان ما ہمہ دلکش ز لطف یزدانی ست — بوصف آنکہ عدیلِ ظہیر و خاقانی ست
سخنوریکہ کلامش بسحر مے ماند — قسم بحضرت خلّاق و نصِّ قرآنی ست
سخنوریکہ ز مبدا فیض طبعش را — بنظم شعر ہمہ شان صائب و شانی ست
خہے بطرز نوی روکش وصال و نشاط — زہے بشیوۂ ابداع رشک قاآنی ست
بدودہ سیّد و ہمنام مرتضےٰ باشد — بمصطفےٰ کہ ثنایش نہ حد انسانی ست
بہند روے سخن سوی کس نمیدارم — کمال را بصفاہان زوی پشیمانی ست
مرا بہدیۂ نظمِ گہر فشان بنواخت — نہ نظم وہ کہ ہما ناجوا ہرِ کانی ست
ہمیشہ خرّم و دل شاد و کامران باند — الٰہی تا بفلک مہر را درخشانی ست

علیم تن زن و ایجاز پیش گیر اکنون
از انکہ طول سخن باعثِ پریشانی ست

ردیف الدال

در ستایش ممدوح خیالی

صاحبا کار تو بسامان باد — دل و جانت ہمیشہ شادان باد
کف دستت بوقت بذل و سخا — دایمًا رشک ابر نیسان باد
حاتم طے بخوانِ نعمت تو — روز و شب بہر لقمہ مہمان باد
خاطرت جمع و حال دشمن تو — ہمچو زلفِ بتان پریشان باد
نام والاے تو بزر پاشے — ز انسوی ہفت چرخ گردان باد

ابلق تیز گام بخت ترا | در فضای زمانه جولان باد
پیش خلق تو بر سر آتش | عود و عنبر همیشه سوزان باد
چشم بدخواه تو بگریه ز غم | لب تو از سرور خندان باد

در حضورت علیم نادر سنج
بسخن های خوش ثناخوان باد

در تهنیت خطاب منشی نولکشور صاحب مطبع اودھ اخبار لکھنؤ نوشته شده

رسیده مژده راحت فزا مبارکباد | گذشته نوبت رنج و عنا مبارکباد
بباغ مقصد یاران بگلبن امید | گل اثر بشگفته دعا مبارکباد
جهانیان همه سرخوش ز باده طرب | ولای ساقی مستی فزا مبارکباد
ز پیشگاه جهانبان هند گشته عطا | خطاب سعد منشئ ما مبارکباد
نولکشور که گوید زمانه اش هردم | بخلق و همت وجود و عطا مبارکباد
ایا دبیر کرم پیشه نام دار جهان | بتو عنایت و لطف خدا مبارکباد
توئی که از تو بدنیا شاعت کتب است | حصول دولت یا دبقا مبارکباد
پی گذارش تهنیت خطاب سعید | گهر فشانی من در ثنا مبارکباد
بدهر تا که بگویند زیر چرخ کبود | ببزم سور و طرب دائما مبارکباد
ز عون خالق بمثیل منشی ذیجاه | خورد بگوش صباح و مسا مبارکباد
گرفته ز ظهوری علیم فیض سخن | مدد نمودن طالع ترا مبارکباد

قصیده را بمثال غزل رقم کردی
خوش است شیوهٔ تو مرحبا مبارکباد

ردیف الفاء

بہ پنڈت شیوناتھ صاحب چک کشمیری کیف تخلص منصرم ٹھکانۂ کھیتڑی راج جیپور فرستادہ شد

دیدہ ام تا خوبے و رنگینیٔ اشعار کیف — گشتہ ام مسرور از اشعار گوہر بار کیف

در چمن زارِ غزل گلہای مضمون شگفاند — شد بہار بوستان شرمندہ از گلزار کیف

می خورم سوگند ساقیٔ سخن کز فرط ذوق — محو لذت ہا شدم از ساغر سرشار کیف

بسکہ شعرش را بدقّت کار نبود زین سبب — معنی آسان دہد ہر مصرع دشوار کیف

در غزل سنجی و در خوش گوئی و در سادگی — نیست کم از سرور و ہم مبتلا ہنجار کیف

از پئے میل خریداران عالی دستگاہ — ہست پیوستہ متاع نغز در بازار کیف

میفرستم این سخن را ارمغان و در جواب — جز سخن چیزی نمیخواہیم از سرکار کیف

اشتیاق دیدن دیوان کیف اندر دلم — ہست زان سان کز روی دیدن دیدار کیف

تا کجا طول سخن خامش علیما کن دعا — باد مقبول ہمہ اہل سخن گفتار کیف

ردیف القاف

در وصف مثنوی ترانۂ شوق اردو مصنفۂ شوق لکھنوی نوشتہ شدہ

در مثنوے ترانۂ شوق — گفتند چہا فسانۂ شوق

ہر مصرعۂ او فصیح و موزون — ہر بیتش پُر چو خانۂ شوق

مضمون از لفظ او بروید — کز کشت امید دانۂ شوق

از روح نسیم ہر دم آید — احسنت بر آستانۂ شوق

ای حضرتِ شوق با تو دائم — باد ابجہان زمانۂ شوق

وہ از تو کلام ریختہ یافت — صد شیوۂ جادوانۂ شوق
ابداع بنظم مے نمائے — خوش باش بجاودانۂ شوق
مشاطۂ طبع تو بیارست — گیسوے سخن بشانۂ شوق
زین میکدۂ تو دائم احباب — نوشند مے مغانۂ شوق

بپذیر تو از علیم مسکین
این تحفۂ دوستانۂ شوق

ردیف المیم

حسب اعلان مندرجۂ اودھ اخبار لکھنؤ بموجب مصرع طرح بخانقاہ رایچور کن فرستادہ شدہ

شوم قربان بنام شمس عالم — کہ ہست اعلی مقام شمس عالم
مرا اے ساقے دریا مقاطر — بدہ جرعہ زجام شمس عالم
بعزّ خواجگی گش دادہ ایزد — شدہ عالم غلام شمس عالم
زمین جوید رضا از بہر خدمت — فلک گردد بکام شمس عالم
نہال فیض میروید ہمان دم — فتد آنجا کہ گام شمس عالم
عُلوّ رتبۂ او تا بیابد — پرد عنقا ببام شمس عالم
ہمانا صادقے گر در طلب جو — ہُمائے خود زدام شمس عالم
زلطفِ او چو خورتابند دائم — ہمہ خاص و عوام شمس عالم
زہے از لطف امداد حمایت — بشاہین زد حمام شمس عالم
خداجویان روشندل نیوشند — بگوش جان کلام شمس عالم
علیما ہست امیدم کہ بر من — گہر بارد غمام شمس عالم

در تهنیت عید شوال بخان بهادر میرزا حاجی محمد رشید الدین خانصاحب دہلوی ممبر کونسل راج کرولی نوشته شده

صبح عید است بیائید که افطار کنیم — از دم آب تسلی دل زار کنیم
للہ الحمد که ماہِ رمضان شد انجام — سجدۂ شکر سوی درگہ دادار کنیم
وقت آنست که از مقدم عید شوال — بنشینیم و خوشی ها بهم اظهار کنیم
وقت آنست که در تهنیتِ عید سعید — خامه را از مدد طبع گهربار کنیم
خاصه تهنیت ما بادبخان ذیجاه — آنکه یادش همه اوقات باکثار کنیم
آنکه در اسم و صفات است رشید دارین — بود اندک صفتش انچه که بسیار کنیم
تا بگل ها خبر از خلق عمیمش گوئیم — عزم بالجزم همانا سوے گلزار کنیم
اے کرم های تو جا ساخته اندر دلِ ما — این همه جان و دل خود بتو ایثار کنیم
باد دیدار تو از لطف خدا روزے ما — بس دعا صبح و مسا از پی دیدار کنیم
دایما خرّم و خوشحال و توانا می باش — تا تماشاے گل و لالہ و ازہار کنیم
هست در تهنیت عید علیم این نامه — صفحه را از سخنت مخزن اسرار کنیم

در حال چمنی که دوستی آنرا چمن بنظیر نام نهاده و در حقیقت اسم بامسمّے نبوده بطور مطائبه گفته شده

چمن بے نظیر را نازم — با فلک دلپذیر را نازم
بهنڈی و کھیرہا ش همبلند — با غبانِ هجیر را نازم
مے نماید دماغ عطر آگین — نکهت کوتهمیر را نازم
میل گلگشت او کسے نکند — شوق برناو پیر را نازم

برشکالش رساند آب بوقت — چشمهٔ دآبگیر را نازم
غنچه اش ناشگفته پژمرده — این گل زود میر را نازم
گل دُها کش به لاله داغ نهاد — ارغوان وزریر را نازم

وصف باغی نوشته است علیم
طبع شوخ و شریر را نازم

ردیف نون

بجاجی نواب رضوان علی خان صاحب مرادآبادی رضوان تخلص

نعت گو نوشته و فرستاده شده

بسخن ازچه شوم مدح سرای رضوان — هست بیرون زحد وصف ثنای رضوان
یمن نعت ست که رضوان تمنا گوید — دل وجان من مشتاق فدای رضوان
اندرین دهر کهن سال که فانی شدنی است — مانده است از سخن نغز بقای رضوان
بسکه در نعت نبی فکرت عالی دارد — زین سبب عرش برین آمده جای رضوان
خوبی لفظ و معانی و مضامین غریب — هر زمانند همانا بولای رضوان
ذکر شاه رسل آنمایه برحمت بنواخت — که غم و رنج نیاید بسرای رضوان
هست از سطوت نظمش که حسودان جهان — بنهادند سر خویش بپای رضوان
در جهان اهل سخن این همه گویند بهم — که بنظم است دلآویز ادای رضوان
تا بتابند مه و مهر علیما بفلک — خُرّمی باد برضوان زخدای رضوان

ردیف الیاء التحتانی

مناجات بجناب اللہ تعالیٰ جلّ شانہ کہ غفّار الذنوب و ستّار العیوب ست

الٰہی بندۂ زارم بحالِ من نبخشائے
حقیر و عاجز و خوارم بحالِ من نبخشائے

الٰہے مرحمتے کن ببارا برِ کرم
خزان رسیدہ بہارم بحالِ من نبخشائے

امیدم ست کہ سودم نگاہ خواہی داشت
زیان رسیدہ بکارم بحالِ من نبخشائے

بعمر خویش کہ بگذشتہ در سیہ کارے
چرا سرشک نبارم بحالِ من نبخشائے

زبیم روز حساب و ز سخت گیری قبر
نماندہ تاب و قرارم بحالِ من نبخشائے

نہ طاعت ست مرا زاد راہ و نی تقویٰ
الٰہی ہیچ ندارم بحالِ من نبخشائے

گناہگارم و شرمندۂ و سرافگندہ
ز حالِ خود چہ نگارم بحالِ من نبخشائے

ز زشتی عملِ خود ہمیشہ مے لرزم
بخوف و بیم دوچارم بحالِ من نبخشائے

طفیل احمدِ مرسل کہ در رہِ عشش
ہمیشہ مثلِ غبارم بحالِ من نبخشائے

بجاہ یارِ پیمبرؐ کہ در محبتِ شان
فزودہ عزّ و وقارم بحالِ من نبخشائے

الٰہی تا بودم در جہان قیام و حیات
بوادِ لطف تو یارم بحالِ من نبخشائے

دمیکہ پیک اجل بر سرم رسد جان را
بنام تو بسپارم بحالِ من نبخشائے

نوازیم پس مُردن چنانکہ رحمت تو
فزون بود ز شمارم بحالِ من نبخشائے

الٰہی مرہم لطف و کرم دریغ مدار
علیم سینہ فگارم بحالِ من نبخشائے

بشخصے کہ شیوۂ سرقت و انتحال اشعار دیگران میداشت نوشتہ شدہ

منم کہ شہرۂ دہرم بہ نغز گفتاری
ز لطف مبدء فیض ست ہر دمم یاری

بہ شعر غیر سخنور کسے نمیگردد
بیار مدّعیا ہر چہ نزد خود داری

مریض وزدی اشعار گشتهٔ آوخ | خدا شفات به بخشد زدست بیماری
مرا بحال حسودان عجب همے آید | که سهل را بگذارند بهر دشواری
من و ز طبع سخن سنج گوهر افشانے | تو و ز حسرت بیمرزد دیده خون باری
نگردد ت بتو حاصل ز ژاژ خائی هیچ | بخواه خوش سخنے ها ز حضرت باری
نه لفظ دانی و معنی عجب همیدارم | که خویش را بچه ز اهل کمال پنداری
الٰهی در حق آنانکه انتحال کنند | مباد هیچ بجز رنج و ذلت و خواری
نه زر بماند علیما ز من نه گنج و گهر | سخن گذاشته ام زیر چرخ زنگاری

بمیر ولایت علیخان صاحب صفی پوری متخلص بعزیز بسپاس وصول دیوان نور تجلی فارسی و دیوان طور تجلی اردو که در نعت شریف هستند نگاشته شده

ز نور تجلی و طور تجلی | بدهر است هر سو فور تجلی
همانا ازین نامه های درخشان | شده در حق من صدور تجلی
ز طبع عزیز ولایت علیخان | به نعت نبی شد ظهور تجلی
عزیز آنکه از نعت شاه رسولان | رسانده بدل ها سرور تجلی
فروغ معانی و لفظش نموده | جهان را منور ز نور تجلی
سخن گستران کسب سازند هر دم | ز نور کلامش شعور تجلی
غزل های نغزش ز هر بحر دلکش | نمودند جارے بجور تجلی
بود در دل آن عزیز سخنور | همیشه اے عبور تجلی
علیما ز فیض چنین خوش صحائف | مرا نیز باد احضور تجلی

بمولوی سید دلاور علیصاحب متوطن ہاپور ضلع میرٹھ طرزی تخلص کہ سخنوریگانہ ہستند

نوشتہ شدہ

بُردہ جان و دل من حُسن کلام طرزی
زدہ خوبی سخن قرعہ بنام طرزی

مست گشتند زلطفِ سخنش اہل سخن
ساقیِ فیض چہ می ریخت بجام طرزی

در جہانِ سخن از مرحمت مبدء فیض
شوکت لفظ و معانی ست بکام طرزی

ہند گردیدہ چو شیراز و صفاہان امروز
آید عرفی و شفائی بسلام طرزی

حاسد بوم صفت رشک نسازد از چہ
کہ ہُمائے سخن افتادہ بدام طرزی

جادۂ نظم نو رد یدہ بصد آسانی
ز انسوی مدح و ثنا ہست خرام طرزی

دوست در دست دلم شوق لقایش دارد
برسان زود خدایا بمقام طرزی

یارب از فضل و عنایات وسیعت بجہان
باد مانند خضر عمر دوام طرزی

طائر فکر علیم از طیران باز بماند
بس بلند ست ہما نا در دام طرزی

از تمدیح طرزی نفس راست کردہ بودم کہ واد ریغا النون در ثارشان خامہ ام شک سیاہ میریزد طرزی مرحوم بتاریخ چارم ماہ شوال المکرم سنہ یکہزار و سہ صد و بست و نہ ہجری قدسی مطابق بست و ہشتم ماہ ستمبر سنہ یکہزار و نہ صد و یازدہ عیسوی جامہ گذاشتند و برحمت حق واصل شدند از دو سال کم ست کہ من از طرزی ممدوح بمقام ہاپور برخوردہ بودم ہنگام تلاقی آنمایہ عنایت و کرم بحال من مبذول فرمودہ بود کہ بیانش نتوان کرد سال خوردہ و بسیار کریم النفس و آمیزہ مزاج و در مراتب شعر و شاعری ماہر یکتا و از علوم متعارفہ دانا و یادگار غالب و حسرتی و آزردہ بودند دیوان طرزی بزبان فارسی در دو مجلّہ در حیات شان طبع و نشر شدہ سخنش امتیاز تمام دارد ہمانا طرزی درین زمان عدیم النظیر بودند خدای پاک روح ایشان را در خُلد برین جا دہد

مرثیه طرزی مرحوم

سفر گزیده صد افسوس از جهان طرزی
برفت از بر ما جانب جنان طرزی

بخویش حسن عمل برد و بهر اهل سخن
گذاشته بجهان نظم دُرفشان طرزی

نشان ز غالب و آزرده ذات او میداد
بخویش بُرده ز هند آه آن نشان طرزی

غمش چرا نخورم روز و شب که میخوردی
بزندگی همه غمهای دوستان طرزی

نمانده لُطف مرا هیچ در مذاق سخن
برای عزم سفر بسته تا میان طرزی

ببارد از در و دیوار وحشت بسیار
دریغ بُرد بخود رونق مکان طرزی

خبر ز هیچ ندارم ز خویشتن رفتم
بمن رسانده چه غمهای بیکران طرزی

فرا مُشم ز قرار و ثبات بنموده
بیاد داده مرا ناله و فغان طرزی

همیشه از پی طیب سخنوران می ماند
سخن طراز و سخن سنج و خوشبیان طرزی

سخنوران نه چرا از وفات او مویند
که بود در ته شناس سخنوران طرزی

شکسته رونق کار سخن ز رحلت او
دریغ بود چه بسیار کاردان طرزی

بمن به بسته ز گفتن زبان نمیدانم
گشوده باکه ز مهر سخن زبان طرزی

ملول رفت ز دنیای دون اگرچه غم ست
علیم باد بفردوس شادمان طرزی

غزلیات

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ردیف الالف

بنام حضرت اللہ زینت ہاست عنوان را
خوشا نامیکہ از وی ابتدا کردیم دیوان را

خدائی بندگان خلاق عالم رازق مطلق
نگہدارد ز زشتی ہای شیطان ایل ایمان را

بلطفش جوہر ادراک معنی طبع را حاصل
بفیض بی حسابش تکیہ می باشد سخندان را

بہ نیرنگی قدرت ہای لا احصای او بنگر
کہ پامال عرب فرموده مال و ملک ایران را

توانائی کہ بخشد ناتوانان را توانائی
ہمانا یاد دارم قصہ مور و سلیمان را

بدشواری ما ساز دعا تشریف آسانی
دہد جمعیت بسیار دل ہای پریشان را

الٰہی اسباب سور از بزم ماتم می کند پیدا
بنالہ آشنا سازد گہی لب ہای خندان را

کند عشاق را آزرده دل از شیوهٔ خوبان
دہد بیتابی از مہر و محبت ہر دل و جان را

ہمہ در کائنات او را پرستارند و فرمان بر
بسویش روی حاجات است ما جن و انسان را

الٰہ العالمینا از وفور رحمتت دائم
گنہ گارانِ تو خواہند خلد و حور و غلمان را

ز ما شکر تو نتوان شد ادا کاموختی ما را
حدیثِ مصطفےٰؐ و خوبیٔ آیات قرآن را

تعالی اللہ بحال ما چہ مبذول است احسانت
کہ کردی شافعِ روزِ جزا محبوبِ سبحان را

زہی از کام بخشی ہای تو ناکام بد طالع
ز گوہر ہای مقصد پُر نمایدؔ جیب و دامان را

بسوزی جان کفر و کافران را از آتشِ دوزخ
فروزی در دلِ اللہ جویان شمعِ عرفان را

توئی معبود جن و انس و مسجودِ ہمہ عالم
بتوحیدِ تو می داریم ہر دم تازہ ایقان را

چو میرم از برای من عجب نبود ز انعامت
کہ آید بر زبان لفظِ تعال آن وقت رضوان را

علیمؔ شرمسارم آرزومندم کہ در محشر
خداوندا دریغ از من مدار الطاف و احسان را

تا قلم ننوشت حمدِ خالقِ سبحان ما
گشتہ باخورشیدِ رخشان مطلعِ دیوان ما

آنکہ در تعمیلِ احکامش براہ امر و نہی
خوف او قائم نہد شام و سحر ایمانِ ما

آنکہ در بازارِ موجودات بی امداد او
سعیِ ما در سود ما سازد ہمہ نقصانِ ما

منعمی کاحصای شکرِ نعمتش نتوان شدن
دائما از نعمتش لبریز باشد خوانِ ما

وصفِ ذاتِ او کہ خواہد ماند باقی تا ابد
در نمے آید کہے در حیزِ امکانِ ما

حالِ زارِ ما نپرسد گر کسی اندیشہ نیست
رحمتِ او ہست در دنیا و دین پرسانِ ما

رنگِ تاثیری بُرخ دارند در اندوہ او
نالۂ ما آہِ ما زاریِ ما افغانِ ما

تہمتِ قلت بہ بخشش ہای او نتوان نہاد
روز بد آور دبر ما کثرتِ عصیانِ ما

نیست غم ہرگز علیمؔ ار رحمتِ بسیارِ او
پردہ پوشد بگذرد از زشتی و خذلانِ ما

اے لطف تو آراستہ گلزار جہان را
بر رحمتِ تو تکیہ ہمہ پیر و جوان را

ای فضلِ عمیمِ تو عطا کردِ بانسان
از روی کرم روزی عقل و تن و جان را

ای از تو فروزِ گہرِ جوہرِ دانش
وی از تو فروغِ سخن آتش نفسان را

ستّاری و غفّاری تو از دلِ ما بُرد
اندیشۂ پاداش و نہیبِ خذلان را

آنانکہ بدل جنسِ رضائے تو خریدند
زنہار ندارند غمِ سود و زیان را

در شوقِ فراوانیِ نعمای روان بخش
شکرِ تو بسے طعمِ شکر کرد دہان را

از حلمِ تو شادیم ولیکن بہراسیم
علمِ تو بداند ہمہ پیدا و نہان را

نازم بکریمیت کہ بارانِ بہاران
شوید زرخِ لالہ و گل گردِ خزان را

نمرود چو سر تافتہ ہرگاہ ز حکمت
یک پشّہ برون کرد از و تاب و توان را

بخشیدہ غم و درد بعشّاقِ جگر خون
آموختہ رعنائی و بیدادِ بتان را

در آرزوی وصل فسون خواندہ ببلہا
در ہجرِ جگر خوارا شردادہ فغان را

اسپِ خردم تاختہ در معرفتت لیک
بگسیختہ در راہ دو صد بارعنان را

یارب بطفیلِ شہِ لولاک بمن بخش
تمغای قبولِ سخن و سحر بیان را

خاموش علیما کہ بہ تحمید اکنے
یارائے سخن نیست من ہیچمدان را

بعدِ حمدِ حق ستایم احمدِ محمود را
زانکہ محبوبِ خدا کرد مر آن مسعود را

آنکہ نامِ نامیِ او از احد مشتق شدہ
آنکہ ذاتش علّتِ غائی ست ہر موجود را

شد وجودش افتخارِ آدم و دریش شیث
نغمۂ یادش بلب دائم بود داؤد را

عرصۂ قربِ خدا وندی چو شد جولانگہش
آمد و رفتش نہ برتابید دیروز و دو را

ایکه در دست بلندت سود امت داده اند
من بدست تو سپردم هر زیان و سود را

ذکر الله همچنان کار دلی بهر دل
نام تو شادان کند هر جان غم اندود را

لات و عزی را شکسته فرق گز شرع تو
مشرکان بگرفته راه طاعت معبود را

راه رفتن زین جهان تا آن جهان مشکل تر ست
من ز لطف تو به بینم منزل مقصود را

چار یارانت که در مهر تو خود را باختند
مهر شان بکشاد بهر ما در بهبود را

خرم آن ساعت که منعم طیبه را در زندگے
همدران جا واگذارم هستی نابود را

روز محشر آنکه می باشد علیما جانگداز
زو ست امید شفاعت هر گنه آلود را

بود نعت رسول الله هر دم کار ما اینجا
خوشا نام محمد ورد ما اذکار ما اینجا

چو الله و محمد یار ما باشند غم نبود
عبث کوشد عدوی زشت در آزار ما اینجا

نموده نوبهاران نعت احمد طبع رنگین را
اثر نبود خزان را هیچ در گلزار ما اینجا

چه اعجاز ست در ذکر لب لعل رسول الله
که پیوسته شکر میریزد از گفتار ما اینجا

بود مشکل ثنای دُرّ دندان از خجالت ها
بدامن ریخت گوهر دیدهٔ خونبار ما اینجا

چه خوش برخیزد از آنجا اگر تاثیر جذب ما
برآید از دل ما حسرت بسیار ما اینجا

ز چشم مرحمت ای رحمت عالم نظر فرما
که آسانی گزیند مطلب دشوار ما اینجا

شود در خواب حاصل دولت دیدار اگر ما را
بما احسان نماید طالع بیدار ما اینجا

بکن لطفے ای طبیب امت عاجز که جز لطفت
دوائی نیست از بهر دل بیمار ما اینجا

الٰهی از پئے احمد به شیرب جا عنایت کن
قیام خود نمیخواهد دل بیزار ما اینجا

علیم از کس نمیداریم امید صله هرگز
که شد مقبول خلق از مدح نعت شعار ما اینجا

بعشق دوست افتادند برعشاق مشکلها
بدیده اشک میدارند وسوز درد در دلها

خدارای آشنایان موج زد دریای اشک امشب
رساند رخت ما ایزد ز لطف خود بساحلها

مرا یاری ست سیمین تن که پیش قد بالایش
همانا از آب جوشد سرو بستان پای در گلها

بکوی اوست رفتن آرزوی جان مخزونم
خداوندا رسان زودم که دارم پیش منزلها

مکن سودای گیسویش که جمعیت نخواهی یافت
حذر فرما که گردیدند ازو دیوانه عاقلها

ز آه سرد و رنگ زرد و حال پر خلل آخر
برون افتاده راز من به پیش اهل محفلها

بفکر دشمنان هستی ولی غافل نمیدانی
کزین دار فنا احباب بربستند محملها

علیما عرض کن در خدمت حافظ چنین شب
الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

آنانکه گزینند بدل عشق صنم را
زنهار نگیرند ره دیر و حرم را

شد لازمهٔ عشق بتان حسرت بسیار
یارب بدلم بیش نما حسرت کم را

هر اشک جگر سوز که از دیدهٔ مار یخت
برداشت ز هم تفرقهٔ قطرهٔ یم را

دیریست که مکتوب نیامد ز سوی او
دانم که بنامم بکشیده است قلم را

در حیرتم از دوست که بر غیر کرم کرد
بر حال من زار روا داشت ستم را

سودای کسی هست همانا که دل زار
بگذاشته آرامش و آموخته رم را

ای شادی من در غم تو رو مکش از من
از بهر تو بگذاشته ام شادی و غم را

بر خاک در میکده بنشان بپی جامی
ساقی چکنم مسند اسکندر و جم را

زنهار نه پیچیم سر خود ز رضایت
گردن بنهادیم بزن تیغ دو دم را

در بند علیما ز سخن هیچ نمانده
آن به که بگیریم ره ملک عجم را

گو بمیدا ز من آن بت نا آشنای را
کای سنگدل گذار عتاب و جفای را

در حیرتم بخانهٔ خالی به پیش غیر
بگشوده دوست بهر چه بند قبای را

تا کی بسر شوند شب و روز من بغم
یارب گهی به بخش اثر نالهای را

از بهر جان گزیدن عشاق کرده اند
چشمان سحر شیوهٔ و مستی فزای را

ای آنکه کرده اند ترا شاه ملک حسن
از لطف خود نواز گهی این گدای را

جان را بگو که از تن ما بگذرد کنون
دل داده ایم عشوهٔ و ناز و ادای را

در اشتیاق وصل و غم هجر هر چه رفت
زود آنکه گویمت همه آن ماجرای را

وا ماندهٔ خیال شدم هیچ دم مگو
عشق بتان بلاست من مبتلای را

مطلب ز عشق چیست همین وصل دوست بس
بگذاشتم علیم دگر مدعای را

صد حیف آن گل پیرهن پوست با اغیار
از هجر خود اندر دلم بشکست بیمار ها

پروای عشق اور بود از جانم سیماب سیب
سودای زلف او شکست نرخ همه بازار ها

ای پیش چشمانت بوند آهو و نرگس منفعل
گاهی فگن چشم کرم بر حالت بیمار ها

ساقی ترا من بنده ام چندانکه خواهی می بده
حاشا نسازم شکوه ات از اندک و بسیار ها

گذار نعمای جهان برگفتهٔ واعظ مرو
نادان کجا جنت بود موقوف بر کردار ها

بخت بدم گر کاشکی در بزم او رفتن نداد
بستند یارب از چه رو این رخنهٔ دیوار ها

قاصد ببر این نامه ام در خدمت جانان رسان
جز او نه بیند هیچکس بنوشته ام اسرار ها

امروز تنفش در کف است خوش آنکه آید سوی من
از سر بدوش خویشتن ای بخت دارم بار ها

در خورد رنج و الم بگذشت عمر من علیم
وقت است کز دنیا روم در حسرت غمخوار ها

تا تو رفتی ز چمن ای گل بستانِ وفا
غنچه سانند ز اندوه دل و جانِ وفا

رفتنت مشکل و باز آمدنت مشکل تر
اشک ریزست ازین دیده گریانِ وفا

آه از بخت که شد وصل مبدّل بفراق
وای بر حالت اندوه نصیبانِ وفا

چون صراحی شده پُر خون دل پیمانه کشان
وه که بیتو چه خرابند حریفانِ وفا

گه ز نم چاک گریبانِ شکیبائی را
گه چو دیوانه روم سوی بیابانِ وفا

درد را گو که در آید ز پئے چاره گری
حیف درد هر نماندند طبیبانِ وفا

قرعه بر مطلب اعدای دغا پیشه زدهٔ
چرخ کجا خته آوخ بمحبّانِ وفا

از غمِ تست همانا که عزیزان از من
بشکستند در یغا همه پیمانِ وفا

دل و جانم بهوا داریِ تو مے باشند
می خورم پیش تو سوگند بایمانِ وفا

یارب از شمع رخِ دوست منوّر فرما
سخت تاریک فتادست شبستانِ وفا

وارسی تا تو بر احوال علیمِ محزون
نامهٔ شوق سپردیم بمرغانِ وفا

بتا مور ز گهے فخر و خودستائی را
که فخر نیست رواشان دلربائی را

براستی که قدت سرو را علم کرده
گرفته است چرا زلف کج ادائی را

نگاهِ شوخ تو در عهدِ خود خراب نمود
اساس طاعت و بنیادِ پارسائی را

بجیرتم که بدورِ فرنگ چشمانت
نکرده ترک چرا رسم فتنه زائی را

خدا کند که مرا وصل دوست بنوازد
بسے گذشت که برداشتم جدائی را

دلِ شکستهٔ ما را نمی توان بستن
شکسته ایم همه نرخِ مومیائی را

منم که از مددِ بخت و همّتِ عالے
بسلطنت ننهم رتبهٔ گدائی را

بوادیی که سفر میکنم به تنهائے
سپرده ام بخضر کارِ رهنمائے را

اگر بفقر و فنا قدر و عزتے خواهی
علیم سوز همه خرقهٔ ریائے را

از بهرِ شکوه نیست زبان در دهانِ ما
دریاب از خموشیِ ما صد بیانِ ما

ما نا خبر ز آمدنِ او شنیده است
کا مد رقیب بهیده بر آستانِ ما

تنها ز خانه رفتنِ تو دوش از چه بود
ای شوخ گشته از سوی تو بدگمانِ ما

از غم چو غنچه ایم شگفتن نشد نصیب
از ما مپرس حال بهار و خزانِ ما

رسمِ وفا گذاشته شد خوگرِ جفا
بگرفته این چه شیوه کنون دلستانِ ما

نتوان بگفت قصهٔ هجران که چون گذشت
پُرسید از درازیِ شب داستانِ ما

رختِ سفر بناقهٔ همت به بسته ایم
یارب رسد بمنزلِ خود کاروانِ ما

در بزمِ تو رسیدن ما سخت مشکل ست
شاید رسد بگوشِ تو آه و فغانِ ما

سودای زلفِ تا ز دلِ خویش کرده ایم
ما را خبر نمانده ز سود و زیانِ ما

رنجیدنِ تو از سوی ما نیست بی سبب
آخر چه گفته اند بتو دشمنانِ ما

از بخت شکوه هست علیما که در جهان
چون دشمنان شدند همه دوستانِ ما

دلِ دیوانه میخواهد که بندد خانه در صحرا
همان بهتر که باشد خانهٔ دیوانه در صحرا

محبت را بدل جاده که گردد مقصد حاصل
برائے خرمنِ گندم چه ریزی دانه در صحرا

بهار آمد ز رشحِ ابر بر باغ و راغ سرسبز است
بیا را ئید بزمِ بادهٔ و پیمانه در صحرا

به تنگی زیستن با جمعِ اهلِ شهر زیبا نیست
برائے خویشتن تعمیر کن کاشانه در صحرا

فنا شو در محبت آنچنان کز تو نشان ندهند
بیا بنگر که نبود مرقد پروانه در صحرا

پریشانی بشهر افتاده گم گردیده جمعیت
بزلف خویش ای جان جهان کن شانه در صحرا

غزالان رم فراموشند و بگذارند مسکن را
اگر از وحشتم خوانی علیم افسانه در صحرا

زحد گذشت بعشق تو آه و زاری ما
خدا کند که بری پی به بیقراری ما

امید دوستی بود دشمنی کردی
تو گو که لائق این بود دوستداری ما

بغیر شکوهٔ نایاد کردنش نبوشت
ولے نکرده گهے شکر حق گذاری ما

گهے بمسجد و گاهے بدیر جا سازم
غم است شیخ و مغان را ز هرزه کاری ما

ز ضعف اگر نتوانیم رفتن ای طالع
رسد بمحفل او کاش ذکر خواری ما

هزار شکر در افواه خلق افتاد است
جفای دوست بذکر وفا شعاری ما

کمر بخون تن خون بند محتسب
به پیر میکده رو پرس باده خواری ما

تو ئی که بر کرمت تکیه کرده ایم مپرس
ز ما حقیقت و حال گناه کاری ما

بروز حشر علیما رسول پاک کند
شفاعت از پی تخلیص و رستگاری ما

ساقی بهار هست بجام و سبو بیا
دارم خمارهاے بموے مشکبو بیا

رفتند سال و ماه حیاتم بجستجو
باد اسرم فداے تو بے جستجو بیا

از رفتن تو حیف که از خویش رفته ام
دارم کنون بمقدم تو آرزو بیا

خورشید وار ذرهٔ ناچیز را نواز
مپسند داغ بر دلم ای ماهرو بیا

بکشای مهر پرسش مالعل جانفزا
بستیم لب دگر ز همه گفت و گو بیا

شب بہست و راہ خانہ ام ایمن ز بیم غیر
فرصت غنیمت است مشو حیلہ جو بیا

بسیار شد شنفتن و گفتن بماؤ تو
میسند بیش زحمت گفت و شنو بیا

احوال زار لائق اظہار و عرض نیست
گر دیدہ ام ز رنج فراوان چو مو بیا

در کوے او مباش ز خواری علیم ترس
اے دشمن دل و خرد و آبرو بیا

سحاب منفعل آمد ز اشکباری ما
تپیدہ برق چو نگریست بیقراری ما

دل حبیب مگر ہست زاہن و خارا
کہ گاہ گاہ نرم نگشتہ ز آہ و زاری ما

بعشق او دل و دین و متاع و جان دادیم
ولے ہنوز نیرفتہ است شرمساری ما

بحال خویش بسے فخر ہا کنیم بدہر
کہ گشتہ باعث تفریح دوست خواری ما

نہ یار آمدہ نے دادہ پاسخ نامہ
بیاس شد بدل آخر امیدواری ما

مبادا لذت او کم شود ز مرہم ہا
نمک بریزند یا بزخم کاری ما

ہزار حیف کہ جانانہ حریص جفا
نکردہ ہیچ گہے قدر جان سپاری ما

مرو بفکر عزا از انکہ زلف و گیسویت
زنند حلقۂ ماتم بسوگواری ما

فتادہ ایم علیما بگنج تنہائے
بجز غمش کہ در آید بغمگساری ما

در محبت روز افزون می شود آزار ما
نیست گویا چارۂ بہر دل بیمار ما

گہ تمنائے لقا می و گاہ ارمان وصال
در بیان ہرگز نیاید حسرت بسیار ما

روز در اندوہ گذرد حسرتا ہنگام شب
آشنائے خواب نبود دیدۂ بیدار ما

مدتے شد خرقہ و سجادہ را بگذاشتیم
رشتۂ تسبیح شد در عشق بت زنار ما

بانتظار ظہور ہی ترشی فی غالب ہی

دوست دارد خوی نازک حال ما چون نشنود
باد آسان یا الٰہی مطلب دشوار ما

اجتناب زاہد و واعظ ز سوی ما حق است
کاوفتاد از شومی طالع برد ان کار ما

رشک می سازیم امشب بر خود و بر بخت خود
زانکہ شد رونق فزای بزم ما دلدار ما

تا بشہر عاشقی دکان خود بکشودہ ایم
جز وفا نبود متاعی ہیچ در بازار ما

از چہ با ما کاوش بیجا شدست اغیار را
بردہ باشد پے ہمانا بر حقیقت یار ما

آنکہ خوب و زشت را سنجد شود دانای خلق
وای ما را کردہ نادان نخوت و پندار ما

پیرو طرز ظہوری تا شدیم اندر سخن
شاد شد غالب علیم از خوبی گفتار ما

جانم رسیدہ است بلب اے پسر بیا
می سازم از غم تو ز دنیا سفر بیا

پامال تو سن تو شدن آرزوی ماست
افتادہ ایم خوش بسر رہگذر بیا

تاریک گشتہ کلبۂ احزان من دریغ
ای مہ لقا بروے چو شمس و قمر بیا

چشمم سفید شد برہ انتظار تو
تا کے خبر ز دوست دہی نامہ بر بیا

میسند حسرتے بجہان بہر زیستن
خونم ز عشوہ ریز بیا زود تر بیا

بنمودہ ام سپر جگر و سینہ را بشوق
با خنجر و کمان و خدنگ و تبر بیا

مقصود دل نظارۂ روی تو بودہ است
روزی بسبقت بام بتا جلوہ گر بیا

تا کے تغافل تو کند خون دل مرا
سویم خبر فرست مشو بیخبر بیا

مامن اگر علیم بخواہی برای خویش
پاکن ز سر بحضرت خیر البشر بیا

خوش آن زمان کہ در آید حبیب از در ما
مثال دل بکند جای خویش در بر ما

اجتناب غ ظہوری و تتبع میرزا صائب آبادی

نہ نالہ کار بجائی رساند و نے غمِ دل
الٰہی لطف تو در عشق با دیار ما

گذشت عمر و نبردیم پے بسوی منزل
بگو بخضر کہ اکنون شوند رہبر ما

محبت است کہ پُر ساختہ دل و جان را
چہ غم ازانکہ تہی شد زبادہ ساغر ما

چہ زانکہ گز بچمن شد نشیمنِ اغیار
شود بخاکِ دریار کاش بستر ما

دما مپرس کہ چونیم حال ما دریاب
ز اشکِ گرم و رُخ زرد و دیدۂ تر ما

امید انیکہ نیابد جواب نامۂ شوق
بسوی دوست عبث می برد کبوتر ما

زبار کثرتِ عصیان زپا درآمدہ ایم
خوش است دست بگیرند ازپیمبر ما

بیا علیم کہ از ہند سوے کعبہ رویم
ز دست کفر خراب است حال کشور ما

ستمگرے کہ نہ بگرفت گاہ نام مرا
بگیرد از چہ ز قاصد خط و پیام مرا

نشد بشہد وصالش گلوی من شیرین
فلک نواخت تلخیِ ہجر کام مرا

صنوبر از پئے تسلیم خم گرفتہ بباغ
گذر فتادہ چو آن سروِ خوشخرام مرا

ببزمِ عشرتیان با تو بادہ میخوردم
ولے زدند رقیبان بسنگ جام مرا

نگاہِ گرم تو بر غیر گو فتد بغلط
بہ پختگے برساند خیالِ خام مرا

خیالِ زلف و رُخت ای نگاہِ ماہِ لقا
بشام و صبح بنیداخت صبح و شام مرا

خجل شوند نشاط و وصال و قا آنے
اگر علیم بپارس بری کلام مرا

بحمد اللہ کہ امشب آمدہ دلدارِ ما اینجا
وگرنہ تنگ بود از ہجر بر ما کارِ ما اینجا

زبیم واعظان و محتسب سوے نبردارد
دکانِ بادہ بکشودہ عبث خمارِ ما اینجا

باقیات عشرت بخارائی

چہ می دادہ مارا ساقیِ فیّاض در یا دل
کہ افتادہ ز مستی بر زمین دستار ما اینجا

نمانده وادریغا در دلِ ما ہیچ اُمیدے
کہ با اغیار دارد اختلاطے یارِ ما اینجا

نہ در گفتن ہمی آید نہ بر تابد نوشتن ہا
بیاؤ بشنو از ما قصّۂ آزارِ ما اینجا

انیسِ خاطرِ ما غم نصیبان را چہ می پرسی
نباشد وای جز رنج و الم غمخوارِ ما اینجا

ز بزمِ دوست دیشب پیشِ ما راندند دشمن را
چرا استادہ است امشب پسِ دیوارِ ما اینجا

دم از فرزانگی ہا مینزن ای ناصحِ نادان
کہ شد دیوانۂ ہم جنس دلِ ہشیارِ ما اینجا

بفرقِ عاشقی یاران گذشتیم از ستایش ہا
سزای ذم و نفرین است ہر کردارِ ما اینجا

بہاران است و ابر و بوستان و بادۂ و ساغر
الٰہی رحم کن بر حالِ استغفارِ ما اینجا

چہ بر گویم پیشِ دوستان حالِ پریشانم را
کہ ہرگز کس علیما نشنود گفتارِ ما اینجا

بسائید آسیای مختم ہر استخوانے را
الٰہی تا کے آزارد فلک این خستہ جانی را

مرا پندِ تو ای ناصح بحالِ خویش کی آرد
ز دستم رفت عقل و ہوش تا دیدم جوانی را

ندارد گر سرِ آزار و قتلِ من خداوندا
چرا بر داشت آن بیداد گر تیر و کمانی را

نہ بکشودہ مرا کاری ز دستِ جذبہا آخر
زنم از نالہا بر ہم زمین و آسمانی را

نمانده طاقتِ ضبطم میازار ای غمِ ہجران
بہ بخشا این حقیرے دل فگارِ ناتوانی را

بسودای حقیقت از مجازِ خود برون رفتم
پئے جانِ جہان بگذاشتم من صد جہانی را

شنیدہ این غزل امشب ز من این چنین گفتا
خدایا دار خوش دایم علیمِ خوش بیانی را

وقت صبح است و شدہ عطر فشان باد بیا
بہر گلگشت بہ بستان بدل شاد بیا

وصل شیرین نبود سهل همانا بجهان
همتی خواه و سوی مرقد فرهاد بیا

روزها رفت که امید قدومت داریم
رحم کن رحم و شبی اے ستم ایجاد بیا

میروی جانب اغیار مدام از الطاف
سوی من نیز گهے از ره بیداد بیا

عجز و مسکینی ما طرف نبرداشت دریغ
وقت شد ای اثر نالهٔ و فریاد بیا

نه پیامی نه سلامی نه جواب نامه
آخرش گو که چرا رفته ام از یاد بیا

بسکه رندان قدح کش ز خمار مدزبون
ساقیا باخم مے خانه ات آباد بیا

فکر آراستن خویش مکن نیست ضرور
تا کنم عیب تو با حسن خداداد بیا

دوستان حاضر و ارباب سخن جمع بزم
بچنین وقت علیم از پے انشاد بیا

غم هجران بدل داریم و بر لب شوق یار ب ها
الٰهی گر چنین حال است بگذاریم چون شب ها

زمن بردند هوش و عقل و دین و جان و دل طفلان
چه خوش بودی که نفتادی گذار من بمکتب ها

نه از شیخم ارادت هست و نی از برهمن نفرت
شدم آزاد در عشق بتان از قید مذهب ها

مرا از سرد مهری های او سوزی ست اندر دل
که وقت گفتنش افتاده صد تنخاله بر لب ها

مرا از صحبت پیر مغان کشف حقیقت شد
ز فیض صوفی و زاهد نبردم پی بمشرب ها

ز تاثیر محبت بیخبر هستند بیدردان
بپرس از من که عشق او مرا افگنده در تب ها

سر و کارم فتاده تا بخوبان وفا دشمن
ندارم از کسے هرگز علیما کام و مطلب ها

دگر فرموده جنون مقدم بهار مرا
بجوش آمده شوق وصال یار مرا

زمین هر انچه بجالم کند شکایت نیست
نداده اند بر افلاک اختیار مرا

وفای عهد نکویان اگر کند خوش است
ولی بعمر نگردید اعتبار مرا

سحر بذکر صبوحی و جام زنده دلان
چو موج باده نمودند بیقرار مرا

الٰهی از که بپرسم که دوست کے آید
نشانده اند چو نرگس در انتظار مرا

چه بیم از انکه شکست است عهد و پیمانش
وفای من چو دلش کرده استوار مرا

بچشم اهل نظر سرمه وار جا یابم
کند کاش براهش اگر غبار مرا

امید وار و صالم ز هجر مے ترسم
اُمیدم اینکه دهد اجر روزگار مرا

بفنِ شعر علیما ز فیض شیخ حزین
بس است این غزل تازه یادگار مرا

هر لحظه عشق دوست غمین میکند مرا
فارغ ز کفر و پاک زدین میکند مرا

گاهی نیامدست و کنون شوق مقدمش
در انتظار راه نشین میکند مرا

از زهر فرقتش همه تلخم نموده بخت
اُمید وصل او شکرین میکند مرا

بسیار صبر و ضبط نمودم مگر فغان
رُسوای آسمان و زمین میکند مرا

هر چند مُهر را بلبِ خویش بسته ام
یادش بآه و ناله قرین میکند مرا

طرزِ نگاه او به کس و ناکسان ببزم
وقفِ هزار وهم و یقین میکند مرا

یارب چه اوفتاده فلک را که بی سبب
گه شادمان و گاه حزین میکند مرا

خوش بے تعلقی ز جهان و جهانیان
آزاد از محبت و کین میکند مرا

از نقد فیض طالبِ شیوا بیان علیم
بر گنجهای راز امین میکند مرا

طالب آملی

ردیف الباء موحده

خدایا جذبهٔ دل را عطا فرما اثر امشب
که آید سوی این دلداده یار سیمبر امشب

بآه و ناله عمرم رفت و کاری هیچ نکشوده
خدارا جلوه بنمای ای سوز جگر امشب

نوید وصل آری یا خبر از هجر او گوئی
همه تن انتظارم بر رهت ای نامه بر امشب

چنان ست از فروغ حسن روی مه لقای من
که وقت دیدن او نور میگیرد نظر امشب

زجان بزار دست خویشتن شستم ز جا رفتم
بنرمت تا دریغا دیده ام جای دگر امشب

فریبم داده تا آن بیوفا رفته ز آغوشم
ز حسرت میکنم نظاره بر دیوار و در امشب

گهی بیم فراق و گاه امید وصال او
علیما اندرین اندوه خواهد شد سحر امشب

از کوی تو ای دوست سفر میکنم امشب
شب را بهیاهوی سحر میکنم امشب

حاصل نشده مقصدم از آه و فغان هیچ
از جذبهٔ دل کسب اثر میکنم امشب

گه شوق وصال ست دگهی بیم فراقش
در خوف و رجا جیف بسر میکنم امشب

مژگان نتوانند که دوزند دل زار
اے تیر بلا سینه سپر میکنم امشب

تا خاطر یارم ز من آزرده نگردد
ز آمیزش اغیار حذر میکنم امشب

از سوز درون ست زبان و لب من خشک
تسکین خود از خون جگر میکنم امشب

اندیشهٔ از روز سیاهم نبود هیچ
افسانهٔ زلفین تو سر میکنم امشب

شد آمدنت مشکل و زین رو بره تو
از حسرت بسیار نظر میکنم امشب

مومن صفت از رنج و غم هجر علیما
هر نالہ بآهنگ دگر میکنم امشب

مومن مومن دہلوی

بغمت مضطر و زارم دریاب
بنیوروخواب و قرارم دریاب

در سر زلف تو جمعیت کو
سخت برهمزده کارم دریاب

نظری لطف وگرنه زین پس
روزگاری بشمارم دریاب

اے صبا بوے زز لفش خواہم
فارغ از مُشک تتارم دریاب

بتمنّاے گُل رخسارت
ہر بُنِ موشدہ خارم دریاب

بدلِ خویشتن از تو جز تو
خواہشِ ہیچ ندارم دریاب

غرقۂ بحر فراقم از وصل
او فتادہ بکنارم دریاب

روشِ کار نمیدانستم
بخیہ افتادہ زکارم دریاب

نامۂ شوق و مضامینِ الم
چہ نگارم چہ نگارم دریاب

بخدنگِ نگہِ تو قربان
دل وجان کردہ شکارم دریاب

آتشِ حُسن کسے کردہ علیم
ہمہ تن ہمچو شرارم دریاب

ردیف الباء فارسی

بسیار زیر چرخ بخفتی دگر مخسپ
بیدار شو زخوابِ گران بیخبر مخسپ

گر بایدت حیات ابد شو فنا بعشق
در راہ جستجوی مسیح و خضر مخسپ

گویند دوست وعدۂ مقدم نمودہ است
شب را بانتظار بفرما بسر مخسپ

ای آنکہ عمر تو بمناجات رفتہ است
بر خود ببال کامدہ وقتِ اثر مخسپ

راحت ترا الم بدہد دل در و مبند
بر بستر ت شود رگِ گُل نیشتر مخسپ

وصلِ سمن بران اگرت آرزو بود
گنجِ گہر بریزیدہ سیم و زر مخسپ

خوکن برنج و حسرت و دائم بسوز ساز
خون از مژه چکان بکش آه از جگر مخسب

خود را بصلح و دوستی دشمنان مبان
پُر دانشی اگر بره پُر خطر مخسب

شبهای زندگی بگذشتند هی بخواب
اکنون دمیده است علیما سحر مخسب

ردیف تاء مثناة فوقانی

بدل همیشه ولای محمدِ عربی است
بجان غمزده جای محمدِ عربی است

چه حُسن هست همانا که یوسفِ کنعان
باشتیاق لقای محمدِ عربی است

گذاشتیم خیال مدیح اهل جهان
زبان ما و ثنای محمدِ عربی است

بروز حشر که سخت است کار بخشایش
خدا نهاده برای محمدِ عربی است

بخلد از چه نسازد برای خود مسکن
بجان کسی که فدای محمدِ عربی است

بوادیِ رے توفیق تا رضا جوئیم
رضای حق برضای محمدِ عربی است

ز قدسیان بکند گوش نعرهٔ اُحسنت
هر آنکه مدح سرای محمدِ عربی است

رسان الٰهی بشهرِ مدینه ام از هند
که دل تپان بهوای محمدِ عربی است

شمرده شاهیِ کونین را علیما هیچ
هر آنکسی که گدای محمدِ عربی است

نکنم خواهشِ بستان نه هوای جنت
مسکنم باد مدینه نه فضای جنت

بدرِ ختمِ رسل روئے دریوزهٔ خلد
بهر غلمان چه شوی حیف گدای جنت

واعظا تا سخن از جنتِ فردوس و نعیم
من فدای درِ احمد تو فدای جنت

وادیِ ثیرب اقدس بدلم ساخته جا
نخورم حسرت واندوه برای جنت

یارب از مهر نبیؐ سینه ام آباد نما
تا دل خویش کنم خون بولای جنت
از ازل آمده ام مدح گر شاه اُمم
خامُشی ساخته ام وقف ثنای جنت

دارم امید علیما که بروز محشر
دهدم کوثر و تسنیم خدای جنت

آن شاهِ انبیا که حبیب خدای ماست
روزِ جزا شفیع شفیق از برای ماست
در هند زیستن نه پسندیم ای اجل
میریم در مدینه همین مدعای ماست
خوش آنکه طے کنیم ز سر راهِ طیبه را
کانجا ارم همیشه پئ مُزد پای ماست
مقصودِ دل نظارهٔ شهر و دیار نیست
بینیم روضهٔ نبوی التجای ماست
بی برگ و بی نوا شدنِ ما مبین از انکه
عشق محمدی همه برگ و نوای ماست
اظهارِ شوقِ دیدنِ شیرب ضرور نیست
افغان و اشک شاهدِ این ماجرای ماست
یارب رسان بدرگهِ ختمِ رُسل شتاب
لیل و نهار و صبح و مسا این دعای ماست
شغلِ صلوٰة بسکه شده موجبِ نجات
مامون زدوزخیم بفردوس جای ماست

از یمنِ نعت حضرت خیر البشر علیم
ابر گهر فشان قلمِ نکته زای ماست

نجاتِ خلق بشرعِ محمدؐ عربی ست
عمل بشرع نکردن کمال بی ادبی ست
کجا ز کوثر و تسنیم جامها بخشند
ترا که ذوق طبیعت ببادهٔ عنبی ست
نموده خضرؑ ز آبِ حیات سیرابم
خوش ست طالع من کاین چه اجر تشنه لبی ست
مشو فریفتهٔ جلوه های لیل و نهار
که کارِ چرخ برون از شمار و بوالعجبی ست
تلافیِ غم عمرِ گذشته گر خواهے
بنالهٔ سحری و بآهِ نیم شبی است

علوِ مرتبہ از فیضِ خاکساران گیر
بافتخار مرو این شرافتِ نسبی است

بکیمیا طلبے خاک بیختن تا چند
غنای نفس ہوس پیشہ در خدا طلبی است

کتاب کار نیاید کزاوستاد ازل
گرفتہ یاد دلم نکتہا اگرچہ غبی است

مبین بزشتی و بخشا گناہ گاریِ او
علیم زار خدایا ز پیروانِ نبی است

در باب مشاعرۂ حنبلی دیوبلی ضلع اجمیر کہ ۱۸۹۳ء بسمل مرحوم خیر آبادی جاری کردہ بودند گفتہ شد

غزل بخوان و طرب کن کہ بزم اشعار است
سحابِ طبعِ سخن گستران گہربار است

ہزار شکر کہ این بزم دلفریب امشب
بیُمن مقدم احبابِ رشکِ گلزار است

بہر زہ گوی مدہ بار زانکہ نیست سزا
قدم ببزم مہند آنکہ نغز گفتار است

مذاقِ شعر و سخن راز حضرتِ بسمل
درین خرابۂ آباد روزبازار است

زہی سخنورِ آتش زبانِ جادو فن
کہ شہرتِ سخنش در دیار و امصار است

مدیح خواجہ بسندست اینکہ بنوشتم
کنون بعزم غزل رو بسوی دلدار است

ترا عنایت بیحد بحالِ اغیار است
مرا بحسرت واندوہ و نالہا کار است

بخدمتِ شہِ خوبان پیامِ من قاصد
ہمین بس است کہ بسیار شوق دیدار است

برنج ہجر و بشوقِ وصال عمر گذشت
الٰہی عشق نکویان چہ سخت آزار است

مدام دیدہ بدیدارت آرزو دارد
ہمیشہ سینہ ز مہرِ تو گنج اسرار است

بمہربانیِ اہل جہان نیازم نیست
کہ دردِ تست دوایم غمِ تو غمخوار است

خدای را بکن انصاف ای بتِ اعیار
ز من حذر بعدو ربط این چہ ہنجار است

عبث برای مداوا بزحمت افتادی — نگاهِ ناز طبیبا علاج بیمار است
نهیب جور و جفا و عتاب سهل بود — امید لطف و عنایات از تو دشوار است
بغیر مرگ نباشد خلاصی دل زار — بدام گیسوی مشکین تو گرفتار است
برفته شب سحر آمد بانتظار حبیب — بخفت طالع و چشمم هنوز بیدار است

بعشق آن ستم ایجاد کشته مشهور
وگرنه چون تو علیما بدهر بسیار است

آنکه سودای سر زلفش دل دیوانه راست — سخت حیرانم که یارب بیخبر از من چرا است
حال حسنش را مپرس از من که چونست انیم — غمزهٔ او دلربا تر چشم او بس فتنه زاست
ساقی و جام و سبو کار تو نکشاید بهیچ — چشم مستش یاد کن کان حاصل میخانه است
می برد شوق دیارش هر کجا خواهد مرا — شاد مانم گوش من فارغ تر از بانگ درا است
مشک می ساید در و دیوار این شهر انسیم — جلوه افروز کدامین خانه آن ترک خطا است
غیر را از التفاتش خنده شادی بلب — وای ناکامی که مارا حاصل از غم گریه است
وامق و فرهاد و مجنون را بعشق خانه سوز — سالها بگذشت ولیکن تا کنون صد ماجرا است
دیده در هم بسته ام ذوق لقایم در نظر — مهر بر لب کرده ام عزمم بعرض مدعا است

عشق را نازم که از دستش علیما همچون شکر
هر کجا افتاد اما باز هرگز برنخاست

تا در دل من رنج و غم عشق بتان است — کارم همه با ناله و فریاد و فغان است
روز و دو مپرس از من جان باخته قاصد — حالم چو عیان است چه حاجت ببیان است
که منزلت من نکند غیر بزمش — باکم نبود دوست مرا مرتبه ان است

تا شیفتهٔ ابرو و مژگان تو بیم — چون طفل مرا مشغله با تیر و کمان است
دادم بامید تو متاع دل و دین را — وین طرفه که اندیشه‌ام از سود و زیان است
پیمان وفا ساختنت سود ندارد — کز سوی تو بیداد و جفا باز همان است
هر دل بهوادار ی تو جان بفشاند — هر دیده سوی تو بتمنا نگران است
در انجمن امشب همه افتاده و مستند — ساقی نظر لطف تو بر باده کشان است

ای شاه رسولان طلبم کن بمدینه
در هند علیم از پی تو زار و تپان است

یاری ز نخست وصل تو خوبانم آرزوست — سامان خوشدلی فراوانم آرزوست
دست تهی بجانب میخانه مے برم — پیمانهٔ ز ساقی دورانم آرزوست
پژمرده اند لالهٔ و گل از خزان بباغ — وقت بهار و جلوهٔ بستانم آرزوست
نگریست کس بحال من زار حسرتا — هان دیده از تو جوشش طوفانم آرزوست
در حیرتم که در حق زارم چه مے شود — عمری بکفر ماندم و ایمانم آرزوست
عقلم ز بخیه دوزی دامان و جیب ماند — دست جنون و چاک گریبانم آرزوست
یارب بروز حشر مگیرش بخون من — از تیغ دوست اجر شهیدانم آرزوست
دل شد کباب از آتش غم های روزگار — از اشک شور کار نمکدانم آرزوست

در نظم خوشه چین شفائے شدم علیم
هستم بهند و عزم صفاهانم آرزوست

وشنام میدهی و دعا میفرستمت — ز شستم مگو همیشه ثنا میفرستمت
همراه تست قافلهٔ صبر بیدلان — از آه و ناله بانگ درا میفرستمت

بیتے شفائی اصفهانی

بیتے حافظ

بگذشته عمر و نیست ز حالش مرا خبر
سویش با ضطراب صبا میفرستمت

خوش باش کار عاشق مسکین تمام شد
این مژده را بدست قضا میفرستمت

بپذیر شوق و عجز و نیاز دل حزین
این تحفه های نغز چها میفرستمت

تا آوری ز کاکل او طیب جانفزا
ای باد سوی چین و ختا میفرستمت

ساقی بگوش هوش علیم این نوید گفت
کز جام خضر اب بقا میفرستمت

عید است و دم صبح و هوا عطر فشان است
اسباب طرب حاصل هر پیر و جوان است

عید است و دم صبح و بهر جا ز مسرت
العید همه خورد و کلان را بزبان است

العید بگویید و بیائید و بنوشید
العیش بخوانید که فرخنده زمان است

هر کوچه و برزن طرب آباد ببینی
هر بزم پر از رایحه عنبر و بان است

ساقی و مے و جام بزم است مهیا
رونق بدر میکده از باده کشان است

مرغوله نوا مطرب ناهید طبیعت
با عود و نی و چنگ و بدف زمزمه خوان است

از نعمت و اسباب نعم با تو چه گویم
هر لحظه بذوق آمده آیم بدهان است

در دهر نشان از غم و اندوه نمانده
در هست همانا ز وداع رمضان است

این عید و دو صد عید دگر باد علیما
فرخنده بیاران بهمین ختم بیان است

غیر را خانه ز اقدام تو رشک چمن است
دلم از حسرت و آلام چو بیت الحزن است

هوسی هیچ نماند است بعشق تو ولیک
آرزوی دل حسرت زده گور و کفن است

حال زارم ز من دل شده زنهار مپرس
دایم از جور فلک غرقه تم اندر وطن است

از وفای من و از جور و جفاهای رقیب
داستانی است که مشهور بهر انجمن است

تا بگلگشت گلستان شده آن گلرخ ما
شادمانی بدل لالهٔ و سرو و سمن است

دوستان پند شما هیچ نسازد اثرے
عشق او با من رنجور چو جان در بدن است

دگران را بزر و مال و پسر ناز بود
یادگار تو علیما بجهان این سخن است

آن ماه که بر همزن دانائی و هوش است
فریاد که دین و خرد ش حلقه بگوش است

در بزم با غیار بود گفت و شنود ش
صد حیف که در پرسش ما از چه خموش است

از طفل مزاجیش مپرس از من بیدل
نی روی بلطف آر دونی شکوه نیوش است

از چیست که آن ترک ستمگار خدایا
دامن بکمر برزده و تیغ بدوش است

ای مست می حسن خدا داد چگویم
دایم بدلم مهر تو چون باده بجوش است

آن زهر بود نوش که در وصل تو باشد
زهر است بهجران تو گر خود همه نوش است

بدنامی و رسوائی و هم گریه علیما
این جمله نصیب من ازان بادله پوش است

دیر است ترا از من پر غم خبری نیست
از بهر لقای تو دعا را اثری نیست

پیران بتمنای تو در شوق شباب اند
ای تازه جوان چون تو بدنیا پسری نیست

پیش که ز بیداد تان زار بنالم
جز ذات تو یارب بجهان داد گری نیست

وصل است تمنای دل غمزده قاصد
پیغام دگر غیر ازین مختصرے نیست

در شوق که چون روز قیامت بفزودند
یارب چه شب یاست که او را سحری نیست

ارباب هنر راست درین دور بسی قدر
می می که چون من بجهان بی هنری نیست

شد عهد گهر سنجی صهبائے دغالب
اکنون بسخن چون تو علیما دگری نیست

دشمن ما خورده زهر رشک بر تصویر دوست
بهر ما هرگز نکش مانی دگر تصویر دوست

دوستان هم دشمنان گشتند بر وفق عدو
وه چه افگندست ما را در خطر تصویر دوست

تاب گفتن نیست اصلا محو حیرت ها شدم
کرده از کونین ما را بی خبر تصویر دوست

از لقایش مانده محرومی مرا در خواب هم
کاش بودی خوب میدیدم اگر تصویر دوست

می برد اهل نظر را با هزاران اشتیاق
گه نجاورگاه سوے باختر تصویر دوست

عاشقان مرده را انجشید جانے تازه
گویا اعجاز مضمر هست در تصویر دوست

غیر را هرگز نه بیند چشم بد زو دور باد
می کند از لطف سوی من نظر تصویر دوست

دیده را پر نور سازد سینه را فرحت دهد
می شود در بزم هر که جلوه گر تصویر دوست

از جواب نامه بگذشتیم بهر یادگار
خوش بود آری اگر ای نامه بر تصویر دوست

سعی بیحاصل نمودن هرزگی و خیرگی ست
ناورد در دست کس بی سیم و زر تصویر دوست

می برد از سادگی و خوبی خود دل زما
پیش ما از دست باشد خوبتر تصویر دوست

بهرهٔ حاسد علیما نیست جز سنگ و خذف
کرده گفتار مرا سلک گهر تصویر دوست

زار می گریم و خون میخورم و شبگیر است
چه اثر دارم کنم ناله بے تاثیر است

ترک عشقش نکنم منع مفرما واعظ
وصل آن شوخ جوان کام ده هر پیر است

در غم عشق بر دوست زهر بوالهوسی
آنکه آشفته و بی وقعت و بی توقیر است

مهر دمه از رخ او کسب ضیا می سازند
گو درین دهر کرار وی بدین تنویر است

هر که دیوانه شود بند بپایش ننهند | دل ما را سر آن زلف دوتا زنجیر است
دخل اغیار مرا داشته ناکام از وصل | میرسد پیش همه هر چه که در تقدیر است
عمر در حسرت و ناکامی و آلام گذشت | ای اجل بهر چه در مقدم تو تاخیر است
حالت سینهٔ تفتیده مپرسید از من | شعله کردار زبانم بدم تقریر است

دیولی از چه علیما بکند مسرورم
دلم از یاد عزیزان وطن دلگیر است

فریاد که آن شوخ جفاکیش کجا رفت | کز رفتن او بر من غمدیده چها رفت
بس چشم براهم دو پی پاسخ نامه | آن نامه بر افسوس ندانم که کجا رفت
یارب چه غرض بود که در بزم رقیبان | ناخواسته بر رغم من آن ماه لقا رفت
شادم که ز اغیار مذلت نکشیدم | رفت آنچه که بر من همه از دست شما رفت
از دست تو ای عشق دل آزار دریغا | روزم بهیاهوی و شب من ببکا رفت
فی کام دل از لعل شکرخا شده حاصل | فی دست طلب گاه بآن زلف دوتا رفت
در آرزوی وصل نگار طرب افزا | ای وای که عمرم همه در رنج و عنا رفت
دردی که مرا هست بدرمانش طبیبا | بیهوده مکن سعی که تاثیر دوا رفت

شادند همه غیر ز الطاف تو لیکن
بیهات که بر حال علیم از تو جفا رفت

خراب ناز تو از عالم خراب گذشت | هزار شکر که بیچاره از عذاب گذشت
بیا و حسرت من بین مپرس حال فراق | شب وصال چو وقت سحر شتاب گذشت
نگاه مابغلط هم بمدعا نرسید | بروی انور تو حسرتا نقاب گذشت

گرفتم اینکه ز عذر حجاب می ناید
ببزم غیر چرا دوش بے حجاب گذشت

خدا کند بکنارم نگارم آید زود
شمار شوق ز اندازهٔ حساب گذشت

ز محتسب نهراسیم از اینکه مدت هاست
ز دل هوای کباب و ز سر شراب گذشت

حق است در حق من هر چه واعظا گوئی
در ریغ عمر عزیزم بنا صواب گذشت

بعشق زلف و بناگوش و خال و خط کسے
ز دل قرار و شکیب و ز دیده خواب گذشت

ز پیش راند و نه بگرفت نامه را در دست
بحسرت از در او پیک بے جواب گذشت

چرا ز دیده نبارم مثال ابر سرشک
چو برق زندگی من در اضطراب گذشت

بهل علیم هوای بتان هوس تا کے
رسیده عالم پیری کنون شباب گذشت

خزان گذشته و هم نوبت بهار گذشت
مپرس انچه که بر من ز روزگار گذشت

شمار مدت سال و شهور نتوان کرد
بیا که عمر گرامی در انتظار گذشت

اگر اشتیاق کسی نیست اضطراب از چیست
که شب بحسرت و روزم بانتشار گذشت

ز دست غیر به بینیم هر چه نیست گله
که دست قدرت ما حسرتا ز کار گذشت

بعید هست ز انصاف اگر چنین گوئیم
که جور دوست ز اندازهٔ شمار گذشت

چه لذت است که مرهم پسند خاطر نیست
نمک بزخم عزیزان دل فگار گذشت

خوش آن کسے که بتوفیق جذبهٔ دل زار
بمهر یار خود از الفت دیار گذشت

خدای پاک بخشاد اجر قاتل را
بخلق تشنهٔ ما تیغ آبدار گذشت

بما گذاشته صد داغ تا به تنهائے
برائے سیر چو بر طرف لاله زار گذشت

نشد بساقئ من زحمتے و خرسندم
که شوق باده در اندیشهٔ خمار گذشت

مرا بحال علیم تو گریه می آید
که از جهان بفراق تو اشکبار گذشت

بیتی تخلص کاشانی

جلوهٔ قامت رعنای تو بی چیزی نیست
بدل غمزده ام جای تو بی چیزی نیست

پیش من خامشی و از پس من در محفل
آن همه لطف بیان های تو بی چیزی نیست

خوب دانسته ام ای آئینه رو کز من زار
پر کدورت دل دانای تو بی چیزی نیست

رفته بودی یکجا راست بگو راست بگو
گرد آلودگی پای تو بی چیزی نیست

دایما با من سرگشته همانا شب و روز
رنجش خاطر والای تو بی چیزی نیست

از من اغماض و سوی غیر ز من پنهانی
کارفرمائی ایمای تو بی چیزی نیست

غرق دریای تحیر شدنم جا دارد
رونق چهرهٔ زیبای تو بی چیزی نیست

با من امروز که عمرم بسپاس تو گذشت
شکوهٔ رنج و غم افزای تو بی چیزی نیست

دانم امروز علیما ز عدو ترسیدی
ورنه این لرزه بر اعضای تو بی چیزی نیست

بیتی تخلص طبیب اصفهانی

شب بخوش میگذرد صبح دمیدن با قیست
یار پیش نظر و حسرت دیدن با قیست

شربت قند نصیب دگران گردیده
از اجل حیف مرا زهر چشیدن با قیست

نو بهار آمد و گلزار چو گل رنگین شد
غنچه سانم بغمش جامه دریدن با قیست

داشتیم انچه بدل با تو بگفتیم همه
حرف مهر از لب لعل تو شنیدن با قیست

بُرده جمعیت دل طرّهٔ طرّار حبیب
بدو گیسوش دگر شانه کشیدن با قیست

آنکه نازد دل و جان جهان را خون کرد
نشئهٔ باده بچشمانش رسیدن با قیست

از رخش رنگ گرفتند همه لاله و گل
سرو را پیش قدش نیز خمیدن با قیست

جنس بازار فراوان و عجائب ترانیکه | نقد در کیسه نداریم و خریدن باقیست

شده عالم همه در عشق علیما دشمن
رشتهٔ الفت احباب بریدن باقیست

از شهر میروی به بیابان هوائی کیست | رفتم ز خود که رفتن تو از برای کیست
بنشستنت به پهلوی بیگانه ناروا ست | آخر دو دیدهٔ و دل مشتاق جای کیست
ما و رقیب را لبفن عشق کار ماست | بینیم لطف و دست کنون رهنمای کیست
دیشب بلالهٔ غنچهٔ گل گفت کای عجب | خون در جگر بهار ز رنگین ادای کیست
بر غیر التفات و پئے ما عتاب و خشم | انصاف کن که غصهٔ بیجا سزای کیست
از ما جرائے خویش خدایا بخیر تم | دل شد ز دست و جان حزین مبتلای کیست
چرخ و بتان شدند بجور و جفا سمر | زین ها بحق خویش ندانم خدای کیست
در فرط غم نوشتن مکتوب مشکل است | مضمون شوق بهرهٔ طبع رسای کیست
بیخود مشو ز نشهٔ صهبا گوش کن | در قلقل صراحی و مینا صدای کیست
در عاشقی وفا بجفا ها گناه من | برگشتن از عطا و تلطف خطای کیست

از آشنائیش نتوان دم علیم زد
ناآشنای من بجهان آشنائے کیست

دلم گداخته شد عشق یار مفت من است | گرفته از تن من جان کنار مفت من است
بیاد خال رخش داغ گشته ام همه تن | چرا بباغ روم این بهار مفت من است
شمار جور و جفایش حد زبان نبود | همه خموش شوم این شمار مفت من است
منه بوعدهٔ او دل ز عمر کوته ترس | بلای هجر و غم انتظار مفت من است

نسخهٔ ظهوری
نسخهٔ ظهوری

بخاکساری من رحم کن بگو روزے — که این شکسته دل و خاکسار مفت من است
بمهروزئی اغیار میخورم سوگند — که سروِ مهری خویش و تبار مفت من است
عبث بهانهٔ واعظ بسبزه بخشیدن — شوم فدای نوساقی خمار مفت من است
نشد زگیسوی او گاه جمع خاطر من — گره بکار زدم انتشار مفت من است

ظهوریم شده امشب بهمرکاب علیم
بمجلسم ندهد کاش بار مفت من است

شوریدهٔ که در غمت افغان و آه داشت — دیشب بمرد حالت خود را تباه داشت
نکشود هیچگه گره از کار بسته ام — آن جعد عنبرین که جهان را سیاه داشت
درحیرتم که دوش باظهار مدّعا — برغیر اعتماد و زمن اشتباه داشت
بنهاد سر بپای ایاز از هجوم عشق — محمود آنکه شاهی و تخت و کلاه داشت
از بخت دشت هست که شد سنگ راه من — دشمن که جای خویش دران بارگاه داشت
شیدای وصال تو از شام تا سحر — در انتظار دیدهٔ خود را براه داشت
در دست اختیار تو ردّ و قبول هست — دلدادهٔ تو بر دل و جان دستگاه داشت
رندیکه مرد ایزد غفار بخشدش — زاهد ترا ازان چه که از بس گناه داشت

از حسرت علیم چه پرسی که در غمت
میرفت از جهان و لبسویت نگاه داشت

ردیف الثاء مثلثه

دوش خود را سوی میخانه کشیدیم عبث — پردهٔ طاعت و تقوی بدریدیم عبث
گه نرستیم ز اندیشهٔ پامالی ها — همچو سبزه بجهان جیف دمیدیم عبث

بیعشق عاشق کامل

قاضئ شهر روان ساخته حکم تعزیر
صحبت منجیگان را بگزیدیم عبث

وصف حسن رخ او بدد دل ما ازلف
قصه دامق وعذرا بشنیدیم عبث

هیچ نکشود درین دائرهٔ حیرت زا
زشت و زیبای جهان جمله بدیدیم عبث

هست حسرت که بنظارهٔ او خوش نشدیم
بدر دوست در ینجا برسیدیم عبث

دل و جان رفت علیما بهوا داری او
نقد دادیم و غم عشق خریدیم عبث

تا کجا واعظ بعشق یار بحث
عاشقم عاشق مکن هر بار بحث

قاتلش از وصف ما آزاد هست
تا کے از سرو و چمن بیکار بحث

در رضاے یار خود گامے مباد
عاشق جانباز را از نهار بحث

کوثر و تسنیم میخواهم مدام
با مئ و صهبا کند میخوار بحث

اے بکفر و کافرے مشهور دهر
می کنی در دین چرا بسیار بحث

نغز گفتن حصه ما کرده اند
هرزه می سازی بهر گفتار بحث

این غزل دریاب بیجوهری است
ختم کن اکنون علیم زار بحث

ردیف جیم تازی

بنشسته بچه خیز سفر کن برا ے حج
سعئ نماز صدق و صفا در ادا ے حج

دفع کدورت گنهم پر ضرورت است
حاصل کنم ز زمزم اقدس صفا ے حج

شوقم بطوف بیت حرم بی نهایت است
یارب پذیر از من مضطر دعا ے حج

تاریک خانهٔ دل از معصیت شده
خواهم که روشنش بکنم از ضیا ے حج

قربان همتم که همانا برای زر — از نهار خویش را نه پسندم گدای حج
از دوستی اهل جهان نفرتم شده — بگرفته است جا بدل من ولای حج
خوش آن زمان که از مدد ایزدی رسم — لبیک گوی و حمد کنان در فضای حج
سنگ رهم محبت فرزند و دختر است — بگذارمش بهند و شوم رهگرای حج
ای رهبر و منازل کعبه بگوش دل — بشنو ز کاروان همه بانگ درای حج
دست طلب به پیش سلیمان نمی برم — دامان خویش پر کنم از عطای حج

امیدم است این که به بینم علیم زود
لیل و نهار کعبه و صبح و مسای حج

ردیف جیم فارسی

در عرض تمنای دل زار زبان هیچ — خاموشی ما مهر لب کرده دهان هیچ
از گریه دانده بیان ظاهر حالم — وز سوز درون هیچ نه بینی نهان هیچ
واعظ چکند شکوه توفیق نمایید — گر باده کش اند نیشه نکردند ز مضان هیچ
یارب بشگفتیم که از دیده حیران — جز فتنه نه بینیم درین دور زمان هیچ
آن کس که متاع دو جهان پاک بسوزد — نارد بدل خویش غم سود و زیان هیچ
گوئید بعشاق ستم کش که نیابید — جز شیوه بیداد در انداز بتان هیچ
دارید اگر دانش و ادراک بدانید — کاین باغ و بهار و گل و ریحان و خزان هیچ
در رنگ گل و لاله و در نشه صهبا — جز جلوه او نیست به پنهان و عیان هیچ
دنیا طلبان از ره پندار مگوئید — مائیم همه خوب بدنیا دگران هیچ
در کعبه بکن از پی خود منزل و ماوا — در هند بجز کفر مبین امن و امان هیچ

با شوق طوافِ حرم پاک علیما
با اللہ همہ هیچ دل و جان و جهان هیچ

ردیف حاء حطّی

دوش دشنام شنیدم ز زبان تو صریح
آخر ای شوخ شده بغض نهان تو صریح

چه ستایش کنمت هست همین قدر بسند
کمرت نازک و پنهان و دهان تو صریح

گرچه در بزم عدو خفیه برفتی لیکن
نقش پای تو همیداد نشان تو صریح

بسکه آرزم و وفا گشته بعهدت پنهان
شده پیدا دو جفا ها بزمان تو صریح

عجب است اینکه بود لطف نهان تو بغیر
هست جور تو برآزرده دلان تو صریح

گیر از جان و دل زار من اکنون جبرے
کرده ام جان خدای دوست بجان تو صریح

چشم بد دور تر او د همه امروز علیم
روش محتشم از حسن بیان تو صریح

تتبیع محتشم کاشانی

ردیف خاء معجمه

بر همزده چو زلف بتان عشق کار شیخ
رفته ز پیش اهل جهان اعتبار شیخ

بردند برهمن پسران از دلے خود
تقوی و زهد و طاعت و صبر و قرار شیخ

پیری رسید و وقت جوانی فرو گذشت
حیف از خزان دهر که زد بر بهار شیخ

امشب ببزم شعله رخان گرم کرده جا
ترسم که سوزد آتش غم پود و تار شیخ

گفت این غزل ز فیض غنیمت علیم زار
یارب مدام باد ازین یادگار شیخ

تتبیع غنیمت

ردیف دال مهمله

برُد است بفردوس سبق کوے محمد
ای کاش کہ افتد گذرم سوئے محمد

نی سرو بدان پایہ نہ شمشاد بہ طوبے
بالاست ازین ہا قد دلجوئے محمد

از حُسن دلآویز چگویئم کہ یزدان
شیداست ہمہ بر روش و خوئے محمد

خورشید و قمر نور و ضیا کسب نمودند
آنجا کہ بگفتم سخن از روئے محمد

ای آنکہ پریشان شدۂ از غم عصیان
جمعیتِ دل خواہ ز گیسوئے محمد

فرمود مسیحا شب معراج کہ با اللہ
جان در تن بیجان بکند بوئے محمد

یارب بقیامت پئی ما باد گشایش
بستیم دل خویشتن از موئے محمد

از وزن گناہان نہراسیم کہ فردا
سنجند بمحشر بترازوئے محمد

صد نکہت گل ہیچ شماریم ہمانا
بوئیم چو پیراہن خوشبوئے محمد

از طاعتیان پرس کہ باشد پی ایشان
محراب عبادت خم ابروئے محمد

گویند ملایک بمن احسنت علیما
تا گشتہ ام از شوق ثنا گوئی محمد

آنمایہ کہ داریم تمنائے محمد
داند ہمہ آنرا دل دانائے محمد

وصفِ خد و خال و خط خوبش نتوان گفت
با اللہ کہ نوراست سراپائے محمد

دل خواہ ترا ست انچہ بکونین ہمانا
باشد ہمہ آن عشق دل آسائے محمد

جانے کہ ندارد سر مہرش نبود جان
وان دل چہ بود دل کہ نشد جائے محمد

حور و بشر و چرخ و زمین جن و ملایک
محوند بعشق طرب افزائے محمد

روزیکہ کُند جلوہ گری بہر شفاعت
آیند رسولان تماشائے محمد

عمرم همه بگذشت و عجب اینکه نیامد
در گفتن من رتبهٔ والائے محمدؐ

یارب که همه بشکند از سنگ حوادث
آن سر که تهی هست ز سودائے محمدؐ

فرزانه دارین شده نیست درین شک
هر کس که شده والهٔ و شیدائے محمدؐ

در وصف جبین هست همین بسکه بگویم
روشن شده کونین ز سیمائے محمدؐ

خواهم ز خداوند خرد بخش علیما
جانم رود از تن بتولائے محمدؐ

شفاعت هست در آن محمدؐ
ز هی شوکت ز هے شان محمدؐ

مرا جان ست و دل ای وای این هیچ
کنون سازم چه قربان محمدؐ

هوائے خواجگی در سر ندارم
شوم کاش از غلامان محمدؐ

برائے بار یابی چاره جوید
مسیح اللہ ز دربان محمدؐ

همانا شد دو عالم مدح خوانش
کسے کو شد ثنا خوان محمدؐ

ظلام کفر زایل گشته در دم
ز مهر دین رخشان محمدؐ

ازان دامن کشان آمد شفاعت
که دستی زد یدامان محمدؐ

خدایش رحمت للعالمین خواند
چه سازم وصف شایان محمدؐ

علیم پر گنه را بخش یارب
طفیل آل و یاران محمدؐ

خوانید بر حبیب خدا هر زمان درود
بخشد فلاح ها بشما جاودان درود

یارب بسان مرا بحریم رسول پاک
تا خوانم از خشوع بران آستان درود

فرخنده طالعی ست که دارد بهر زمان
در دل تصور نبوی بر زبان درود

ای محو دلفریبی بزم سخنوری — خوانی چه شعر و نظم همانا بخوان درود
تا ایمن از مخالفت دشمنان شوید — سازید شغل خویشتن ای دوستان درود
عالم پر از فیوض درود است چار سو — جاری ست در ملایکه و انس و جان درود
سازد نزول رحمت یزدان بی نیاز — خوانند هر کجا همه پیر و جوان درود
گلها چو بشگفند بهر صبح و هر مسا — گویند بلبلان همه در بوستان درود
غافل مشو ز ذکر الهی بهیچ گاه — لیل و نهار ورد بکن بیگران درود
کار تو در گره نفتد باش شادمان — یاری دهد مدام ترا بی گمان درود
زنهار غم مخور ز فلاکت بروزگار — زودی دهد بدست تو گنج گران درود
نتوان شمرد یک ز هزاران بسال ها — بخشیده است هر چه باهل دلان درود
هرگز نترسم از غم و آفات دهر دون — میدارم همیشه با من وامان درود
از هول یوم حشر غمین نیستم ازانکه — بودست بهر مغفرت من ضمان درود

ذات نبی علیم چه ذات مقدس است
کامد بروز سوی خدائے جهان درود

بروز هند بسوے مدینۂ احمد — بکن قیام بکوے مدینۂ احمد
قسم بمرحمت بے نهایت ساقی — که بحر هست سبوے مدینۂ احمد
ببین که کوثر و تسنیم و سلسبیل مدام — خورند آب ز جوے مدینۂ احمد
تو و شمایل خوبان خلنج و نوشاد — من و ستایش خوی مدینۂ احمد
خوش آنکه از مدد و سازگاری طالع — کنم نظارۂ روے مدینۂ احمد
طرب بحال محبان همیشه ارزانے — برنج باد عدوے مدینۂ احمد

نعت شریف

دیارِ طیبہ ہمانا عجب بیاری ہست
رویم کاش بسوی مدینۂ احمدؐ

ز سبزہ زار و صفاہان سخن مگو کہ مرا
خوش است ذکر نکوی مدینۂ احمدؐ

ز نکہت گل گلزار فارغ است علیم
کہ مست گشتہ ببوے مدینۂ احمدؐ

خرّم آنروز کہ بینیم مقام احمدؐ
بسر آئیم در آنجا بسلام احمدؐ

شافع و صادق و مزمل و مدثر و حبیب
بارک اللہ چہ خوشند این ہمہ نام احمدؐ

غم معصیت خود امتیان را نبود
کہ خوشند از پئی غفران ز پیام احمدؐ

بیم و امید ز کردار بد و نیک چرا
بی حساب ست بمارحمتِ عام احمدؐ

ہرزہ از رفعتِ افلاک سخن سیرانی
عرش پست ست ز والائی بام احمدؐ

بکلامیکہ مجید ست و قدیم ست و شریف
معنیِ وحی ترا و دز کلام احمدؐ

عشق

بزیارت طلبی شوق فراوان دارم
جذبہ ام کاش بردسوی مقام احمدؐ

باد قربان دل و جان ہاکہ بکونین نبود
جز غم اُمّت خود مطلب و کام احمدؐ

ساقیا بادہ بخواہم کہ حرام ست حرام
رشحۂ جام بہ بخشای ز جام احمدؐ

یارب آن کن کہ ازین ہند بزودی برسم
بمدینہ کہ در آنجاست قیام احمدؐ

ہستم آزاد علیما ہمہ از بند گناہ
بودہ ام تا ز دلِ خویش غلام احمدؐ

بقلم میرزا بیدل

در تمنای کسی وقف نیازم کردہ اند
للہ الحمد از نیازم جملہ نازم کردہ اند

جان تازہ یافتم تا در غمش جان دادہ ام
دل شدم دل تا بحسرتہا گدازم کردہ اند

نالہ را سرگرمِ افغان و اثرہا ساختند
دیدہ را از سیر شبہای درازم کردہ اند

گرمیِ هنگامهٔ دل‌ها دهد از شمعِ بزم
جنبشِ پروانه وشان سوز و سازم کرده‌اند

رنگِ دانائی به بیرنگیِ نادانی رساند
بیم و امید آه گنجِ حرص و آزم کرده‌اند

محوِ دریا دخمِ محرابِ ابرو گشته‌ام
شوقِ طاعت بود مصروفِ نمازم کرده‌اند

نازشی دارم بتوفیق و باستغنا ازانکه
در حصولِ جاه و ثروت بی نیازم کرده‌اند

عشق را نازم که از نیرنگیِ یکرنگیش
فارغ از بحثِ حقیقی و مجازم کرده‌اند

شکر فیاض است کز بسیاریِ فیضش علیم
همچو بیدل در سخن معجز طرازم کرده‌اند

تا هجرِ دوست رخصتِ شور و فغان دهد
خوش آنکه وصلش از غمِ هجرم امان دهد

یا بد چه داد کار بجز خواری و الم
هر کس که دل بدستِ جفایِ بتان دهد

آخر امید چیست که منت کشم ز خضر
مُردن بیاس زندگیِ جاودان دهد

درمانده‌ام دریغ خوشا جذبه که او
را هم ببزم همچو تو جان جهان دهد

رویم ز ضعف خندهٔ برزعفران زند
اشکم شکست رنگِ گلِ ارغوان دهد

چیزی که نبود از غمِ جستن چه فائده
زین بیش در جهان که نشانِ میان دهد

پرسی چه از حقیقتِ حالم بعشقِ خود
هر چه که هست زردیِ رنگم عیان دهد

خاکِ درت بس است مرا زیبِ جسم و زار
گو غیر را فلک بجهان پرنیان دهد

زود آ و کن رهینِ قدومت علیم را
ورنه در اشتیاق تو بیچاره جان دهد

چو آن ماه پیکر بمحفل نشیند
ز نازش خدنگی بهر دل نشیند

کند جانِ عاشق چهار قبضه بسمل
چو شمشیر در دستِ قاتل نشیند

بگو بوالهوس را بما بر نیاید
همان به که از فکر باطل نشیند

چنان مبتلای ترا حال از است
که آسان نخیزد بمشکل نشیند

رسد از چه درخد متش زود قاصد
که در ره زدوری منزل نشیند

ز دورش ببینم وحیف ست دشمن
پئے دیدن او مقابل نشیند

بعید است از شیوهٔ دوستداری
اگر دوست از دوست غافل نشیند

بناکس میامیز زیبا نباشد
بدیوانه گر مرد عاقل نشیند

زنیرنگی چرخ هست این علیما
که ناقابلی جاے قابل نشیند

آمد گر بهار ربینم چه می شود
بشگفته گل ز خار ببینم چه می شود

ابر است در فشان بسر سبزه ساقیا
جام و سبو بیار ربینم چه می شود

از طعن دشمنان نهراسم بهیچگه
دل داده ام بیار ربینم چه می شود

در حضر تش ز حال من زار ای صبا
برگو ز انکسار ربینم چه می شود

در حسرتم که کام دل من روا نشد
از یاس بی شمار ببینم چه می شود

زد خیمه عشق در دل من ناصحا برو
رفتم ز اختیار ربینم چه می شود

اغیار را بدوست شب و روز اختلاط
می بینم آشکار ربینم چه می شود

بگذشته دین و عقل کنون میرود ز دست
خواب و خور و قرار ربینم چه می شود

در اختیار من نبود گرچه مقدمش
باری ز انتظار ببینم چه می شود

چون گوهر مراد بکف آورم علیم
دستم شده ز کار ربینم چه می شود

بقیه غزلیات عالی شیرازی

آنکه از صحبت ما ننگ و حیا می آرد | جذبهٔ عشق و را جانب ما می آرد
باز آن سرو خرامان بگلستان بخیم است | دیده باید که بگلها چه بلا می آرد
از چه اُمید بهی نان بت پُرفن دارم | من و فا جویم و او جور و جفا می آرد
دلِ چون غنچهٔ ما را شگفاند زطرب | آنکه ذکر از دهنِ تنگِ شما می آرد
غم مخور هیچ ز دوریِ دیار و احباب | بتوا نیک خبری بادِ صبا می آرد
حسرت و رنج و غم و رشکِ قیبان سوخت | عشقِ دلدار بعشاق چها می آرد

سخنِ نغز و دلآویز ز طبعِ تو علیم
فیضِ اُستادِ ازل لطفِ خدا می آرد

خون شود آن می که لذت بخشِ میخواری نشد | بشکند آن ساغرین کز باده سرشاری نشد
آنکه دلنامش بود یارب نصیبش در دباد | سنگ از و بهتر اگر با مالِ آزاری نشد
هر که دارد مسکن و ماوای خود در کوی دوست | هرگزش واعظ بدل پروای گلزاری نشد
ره نوردِ دشتِ غربت مانده ام عمر دراز | شکر پای من گی منتِ کشِ خاری نشد
جان پی سودش بردم لیک در بازارِ عشق | حسرتا این جنس کاسد را خریداری نشد
در جهان با فرصت و جمعیتِ خاطر مباد | آنکه در دام دو گیسویش گرفتاری نشد
جانِ خود را با ختیم امّا نیامد دلنواز | غم بسی خوردیم پیدا هیچ غمخواری نشد
بختِ دشمن کام را بنگر که از دستش گهی | بزمِ ما را افتخار از مقدمِ یاری نشد

یارب آمرزش ز تو خواهد علیم پُرگنه
نا اُمید از رحمتِ عامت گنهکاری نشد

یارے که بجز جفا نسازد | یک وعده بمن وفا نسازد

آن عربده جو هزم اغیار — افسوس زمن حیا نسازد
مالیده بدست خون عشاق — زین رو هوس حنا نسازد
گوئید طبیب را که ناید — دردم هوس دوا نسازد
در عشق بتان خدا کسے را — آشفته و مبتلا نسازد
گفتند که خوش کن از وصالش — گفتا که بغم چرا نسازد
این است ز دستِ او که با ما — بیگانه و آشنا نسازد
زود آ که شبِ وصال را صبح — در گفتنِ مدعا نسازد

مگذار علیم را که امشب
در محفلِ غیر جا نسازد

مژده اے دل که یار می آید — بجز انم بهار می آید
باشدم دورِ جام از خونناب — مستیم از خمار می آید
نتوان شرح داد ازان که بمن — هرچه از روزگار می آید
کی ازان سنگ دل بغیر شکست — وعدهٔ استوار می آید
تا بعشق تو کار یکرو ساخت — در جهان سعی کار می آید
سر مکن ذکر زلفش ای همدم — در دلم انتشار می آید

خاکِ ره شو علیم خسته ازانکه
خوش نشین شهسوار می آید

سرِ بالینم آن نگار آمد — جانِ تازه بجسمِ زار آمد
هر گلِ عشوه کز ادا بفشاند — در دو چشمِ رقیب خار آمد

ساز دادم چو شکوهٔ هجران — گفت ما را چنین شعار آمد
چه زنی از خدنگ هان نگهی — که خوش از تیر آبدار آمد
چون مئ وصل در کشم مهیات — جامم از هجر پر خمار آمد
روزگاری شمردم و لیکن — شکوهٔ تو نه در شمار آمد
دل بسودای تو خرد را باخت — جان بعشقت زبون و خوار آمد
وصل تو هست مرهم کافور — هجر تو تیر دل فگار آمد
دل به بستم بکار عشق زبخت — حیف ناپخته خام کار آمد
می بگفتم که عشق دُرّ طلاست — خاک بیزی مگر عیار آمد

در غم دوست ای علیم حزین
سوز و درد و الم بکار آمد

اگر آئی دلم جای تو باشد — خوشا روزیکه این جای تو باشد
دل من در غمت خُرسند گردید — همیشه وقف غم های تو باشد
به بیدادی فلک را دسترس گو — که تا او کار فرمای تو باشد
در آئی دوست از در جلوه ها ریز — که چشمم در تماشای تو باشد
نشانی از قیامت نیست لیکن — قیامت قدّ بالای تو باشد
اگر شیدا شدم بر تو چه جُرم — همه آفاق شیدای تو باشد

علیما فکر در شعر و غزل کن
که فکرت نظم آرای تو باشد

یار بیزار شد چه باید کرد — مثل اغیار شد چه باید کرد

از اتباع عشقی ارموی

بار قیبان برغم من آن شوخ — سوی گلزار شد چه باید کرد
روز من در خیال لعل حبیب — چون شب تار شد چه باید کرد
چشم آن فتنه گر ز خواب کشاد — مست هشیار شد چه باید کرد
پای من در تلاش آن گل رو — وقف هر خار شد چه باید کرد
خاطرش نازک است و در نامه — شکوه بسیار شد چه باید کرد

واعظا گفتگو مکن که علیم
محو دلدار شد چه باید کرد

بیا دطرز رفتارت دل دیوانه میرقصد — خدا دل انگهدارد چرا مستانه میرقصد
بهر موی سرز لفش بسر گرمی نمیگردد — با و همسر شده زین و بصد پاشانه میرقصد
بهاران جلوه افروزست و طاؤس نگارین پر — بفرط شوق در آبادی و ویرانه میرقصد
کدامین مست می آید که در یادش کنون امشب — ببزم میگساران باده در پیمانه میرقصد
بسینه دائما از سوز عشق آتشین رویے — بدان سان می تپد دل کاندر آتش دانه میرقصد
مدام اضطراب دل چنان بیتاب میدارد — که بر سر چرخ و زیر پا زمین و خانه میرقصد

بدور او علیم افسوس زاهد را بیا بنگر
که مستانه زمی سرشار در میخانه میرقصد

از اتباع نظیری

از حال خمار دل من گوش نکردند — دادند می کهنه و بیهوش نکردند
بر جان طلب منت بیجا ننهادند — از شوق وفا وعده فراموش نکردند
صد حیف که از خاک تن ما نشکفتند — این خلعت خوش زیب و دوش نکردند
آنانکه بدل درد و غم عشق گزیدند — پروای خط و خال و بنا گوش نکردند

ممنونِ نصیبم که دران بزم زبان را
درعرضِ نیاز و گله خاموش نکردند

ازحسرتِ رندان قدح خوار چه پرسی
رفتند بمیخانه دمی نوش نکردند

ازآه زن آتش بجان بیم مکن انکه
این کلبهٔ ویران توخس پوش نکردند

درمطبخ این عالم جانسوز همانا
دیگِ طلب ماست که پرجوش نکردند

تا چند علیم آه برآریم که ما را
باشاهدِ مطلب ز هم آغوش نکردند

از بهرِ وصل در دلِ ما آرزو نماند
مُردیم در فراق دگر گفت و گو نماند

زد چاک چاک دامن و جیبِ مرا جنون
پیرا هنم دریغ سزای رفو نماند

درحیرتم زچیست که گوید جهان ترا
آن شیوه و شمایل اطوار و خو نماند

شوقم بسوی دوست کشد دشمنان بگرد
یارب کجا روم که رهم هیچ سو نماند

سرخوش تو شدند حریفان و بهرِ من
ساقی چه شد که قطرهٔ می در سبو نماند

اندیشهٔ میان که جسمم را کنون
بگداخت آنچنان که بیک تار مو نماند

تا دوست بر گرفته طریقِ ستمگری
ما را بدل شکایت جورِ عدو نماند

ما خوار و غیر محترم است این عجب بود
در محفلِ تو فرق بزشت و نکو نماند

انکار عشق باورم از تو علیم نیست
آخر چه او فتاد که رنگت برو نماند

آنکه عشقش دل و دین و خردم یغما کرد
عشوه زای است که صد فتنه بیک ایما کرد

ضبط کردم غم او را بهنرمندیٔ و فن
لیک این چشم تر و سوزِ دلم رسوا کرد

نیست زنهار سزاوارِ ستایش بجهان
آنکه ذمِّ قدح و میکدهٔ و مینا کرد

دوش در محفل یارانِ معاشر ساقی
لطف فرمود و زرحمت بقدح صهبا کرد

نه برآمد بجوانانِ رنود و اوباش
واعظِ پیر ز ما عربدهٔ بیجا کرد

شکوهٔ تیرِ دسنان هیچ مکن از من پرس
کانچه مژگانِ کجِ او بدلِ شیدا کرد

پُر اثر شکوهٔ رنج و الم یارب باد
نامهٔ عجز سوی دوست قلم انشا کرد

شهر آسودگی از غلغلهٔ طفلان یافت
جای خود وحشیِ جان باخته در صحرا کرد

قابلِ وصف و ثنا هست هر آنکس که علیم
دل بر داشت ز دنیا و غمِ عقبیٰ کرد

آنکه دلها را ز تاثیرِ محبت آب کرد
از غمِ عشقم همانا بی خور و بی خواب کرد

نازشی بر گریهٔ طوفان نژادم هست از آنکه
همچو باران مزرعِ خشکِ مرا شاداب کرد

ناصحا در عشق ورزیدن مرا معذور دار
داستانِ حسن سبز اومرا بیتاب کرد

ساقیِ من بعد عمری داده جامِ می مرا
تشنهٔ دیرینه را از مرحمت سیراب کرد

ما ز بهرِ دوستکانی خون بخوردیم و عجب
دوست در جامِ عدو دیشب شرابِ ناب کرد

حرفِ مطلب بر زبان ناورد لب تا نسبتی از سخن
گفت و گو بسیار با اغیار را زهر باب کرد

گاه رفتن سوی کویش گاه از انجا آمدن
اضطرابِ دل مرا واحسرتا سیماب کرد

هر یکی از حال زارم ماجرا راند بشهر
حیف آن طفلم زبون در پیشِ شیخ و شاب کرد

شادمان باد ا علیم خوش سخن پیوسته آنکه
نظمِ نغز انشاد در محفلِ یُ احباب کرد

نه پی زینتِ آفاق ترا ساخته اند
پی دلداریِ عشاق ترا ساخته اند

زحمت و رنج مده زانکه درین دور جهان
معدنِ رحمت و اشفاق ترا ساخته اند

ندهی کام دلای شکوهٔ طالع ما تا کہ
پئی آرایش اوراق ترا ساختہ اند

می کنی سجدہ سوی غیر و نمیدانی حیف
بپرستیدنِ خلّاق ترا ساختہ اند

گاہ دردِ جگرم بخشی و گہ سوز بدل
ای غمِ ہجر ز بس شاق ترا ساختہ اند

خُلقِ خوش دارو بکن خوی بشیرین سخنی
ہان مشو زہر کہ تریاق ترا ساختہ اند

شادمان باش علیما کہ بنظمِ رنگین
بجہان شہرهٔ آفاق ترا ساختہ اند

یارانِ من در ریغ چرا بیوفا شدند
بگذاشتند مہر و وفا پُر جفا شدند

یادِ بقای خویش بدنیا گذاشتند
آنانکہ در ولای نکویان فنا شدند

تابِ نظارہ حوصلهٔ ہر کسے نبود
احبابِ من بانجمنِ او چرا شدند

واعظ مگیر خوردہ کہ کردارہای ما
صد شکر بہر رونقِ روزِ جزا شدند

از کارِ عشق و بوالعجبیهای او مپرس
بس منعمانِ دہر ز دستش گدا شدند

امید وصل و بیم فراق و غمِ رقیب
از بہر عاشقانِ حزین جانگزا شدند

کارِ جہان فتادہ علیما بنا قصان
اہلِ کمال حیف ندانم کجا شدند

دل غمدیدہ برای تو ہمان ہست کہ بود
آرزومندِ لقای تو ہمان ہست کہ بود

از وفاهای منِ زار فراموشیدی
یادِ من جور و جفای تو ہمان ہست کہ بود

دشمنیهای تو اینگونہ بما ارزانی
از پے غیر ولای تو ہمان ہست کہ بود

شبِ وصلش بدعای سحر آمد لیکن
ای غمِ ہجر بلایِ تو ہمان ہست کہ بود

وعدہ ات کار بجائی نرسانید و مرا
از تو امیدِ وفایِ تو ہمان ہست کہ بود

کوی تو مسکن و ماوای رقیبان گردید
چشم من منزل و جای تو همان است که بود

مجمع اهل نظر وقف پریشانیهاست
گیسوی نافه کشای تو همان است که بود

ای صبا گر بجنابش برسی از من گوی
کاین ستمکش بهوای تو همان است که بود

دست از خون عزیزان بکشیدی لیکن
خون چکان رنگ حنای تو همان است که بود

پرده بر چهره گرفتی و عجائب ترا اینکه
چاک در جیب و قبای تو همان است که بود

نبود بیم گر از دهر علیما رفتی
از سخن یاد بقای تو همان است که بود

بریز باده که دور جهان نخواهد ماند
ز ساقی و قدح و می نشان نخواهد ماند

ز سیر لاله و گل طبع را مکن خرم
که این بهار و گل و بوستان نخواهد ماند

نظارهٔ مه و خورشید روز و شب چه کنی
زمین و گردش هفت آسمان نخواهد ماند

بگو بخسرو شیرین لبان جادو چشم
که حسن و تاب رخ مهوشان نخواهد ماند

سبک رو مد اگر روزهای عمر عزیز
بدوش ما و تو بار گران نخواهد ماند

ز بیم صرصر از خوف دست برد خزان
هوای گل بدل بلبلان نخواهد ماند

فنا ببانگ دهل این نوید می گوید
جهان همیشه بأهل جهان نخواهد ماند

درین سرای سپنجی که سست بنیاد است
بقای پیر و ادای جوان نخواهد ماند

علیم شکوهٔ اعدا مساز خامش باش
مدام کار تو با دشمنان نخواهد ماند

دمیکه از پی وصلش دل آزرده می کرد
نصیب نشتر من اندیشه از عدو می کرد

نهیب شرع نبودی اگر ببزم امشب
بجام ساقی ما باده از سبو می کرد

بزیر نظر ماسٹر بنیاد علی صاحب

ز دستِ مرگ شفا یافت خامشی بگزید
کسیکه در مرضِ عشق های و هوی کرد

سپیده دم بچمن می چمیدی و هر گل
ز بوی پیرهنت کسب رنگ و بوی کرد

بپیشِ چشمِ تو با آنکه هشته بود نقاب
نگاهِ ناز دو صد فتنه چارسوی کرد

نماز شیخ رسیدی بپایگاه قبول
بآب اشکِ تضرع اگر وضوی کرد

اُمید مهر و تلطف گذاشتم ای کاش
تدارکِ غضبِ آن یار تندخوی کرد

مپرس وصفِ میانش که طبعِ مضمون بند
نشان نیافته هر چند جستجوی کرد

علیم واعظِ ما کوی او اگر دیدے
چرا ز جنتِ فردوس گفتگوی کرد

سُوَیم اگر ابروی تو ایمای توان کرد
در دیده و دل نام ز ترا جای توان کرد

زنهار نخواهیم ز ساقی قدحِ مے
ما را بنگاهے طرب افزای توان کرد

در آرزوی دیدنِ آن محملِ لیلے
مجنون صفتم بادیه پیمای توان کرد

هان ای دل بیتاب ز حسرت چه کشاید
گر دیده نشد اشک فشان های توان کرد

تا جان بتنت هست مده دل بگلستان
در کوی بتان منزل و ما وای توان کرد

سروی نشنیدیم که آشوب جهان شد
صد فتنه بپا آن قد رعنای توان کرد

قاصد ز منِ غمزده پنهان ز رقیبان
در خدمتِ او عرض تمنای توان کرد

شب رفته به بیداری و محبوب نیامد
بر طالع خوابیده ما وای توان کرد

خاموش علیما که باندوه و غمِ عشق
از آه و فغان رازِ خود افشای توان کرد

ز سوزِ آه دلِ من عدو کباب نشد
خراب عشق شدم آسمان خراب نشد

سرشک دیده بپاکرد وه چه طوفانی
بآب رفتم و چشمش گهی پر آب نشد

گذشته عمر عزیزم بخدمت ساقی
هزار حیف که جامم پر از شراب نشد

الهی انچه بر غم رقیب خواست شده
دعایم از چه پئی وصل مستجاب نشد

نقاب از رخ چون ماه خویش بکشاده
بحیرتم که چرا مهر در سحاب نشد

کند چه فائده ها منع کردنِ ناصح
ز جام و باده کسی را که اجتناب نشد

ز نخبت شکوه نمائیم نے ز لعل حبیب
سوال ما سببِ عزتِ جواب نشد

بوا دخون همه یارب به پهلوی انسان
دلے که در سرِ گیسو بپیچ و تاب نشد

بسے گذشت که مصروفِ نظم اشعارم
بیاضِ شعر علیما ولے کتاب نشد

چرا نہ

حیاتِ خضر و امان از ممات می باید
که تا بپرسشِ عشاق زار یار آید

وصال دیده و از بیم هجر می ترسد
بهیچ این دلِ ما حسرتا نیا ساید

گذاشته خم و خمخانه جا بمسجد کرد
بحق رند دگر محتسب چه فرماید

بچشم دوست قسم خورد نم فتاد از انکه
هزار فتنه جهانِ خراب می زاید

نویدِ وصل بعشاق زندگی بخشد
غمِ فراق بلائی است عمر فرساید

عجب مدان که بدادار آخر افتد کار
ترا بحالِ غریبان ستم نمی شاید

عبث به تیغ نهیبم همید هد جانان
خوش آنکه ابروی خمدار خویش بنماید

ز باده دست نشستیم و سر خوشیم از انکه
نگاه ناز بما مستیی بیفزاید

علیم نظم خوش تو چه مایه شیرین است
که طوطیش همه یاد آرد و شکر خاید

باستقبال حافظ و غالب

دوش در بزم عزیزان گلهٔ خوی تو بود
دلِ عشاق پریشان پیِ گیسوی تو بود

تابِ دیدار تو خورشید و قمر نا ورد ند
چشمِ ایشان همه حیرت زدهٔ روی تو بود

بشهادت طلبی منتِ جلاّد نرفت
دمِ شمشیر پیِ ماخمِ ابروے تو بود

شرح بازیچهٔ طفلانهٔ تو نتوان داد
سرِ عشاق بمیدان جفاگوی تو بود

ایکه گفتی که مرا نیست سروکار رغیر
آن که بوده که شبِ دوش بپهلوی تو بود

رم نمودند غزالان نه ز چشمت سیر دشت
بچمن مستیِ گلها همه از بوے تو بود

رفتم از دهر ولی حسرت و ارمان و ملال
حسرتا در دلم از غمزهٔ جادوی تو بود

قمری اندر غمِ تو طوق بگردن برده
بسر سرو هوای قدِ دلجوی تو بود

از فرستادنِ مشاطه جهان صانع را
سرِ آراستن ساعد و بازوی تو بود

هرچه بنوشته مضامین نزاکت خامه
اثر فیض خیالِ کمر و موے تو بود

شده نومیده سفر کرده علیم محزون
از برای تو فتاده بسرِ کوی تو بود

باستقبال غالب

دیشب ببزم گردش جامِ شراب بود
از باده حال باده گساران خراب بود

ساقی شوم فدای تو کردی چه تعبیه
جای شراب در قدحِ من حباب بود

حاجت بعرض شکوه نیفتاد کز ندم
وقتِ وصال نرگسِ چشمش پرآب بود

گشتی تسلی دلِ دشمن بر غمِ من
ای دوست در غمِ تو مرا اضطراب بود

اغیار مورد کرم و لطفها شدند
درد ا برای من ستمِ بی حساب بود

تا شد جوان جهان شده پامالِ حسن او
طفلیش نیز آفتِ هر شیخ و شاب بود

از من مپرس هیچ که در یادِ تو گمے
نے در دلم قرار و نه در دیده خواب بود

یارب زدیدنش چه شود کز شنیدنش
عقل و شکیب من همه پا در رکاب بود

صهبا گذاشتی و شکستی خم و سبو
این شیوه ات علیم همه پر صواب بود

اتباع غالب

جمال دوست که آئین گلشنی دارد
عجیب تازه بهاری است دیدنی دارد

گذشته ایم ز کونین پس بگو با ما
بفن عشق که دعوای همفنی دارد

ندیده ایم بجز جنگ حاصل صد صلح
ولای ما همه تاثیر دشمنی دارد

ز خار خار بیابان نمی هراسم هیچ
براه عشق دلم سخت ایمنی دارد

بضعف حال با غیار بر نمی آئی
بنوش باده که زور تهمتنی دارد

ببوسه کام دل خویشتن بران ورنه
بروی ساده خط سبز رستنی دارد

بباب وصل نخواهیم کرد گفت و شنود
بیا که قصه هجران شنفتنی دارد

بر غم اهل سخن قابل ستایش هست
کسی که لعل و گهرهای معدنی دارد

بگو بخدمت غالب علیم می آید
غریب شهر سخنهای گفتنی دارد

اتباع وارستگی

ردیف ذال

بنام دوست نوشتیم نامه بر کاغذ
الهی زود برد زود نامه بر کاغذ

برفته قاصد من لیک ترسم این کروی
مبادا غیر بگیرد بر هگذر کاغذ

فتاده است بگرداب و آتش سوزان
گهی ز سوز دل و گه ز چشم تر کاغذ

تمام عمر نویسم اگر نمی گنجد
حکایت ستم و جور او بهر کاغذ

قلم بوصف ادایش کشد حریر زناز
بحرف غمزه او گشته جلوه گر کاغذ

بمیر در غم و راز درون بکس منویس
که گردد ت همه دهر پرده در کاغذ

بعتبه اش نرسد لیک آن زمان برسد — که از صبا بکند وام بال و پر کاغذ
ز حالِ تلخیِ هجران هر آنچه بنوشتم — گرفته است ازان لذتِ شکر کاغذ
ز فیض وامق خوشگو علیم گردیده — بنکتهای عجب مخزنِ گهر کاغذ

ردیف را و مهمله

از بهر وصل دوست رسیدم بروزگار — در دا که جز فراق ندیدم بروزگار
دانی که روزگار به پیشینیان چه کرد — زین رو امید خویش بریدم بروزگار
جنسِ گران بهای بحر لیفان سپرده اند — کالای نارو انخریدم بروزگار
شبهای عمر هر زه گذشتند و زین الم — چون صبح جامه را بدریدم بروزگار
آزادیم بدام تعلق فگنده است — مانندِ سرو از چه چمیدم بروزگار
کارم ز چاره سازیِ تریاک وا بماند — پیمانهای زهر کشیدم بروزگار
جای نشان ز شاهد مطلب نیافتم — از بس چو گرد باد دویدم بروزگار
دورم ز انبساط و قریبم ز رنج و غم — بگذشته خوش قریب و بعیدم بروزگار
از اختلاط اهل جهان وحشتم فزود — از شهر سوی دشت رمیدم بروزگار
یارب بانفعالِ منِ زار رحمتے — کز دیده چون سرشک چکیدم بروزگار

لب را علیم بسته ام از گفتنِ سخن
کاحسنت از کسے نشنیدم بروزگار

ای کاش که با یار در آئیم بگلزار — چینیم گلِ وصل و برآریم ز دل خار
ساقی بقدح بادهٔ گلرنگ بریزد — مطرب باد است برآرد بسوی تار
خلوت بود و من شوم و شاهد جماش — لب بر لبِ دلدار و بدل لذتِ دیدار

وقت است که در حسرتِ وصل و غمِ هجران
خون نا به فشانیم ازین دیدهٔ خون بار

بگذار که در عرض تمنا بحضورش
از شکوه بسیار دهم زینتِ گفتار

بسیار پریشان شدم از منع تو ناصح
دل بستگیم هست ازان طرّهٔ طرّار

کلکِ هنر آرای من از مطلعِ دیگر
بر صفحهٔ کاغذ شده چون ابرِ گهربار

ای آنکه غمت ساخته ما را بجهان خوار
پیشِ که نمائیم همه حالِ خود اظهار

چشمم پیِ دیدار تو از بس نگران است
از چهره برانداز یکے پرده بیدار

زنهار ندارم بجهان کار بجز تو
صد حیف که تو داشتهٔ کار ربا غیار

گاهی قدحم بخش علی الرغمِ رقیبان
حاشا نکنم شکوه ات از اندک و بسیار

از کثرتِ اندوه و فراوانیِ حسرت
درد اکه جگر خستهٔ و خون گشته دلِ زار

گردیده دریغا بغمِ عشق علیما
حالت سببِ گریهٔ هر کافر و دیندار

امید بیچگونه ز اهل جهان مدار
غافل ز دستِ گرسنگان چشمِ نان مدار

روزی ز دست بُرد خزان می شود خراب
زنهار عندلیب ببلغ آشیان مدار

هشیار باش کار تو افتاده با جنون
مطلب ازین و آن و کس و ناکسان مدار

در پیش غیر هر چه عیان است کن نهان
راز درونِ خویش ز یاران نهان مدار

یارب امیده خواب جهان از فغانِ من
زین بیشتر مرا تو چنین برفغان مدار

بنهاده ام بپای تو سر از رهِ نیاز
ای ترکِ دلنواز ز من سر گران مدار

در شیوه های عشق ز بد گفتنِ رقیب
تهمت بدوستانِ محبت نشان مدار

تیرِ نگاه و جنبش ابرو مرا بس است
دیگر بدستِ خویش خدنگ و کمان مدار

از بہرِ دیدِ عزمِ درِ دوست کن علیم
باک از سگ و مزاحمتِ پاسبان مدار

ردیف زاء معجمہ

بہ تتبع نظیری نیشاپوری

نیست گر جمعیتِ سوی پریشانی گریز
ور نداری کاہشِ جان از تن آسانی گریز

دیدۂ دل را فروغ از خاکِ راہش دادہ اند
خیز و بکشا چشم از کحلِ صفاہانی گریز

بہرۂ از فقر گر دستت نداد از اہلِ ہے
خاکِ راہِ تاجداران شو ز سلطانی گریز

شرطِ بہروزی است با چین و دل در ہر طریق
این ترا گر نیست حاصل ز جہانبانی گریز

قطعِ منزل در شبِ تاریک باشد پر شگفت
بگذر از تاریک شب در روزِ نورانی گریز

شاہدانِ شہر را ہت میزنند از خال و خط
کن حذر ہر دم ازین غولِ بیابانی گریز

از پئے تسخیر افسونی مخوان ناید بکار
دیو شد بر تو مسلط از سلیمانی گریز

ربط با دانا و نادان تا کجا سازی بہر
از علیم آموز دانائی ز نادانی گریز

بہ تتبع غالب دہلوی

یا رب ز نگاہے خلشی در جگرم ریز
در شوقِ رخی پردہ ز پیشِ نظرم ریز

تا بر نہدم حسرتِ دیدار بگریہ
از رہگذرش خاک درین چشمِ ترم ریز

درمانِ دلِ زار بامکانِ دوا نیست
درد الم افزا بدلِ چارہ گرم ریز

ایام شبا بم بگذشتند چو پیران
صد شوق جوانانہ بہ پیرانہ سرم ریز

دستی کہ بدامان نزند چاک فرو بند
وز دل غم آراستنِ جیب و برم ریز

بنشاندہ بدین روز زہے طالعِ ناکام
مپسند مرا تیرہ شب و در سحرم ریز

بس بام و درِ شاہدِ مقصود بلند است
پرواز کرامت کن و در بال و پرم ریز

بر رغم تمنائے دلِ زار گر آید
صد اخگرِ آتش بہ نامہ برم ریز

آن قطرهٔ خون کش دل بیتاب بگویند | از سینه برون آورد و در رهگذرم ریز

از تلخیِ گفتار علیم سخن آرا
خوش ذائقه ام ساز و بشهد و شکرم ریز

هزار شکر که بر کام دل رسیدی باز | صدای تهنیت از چار سو شنیدی باز
هزار شکر که در رستهٔ وفا و وفاق | به نقدِ مهر دلِ دوستان خریدی باز
رخِ مراد که بنهفته بود از تدبیر | ز کارسازیِ تقدیر زود دیدی باز
ببیمن و فیض دعای دل خزان زدگان | بناز در چمنِ خرّمی چمیدی باز
لب آب در دهنِ حاسدان بگردیده | ازان زمان که لبِ دوست را گزیدی باز
بهار و مجمع احباب و ابر و خلوت و باغ | نشاط بادهٔ و روی نگار دیدی باز
رقیب جامهٔ جان را ز دست شک درید | که بوی پیرهنِ یوسفی شمیدی باز
بگو ز من به نسیم سحر که در گلزار | بوادوقتِ تو خوشتر چه خوش دمیدی باز
به پیشِ آن گلِ رعنای بوستانِ سخن | چو عندلیب علیما نوا کشیدی باز

ردیف سین مهمله

گوی جانان گزیده ام که مپرس | بمقامی رسیده ام که مپرس
بدوز لفش خیال خود بستم | از جهانے بریده ام که مپرس
جان بهادادهٔ ام بغمزهٔ او | جنس ارزان خریده ام که مپرس
در تمنّاے وصل آن مهرو | رنج هجران کشیده ام که مپرس
عمرِ خضرم بود ز رازانی | لب لعلش مکیده ام که مپرس
مهر و مه را نموده ام چشمے | رخِ زیباش دیده ام که مپرس

از نسخهٔ حافظ شیرازی

بغمِ آن جوانِ سرو اندام
همچو پیران خمیده ام که مپرس

سوزن و رشته او فتاد ز کار
جامهٔ خود دریده ام که مپرس

با دُرستم دلِ علیم کزو
سخنِ خوش شنیده ام که مپرس

رفته است از چمن بهار افسوس
مهرگان زد بر گ و بار افسوس

شکوه های بُتانِ عاشق کش
گه نیایند در شمار افسوس

با رقیبان بگوے کاخر کار
رفته زآغوشم آن نگار افسوس

آتشِ عشقِ آتشین رویے
سوخت صد دل بیک شرار افسوس

آرزوے وصال و رنج فراق
کار ما را نموده زار افسوس

خانهٔ صبر من بآب رساند
گریهٔ چشم اشکبار افسوس

انتظارم منجر عمری شد
کرده ام لیل را نهار افسوس

جُرم کس نیست از زبونی بخت
به بلا ها شدم دوچار افسوس

چکنم چاره از برائے علیم
رفته از دستم اختیار افسوس

بگیر خامه و نامه برائے یار نویس
ز مهرگان گله در خدمتِ بهار نویس

ز جور و طعن رقیبان نمی توان گفتن
ز شوقِ وصل و غمِ هجر و انتظار نویس

ز رنج و اندهِ بیغاره های غیر بگو
ز جمله ریزیِ چشمانِ اشکبار نویس

سبوی باده کجا جرعه آرزو دارم
کنون بساقیِ خود شکوهٔ خمار نویس

بسیرِ لاله با غیار میروی به چمن
ز حسرتِ دلِ محزون و داغدار نویس

بیاض میر عبدالحی

بزندگی نرسیدم بداد خود بیهات ستم رسید گیم بر سر مزار نویس

کدورتش به بیان آمدن بود مشکل
علیم آن همه را در خط غبار نویس

دارم بتی مه پاره رویش ببین جالش مپرس عاشق کشی خونخواره رویش ببین جالش مپرس
واعظ بمسجد میشدی کان ترک را در راه دید بیخود شد از نظاره رویش ببین جالش مپرس
رفته دل و دین و غمش لیکن دریغا زین بپس شد ناصحم غمخواره رویش ببین جالش مپرس
از بهر وصل سیمبر آرد زروسیم از کجا بیچاره ناکاره رویش ببین جالش مپرس
از بهر قتلم نازنین شمشیر نتواند گرفت شد بار دستش پاره رویش ببین جالش مپرس
تا کی بهجرت دلبرا گردد بکوه و دشت آه از خان و مان آواره رویش ببین جالش مپرس
حال علیم زار را پرسیده میگویمت ناکاره بیچاره رویش ببین جالش مپرس

ردیف شین منقوطه

تا کی بنالم از غم حسرت فزای خویش در دا که گشته ام همه خون از برای خویش
اجری زجانگدازی خود یافتم چنانکه کاهیدم و نیامدم اندر قبای خویش
در فاقه حاجتم نفتاده به پیش کس تا بوده ام بیاری همت گدای خویش
آنجا بعشق دوست رسیدم که بعد خود زنهار قیس را ننشانم بجای خویش
منت چرا کشم پی عمر ابد ز خضر دریافتم بقای خود اندر فنای خویش
یاری ندیده ام که دلم آورد بدست ممنون طالعم که شدم آشنای خویش
گوشم براه مقدم که گوش داده است از خویش میروم شنوم چون صدای خویش
گشتیم سیر بسکه زنعمای این جهان از غم نموده ایم همانا غذای خویش

ز آنگه که شد جوانی و پیری رسیده است | بر ابتدا رسیده ام از انتهای خویش

درد از دو افزون شد و رنج آمد از سرور
گریم چرا علیم نه بر ماجرای خویش

هر یکه هست غلام آفتاب رخشانش | زمانه داده دل خود بزلف پیچانش
بروی رشک مه و خور کند چو جلوه گری | دهند روی نما حاصل دو گیهانش
مگر که جذبه من کام دل دهد ورنه | کجاست بخت که سازم بخانه مهمانش
نه جست صد دل رم خورده از خدنگ نگه | بواد هر دل و جان عزیز قربانش
بسوی باده فروش از چه رفته زاهد ما | خلل نیاید یارب بدین و ایمانش
ز خضر دوش چو جستم نشان آب حیات | بخنده گفت که جو در چه زنخدانش
تو وستایش اعجاز عیسی مریم | من و حدیث شکر بار لعل خندانش
شهادت است تمنای دل ز مدت ها | بواد گردن ما زیر تیغ برّانش

شنیده ام که بعشق بتان علیم بمرد
طفیل احمد مرسل بواد غفرانش

بپیروئی که می باشد مسخر جن و انسانش | دل و جان عزیزان بردن آمد دین و ایمانش
نه از خوف خدا ترسد نه از بیداد باز آید | ز جمع اهل دل یارب که نماید پشیمانش
سر اندازد اگر از تیغ و یا از لطف بنوازد | بهر حالت بود بر عاشقان الطاف و احسانش
بسوی مشهدش عزم است و انستیم مطلب را | که بخشد مردگان را زندگانی لعل خندانش
شب تیره شود شرمنده از زلفین شبرنگش | بجای خود نشیند مهر پیش روی تابانش
ز کافر ماجرای های او عالم گشوده آمد | خدای جهان از لطف خود سازد مسلمانش

بشمشیرِ جفا ہا ریخت خونِ بیگناہان را
اگر رنگ آورد روزِ جزا خونِ شہیدانش

خوش آن عاشق کہ سازد صبر بر آزارِ محبوبان
براہِ عاشقی ہر مشکلی گردیدہ آسانش

علیمِ زار را از وصلِ خوبان ماندہ ناکامی
ہمانا نیست تاثیری بشور و آہ و افغانش

ردیف صاد مہملہ

در محفلیکہ میرود آن مہ برای رقص
کز چار سو بلند شد از شب صدای رقص

خنیاگری کہ ہست نکیسا از و خجل
نی نی کہ ہست زہرہ پیشش گدای رقص

زار و خراب اہلِ نظر او فتادہ اند
یارب جہان ستوہ شدہ زین بلای رقص

دلہا ببرد دست فشانی زاہلِ بزم
فریاد از تطاولِ دست و ادای رقص

انگیزہ ہای کوبی او تیغ تیز ہست
سر ہا فتادہ اند بسی در فضای رقص

حالِ معاشران چہ بگویم کہ کردہ اند
جان را نثار بادہ و دل را فدای رقص

از ما مپرس ہیچ ندیما تو حالِ ما
رفتیم از جہان و نرفتہ ہوای رقص

در حیرتم ز بوالعجبی ہای روزگار
میخوارہ بمسجد و زاہد بجای رقص

لطفِ حیات ہست گر اینہا دہند دست
وصلِ سمنبر و می و برگ و نوای رقص

جانم کند نشاط بیادِ ادائے او
رقصد زبانِ من بدہن در ثنای رقص

غلطیم و جان دہیم ہمانا بوقتِ دید
از ما ہمین بس است علیما بہای رقص

ردیف ضاد معجمہ

صبح است و وقتِ خوش بکشا دست یا بفیض
می بارد از سحاب عنایات آب فیض

با صد ادب بحضرتِ ساقی کائنات
دستِ طلب برآر برای شراب فیض

توفیقِ نیک و حرصِ عبادات و طولِ عمر
این ہر سہ را ہمیشہ بخواہ از جنابِ فیض

عمرم همه گذشته به بیداریِ گناه
یارب نصیب باد بلطفِ تو خوابِ فیض

تا کی بظلمتِ شبِ یلدا بسر کنم
یکدم بتاب بر سرم ای ماهتابِ فیض

بسیار زر بکارِ جهان ریختی دریغ
نگرفته اند آن همه را در حسابِ فیض

آبی ز گریه زن برخِ خویشتن از انکه
داروی بیهشی ست همانا گلابِ فیض

نومیدیت بدل شود آخر بصد امید
روزی بکشتِ خشک ببارد سحابِ فیض

تقوی گزین بترس ز یزدانِ بی نیاز
این پندها علیم نخوان در کتابِ فیض

ردیف طاء مهمله

دل بشوخِ فتنه گر دادم غلط کردم غلط
با رخِ پر خویش بنهادم غلط کردم غلط

لیلی و شیرین نمیدانم کجا افتاده اند
رشکِ روحِ قیس و فرهادم غلط کردم غلط

دل عبث وصلِ بتانِ خلخ و نوشاد خواست
وقفِ عشقِ آن پریزادم غلط کردم غلط

شوخِ بی پروای ما را قد و لجو داده اند
من بفکرِ سرو و شمشادم غلط کردم غلط

دوش یار آمد ولیکن حالِ دل ناگفته ماند
پیش او خاموش استادم غلط کردم غلط

گریه می آید مرا بر حالِ زارِ خویشتن
وه چه عشقت کرده بر بادم غلط کردم غلط

حق وصفِ آن ذقن از من ادا نتوان شدن
در چه افکار افتادم غلط کردم غلط

بسکه زد مُهرِ خموشی سطوتِ او بر زبان
قاصدی سویش فرستادم غلط کردم غلط

عشق تا بر حالِ زارِ من علیما رو نمود
چون جرس سر گرم فریادم غلط کردم غلط

ردیف ظاء معجمه

تنگ آمدم از بیانِ واعظ
بُریده شود زبانِ واعظ

از شیوهٔ من مرنج زاهد
میخواره نیم بجانِ واعظ

بتشنه قصاب کاشانی

زین در عجم که پیر مُغ دوش — گردیده چرا ضمانِ واعظ
رندانِ خزان رسیده باشند — بے بہرہ زبوستانِ واعظ
زنہار بگوشِ خود نیارم — افسانۂ داستانِ واعظ
در منع کباب و بادہ خوردن — آب آمدہ در دہانِ واعظ
شد کشف بہ پیشم این حقیقت — سودِ ہمہ در زیانِ واعظ
با آنکہ نمودہ ایم توبہ — بر ماست غلط گمانِ واعظ
در مسجد و خانقہ ندیدیم — جُستیم بسے نشانِ واعظ
از صُحبتِ می کشان و اوباش — گردیدہ نہان عیانِ واعظ
آن است علیم کو جبین را — ننہاد بر آستانِ واعظ

ردیف العین مہملہ

بشکستند درین وقت چہ بازارِ متاع — کہ نہ برخاست کسی ہیچ خریدارِ متاع
وقف کردیم ازین پیش ہمہ ہرچہ کہ بود — خوش سبکدوش شدیم از ضررِ بادِ متاع
نہ بدین بذل نمودی نہ بدنیا صد حیف — نبود ہیچ کسے چون تو گرفتارِ متاع
ہرچہ آمد ز نصیب است کدیور چکند — گل نچیدیم بجز خار ز گلزارِ متاع
میرساند بدمے کار ربا لیکن — دادنِ وصل نکویان نبود کارِ متاع
مدّتے شد کہ ز افلاس بسے مظلومیم — داوری گاہ نبردیم بسر کارِ متاع
کار ربا سود و زیانم نبود ہیچ علیم — دستِ خود تا بفشاندم بسر و کارِ متاع

ردیف غین معجمہ

در عشق دوست بردل و ایمان حرم دریغ — پروای سر نماندہ بسامان خورم دریغ

بتنبیہ نظر ثانی

یارب اثر نداده برغم حسود گاه
برآه وزاری دلِ نالان خورم دریغ

بر دیر و مسجد ند چرا خصم همدگر
دائم بحالِ گبر و مسلمان خورم دریغ

کارِ جهان بگرسنه چشمان سپرده اند
برخوانهای نعمتِ الوان خورم دریغ

زین رو که جای من بود اندر مغاکِ قبر
برطرح این عمارت وایوان خورم دریغ

کارم بدشمنِ خرد و هوش اوفتاد
دائم به بیوفائیِ یاران خورم دریغ

پُرشادزیستن که بود عین مدّعا
دشوار کرده اند بآسان خورم دریغ

مُردم بآرزوی حیاتِ ابد علیم
بگذار تا بچشمهٔ حیوان خورم دریغ

تتبع ظهوری و غالب

من و بزمِ لطیفش گذر دروغ دروغ
من و بروی نکویش نظر دروغ دروغ

بهر کجا که رود ذکر از لبِ لعلش
بود حکایتِ شهد و شکر دروغ دروغ

چه احتیاجِ رفو نهادنِ مرهم
من و شکایتِ زخمِ جگر دروغ دروغ

چه آفت است ندانم بعشوه و نگهش
من و زجان و دلِ خود خبر دروغ دروغ

بجان فشانی و خون باری و جگرخواری
چو من بدهر که باشد دگر دروغ دروغ

اُمید هست که بخشد تلافی و اثرے
شبِ فراق و دعایِ سحر دروغ دروغ

بکار آمده آخر تصوّرِ مژگان
من و غمِ خلشِ نیشتر دروغ دروغ

بگو بچرخ که مے بارتیرِ رنج و بلا
من و تلاشِ پناه از سپر دروغ دروغ

تو و ستایش و قدر و وفا و جانبازی
من و زجور و جفایت حذر دروغ دروغ

ببزم بر رخِ او غیر محوِ نظّاره
من و ملاحظهٔ بام و در دروغ دروغ

خدا کند که بر آید مُرادِ دل ورنه
علیم و وصلِ بُتِ سیمبر دروغ دروغ

ردیف الفاء معجمه

عمر در سودای جانان رفت حیف
عشق آمد کفر و ایمان رفت حیف

سوز تدبیر من نخجیر نزد
چاک در جیب و گریبان رفت حیف

مهرگان بگرفته جای نوبهار
رونق گل از گلستان رفت حیف

لیلیِ محمل نشین را مژده باد
قیس محزون از بیابان رفت حیف

از تمناهای خود گویم چها
در غم و حسرت دل و جان رفت حیف

تا شکست از ره نوردی پای من
شکوهٔ خار مغیلان رفت حیف

زلف پرخم را مده زنهار دل
هر که داد آخر پریشان رفت حیف

ذلت آمد در حصول عز و جاه
سر بفکر ساز و سامان رفت حیف

ساقیا از بادهٔ و ساغر مگو
روزگار می پرستان رفت حیف

ناصحا زحمت مکش از بهر پند
هوش از سرهای مستان رفت حیف

در سخن هرگز نپیچ اکنون علیم
کز جهان جمع سخندان رفت حیف

بگفتهٔ دگران رفته ز جا صد حیف
بحال ما غضب آورده چها صد حیف

ازان زمان که بعزمت رقیب یار شد
کناره ساخته ایم از تو دلبرا صد حیف

همیشه شکرگذار تو بوده ایم ولے
تراست شکوهٔ ناحق زسوی ما صد حیف

نگفته ایم ترا ناسزا خداست گواه
خیالت از چه ز ما گشته ناسزا صد حیف

گرفتم اینکه ترا اعتماد بر غیر ست
نساختی حق و باطل زهم جدا صد حیف

بروز من بنشیند عدوے بدگوهر
که بر من آمده ازوی چنین بلا صد حیف

بُریده یار زمن بی سبب نمی طالع
علیم شکوهٔ اغیار تا کجا صد حیف

نوجوانی بادائے دلِ من بردہ ز کف — نشده هیچ نمودیم بسے شور و شغف
دوش چون دید بچشمِ غضب آگین سوی بزم — او فتاد ند همه اهلِ نظر صف در صف
بگرفت است بکف تیر و کمان آن ترک — کاش آرد دلِ دیوانهٔ ما را بهدف
نرسیدند بتو لیلے و عذرا هرگز — رو گرفتند چو گشتند به پیشِ تو طرف
بمحبت بجز اندوه نه بکشوده علیم — حیف صد حیف که عمرم بعبث گشته تلف

ردیف القاف

ای کعبه وای طیبه وای یارِ توفیق — بینیم شمار از مددگارے توفیق
یارب بطفیلِ شهِ لولاک کرم کن — تا باشدم آسان همه دشواریِ توفیق
صد حیف که بگذشته همه عمر بخفتن — ای بخت سبق گیر ز بیداریِ توفیق
کشتِ عملم خشک شد از گرمیِ عصیان — ای ابرِ کرم ساز گهربارے توفیق
مایم و دلِ غمزدهٔ و حسرتِ جاوید — مایم و تمنائے غمخوارے توفیق
از کشمکشِ بودن و نابود نترسم — خوش باد دلِ من بهواداریِ توفیق

بر منزلِ مقصود رسم از چه علیما
وا مانده ام از اندک و بسیاریِ توفیق

تتبع حزین

درسِ جنون خوانده ام تا بدبستانِ عشق — هوش و خرد در گرفت راهِ بیابانِ عشق
خونِ جگر میخورم ذوقِ غذا یم نماند — وامق و مجنون شدند حسرتیِ خوانِ عشق
درهم و دینار را قدر و عیاری کجاست — گوهرِ اشکم شد است مایهٔ دکانِ عشق

ننگ تهیدستیم باعث خجلت مباد — هرچه بود ذرانِ من هست همه زرانِ عشق
بندگیِ بندگان خواجگیِ خواجگان — گاه نیرزد بهیچ آه بدورانِ عشق
قربِ وصالش دوا هجرِ مریضانِ او — بُعدِ فراقش بلا پرس زدورانِ عشق
حور و پری و ملک وحشی و انسان و جن — این همه از دل شدند شیفته برآنِ عشق
جذبهٔ عشقِ ازل هست که دل می کشد — زلفِ بُتان را مگیر سلسلهٔ جنبانِ عشق
دشمنِ هُشیار مند به که علیمِ حزین — شیشهٔ مُل را مبر در صفِ مستانِ عشق

ردیف کاف تازی

ز دستِ هجر و دورِ زمانه و افلاک — دریغ روز و شبان اوفتاده ام بر خاک
گهی فغان بلب آرم گهی کنم ناله — بحیرتم همه زین حالِ زار و حیرت ناک
گهی خرابِ دو چشمان نرگسین باشم — گهی فتاده بدامِ دو طُرّهٔ پیچاک
هوای وصل مرا در جهان مُلوّث کرد — الٰهی سینه ام از اُلفتِ بُتان کن پاک
حذر ز عشقِ بُتان کن که دیده ام ازوی — بجان ملالِ فراوان بدل هزاران چاک
بهار آمد و بگذشته است موسمِ دے — بنوش بادهٔ لعلین بزیرِ سایهٔ تاک
ز مهرِ ساقیِ دریا دلِ این اُمیدم هست — که موجِ باده رباید همه خس و خاشاک
نهاده اند تسلّی دیده بر دیدار — نگه بچهرهٔ او کن مدار از کس باک
نمی کنند عزیزان علیمِ قدرِ هنر — بخود نداشتمی کاش دانش و ادراک

عیدِ رمضان است با احبابِ مبارک — فرخنده زمان است با احبابِ مبارک
عیدِ رمضان است و بگلشن پی گلگشت — آن سروِ جهان است با احبابِ مبارک
امروز که عید است غم و رنج بعید است — دل شاد جهان است با احبابِ مبارک

عید است و دمِ صبح و بگلزار ہمانا — خوش باد دوزان است باحباب مبارک
عید است و دمِ صبح و تمنای لقایش — افزون زبیان است باحباب مبارک
از ہر طرف آوازۂ العیش بلند است — خوش ہر دل و جان است باحباب مبارک
این روز طربناک کہ از فرطِ مسرت — ہر پیر جوان است باحباب مبارک
ساقی بقدح بادہ بیاور دو بفرمود — ہان طلِ گران است باحباب مبارک
در تہنیتِ عید علیم سخن آرا — خوش نزمہ خوان ست باحباب مبارک

ردیف کاف پارسی

در شیشہ چرا جلوہ کند بادۂ گلرنگ — ساقی بقدح ریز مفرما دلِ خود تنگ
از بادۂ وجام است جہان را سرِ مستی — وز وصل و فراق است بدنیا ہمہ نیرنگ
ای عشق ز دستِ تو ہمہ وقتِ جنونم — تا کے بکشم حیف ز طفلان ستم سنگ
خون شد دلم از شیوۂ آن عربدہ جو زانکہ — با غیر بصلح است و بمن آمدہ در جنگ
بر خاک سرِ کوش نشستن ہوسِ ماست — ای طالع خوابیدہ گذشتیم ز اورنگ
یارب ز رقیبانِ حسد پیشہ نگہ دار — کان ماہ مرا ست بشب سوی من آہنگ
در ذلت و خواری ست علیما ہمہ عزت — نام تو شود شہرہ برآئی اگر از ننگ

ردیف لام

تنگ آمدم بعشقِ تو از گریہای دل — زود آکہ گویم از تو ہمہ ماجرای دل
بر خاطرت غبارِ کدورت چرا نشست — آئینہ ام گواہ بود بر صفای دل
گم کردہ ایم راہ دیارِ تو کاشکے — سوی تو باد جذبۂ دل رہنمای دل
جانے کہ داشتیم بما کردہ دشمنی — ہیچ اعتبار نیست کنون بر ولای دل

چرخا یکی بگرد بکامم چه خوش بود
برآید از وصال اگر مدّعا ے دل

عشق است بهر مردم و مردم ز بهر عشق
دل بهر درد باشد و درد از برای دل

از دستِ دل برنج و مصیبت فنا شدیم
یارب بروز ما بنشیند بقا ے دل

دارد بقا محبت و عشقِ خدای پاک
غافل مخواه در غمِ خوبانِ فنا ے دل

بیرون شدند حسرت و اُمّید یا علیم
جائی نمانده است هوس در سرای دل

هیچک مپرس از من و از شیوه های دل
درد اکه مبتلا شده ام در بلا ے دل

اندیشه ز غیر ندارم خیالِ دوست
بگرفته جای خویش بخلوت سرای دل

بر بود غمزه اش همه ای ناوکِ نگاه
رحمی کنون بساز که خالی است جای دل

با من اگر دو چار شود گو بیش چنین
جور و جفا مکن بنگر بر وفا ے دل

ای دل ز اجانبِ دلدادگان ببین
کز هجرِ تو کنند همه های های ے دل

دل را کجا برم که پُر از یاس و حسرت است
رحمی کُند بحالِ چنین دل خدای دل

گامِ طلب ز نیم و لیکن ز بخت زشت
زنجیرِ زلفِ اوست در یغا بپای دل

عُمرم بهجرِ او همه دل دل کنان گذشت
تا کے اثر کُند بحقِ من دُعا ے دل

بیمارِ چشم را بطبیبان چه احتیاج
دیدارِ دوست باد علیما دوا ے دل

دارم خزانے نزد خود کش صد گلستان در بغل
هر غنچه اش خار ے و خارش نیستان در بغل

نازم بعشقِ خویشتن کز فرطِ مستیهاے شوق
جانانه جویم چار سو آن جانِ جانان در بغل

دوش آمده آن مه لقا با باده و ساغر و ے
ناوردم اورا زینهار از خوفِ هجران در بغل

از انتشارات قدس سنهدی

هرچند جویم کامِ خود لیکن دریغا در جهان — از بختِ زشتِ من بود پیوسته حرمان در بغل
وعظ چرا منعم کنی امشب ترا هم دیده ام — جامی بکف دوقی بسر صد شیشه پنهان در بغل
از زهد و تقوی زینهار امید برخوردن منه — تا گرم ارد جای خود این نفسِ شیطان در بغل
اطلس تو میمون بود من دوست دارم روز و شب — این کهنه دلقِ خویش را مانندِ مستان در بغل
خواندی علومِ دین همه الا نمیداری عمل — سودت چه بخشد دائما امی دوست قرآن در بغل
در روزِ تدبیری کنی تا مالِ دنیا را خوری — شب باده را آوری خوش خوش چو رندان در بغل
یارب ترا من بنده ام بخشا که سر افگنده ام — دارم ز عصیانهای خود بارِ فراوان در بغل

هرگز علیم از پرسِ وجو باکے نمیدارم ازانکه
وقتِ رحیلِ من بود گرزادِ ایمان در بغل

نتوان گفت زاندوه گرفتاریِ دل — کیست جز درد که آید پیِ غمخواریِ دل
مشکل است اینکه ز دحسرت و اندوه و ملال — یارب آسان بکنی این همه دشواریِ دل
فکر کردن ندهد سود طبیبا بنشین — از مداوای تو افزون شده بیماریِ دل
جذبهٔ عاشقِ ناکام که در عشقِ حبیب — عزتِ خویش به پنداشته در خواریِ دل
حیف درد هرکے کار بجائی نرساند — سوزِ دل حسرتِ دل نالهٔ و غمخواریِ دل
رخت بستند شکیبائی و امید در یغ — غم و حرمان بنمایند عزاداریِ دل
یک دل و خواهشِ بسیار چه باید کردن — کاشکی می بود مرا فخر به بسیاریِ دل
زحمتِ رنج و الم کار رسانیده بجان — گو بجانان که بیاید پیِ دلداریِ دل

بحث از عقل و جنون هست علیما همه هیچ
زده دیوانگیم طعنه بهشیاریِ دل

از داغهای عشق شگفته بهارِ دل
صد شکر دل ز داغ شده در شمارِ دل

در خون تپیدن و ز غم آرام یافتن
حقا که هست این همه مردانه کارِ دل

هرگز نسازم آرزوے بوسهٔ لبش
یارب بدستِ من بسپار اختیارِ دل

گاهی بفکرِ وصل و گهی مبتلای هجر
بسیار خوب میگذرد روزگارِ دل

جورِ رقیب و طعنهٔ اغیار مے کشد
عشقِ بتان ربوده دریغا وقارِ دل

از درد و عجز و حسرت و اندوه بے شمار
قائم شده است خوش بجهان یادگارِ دل

هرگز ز زلفِ او نکنم شکوهٔ دراز
گر دید جمع خاطرم از انتشارِ دل

زاهد بتوبه ترکِ معاصی نموده ام
لیکن نبوده هیچ گهم اعتبارِ دل

تا خورده ایم بادهٔ مستی فزا علیم
ما را ز یاد رفته بلاے خمارِ دل

دوست را عربده آموخت تقاضاے وصال
ننمایم ازین بعد تمناے وصال

مدتی هست که مجنون صفتم دشت نورد
کاش بینم بجهان ناقهٔ لیلاے وصال

هجر و ارمان ز ازل روزیِ عاشق شده است
دوستان پند مگویید بشیداے وصال

اشک در چشم و لب آه و فغان میدارم
حیف عشقے که در افگنده بسوداے وصال

گذراندیم شبِ دوش بامید و هراس
وعدهٔ دوست چها کرده در ایفاے وصال

غیر در انجمنش یافته جا با کے نیست
سبز باد ابجهان از پیِ ما جاے وصال

جان بباد غمِ هجرش ز تن آید بیرون
دل شود شاد ز ذکرِ طرب افزاے وصال

تماشا گه این عالمِ پُر بوالعجبے
گر تماشاست همانا ست تماشاے وصال

تا خورم خونِ دلِ خویش علیما در هجر
ساغرم پُر شود اے کاش ز صهباے وصال

ردیف المیم

نازم آن پاکه باوراهِ گلستان رفتم — غنچه سان بودم وهمچون گلِ خندان رفتم
لِلّٰه الحمد که منّت کش یادی نشدم — سهو گردیدم و در خاطرِ یاران رفتم
بهواداریِ گیسوی بُتان کار نماند — بهرِ جمعیّتِ دل های پریشان رفتم
بدلِ اُمید و بجان یاسِ فراوان بُردم — بغمِ دوست دریغا بچه سامان رفتم
ننهادم بدلِ غمزدهٔ خود دستے — نه پے جُستن اندوه گساران رفتم
صحبتِ واعظ و زاهد سببِ زحمت بود — از پیِ وسعتِ مشرب سوی رندان رفتم
اندرین مصر ندیدم چو عزیزے دِ لجو — بطلبگاریِ یُوسُف سوی زندان رفتم
چشمِ من رتبه طوفان نرسانید بهم — همه تن آب شدم جانبِ عمّان رفتم
سوختم جُمله ز سر تا بقدم شمع صفت — بمددگاریِ پروانهٔ سوزان رفتم
طالعم بین که بهیچم نخریدند بدهر — بس گران بودم و بیهمتا چه ارزان رفتم

نه هوس آمدنم رنج درین دارِ فنا
گر علیها سوی فردوس بایمان رفتم

آفتِ عشق نهان بود نمیدانستم — غمِ بسیار عیان بود نمیدانستم
سالها شد که بادراکِ وجودِ کمرش — وهمِ من وقف گمان بود نمیدانستم
دوش گویند که در بزمِ دل افروزِ حبیب — ساقی و رطلِ گران بود نمیدانستم
در شبِ وصل ز هیمِ سحر و هجرانش — اشک از دیده روان بود نمیدانستم
همچو گلها بگلستان بفراوانیِ ناز — یارِ من جلوه کنان بود نمیدانستم
در غمِ دوست ز جان رفتم و در دامنِ مرگ — حسرت و رنج همان بود نمیدانستم

وای برمن که دلِ خویش بهیچش دادم
قیمتش صد دل وجان بود نمیدانستم

حاصلِ وقتِ بهاران و تماشای چمن
همه اندوهِ خزان بود نمیدانستم

کار دشوار شده سهل ز خوش تدبیری
صعب تر وصلِ بتان بود نمیدانستم

حالِ زارِ من محزون نشنیده ز علیم
طبعِ دلدار گران بود نمیدانستم

زبیدادِ فلک دلگیرم و از جورِ یاران هم
چه شد یارب که گردیدند دشمن دوستداران هم

ز فیضِ طالعِ ناکام ممنونم که در عمرے
بکشتِ خشکِ من گاهی نباریدست باران هم

که از سوئے منِ جان باخته در خدمتش گوید
که دارند از تو در دل خارِ خاری گلعذاران هم

نه کردی غنچهای منقبضِ گلهای خندان را
خزان گردیده در عهدِ تو ای ظالم بهاران هم

ندارند اعتبارِ شیوهٔ تو خویش و بیگانه
نباشد هیچ عیاری چو تو در روزگاران هم

جراحت است از تیغِ تو عالم را کجا مرهم
چه خوش باشد اگر ترسی ز ریشِ دل فگاران هم

ز فرطِ می کشیدی آنچنان بدست گردیدی
که می ترسند در میخانه از تو بادهخوران هم

اگر فتم اینکه در بزمِ سرور ما نمی آئی
گذارت هیچگه نفتد بجمعِ سوگواران هم

غبارِ رهگذارش کحلِ چشمِ خوش نگاهان شد
صبا لطف و کرم فرما بحالِ خاکساران هم

بنومیدی بسر سازند تا کی عمرِ خود اکنون
بیا ای جانِ جان گاهی بر امیدواران هم

علیم از حالِ زارِ خویش بس لب شد همین گفتن
که دائم میدهند غم دریغا غمگساران هم

دل شده خون از الم حکم چکیدن دهم
تن شده زار و نزار جان بر میدن دهم

بوسهٔ لعلِ حبیب حیف میسر نشد
تلخ مذاقم ز بخت لب بگزیدن دهم

سوزنِ تدبیر را دستِ رفو گر نماند
رشتهٔ اُمید را تابِ بریدن دہم

مشکلِ سخت اوفتاد در رہِ عشق از جنون
صبرِ سُبک گام را پای دویدن دہم

گریهٔ روز و شبان ساختهٔ چشمِ سفید
از چہ سبب چشم را مژدهٔ دیدن دہم

بستگیِ طالعم ہیچ کشادے نداد
ساختہ اندم بہ بند تن بر ہیدن دہم

مُہرِ خموشی نہم ناطقهٔ خویش را
سامعہ را از کری گوشِ شنیدن دہم

قحطِ وفا اوفتاد شکوهٔ ساقی نماند
بادہ بمیخانہ نیست خون بمکیدن دہم

طرزِ ظہوری گرفت از رہِ شوخی علیم
سُرمهٔ حیرت کشم دیده بدیدن دہم

بحرِ آہ و فغانے کہ داشتم دارم
دو دیدہ اشک فشانی کہ داشتم دارم

بسانِ کلک چہ شد گر سرم برا بزدند
بعرضِ حال زبانے کہ داشتم دارم

ز ربطِ غیر حذر کردہ لیکن از سوی دوست
ہزار وہم و گمانے کہ داشتم دارم

گذشتہ عُمر و بسودای زلف و گیسویش
اُمید سُود و زیانے کہ داشتم دارم

بخویش گم شدہ ام در تلاش و این عجب است
خیالِ موی میانے کہ داشتم دارم

بحسرتِ دل و جان و بشکوهٔ جورش
جگر خراش بیانے کہ داشتم دارم

ز کوه کندنِ فرہاد در غمِ شیرین
ہنوز کاوش جانے کہ داشتم دارم

سُبک شدند حریفان و من ز نادانی
بدوش بارِ گرانے کہ داشتم دارم

علیم اگرچہ فتاد است خشک سال سخن
چو بحرِ طبع روانے کہ داشتم دارم

در عشقِ دوست رنجِ دلِ دشمنان شدم
بودم بہار تازہ در یغا خزان شدم

خود را ہلاک ساختہ ام در سرِ وصال
شادم بدل کہ زندہ پئ جاودان شدم

دل را ز دست دادم و دلبر نہ دست داد
جانا نہ ام نیامد و در داز جان شدم

ناصح ز غیرت و خرد از من نشان مجوی
در خیرگی و بیخردی داستان شدم

بختم نگر کہ یوسفِ خود را نیافتم
در جستجو اگرچہ پئ کاروان شدم

حاشا کہ ہیچگہ نروم بر درِ دگر
بہر دوام بندۂ این آستان شدم

تا محو لذتِ غم و جورش شدم علیم
صد شکر فارغ از گلۂ آسمان شدم

دلِ وحشی بزلفِ او بستم
صید نازک بتارِ مو بستم

اشک بر داغِ دل ترحم کرد
دستِ تدبیر شست و شو بستم

چہرۂ کام را خراشیدم
رنگ بر روی آرزو بستم

شدہ ام تا یگانۂ بزمش
رہ بہ بیگانگان فرو بستم

از خموشی ست حالِ من ظاہر
لب ز تقریر و گفتگو بستم

سر نہادم بخدمتِ واعظ
روی پیمانۂ و سبو بستم

خویش را تا بیابم اندر عشق
ہمت از بہرِ جستجو بستم

بدلِ زار خیمہ زد حیرت
چشم بر چہرۂ نکو بستم

آفریہا بدوست کامی من
نظرِ لطف بر عدو بستم

تا نشستم بکنجِ عشق علیم
درِ خود را بماؤ تو بستم

نتوان گفت کہ چون از غمِ دنیا رفتم
حسرت آلودہ و بایاس و تمنا رفتم

مُردنم دادہ مرا زندگی جاویدان — از پئے چارہ عبث نزدِ مسیحا رفتم
بود کارِ منِ دیوانہ زبس نار و خراب — بطلبگاریِ دانش سوی دانا رفتم
در محبت غرضم شہرۂ عالم شدن ست — حسنِ یوسف شدم و سوی زلیخا رفتم
آخرم عشق نشانیدہ بخاکِ دردوست — للہ الحمد کہ بر عالم بالا رفتم
شکوہ از زشتی بخت است ہمانا نہ خضرؑ — تشنہ لب ماندم و صد بار بدریا رفتم
دیدہ زنہار نہ برتافت تجلای جمال — ارنی گو ہمہ چون حضرتِ موسیٰ رفتم
عین ہستی ست زشمشاد و صنوبر گفتن — بہوایِ قدِ رعناش بطوبےٰ رفتم
مہرگان با غم و حسرت گذراندم در شہر — در بہاران بمی و جام بصحرا رفتم
شاعران ہیچ نگفتند ز اسرارِ عدم — بخیالِ کمرش جانبِ عُنقا رفتم

پای لغزم نرسیدہ ست درین جادہ ازانکہ
در پئے عاقلِ رہ سنج علیمار فتم

ازآن زمانہ کہ عشقِ تو دلنشین دارم — تنِ فسردہ و جان و دلِ حزین دارم
مپرس ہیچ بعشقِ بُتان ز شیوۂ من — خبر ز ہوش و خرد نے ز کفر و دین دارم
ہوائے دیدِ تو آنسان نہ جا گرفتہ بدل — کہ دیگری ہوسِ دیدِ حورِ عین دارم
بگفتہ کہ بیایم برت یقین بپندار — شوم فدای تو شک در چنین یقین دارم
ز تلخیے کہ بہجرت مذاق بخش من است — ہزار چشمکِ پنہان بانگبین دارم
نسوخت خانۂ چرخ ستم نہاد و لیک — مرا بسوخت عجب آہِ آتشین دارم
ز مہر و رزیِ ساقی خوشم کہ پیوستہ — شراب در خم و در دست ساگین دارم
بعشق تا ببریدم ز خویش و بیگانہ — بہیچ کس نہ مدارا نہ صلح و کین دارم

علیم از کہ با شعارِ خود بجز غالب
امید از پئے اصلاح و آفرین دارم

من در غمت از جہان گذشتم
دل دادم و ہی زجان گذشتم

مثلِ تو نیافتم بعالم
در وصفِ تو از بیان گذشتم

دیدم بدرِ تو جمع اغیار
از کوی تو چون نہان گذشتم

خاکِ قدمت کشم بدیدہ
از سُرمۂ اصفہان گذشتم

افسانۂ ہجر و وصل ہیچ است
محوِ تو شدم ازان گذشتم

در کوی تو جای خویش خواہم
از گوشۂ بوستان گذشتم

اُفتادہ مرا بدشمنان کار
از پرسشِ دوستان گذشتم

دادند مرا برات بر غم
از خواہشِ آب و نان گذشتم

شعرِ تو علیم طرزِ نو زاد
از شیوۂ پاستان گذشتم

بجانان سلام و دُعا میفرستم
پیامی پر از شوقہا میفرستم

زدردش کہ باد فزون عاشقان را
ہمیشہ نوید دُعا میفرستم

نبردند از من مرا ہیچ گاہے
شکایت نباز و ادا میفرستم

بخانہ کنون یا کہ سرگرم عیش ست
جوابی نیاید صدا میفرستم

نماندہ سر و کار با عقل و ہوشم
جنون را بچاکِ قبا میفرستم

بہیچک نیرزد بدورانِ خوبان
دلِ زار را ہر کجا میفرستم

پئے وصل و شوقِ لقایِ سعیدش
تمنائے بسیار را میفرستم

چه خوش گر بخوانی وندہی دگرا — کہ این نامہ بہر شما میفرستم
بیادِ تو خود را فراموش کردم — بذوقِ جفایت وفا میفرستم
بسوے تو امروز بادِ صبا را — پئے گفتنِ مدعا میفرستم

علیما رسم زود دادِ سخن را
کہ این چامہ بہرِ سخا میفرستم

خداوندا دلِ پُر درد و جانِ زار میخواہم — مدہ کم آرزومندم ز تو بسیار میخواہم
نمیخواہم کہ گردد کارِ من با ساز و با ساماں — مدام آشفتگیہا ہمچو زلفِ یار میخواہم
نہ کارم ہست با نعمت نہ مطلب با زر و سیمم — شرابِ ناب و جام و گوشۂ گلزار میخواہم
بقربِ او رسیدن مشکل است از دور ای طالع — نگاہِ دلربا و جلوۂ دیدار میخواہم
بکارِ عاشقی بگذشتہ ام از خندہ و گریہ — لبِ پُر آہ و نالہ چشمِ گوہر بار میخواہم
بنزدم نیست آسان پایۂ منصور بر فتن — ہمانا این سرِ شوریدہ ابر دار میخواہم
چہ می پرسی ز حالِ من گذشتہ عمر در تلخی — بپرسش لب کشا شیریں گفتار میخواہم
شدم تا آشنایِ شیوۂ مہر و محبتہا — گہی دیوانہ گاہی خویش را ہشیار میخواہم

علیما روزِ محشر آنکہ پُر از بیم و اُمید ست
شفاعت از جنابِ احمدِ مختار میخواہم

در شبِ وصل مئ ناب بیارے نزدیم — سنگ بر کاسۂ مستی و خُماری نزدیم
لالہ زار است دل از داغِ غمِ شعلہ رُخان — از پئے سیر قدم سوئے بہاری نزدیم
حسرتا وحشتِ دل کار بجائے نرساند — دستِ خود را بسرِ جیب و کناری نزدیم
از دمِ سرد کشیدیم خجالت بسیار — آتشِ آہ بہر شہر و دیارے نزدیم

بانشاء فطرتی

منت همت ماهست علیما بر ما
تکیه بر گردش این لیل و نهاری نزدیم

گذشتم از کرم تو عتاب را چکنم
بس است هجر پی من عذاب را چکنم

گهی بحسرت و گاهی بشوق می سازد
الهی این دلِ پُر اضطراب را چکنم

وصال و بوسه و دیدار دوست میخواهم
بعشق آرزوی بی حساب را چکنم

نگاهِ ناز تو ساقی مرا ز خویش ربود
شوم فدای تو دیگر شراب را چکنم

خراب گشته همه حالِ من بعشقِ بُتان
دریغ طالع خانه خراب را چکنم

نظر باختر و اژدنِ من نفرمودند
نظارگانِ مه و آفتاب را چکنم

بخدمتش غرضم از رساندنِ خبراست
وگر صبا ز تو دیر و شتاب را چکنم

ببادهٔ عشر تیان از بهار و ابر خوشند
بغیر بادهٔ بهار و سحاب را چکنم

علیم دیدنِ دیوانِ تو اُمیدم هست
رباعی و غزلِ انتخاب را چکنم

با انتظار نشستم بشب سحر کردم
باین طریقهٔ خوش زندگی بسر کردم

اگر بنزدِ تو جرم است عشق ورزیدن
بیا ر تیغ پی قتل خون هدر کردم

هجوم اهلِ نظر مانعِ نظاره شده
عبث بدیدنِ تو سوی تو نظر کردم

سواره رفتی و من همرکابِ تو نشدم
ز دستِ حسرتِ دل خاکِ غم بسر کردم

از انکه بوده ام از سوی دوست بس نومید
دگر اُمید و هوس را ز دل بدر کردم

رهم بحلقهٔ زُهّاد و صوفیان ندهند
که خویش را بهوایِ بُتان سمر کردم

شُدم ز آمدنت محوِ شادمانیها
چو رفتی از برم آوخ ز خود سفر کردم

سیاہی شب ہجران چو اشتلم بنمود
چراغِ آہ بتاریک خانہ بر کردم

علیم نالہ و زاری و شکوہ ہیچ نداد
گذشتم از سرِ او قصہ مختصر کردم

مہ لقائی ست کہ من میدانم
خوش ادائی ست کہ من میدانم

گرچہ خورشید وے چہرۂ او
بضیائے ست کہ من میدانم

نگہش بادہ فروش و چشمش
عشوہ زائی ست کہ من میدانم

رحم ہرگز نکند جز بیداد
پُر جفائی ست کہ من میدانم

وعدہ ہا کرد و وفا ہیچ نساخت
بیوفائی ست کہ من میدانم

نتوان رفت بکویش ہیہات
رہ بجائی ست کہ من میدانم

بسخنہائے عدو گوش منہ
ژاژ خائی ست کہ من میدانم

دل میاویز بگیسوئے بتان
این بلائی ست کہ من میدانم

من نیم شیفتہ ہر یک بر تو
مبتلائے ست کہ من میدانم

حالِ زارِ تو علیما از عشق
غم فزائی ست کہ من میدانم

از فرقتِ احباب و عزیزان چہ نویسم
خون است دل از دیدۂ گریان چہ نویسم

دردا کہ بسودای سر زلفِ معنبر
نی کفر بجا ماند و نہ ایمان چہ نویسم

دردی ست مرا سخت کہ درمان نپذیرد
از بہر مداوا الطبیبان چہ نویسم

تا آن گلِ خندان بسفر رفت ہمانا
شد غنچہ ہمہ گل بگلستان چہ نویسم

بی انجمن آراست دریغ انجمنِ من
شد یوسفِ او خالی شدہ کنعان چہ نویسم

یارب کرمی کن که زدیوانگی من
چاک آمده در جیب و گریبان چه نویسم

قاصد بجبالش برود عرض بکن زود
حالم همه پیداست نه پنهان چه نویسم

ای دلبر فرخنده شمائل همه دانش
یاد تو زمن برده دل و جان چه نویسم

ای یوسف من زود بیا یاری من کن
گرگ آشتی ساخته دوران چه نویسم

خوش آنکه کنم چشم بدیدار تو روشن
دیگر بتو از شوق فراوان چه نویسم

این نامه باندازه غزل هست علیما
خوش آنکه شود زینت دیوان چه نویسم

دل را ز سینه در غم هجرت بدر کنم
میدان و دشت را همه از گریه تر کنم

پایم زره نوردی بسیار وا نماند
راه دراز عشق مگر طی ز سر کنم

قاصد بمن رسانده نویدی ز مقدمش
امشب بخانه زینت دیوار و در کنم

هرگز کسی نبرده نصیبی ز خوان دهر
از بهر خود ز خون جگر ما حضر کنم

خاکم مکن ببادِ سپهر اکه خویش را
در راه دوست خاک سر رهگذر کنم

دریاد جانفزائی نوش لب حبیب
خود را غریق لذت شهد و شکر کنم

هیچ است هیچ جان عوض جام باده ات
ساقی بیا که نذر تو عمر خضر کنم

گو نیست چشم لطف تو بر حال زار من
نبود که از ولای تو قطع نظر کنم

نبود کبوتری که برد نامه مرا
پرواز خود بسوی تو بی بال و پر کنم

درد محبتت چو گرفت اشتلم من
هر صبح شام سازم و هر شب سحر کنم

هیچ وضیع و لاغر و باریک و نازک اند
زین لفظها ستایش موی و کمر کنم

بگذشته مدتی نگرفتی ز من خبر
از حال زار خویش ترا چون خبر کنم

مستغنیانه زیستن اندر جهان خوش است
خود را بری ز دوستیِ سیم و زر کنم

در نامه ذکرِ شوق و شکایات تا کجا
این قصّه را علیم کنون مختصر کنم

هجر را دوران سر آمد وصلِ جانان یافتم
کار بس دشوار بود آخر چه آسان یافتم

هندوی خالِ سیه بر مصحفِ رخسار اوست
کفر را ای بوالعجب بر جای ایمان یافتم

از ادایِ دلفریب و عشوه های جانگداز
مه جبینان را بسا با ساز و سامان یافتم

از چمن تا رفته است آن گلرخِ شمشاد قد
سرو را در جستجوے او خرامان یافتم

شادمانی بهرهٔ اغیار شد روزِ ازل
وای من رنج و ملال و درد و حرمان یافتم

دوست تا بر چهرهٔ رخشنده افگنده نقاب
چشم را بر حالِ زار خویش گریان یافتم

گفت یاقوت این سخن گر اندهِ رشکِ لبش
خونِ حسرت در دلِ لعلِ بدخشان یافتم

شاهدان را در جهانِ حُسن و ملکِ دلبری
حُسنِ بیداد و ستمگر سُست پیمان یافتم

در سخن سنجان علیما شد شکوهِ من فزون
زانکه دادِ شعر از صابر علی خان یافتم

وصال و بادهٔ همچون عقیق میخواهم
نصیب یا ورِ و یارِ شفیق میخواهم

بوعده مقدم او نیست با ورای قاصد
درین معامله عهدِ وثیق میخواهم

فتاده است و گرنه کجا سگ و دربان
که در غمِ تو مدد زین فریق میخواهم

و یارِ دوست همانا بعید و من تنها
ز جذبهٔ دلِ نالان رفیق میخواهم

نمانده خون بدلِ زار مدّتے بگذشت
کنون ز ساقیِ مهوش رحیق میخواهم

کمر بعزمِ سفر بسته ام ولے عجب است
کز اهلِ قافله زادِ طریق میخواهم

زدهرِ واسع بی مثل در پسِ مُردن
نجاتِ خویش بگورِ مُضیق میخواہم

بہند تا گذرانم بغفلت و عصیان
الٰہی رفتنِ بیت العتیق میخواہم

ز لُطفِ حق بجہانِ سخن علیم مُدام
حیاتِ خضرؑ برائے غریق میخواہم

گاہے بیارِ وگاہ باغیار ساختیم
گاہے بخار وگاہ بگلزار ساختیم

گہ سوی شیخ و گاہ سوی برہمن شدیم
گاہے بسبحہ گاہ بزنّار ساختیم

ساقی دگر بجرعہ چہ سازیم پیش کش
ہوش و خرد بجامِ تو ایثار ساختیم

رہ یافتہ باجنبش غیر از نصیب
ماجائے خویش در پسِ دیوار ساختیم

در عشقِ دوست سور و طرب را گذاشتیم
با رنج و درد و حسرت و آزار ساختیم

واحسرتا مقدرِ ما شد کمیِ وصل
ناچار ازین بفرقتِ بسیار ساختیم

از پردہ راز اگرچہ برافتادہ ہم نیست
خود را برون ز پردۂ پندار ساختیم

فیضِ خیال خندۂ دندان نمای کیست
کین دیدہ را چو ابرِ گہربار ساختیم

از تیرہ بختی است کہ در فکرِ زلفِ او
مار و زِ خویش را چو شبِ تار ساختیم

گوئید چشمِ روشنیِ بار قیب از انکہ
در دیدہ جای حسرتِ دیدار ساختیم

باکے علیم ہیچ ز اعدای دہر نیست
ما دستیِ احمدِ مختار ساختیم

ردیف نون معجمہ

پذیرا کن دُعا ہا می منِ مُضطر آمین
کہ گیرد روشنی از دیدنِ شیرب نگاہِ من

بشوقِ روضۂ پُر نور تا کے گریم و نالم
برآید کامِ دل ای کاش ز فریاد و آہِ من

تمنّایِ مدینہ می برد از دستِ من دل را
خوشا روزیکہ افتد بر زمینِ طیبہ راہِ من

بهندم آنچنان در تیره بختی مبتلا آوخ
که شرمنده شب یلدا شد از روز سیاه من

الٰهی دولت عشق محمد از تو میخواهم
که در کونین باشد از پی من عزّ و جاه من

محمد شافع روز جزا محبوب سبحان است
محمد هست در دنیا و دین مولا و شاه من

محمد آنکه گردیده رسالت ختم بر ذاتش
خدای پاک آمرزد طفیل او گناه من

اگرچه بس گنه کارم ولے از سوی آمرزش
نیم نومید تا گردیده او امید گاه من

شفیعا چاره ساز از تو این امید میدارم
که روز حشر سازی رحم بر حال تباه من

نه یارست و مددگارم نه زادِ طاعت و تقوی
درین حالت نبی الله توئی پشت و پناه من

علیما روز و شب از حضرت الله میخواهم
که در عشق محمد بگذرد شام و پگاه من

همچو زلفش برهم است از هجر کار خویشتن
فضل کن یارب که بینم وصل یار خویشتن

گردم از اندازه افزون افتخار عشق دوست
خویش را نازم که نایم در شمار خویشتن

غنچهٔ امید دارم لیک گاهی گل نشد
از کدامین بوستانست این بهار خویشتن

بستگیها را کشادم از سر زلف کسے
جمع کردم خویش را در انتشار خویشتن

نیست تدبیری که نازاد مر اجورش و لے
دارم امید ترحم ز انکسار خویشتن

بعد مرگم نامه بر آورد مکتوب حبیب
حبذا این بود اجر انتظار خویشتن

صرف کردم عمر را در اضطراب و رنجها
وای بر جمیش و درد احوال زار خویشتن

جان و دل را وقف عشق سرو قدی ساختم
کار من بالاست باید شد نثار خویشتن

افتخارم نیست از اشعار و نظم خود علیم
در جهان بگذاشتم این یادگار خویشتن

از خزان تاراج اسباب چمن خواهد شدن
وقف دست خار هر گل پیرهن خواهد شدن

دل ز سوز غم مثال غنچه خواهد پژمرید
جان ز فرط درد و حسرتها ز تن خواهد شدن

خار پیری در رکاب پای جوانی در خلد
هر بهاری مهرکان هر نوکهن خواهد شدن

روبه و سگ در نیستان سروری خواهند کرد
هم گلستان جای مرغ و زاغ و زغن خواهد شدن

دیر را در رتبه بر مسجد فزون خواهند داشت
شیخ هم از دل مرید برهمن خواهد شدن

سور و ماتم را نخواهد ماند فرقی درمیان
جامه هستی هم از تار کفن خواهد شدن

باده جام رفیقان بر زمین خواهند ریخت
شمع در بزم عزیزان بی لگن خواهد شدن

خرمی از طینت عالم برون خواهند برد
وحشتی در کار اهل انجمن خواهد شدن

آنکه در الفاظ و معنی فرق نتوانست کرد
حیف در بزم جهان اهل سخن خواهد شدن

دوستان زنهار شیرینی مجویید از عسل
تلخکامی آشنای هر دهن خواهد شدن

خواجه را گو بندگی آموز و رحمت پیشه کن
وقت آن آمد که از تو مؤمن خواهد شدن

بسکه سازد فتنه جولان در فضای هر زمین
هر یکی سرگرم فکر خویشتن خواهد شدن

چرخ را نازم که از نیرنگی او در جهان
شهری دانا غریب اندر وطن خواهد شدن

تا تهی بر جلوه گلهای بستان دل علیم
از خزان تاراج اسباب چمن خواهد شدن

ساقی بهار هست بجام شراب کن
پر آتش گل ز دل بلبل کباب کن

از گرمی ست حال دلم زار چاره گر
تسکین من ز شربت برف و گلاب کن

از چشم زخم هیچ گزندے ترا مباد
مانند غنچه بر رخ چون گل نقاب کن

بگذشته ام ز رشک باظهار مدعا
تا کے بغیر لطف بمن کج عتاب کن

از زحمتِ فراق بود مرگ خوب تر
تیغی بدست گیر و بقتلم شتاب کن

بُرد است صبرِ خلقِ جهان حُسنِ سادہ ات
باری بچشمِ سُرمہ با برو خضاب کُن

گشتہ خراب کشورِ جانہا ز غمزہ ات
بس کن کہ گفتہ جانِ جہان را خراب کُن

از دوزخ و بہشت نہیبم چہ میدہی
واعظ مرا حوالۂ یوم الحساب کُن

زاہد بیاز صحبتِ رندان بگیر فیض
طاماتِ زُہد و طاعتِ خود را در آب کُن

یارب گناہکاریِ من بی نہایت است
خواہی مرا عفو کن و خواہی عذاب کُن

بگذشتہ عُمر در غم و خواری و بے کسی
اکنون ز شغلِ عشق علیم اجتناب کُن

نہ زیرکے است بعشقِ بتان ز جان رفتن
حذر حذر کہ ازین رہ نمی توان رفتن

نہ ریزدت بقدح غیرِ خون ضرورت نیست
بمہمانیِ ساقیِ مہربان رفتن

فتادہ کار بصیّاد آخر اے بلبل
بدیدی آنچہ بدیدی ز بوستان رفتن

نشد بمحفلِ او ہیچگہ میسّر ما
درآمدن بتمنّا و شادمان رفتن

حوالہ کُن بخدا نیست سُود مند ترا
برای وصلِ بتان در رہِ جہان رفتن

ستیزہ کار مشو بہر کامیابیِ خویش
ضرور گشت ترا پیشِ کاروان رفتن

در ایغ ضعف گلوئی مرا فشردہ چنان
کہ نالہ ام نتوانست بر زبان رفتن

گدائے مفتقرم بہر عرض مطلبہا
علیم پیشِ شہِ کامران چسان رفتن

اے ز تو شرمسار حورالعین
در ادائے و بجلوۂ رنگین

دور افتادہ ام ز عیش و فرح
تا غمِ تو مرا شدہ است قرین

چون ز تو نیست چشم خوشدلیم
منهم دل بوعده ات پس ازین

جلوه ات کرد بیخودم نه چنان
که شناسم ز آسمان و زمین

از نگاهِ کرم چه کم باشد
گر به بینی ز دیده و خونین

هیچ در کیشِ عاشقان باشد
بحثِ اسلام و کفر و ملت و دین

چه نشینم علیم فارغ بال
هست هر لحظه غمزه اش بکمین

دوش در بزم پرمی و رگرم بوده جای من
چشمسان محو تماشا بود سرتا پای من

شوق دیدارش بخشم من چو مردم کرده جا
حور را هرگز نه بیند دیده بینای من

مدعی را گو که با من برنیاید زینهار
راه گم فرهاد و مجنون کرده در صحرای من

زحمتِ ساقی و دریا دل نمی آید پسند
مستیم افزود تا می ریخت از مینای من

غیر و عرضِ حالِ من ای جذبه ام بر بر درش
کاش در گوشِ حبیب من فتد غوغای من

تیره بختی بین که کار عاشقی بگرفته ام
آه روز هجر بنمودند از شبهای من

یاوری هرگز نخواهم از رقیب بدسگال
پستیِ طالع نه بیند همتِ والای من

عین دانائی ست ما نا حالتِ نادانیم
هوش افزا هست دائم نشه صهبای من

چرخ دون پرور بر غم غیر اگر گردد چه غم
کام دل بخشد مرا بیوسته استغنای من

دل صائش خواهد و جان آرزومندِ لقا
این هوسناکان دریغا گشته اند اعدای من

شکوه بیداد و جورش چیست نادان بوده
شد جفا بر من علیم از بخت حیرت زای من

آن هست که برداشت غمش جان ز تن من
آن هست که شاد است ز رنج و محن من

از جور خزان ناله کند بلبل و گوید — کای وای پریداست چه رنگ چمن من
از باغ جهان با همه رعنائی و خوبی — چون سرو برآورده سر آن گلبدن من
شد گوش گران دوست ز بد گفتن دشمن — خوش بودی اگر کاش شنیدی سخن من
بر حال من زار بردپی چو به بیند — غلطیدن و نشستن و برخاستن من
پروای که خون ساخته پروای دگررا — سودای که برده ز سرم ماؤ من من
تا خلق به بینند که این کشته ناز است — زنهار مپردا ز بگور و کفن من
طرفی نتوان بست که از عهد و وفایش — ولها نشکند شیوه پیمان شکن من
هیهات علیما که ز بسیار ی غربت — نشناخت مرا هیچ کسے در وطن من

ردیف واو

با غیر همه شب بسر آری عجب از تو — ما را بغم هجر گذاری عجب از تو
امروز مخور باده بزم دگران باز — کز باده دوشین بخماری عجب از تو
دل داده تو رخت خود از دار فنا برد — بروی نکنی گریه زاری عجب از تو
بگرفته انداز ستم وای بحالم — بگذاشته شیوه یاری عجب از تو
پروانه صفت سوختن است آرزوی من — امشب تو کجا شمع مزاری عجب از تو
از شهره حسنت دل عالم نگران است — تو فتنه هر شهر و دیاری عجب از تو
از بهر من زار که مصروف وفایم — جز جور و جفا فکر نداری عجب از تو
آنم که بصد صدق ترا دوست شمردم — آنی که مرا خصم شماری عجب از تو

پاسخ ندهد دوست برای چه علیما
مکتوب بصد شوق نگاری عجب از تو

بنام عفاف شیرازی

شده ام بر آتشِ غم صنما کباب بے تو
زدم آه بر سر سنگ قدحِ شراب بے تو

بنمای پای مردی بکنار و وصل آور
که شدم ز چشم گریان همه غرق آب بے تو

ز من این پیام قاصد بسان شتاب کا دخ
نشد آشنای چشمم همه عمر خواب بے تو

نه شکیب جا بگیرد نه نهد قرار منزل
شده ست خانهٔ دل بجها خراب بے تو

چه کنم ولای یاران چه کنم وفای خویشان
بود این همه بپیشم بجهان عذاب بے تو

تو و یار رقیب بد خو همه وقت می کشیدن
من و نالهٔ و بکا و غم و اضطراب بے تو

بنود گذاف و یاوه بخدا که این غزل را
که رقم کند علیما بجهان جواب بے تو

دل را نمانده طاقتِ ضبط جفاے تو
خوش آنکه داد من بستاند وفاے تو

حاشا ز فکر مُردن خود نیستم ملول
یا بم حیات اگر بدهم جان بپاے تو

پیمان استوار بمهر تو بسته ام
جانم ز تن برفت و نرفته ولاے تو

زحمت مکن بگفتنِ عُشاق زینهار
مائل بخونِ ما شده رنگِ حناے تو

امید دیدنِ تو ببردیم از جهان
بر حشر او فتاده دریغا لقاے تو

حُسنت بباد داده شکیبِ زمانه را
شوری فگنده در همه عالم اداے تو

غمهای جان گداز و بلاهای بی شمار
الحق که کرده اند پے مبتلاے تو

خواهی بچشم من بنشین خواه در دلم
این هر دو را کنون بنمودند جاے تو

بر طرز صائب این غزلِ نغز گفتهٔ
شادم علیم از سخن جانفزاے تو

سر گشته اند هر که و مه از براے تو
نازم چه دلبری همه جانها فداے تو

پاسخ غزل اهل شیراز و صائب تبریزی

مارا بہ بیدلی صنما طعنہ مزن — دل بردہ از بتانِ چگل برادای تو
خورشید در ز تاب رخت خار در جگر — مہ داغ داغ ہست بشوقِ لقای تو
در حیرتم ز سادہ دلیہای خویشتن — ماندم امید وارِ وفا از جفای تو
رشک آیدم بحالِ عدو تا کجا بعشق — اُفتادہ است در سرِ عالم ہوای تو
از جستجو گذشتم و جائے نیافتم — آخر کجاست ای بتِ حمّاش جای تو
کویت گزیدہ ہر کہ بگلزار کے رود — برحورِ خلد دل ندہد مبتلائے تو
با ما نماندہ ہیچ کہ ایثارِ تو کنیم — کردیم جان و دین و دلِ خود فدای تو
کلک و مداد را چہ کنم حسرتا علیم — نتوان نوشت قصۂ حیرت فزای تو

ردیف الہاء مہملہ

یارب ز پئے انجمن آرائے مدینہ — لطف و کرمی بر منِ شیدائے مدینہ
جز شوقِ طرب زای و فراوانیِ ارمان — ہیہات چہ گویم تمنائے مدینہ
معمورۂ ہند است مرا باعثِ وحشت — آنی کاش رسم زود بصحرائے مدینہ
بر لیلیِ حی قیس عبث عمر تلف کرد — مائیم و ہواداریِ لیلائے مدینہ
از فیضِ بقیع و اُحد و مسجدِ تقوے — یابی ہمہ فردوس و را قصائے مدینہ
خواہند ہمہ اہل دلان جای خود آنجا — خون باد دلے کو نبود جائے مدینہ
تا کے سخن از وادیِ ایمن بسرائید — گوئید دمادم ز تجلّائے مدینہ
اندیشۂ از دشمنیِ اہلِ جہان نیست — مائیم و دل زار و تولّائے مدینہ
آنی بادرسان از منِ مشتاق سلامی — درحضرتِ شاہنشہِ والائے مدینہ
کن چارۂ بیماریم اے رحمتِ عالم — ورنہ سرِ شوریدۂ وسودائے مدینہ

نسائی بار عرض سلامی کہ بن ازمن

بر حسرت و ناکامی ما وای علیما
کز دیده ندیدیم تماشای مدینه

پردهٔ برروی خود انداختهٔ یعنی چه
چشم ما را نگران ساختهٔ یعنی چه

دادهٔ خدمتِ ناوک فگنی مژگان را
زیر وان تیغ ستم آختهٔ یعنی چه

مقدمِ غیر نه گرمیش نهاد است امشب
خانه را بهر که پرداختهٔ یعنی چه

عمر بگذشته که از آتش غم می سوزم
حق این سوخته نشناختهٔ یعنی چه

همچو شیر و شکر آمیختهٔ با دگران
دلِ ما را همه بگداختهٔ یعنی چه

ای دلِ خون شده آخر چه فتادست ترا
که همه نقد خرد باختهٔ یعنی چه

آفرین باد علیما بتو کز همتِ خویش
پیِ حافظ رخ بسخن تاختهٔ یعنی چه

ای منوّر ز رخت دیدهٔ بینای همه
تمنّای تو خون گشته تمنّای همه

ساقیا بادهٔ لعلی بکفِ رندان ریز
که شکست است فلک ساغر و مینای همه

زاهد از عاشق و میخواره میفشان دامن
چه عجب جنتِ فردوس بود جای همه

نرگس از چشم تو گل از رخِ تو رو بگرفت
چون تو گشتی بچمن انجمن آرای همه

ذکر وصل و می و معشوق و جوانی و بهار
طرفه ذکری است که باشد طرب افزای همه

چاره و پرسش احباب مرا سود نداد
دردم افزود دریغا ز مداوای همه

کس نه دیدست از سوز دلِ خسرو و قیس
گرچه پروانه صفت سوخت سراپای همه

واعظ و محتسبِ شهر ندارند خبر
عشق می ورزم و کن هیچ محاباي همه

حالتِ واثق و فریاد چه گویم ای عشق
رفته برباد بسودای تو کالای همه

غمزۂ و عشوۂ و انداز بجا نائہ ماست
چون شود یک دلِ جان باختہ شیدای ہمہ

دوستان رومی سپیچید ز گفتار علیم
کہ کند خوش سخنش خاطرِ والای ہمہ

ردیف یا و تحتانی

رفتہ عمرم بغمِ حسرتِ دیدارِ نبیؐ
رحم کن بار خدایا بگرفتارِ نبیؐ

بسر بدیم ز گیسوئے بتانِ دنیا
دل بہ بستیم بران طرّۂ طرّارِ نبیؐ

للہ الحمد دلم نیست ہوادار کسے
زانکہ بودست بصد شوق ہوادارِ نبیؐ

بشفاعت طلبی در ہمہ شبہای حیات
خواب نگرفت کہی دیدۂ بیدارِ نبیؐ

خرّم آنروز کہ گیریم رہِ طیبۂ پاک
گل مقصود بچینیم ز گلزارِ نبیؐ

زائر ار شاک بحالِ تو ہمی سازم ازانکہ
من بہ ہندستم و تو حاضر دربارِ نبیؐ

عمر کردیم تلف در طلبِ غیر عبث
حیف صد حیف نگشتیم طلبگارِ نبیؐ

مرواز بہر تداوی بطبیبانِ جہان
ہان صلوٰۃ ست دوا از پئی بیمارِ نبیؐ

ای صبا گر بمدینہ روی از من کن عرض
بصد آداب تحیات بسرکارِ نبیؐ

شب معراج رسیدند بقربِ سبحان
از شمار است فزون رتبہ بسیارِ نبیؐ

باد آنروز خدایا کہ بگویند احباب
شد علیم دل و جان سوختہ زوارِ نبیؐ

تا کے دلم تپد بہ تمنای مصطفیٰؐ
یارب بمن نمای رخِ زیبای مصطفیٰؐ

در دیدۂ امید ملایک ہمی کشند
مانند سرمہ خاکِ کفِ پای مصطفیٰؐ

باد آلہی جنتِ فردوس جای من
زان رو کہ کردہ ام دلِ خود جای مصطفیٰؐ

زاہد ز اطاعتِ بسیار نازش است
من تکیہ کردہ ام بتولای مصطفیٰؐ

دارم اُمید در حق خود روز جانگداز
یک جنبشی ز لعلِ شکر خاے مصطفےٰ

دامانِ خویش از گلِ رحمت کنیم پُر
بینیم اگر رُخِ چمن آراے مصطفےٰ

سُود و دو عالم است بعشقِ رسولِ پاک
خالی سرے مباد ز سودا ے مصطفےٰ

در روزِ حشر و نشر کہ صعب است و جانگداز
کارم رواد بُوَد بایماے مصطفےٰ

ختم الرسالہ ست و شفیع و امم نواز
باشد باین صفات کہ ہمتاے مصطفےٰ

ما را کہ رہروانِ طریقِ محبتیم
پروای غیر نیست بپرواے مصطفےٰ

بوبکرؓ و بوترابؓ و ہم عثمانؓ و ہم عمرؓ
ہستند جان نثار و احباے مصطفےٰ

آزادم از ستایش سروِ سہی علیمؔ
دل دادہ ام بقامتِ رعناے مصطفےٰ

چمن و خلوت و ابر است و بہار ای ساقی
بچنین وقت مے لعل بیار ای ساقی

جامِ اغیار پُر از بادہ کُند چرخِ کہن
روزِ ما مست چرا رنگِ خُمار ای ساقی

قُربِ تو کام دلِ زار ببخشد زود آ
دور افتادہ ام از یار و دیار ای ساقی

جُرعہ می نشود باعثِ تسکینِ دلم
بمن این میکدہ خود بسپار ای ساقی

آنکہ در دہر ہوائی قدحِ بادہ نکرد
عُمر آن را بجہان ہیچ شمار ای ساقی

ترک شیرافگنِ ما رفتہ بصیدِ آہو
ساختی کاش دلِ زار شکار ای ساقی

تا کے اُمیدِ وفائی تو نمائیم اکنون
وعدہ ات بُرد ز ما صبر و قرار ای ساقی

رُخت از مہر و مہ چرخ سبق بُردہ بتاب
جلوہ ات نیست کم از جلوہ یار ای ساقی

ریش ما را نبود حاجتِ مرہم زنہار
لاے خم ریز برین جسمِ فگار ای ساقی

قابلِ التوبِ خدا ہست بدہ لعلِ مذاب
باک از محتسبِ شہر مدار ای ساقی

علیم از نگهِ ناز تو مستی است مُدام
ساغرِ بادہ برندان بگذار ای ساقی

خوش آنکہ بر منِ غمگین شبی گذار کنی
بلطفِ خویش خزانِ مرا بہار کنی

چو مرہم از تو نیاید چہ سود از انکہ مُدام
تنم ز تیرِ جفا و ستم فگار کنی

تراست زودی و مضمونِ شوقِ من بسیار
شوم فدائے تو قاصد گر انتظار کنی

مرا تلافیِ آلامِ زندگی نشود
چرا خجل شوی و جلوہ بر مزار کنی

بر غمِ من بہ عدو کام بخشی و لیکن
دلِ مرا بہ امیدِ وعید وار کنی

بہ تیغِ غمزہ سرِ یک جہان براندازی
ہزار دل بخدنگِ نگہ فگار کنی

جفای یار و غمِ ہجر و شکوۂ افلاک
علیم تا بزبانِ قلم شمار کنی

اگر بہ درد و رنجِ تو شد جور و جفا ارزانی
بسختِ تنگ آمدہ ام در غمت از حیرانی

گاہ پُر مہر شوی گاہ کنی عزم بقہر
شُد یقینم کہ با فلاک و جہان می مانی

خانہ آبادیِ عشّاق نہ بندد صورت
چشمِ فتّانِ تو شُد در صددِ ویرانی

ساقیا دستِ تو بوسم بہ دہ اجام دہی
مُطربا گردِ تو گردم دگی خوشخوانی

ہمہ گشتند عزیزانِ جہان پامالت
اسپِ خود را دگرای تُرک مدہ جولانی

خانۂ صبر فرود آمدہ از سیلِ سرشک
وہ کہ چشمم بفراقِ تو شدہ طوفانی

در سرِ زلفِ تو دادم دل و جمعیت و دین
صنما ہست اُمیدم کہ سرے جُنبانی

جستجو ہا بکمر داشت کہ تصویر کشد
رہ سوئے کام نبُرد و بعدم شُد مانی

کرمِ مبدءِ فیاض علیما بر تست
کہ بہند است ترا شیوۂ اصفہانی

باتباع نظیری نیشاپوری

فردوس بر درشتک بجائیکه تو باشی
گلزار خورد خون بسرائیکه تو باشی

شیرین حرکاتی و دلاویزادائی
مشهور جهانے باد ائیکه تو باشی

نقد دل و دین روی نمایت همه دارند
بان منتظرم روی نمائیکه تو باشی

در قیمت حسنت دل و دین خردم هیچ
تو جنس گرانی به بهائیکه تو باشی

مشتاق تو باشند ز دل لیلی و عذرا
از جلوهٔ خود هوش ربائیکه تو باشی

هر یک بجهان است هوادار تو دائم
ای جان عزیزان بهوائیکه تو باشی

احسنت نمایند علیم از ره اکرام
با طبع سخن سنج بجائیکه تو باشی

باتباع میرزا بیدل جندقی

خوشا روز یکه بهر پرسش این نیم جان آئی
شعار جور بگذاری همه تن مهربان آئی

بهجر وانتظار تست بر من کار من مشکل
شود هر کار من آسان گر ای جان جهان آئی

بیازودی که بیمار تو بر لب جان خود دارد
مبادا گر نمیرد باز پس حسرت کنان آئی

بقتل خویش خرسندم ولیکن حسرتی دارم
که بعد من بکه با شمشیر بهر امتحان آئی

بخاک رهگذر افتد بر زمین سرو سهی روزی
بان قامت پی گلگشت اگر در بوستان آئی

نمی زیبد ترا زاهد بزهد خویش نازیدن
شوی رند قدح کش گر ببزم میکشان آئی

علیما گرچه بهم غیر سنگ راه می باشد
بسویش میروی غمگین چه خوش گر شادمان آئی

باتباع میرزا بیدل جندقی

مبادا همچو من یارب بدنیا زار و دلگیری
اسیر گیسوان و والهٔ زلفین چون قیری

مرا کش از نگاه خود مرو بر عزم آهوئی
که نبود بهر فتراک تو چون من هیچ نخچیری

بکام وصل او مشکل رسیدن هست میدانم
کمند جذبه ام یارب چرا فرمود تقصیری

دران محفل که باشد گرمی اغیار بدگوہر
مرو ہرگز مرو ہرگز نخواہی یافت توقیری

ز عشق گلرخانِ سنگ دل ای عاشقِ محزون
حذر کردن بود اوّلی ازین پیشت تدبیری

بہ تیغِ غمزۂ خونریز تو جان و دلم ریش است
شوم قربانِ تو دیگر مزن از عشوہا تیری

بجرمِ عاشقی رسوا نمودی سوختی کشتی
علیم زار را دیگر چہ خواہی داد تعزیری

بہ تیغِ غمزۂ خونریز خود مرا کشتی
ہزار حیف کہ این مُردہ را چرا کشتی

بعشوۂ ستم ایجاد جان و دل بُردی
بوصل زندہ نمودی بہجر ہا کشتی

سپاس بخت کنم آنزمان کہ گوش کنم
برائے خاطرِ زارم رقیب را کشتی

مرا بوعدۂ بسیار خود فریبیدی
سپس بہ رنج و غم و حسرت و وفا کشتی

تو شمعِ مجلسِ اغیارِ بدگہر چہ شدی
چراغِ ہستیِ یارانِ مبتلا کشتی

بدردمندیِ تو باد جان و دل قربان
طبیب کشتی و از حیلۂ دوا کشتی

ہزار شکر کہ با تیغ و تیر کار نرفت
علیم بے سر و پا را بیک ادا کشتی

دیدیم سحر راہ بشب طرفہ نگارے
نازک بدنے ماہ رخے لالہ عذارے

کشمیر بتے حور وشے جور نمائے
جادو نگہے فتنہ گری تازہ بہارے

آرام دہے رام کنی عشوہ فروشی
بیداد گری سرو قدے نازشعاری

یاقوت بے سیم تنے راحتِ جانی
عشاق کشی دل شکنی زیب دیاری

در کشورِ خوبی شہِ شمشیر و لوائے
در جمع بتان شاہدِ فرخندہ تباری

از جلوہ جان بخش قرارِ دلِ عالم
در غمزہ ربانیدۂ آرام و قراری

نازم بنگاهش که شدم زو همه سرخوش — وارستم از اندیشهٔ هر گونه خُمارے
ای آئینه رو در رهِ عشقِ تو شُدم خاک — آوخ که ز خاطر نکنی دُور غبارے
گر وصل بدستِ منِ مسکین نبود لیک — دارم طمع از بخت بکوی تو گذارے
در شب شمرم اختر و در روز بگردم — زینگونه کسے را نبود لیل و نهارے

دستِ طلبِ وصلِ دلآرام علیما
یکتار نه بگذاشته در جیب و کناری

بجمع غیر قصدِ بوستان کردی نکو کردی — منِ مشتاق را وقفِ خزان کردی نکو کردی
دریدی نامه و گفتی که هست این پاسخ نامه — بحمد الله ختمِ داستان کردی نکو کردی
رقیبان میدهندم طعنه و طفلان نمندازند سنگ — مرا ای عشق رسوای جهان کردی نکو کردی
الهی باد آنروزیکه پیشِ دی چنان گویم — مرا از مهربانی میهمان کردی نکو کردی
مرا بگذاشتی در راه از خوفِ رقیب آوخ — باین حیلت بمن عطفِ عنان کردی نکو کردی
عجب دارم ز تو زاهد که دیشب از برائے چه — هزاران سجده بر آن آستان کردی نکو کردی
همیخواهم بمیگویم که بنشینی بروزِ من — بسے جور و ستم ای آسمان کردی نکو کردی
کدام آن خیره سر باشد که از بد گفتنش بر من — سرت گردم سرِ خود را گران کردی نکو کردی

علیما اندرین وزن و قوافی مرحبا خود را
حریفِ وحشیِ معجز بیان کردی نکو کردی

اگر در نگهت مستیِ بسیار نبودے — عاشق صفتِ چشمِ تو بیمار نبودی
گر عشقِ ترا جا بدلِ زار نبودے — این سینهٔ ما مخزنِ اسرار نبودی
خوش بودی اگر دیده برویت نرسیدی — در خاطرِ ما حسرتِ دیدار نبودے

از گلشنِ حُسنِ تو اگر گُل نه نکردے
آن تازگی و رونقِ گلزار نبودے

در دو الم و گریه همه لازمِ عشق است
ورنه پئی عشاقِ تو آزار نبودے

در دستِ تو دل بُردن و دل سوختن آمد
ورنه بجهان نامِ تو دلدار نبودے

گشتے همه بارویِ چو ماهِ تو مقابل
گر آئینه را هیبتِ رُخسار نبودے

می بودی اگر خواهشِ ما در گرو ما
آسانئ ما را غمِ دشوار نبودے

گر داشتی از مهر سروکار بیاران
در بزمِ تو سرگرمیِ اغیار نبودے

خوش باش علیما که ترا فیضِ نظیری است
ورنه بتو این طاقتِ گفتار نبودے

بدیده حسرتِ دیدار تا کے
دل از نادیدنش بیزار تا کے

براهِ انتظارِ مقدمِ او
همه شب چشمِ من بیدار تا کے

باندوه و ملالِ هجرِ جانان
بجسمم آهِ جانِ زار تا کے

قیامت آمد و باز از سوئی دوست
الٰهی وعدهٔ دیدار تا کے

مرا طالع بخارستان نشانید
رقیب و گوشهٔ گلزار تا کے

تو لائی تو ساقی خونِ ما ریخت
بکن انکار این اقرار تا کے

گهے در دم بدل گاهم بلب آه
دریغا این همه آزار تا کے

چو پیش حالِ خود گفتم بگفتا
بعرضِ مدّعا اصرار تا کے

علیما میفرستم نامهٔ شوق
جواب آید ز سوئے یار تا کے

عشاق خرابند ز بیدادِ بتان هاے
هر دم بالم ساخته دائم بفغان هاے

از انشاء غالب دهلوی

از اشک جگر سوز و هیا هوی فراوان
راز یکه بدل بود نهان گشته عیان های

آن دست که رنگی دگر افزوده خیالش
چشمان مرا ساخته خون نابه فشان های

نازش بتوانائی بسیار رُباید
از دل شدگان جان و دل و تاب و توان های

زین پیش خدنگ نگهت خسته دلم داشت
بار دگر و مژگان تو و تیغ و سنان های

مُردیم و زاندوه شب هجر گذشتیم
تا وصل تو گردیده نصیب دگران های

ای حسرت جاوید به بخشای بحالم
مگذار مرا در غم هر سود و زیان های

دارم سخنی کز پی اظهار غم دل
از دل بزبان آید و گفتن نتوان های

بگذشته علیما به تمنای نکویان
این عمر گرامی خوش و ناخوش بجهان های

تا کی خراب ناز و ادای بتان شوی
دل را دهی و درپی تخریب جان شوی

جان را ز فرط رشک کشم از تن نزار
در خانه رقیب اگر میهمان شوی

از بس ز شیوه های تو در حیرتم ازینکه
نامهربان بمن بعد و مهربان شوی

ناکرده می گذارش احوال کاشکے
دانستمی گر این که زمن سرگران شوی

از دوستی تو دل احباب شاد هست
واحسرتا که دشمن این دوستان شوی

قاصد به پیش دوست چو حاضر شوی مباد
چون من بعرض مطلب من بر زبان شوی

حال من و تو هست هویدا عیان بخلق
باشد عجب گر از نگه من نهان شوی

بگذار عشق ماه وشان جفا شعار
ورنه ز دین و هوش و خرد رایگان شوی

شور بگرا ے کعبه و طیبه مکن درنگ
تا کی علیم ساکن هندوستان شوی

بعشق دوست اگر خویش را فنا کردی
مثالِ خضرؑ مهیّا همه بقا کردی

رهینِ زندگیِ جاودان شدم پسِ مرگ
که وا بپرسشِ من لعلِ جانفزا کردی

خوشم زلطفِ تو قاصد ازاینکه با صنمیم
زمن بخدمتِ او عرضِ مدّعا کردی

زشادمانیِ خاطر گذشتم اے طالع
مرا براے چه در رنج مبتلا کردی

برغمِ من بسپردی بدشمنم صد حیف
چه حقِّ دوستیِ دوست را ادا کردی

گذشته عمر و فراموشیِ تو هست همان
چه سود از انکه بمردیم و یاد ما کردی

زچشمِ خود که فسون ساز هست و عربده جو
برای بردنِ دل فتنه‌ها بپا کردی

مپرس هیچ که گشتند صد دل آشفته
چو شانه در سرِ آن زلفِ مشکسا کردی

امیدِ رحم نمودی ازان بتِ بی‌رحم
بحالِ خویش علیما همه جفا کردی

بمعشوقه که از راه رفته و باز آمده

زنظمِ نغز و خوبم هندیران است پنداری
خوشم از سخنه کورشکِ صفاهان است پنداری

بطبعِ نکته زایِ خویشتن بسیار می نازم
که هر شعرِ ترم همچو دیوان است پنداری

بسوی خلخ و نوشاد تا کے هرزه رفتن ها
بهندِ ما بیا کو جایِ خوبان است پنداری

بچشمش سرمه نازست پرهیز از نگاهش کن
حنا بر دستِ او خونِ دلِ جان است پنداری

بدورِ آن بتِ هند و کجا جمعیّتِ خاطر
که از زلفش پریشان هر مسلمان است پنداری

اگر طالع کند یاری و وصلِ او شود روزی
برایِ عاشقان هر مشکل آسان است پنداری

طبیبان چاره کارت نمیدانند ای غافل
بدردِ عشقِ جانان ساز درمان است پنداری

بسامانِ بهاران دوست سوی دوست می آید
هما نا خانه ام امشب گلستان است پنداری

بیا زودی و رودادِ علیمِ زار را بینگر
برایِ لحظه بیچاره مهمان است پنداری

بغیر مهر و فائیکه داشتی داری
بمن عتاب و جفائیکه داشتی داری

مزاج و خوی تو بود انچه نیز اکنون هست
ادای هوش ربائیکه داشتی داری

مراد وصل تو ز انسان که خواستم خواهم
برای هجر دعائیکه داشتی داری

نشد ز آمدنت هیچ حاصلم که دریغ
زمن حجاب و حیائیکه داشتی داری

بپاس خاطر دشمن بر غم من بر من
نگاه رنج فزائیکه داشتی داری

خوش است ظاهر حال تو لیک در باطن
همان فریب و ریائیکه داشتی داری

برای بردن جان و دل من محزون
غرور و ناز و ادائیکه داشتی داری

چه دوستی که همیشه ز دل بدشمن من
همان وداد و ولائیکه داشتی داری

چه شد ازانکه فتادت گذر بجانب ما
ولی عزیمت جائیکه داشتی داری

زمن بپوش رخ خود ترا شناخته ام
بتن ردای و قبائیکه داشتی داری

دلت علیم سراپا شداست داغ و هنوز
خیال ماه لقائیکه داشتی داری

منم که هست دلم محو در خیال کسے
منم که داغ سراپا شدم ز حال کسی

منم که در غم تو هست شادمانی من
توئی که شادی تو هست در ملال کسی

ز حال زار من ای چاره ساز هیچ مپرس
ربوده است دلم خوبی جمال کسی

شنیده ام که بمیخانه محتسب رفته
شراب ریخته بر سنگ ز دست کسی

بسر شدند همه روز و شب ز عمر عزیز
نشد دریغ میسر شبی وصال کسی

نه من ز خوی تو ترسم رقیب هم ترسد
نشد ملاطفت تو گهے بحال کسے

دهی چه طعنه برندان و میکشان زاهد
که نیست خبری هیچ از مآل کسے

بحضرتِ تو جبینِ نیاز مے سایم — الٰہی رحم بفرما بانفعالِ کسے

علیم بعدِ من از نظم و شعرِ من گویند
که بوده است چها نغز و خوش مقالِ کسی

بر تتبع ظہوری

بردہ ہیہات دل و جانِ مرا آنِ کسے — یارب این سان نبود حالِ دل و جانِ کسی
چارۂ چارہ گرانم ندہد سود اصلا — دردِ من بہ شدنی نیست ز درمانِ کسی
خار خارِ بدلِ غمزدہ ام ہست از انکہ — گلِ امید نچیدم بگلستانِ کسی
ہست از کوتہِ طالع ناسازکہ ما — دستِ خود در اثر ساندیم بدامانِ کسی
نہ عدو را بتو ایقان نہ مرا از تو امید — نہ برآمد ز تو گہ حسرت و ارمانِ کسی
فتنہ چشمِ تو آشوب بدل ہا افگند — کفرِ زلفِ تو نہ بگذاشتہ ایمانِ کسی
آنچنانی کہ بوصفِ رخ و خال و خطِ تو — نغزِ شعری نتوان یافت بدیوانِ کسی
خرد و ہوش بر فتند بتاراج جنون — نیست باقی بسرِ عشقِ تو سامانِ کسی
شکوہ زیباست چو از تیرگیِ بخت کنیم — ماہِ من گہ نشدی شمعِ شبستانِ کسی
ندہد ہیچ تسلی گل و باغم آرے — بہجتِ غمزدگان نیست بامکانِ کسی

چہ عجب شاعرِ اعجاز بیان است علیم
کہ نشد مائلِ ذمّ و نہ ثنا خوانِ کسے

بر تتبع غالب دہلوی

بعشقِ دوست بہر لحظہ در بلا ستمے — ہلاکِ طعنِ رقیبانِ پُر جفا ستمے
بگوش دل نشنیدی ز من حکایتِ من — حجل بہ پیشِ تو در عرضِ مدعا ستمے
مرا بعشقِ بتان زاہدا مکن تو بہیچ — قسم بجانِ تو من بندۂ خدا ستمے
دلِ تو ہر چہ بخواہد بکن ولے با من — مورز شیوۂ بیگانہ کاشنا ستمے

مجوی از لبِ من خنده‌های شادی را
گذشته عمر کز اندوه در بکا ستمے

مرا بعشوه بکش خواه زن به تیرِ نگه
بهر ادای تو از جان و دل فداستمے

اگرچه مست شرابی و میروی تنها
مدار باک که من نیز در قفا ستمے

فسانهٔ غمِ خود را نموده ام کوتاه
بطولِ عمر تو پیوسته در دُعا ستمے

علیم دادِ سخن میکنم طلب کامروز
بطرزِ غالبِ خوشگو سخن سراستمے

دوش یار آمد از دریاری
شکر و منّت بحضرتِ باری

خطِ سبزے دلِ مرا برده
داد از جورِ چرخِ زنگاری

وا دریغا که در محبّتِ دوست
شغل ما هست گریه وزاری

پیشهٔ عاشق است جان بازی
شیوهٔ دلبران دل آزاری

حالتِ انتظارش از من پُرس
که شبم میرود به بیداری

حسرتا از پیِ حصولِ وصال
کارِ آسان گرفته دشواری

عشق منصورؒ را بدار کشید
به که دل را ز عشق برداری

بتماشاے حُسنِ مغبچه‌ٔ
شیخ گردیده است زنّاری

پیشِ نازو اداے او شده هیچ
خوبیِ شاهدانِ فرخاری

در خیالِ بتانِ هند علیم
حیف بگذشتهٔ ز دینداری

یاد باد آن کز منِ دلداده کامی داشتی
پیشِ مشتاقان برعنائی خرامی داشتی

یاد باد آن کز خلافِ غیر بر وفقِ وفا
در بساطِ قربِ ما با ما مقامے داشتی

باقی بیت ۴ سرزا بیدل

یاد باد آن کز دو فورِ مهر با دلدادگان
رسم و راهِ خود ز مکتوب و پیامی داشتی

نیست پایان محنت واندوهِ ما را زینهار
صبحِ غم را ای محبت کاش شامی داشتی

در دلِ تو رنجشِ بیجا نمیدانم ز چیست
بیش ازین بسیار با من لطف عامی داشتی

بزمِ ما را از قدوم خود ارم می ساختی
در بغل مینای می در دست جامی داشتی

نکهتِ زلفش نمی آری صبا اکنون چه شد
از شمیمِ گیسوانش خوش مشامی داشتی

در خمارم نشهٔ تمکین تو افکنده است
دلبرا آخر بمن شرب مُدامے داشتی

غیر می یابند فیضِ همکلامیهای تو
با علیمِ بی نوا هم گه کلامی داشتی

نشاط حزین لاهیجی

میکشان چشم براه اند بیا ای ساقی
جرعهٔ باده بده بهرِ خدا ای ساقی

کارم از مسجد و خمار خراب نه بکشود در ریخ
بخرابات مرا راه نُما ای ساقی

سوی تو قافلهٔ باده کشان مے آید
باش با جام و سبو جلوه نما ای ساقی

مهر تو مهر گیاهست پئے عشرتیان
قهر منما و مشو زهر گیا اے ساقی

برشکال است و سحاب است و حریفان جمعند
چون شوم از خم و خمخانه جدا ای ساقی

بسکه هر شیوهٔ تو نشه فزای دلِ ماست
من و جان و دلِ من بر تو فدا ای ساقی

شده از جلوهٔ تو بزمِ عزیزان روشن
طلعتِ تست چه پُر نور و ضیا ای ساقی

اگرم غیر دهد باده شمارم خونش
جز تو نبود بکسی کام مرا ای ساقی

در حقِ مخلصِ ذاتِ تو بقا ارزانی
دشمنِ جاهِ ترا باد فنا ای ساقی

چون خضر باد نصیبِ تو حیاتِ ابدی
این دُعاهست ز من صبح و مسا ای ساقی

تشنهٔ لطفِ علیمِ تو اُمیدے دارد
کاب رحمت دهیش روزِ جزا ای ساقی

بآزارِ مسلمانان مروای نامسلمانے
خرابِ کفرِ زلفت گشتہ ملکِ دین و ایمانی

بود جور و جفا ہر شیوہ ات لازم واجب
دل آزاری و خونخواری ہمیداری بہر آنی

ز وصل و ہجر بگذشتیم می پرسی چہا از ما
نصیبِ ما ست در عشقِ تو ناکامی و حرمانی

مرا بیچارہ یکہا بس بود کاین چارہ کار است
خوشم از دردِ عشق دوست بیزارم ز درمانی

پری زادستی و من نوعِ انسان از تو می ترسم
بیائی تا برِ من زود میخوانم پری خوانی

باین انداز و با این ناز و با این دلربائیہا
ہمانا مثلِ تو در دہر نبود ہیچ انسانی

تو و سیرِ گلستان و تماشای گل و ریحان
من و جوشِ جنون و وحشت و عزمِ بیابانی

بمکتوبِ عجیبِ مہربانِ خویش قربانم
کہ مضمونش سوی غیر است و بر نامِ من عنوانی

باوصافِ رخِ خوبش گل افشانست کلکِ من
الٰہی سازدیوانِ مرا رشکِ گلستانی

دل و جان خواستی از من نمیدارم دریغ از تو
رضای تو نمیخواہم نمیخواہم دل و جانی

تعالی اللہ امشب دوستان جمعند و می گویند
کہ نبود چون علیم خوش سخن اینجا سخن رانی

بخلق تا شدہ ام در غمِ تو سودائی
شدست بہرہ من از نصیب رسوائی

شدند سرو و صنوبر بہ پیشِ قدِ تو پست
شدست ختم بقدت بلند بالائی

در انتظارِ شبِ من بدل شدہ بسحر
دریغ از تو کہ ماندی تو در خود آرائی

دہند بر تو دلِ خود جوان و پیر ہمہ
بحیرتم کہ تو از بس عجیب برنائی

بعشق بوالہوسی را گذار مدعیا
سبق بگیر ز مجنون بفنِ شیدائی

بدلبرے و بخوبی و عشوہ بی مثلی
بحسن و ناز و ادا و کرشمہ یکتائی

ز سوی تو عجب ست اینکہ یاد می سازی
مرا بزشتی و اغیار را بزیبائی

بکیشِ عشق و آئینِ دلبری ہست ضرور
زمن نیاز و ز سوی تو ناز و رعنائی

شراب و نقل و قدح حاضرست و ساقی ہم
خوش آنکہ آئی و بزمم مرا بیارائی

زپند ہیچ مرا سود نیست اے ناصح
کہ من گذشتہ ام از دانش و شکیبائی

ضعیف و زار علیما شدیم در پیری
کجا جوانی و کو طاقت و توانائی

تشبیہ ظہوری ترشیزی

بباد رفتہ دل و دینِ من برای کسے
چو من مباد کسی ہیچ مبتلای کسے

گر ستیند بجالم عزیز و دشمن و دوست
نکردہ فائدہ در حقِ من دعای کسے

بسوی طلعتِ گلچہرگان نیازم نیست
بچشمِ من نمود است جا لقای کسے

بعشق ہیچ ترسیم از غم و زحمت
شدیم وقفِ جفا از پئی وفای کسے

باشنائی تو مدتے بسر کردم
شدی دریغ بر غمِ من آشنای کسے

بپرس حالتِ عشاق را کہ دستِ جنون
دریدہ جیبِ کسی چاک دقبای کسے

بعمرِ خویش خطائی نکردم و عجب اینکہ
گرفتہ است مرا دوست در خطای کسے

نہ التفات نمایند بلطف میدانم
اثر نمودہ بحق من افترای کسے

بحسنِ لیلی و عذرا علیم دل ندہم
زخویش رفتہ ام از شہرتِ ادای کسے

تشبیہ قاآنی شیرازی

ترا جانان ازان گویم کہ تو جانِ جہانستی
بہ پیشِ چشمِ پنہانی و در دلہا عیانستی

عجب ناید چرا از وضع و اطوارِ تو عالم را
گہی در دشمنانستی و گہ در دوستانستی

بر غم آرزومندانِ شیدا کام دل ہستی
بطبعِ اہلِ معنی بحرِ فیضِ بیکرانستی

بعمری آمدی امشب چہ سازم ہدیۂ پایت
سرت گردم کنون در چشمِ بنشین میہمانستی

بخوبانِ جہان امروز بمودند سر خیلت
بگویند آنچہ در وصفت ہمانا آنچنانستی

ز رفتارت صد آشوبِ قیامت خیز وا زہر جا
ز گفتارت شکر ریزد عجب شیرین زبانستی

گہی بر حالِ کامان تلطفہا ہمی سازی
گہی بیچارگان را چارۂ دردِ نہانستی

ز تو امی بروی دلدار روز و شب ہمی ترسم
کہ بہرِ قتلِ این بیچارہ تیغِ جان ستانستی

ز قا آنی گرفتی شیوۂ شیوہ بیانے را
علیما مرحبا بر تو کہ خوش معجز بیانستی

ز من نہفتہ باین و بآن چہ میگوئی
عیان بگوی سخن را نہان چہ میگوئی

مرا بخواندی و در راہِ من رقیب از چہ
فتادہ است بمثلِ سگان چہ میگوئی

نماندہ است بسودای تو بدستم ہیچ
کنم چہ پیش کش ای دلستان چہ میگوئی

بمحفلِ تو بہ پہلوی دوستان آوخ
نشستہ اند چرا دشمنان چہ میگوئی

خدا کند کہ نگوید کسے بما کہ بخیز
نشستہ ایم برین آستان چہ میگوئی

ستادہ اند بدروازۂ تو از مدت
بدوستانِ ارادت نشان چہ میگوئی

ز حالِ زارِ من زار ترچہ می پرسی
شدہ بہجر تو تاب و توان چہ میگوئی

تو ایکہ غمزدہ از جورہای اخوانی
شکایتِ ستمِ آسمان چہ میگوئی

بگفتمت ہمہ شب دوست التفات نکرد
علیم صبح شدہ داستان چہ میگوئی

جوانی رفت و پیری آمد با رنج و ارمانی
نکردم یاد حق از بس پشیمانم پشیمانے

بعمرِ رفتہ اشک شورِ حسرت ریختم بیہم
بزخم این دلِ خون گشتہ بشکستم نمکدانے

غمِ پیری و یادِ دوستانِ برنائی مرا کردہ
نژندہ دردمند و عاجز و زار و پریشانے

سپردم ره بنادانی دریغا همچو نادانان
نباشد همچو من یارب بدنیا هیچ نادانی

بسے کردم تماشای ریاحین و گل و لاله
کنون وقت است در چشمم سپوزد خارِ مژگانی

جفای دلستانان و وفای دوستان دیدم
بآخر هر چه زان گویم نباشد غیر دستانی

بفکرِ این و آن در باختم نقدِ حیات آوخ
بمهرِ سیم و زر بربادادم ساعت و آنی

دریغا اختلاط اهلِ دنیا کرده گمراهم
خدایا ده مرا توفیقِ حفظِ دین و ایمانی

شعارم مانده خواب و غفلت و نوشیدن و خوردن
براین احوالِ خود هے میزنم چاکِ گریبانی

خداوندا پس از مردن برحمتهای بسیارت
ز گوهرهای غفران پُر نما یم جیبِ و دامانی

تسلی میدهم خود را بلطفِ احمدِ مرسل
که گردد روزِ محشر کارِ دشوارم من آسانی

به پیش آنکه شعر و نظم دیوانِ اجل خواند
علیما شکر یزدان کن که کردی ختم دیوانی

رباعیات

ردیف الف مهمله

یارب بجهان بلند نامم فرما
صهبای سخن نصیب جامم فرما
در راهِ سخنوری مرا هادی کن
در مذهبِ شاعران امامم فرما

وله

از شکرِ تو پُر شکر دهان است اینجا
حمدِ تو مدام بر زبان است اینجا
ای خالقِ کائنات و ای مالکِ خلق
وصفِ تو فزون تر از بیان است اینجا

وله

صد شکر که مصطفےٰ است پیغمبرِ ما
هادی و شفیعِ اُمت و رهبرِ ما

هر چار صحابهؓ اش که مقبولِ حق اند | هستند بکارِ دین همه سرورِ ما

ولہ

غیر از تو بدنیا دگرے نیست مرا | هم جز درِ تو هیچ درے نیست مرا
در عشقِ تو کار از همه یکرو کردم | زین باکس و ناکسان سرے نیست مرا

ولہ

خواهی زکرم ببوستان دارمرا | خواهی ز عتاب در خزان دارمرا
خواهی بوفا بدوستان دارمرا | خواهی بجفا بدشمنان دارمرا

ولہ

در عشقِ تو از خبرے نیست مرا | مستم همه از می اثرے نیست مرا
خواهم که نثارِ مقدمِ تو سازم | اما چه کنم خشک و ترے نیست مرا

ولہ

اے دوست زجام و بهرِ دُنیا | کو با همه کرده است صد مکر و دغا
دنیا هیچ است و نیز اهلِ دنیا | دیدم همه را و آزمودم همه را

در صنعت واسع الشفتین است

در عشق تو ای نگار خورشید لقا | عُشاق ندیده اند جز رنج و عنا
در وادیِ وصلِ خود ز دل سوختگان | هر وعده که ساختی نکردیش وفا

ولہ

ای سرو بلند یوسفِ ثانیِ ما | شد عشقِ تو باعثِ گرانجانیِ ما
لطفے بنما که در خیالِ دُلفت | بگذشت کنون ز حد پریشانیِ ما

ولہ

دردا کہ بعشقِ یارِ سیمین تنِ ما — از ما ہمہ رفتہ است ما و منِ ما
گویم چہ از تو حالِ زارِ خود را — ہر دوست شدہ بعشقِ تو دشمنِ ما

ولہ

جانان خبرت نشد ز تاب و تبِ ما — کز فرقتِ تو چسان گذشتہ شبِ ما
تو با دگران بجام و صہبا بودی — و نیجا ز غمِ تو بود جان بر لبِ ما

ولہ

یارب بوصالِ دلبرم شاد نما — از قیدِ غمش دلِ من آزاد نما
از مقدم او کہ مقصدِ من بود است — این خانۂ ویرانہ ام آباد نما

ولہ

تا رنجِ محبتِ تو رو داد مرا — کار ست ہمہ بآہ و فریاد مرا
چندانکہ بوصلِ تو طرب میکردم — ہجرِ تو کنون نمود ناشاد مرا

ردیف الباء موحدہ

بشتاب علیم سوی کعبہ بشتاب — کام دلِ خویش ازان درِ فیض بیاب
کافی و بس است آن درِ فیض ترا — کام دلِ خود عبث مجو از ہر باب

ولہ

بر حالِ جہانیان کرم کن یارب — در فع غم و اندوہ و الم کن یارب
این قحطِ عظیم را کہ عام است بدہر — از بہرِ نبیِ خود عدم کن یارب

ولہ

خوش آنکہ مدینہ را ببینم یارب
گل زان چمنِ شگفتہ چینم یارب
در بارگہِ شفیعِ روزِ محشر
با عجز و بآداب نشینم یارب

ولہ

از بہر زیارتِ مدینہ یارب
دل می تپدم درونِ سینہ یارب
کن لطف و مرا بطیبہ پاک رسان
بیزارم در ہندِ کمینہ یارب

ولہ

سامانِ سرور و خاطرِ جمع و جیب
گردست دہد ترا زیارتی نصیب
در خلوتِ بی خلل نشستہ شب و روز
ساغر کش و کامران علی الرغم رقیب

ولہ

در دہر خوشدلی نشانے مطلب
فارغ ز ملال ہیچ جانے مطلب
جز قصۂ رنج در کتابِ دنیا
از بزمِ سرور داستانے مطلب

ولہ

شد کلبۂ من روکشِ گلزار امشب
زان روکہ بیاید بر من یار امشب
از تاب و فروغِ روی چون ماہِ حبیب
شد نور سراپا در و دیوار امشب

ولہ

گر مہ رخِ من ز در در آید امشب
ما نا کہ مرادِ من بر آید امشب
آن دوست بزد من گر آید امشب
رنج و غمِ من ہمہ سر آید امشب

ولہ

بر بزمِ تو زہرہ قربان مطرب
محوِ نغمِ تو جن و انسان مطرب

چشمِ فلکِ پیر ببزمِ دُنیا | | نادیده کسے چو تو غزلخوان مُطرب

ولہ

کشمیر بتے دوش ببزمِ احباب | | بُرد از دلِ عاشقانِ خود نیرو و تاب
آنوقت کہ پای کوفتے از انگیز | | می شد زدماغِ عقل از چشمان خواب

ردیف باء فارسی

برخیز سحر دمیدہ زنہار مخسپ | | خورشید علم زدہ بدیوار مخسپ
بیدار ہمی کند ترا شورِ خزان | | از بہر دو یک نفس بگلزار مخسپ

ردیف تاء فوقانی

یارب بکشا بخلق بابِ رحمت | | وز ابرِ کرم ببار آبِ رحمت
ما تشنہ لبان و جان بلب رافرما | | سیراب ز رشحہ سحابِ رحمت

ولہ

ای رحمتِ عالمین علیک الصلوات | | ای خاتم مُرسلین علیک الصلوات
مشتاقِ توام بدل بخوان زود مرا | | ای مہر سپہر دین علیک الصلوات

منقبت حضرت امیر المؤمنین جامع القرآن عثمان ذوالنورین رضی اللہ عنہ

کلکم بورق ازین عبیر افشانست | | کو وصفِ نگار جامعِ قرآنست
ذوالنورین شد خطابِ عالیش | | نامش بزبانِ مومنان عثمانست

منقبت حضرت امیر المؤمنین مظہر العجائب والغرائب علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ

شیرے کہ سمی خالقِ بی ہمتاست | | در جرأت و زور قوتِ دست خداست

چون گفتهٔ نبیؐ تمکّ لحمی صفتش | اینجا زپئ ستودنش تاب کراست

وله

جز کعبهٔ پاک درجهان جائی نیست | جز کعبهٔ پاک هیچ ماوائی نیست
در گفتنِ وصفِ کعبهٔ قبلهٔ خلق | با لله مرا زبان ویارائی نیست

وله

در عشقِ تو آشنا و بیگانه یکی است | دریا و جبال و شهر و ویرانه یکی است
قربان تو اے جلوهٔ جانانه شوم | در پیشِ تو هوشیار و دیوانه یکی است

وله

دیشب همه خوش زفیضِ خمار گذشت | در گردشِ جام و صحبتِ یار گذشت
امشب بغمِ فراق و یادِ وصلش | در حسرت و آه و نالهٔ زار گذشت

وله

زنهار مساز شکوهٔ دشمن و دوست | کاین شیوهٔ شکوه دور از خوی نکوست
از گرمی و سردیِ جهان طیره مکن | می بین و خموش باش و میدان که ازوست

وله

در هجر تو جانم از تنِ زار گذشت | کارم از دست و دستم از کار گذشت
هر ناوکِ آهم که بیادِ مژه است | بر جسته زدل زچرخ دوّار گذشت

وله

از گیسوی تو دلم به پیچ و تاب است | وز نرگسِ تو طالع من در خواب است
از حسرت آنکه با تو ساغر بزنم | هر لحظه زدیده ام روان خوناب است

ولہ

آن کس کہ ز یار خود جدا افتادہ است
در ورطۂ زاری و بکا افتادہ است
سررشتۂ کار من ز دستِ من رفت
کارم بنگارِ پرجفا افتادہ است

ولہ

بر روی تو آن کیست کہ شیدائی نیست
وز زلفِ تو آن کیست کہ سودائی نیست
گہ وحشتِ ہجر است و گہی حسرتِ وصل
در عشقِ تو جز خواری و رسوائی نیست

ولہ

دورانِ وصال و فرقتِ یار گذشت
افسانۂ درد و ذکرِ تیمار گذشت
رفتیم ز خویش و خویشتن دار شدیم
آسان شدہ کار و فکرِ دشوار گذشت

ولہ

مردیم بہجر و حسرتِ جان باقی است
امیدِ وصالِ ماہرویان باقی است
از صدمۂ مہرکان گلستان افسرد
افسوس کہ ذوقِ سیرِ بستان باقی است

ولہ

عمر تو علیم در ہوس رانی رفت
وقتِ تو ہمہ بلہو و نادانی رفت
دستِ تو نکردہ کار نیکو ہیچک
پائی تو نہ گہ براہ یزدانی رفت

ولہ

دل میرودم ز دست دلدار کجاست
غم کار مرا نمودہ غمخوار کجاست
از آبلہای پائی خود تنگ شدم
در دشت علیم حسرتا خار کجاست

ولہ

تا لعلِ لبت شکر فروشی بگرفت
در مصر نبات را خموشی بگرفت
نرگس بچمن بیاد چشمِ مستت
هنگام صباح باده نوشی بگرفت

ولہ

در غمکدۂ زمانہ آرام کہ یافت
ناکام برفت هر کسے کام کہ یافت
پذرفت بفرض نام هستی چو کسے
گمنام برفت آخرش نام کہ یافت

ولہ

در دهر ببین کہ هر کسی ناکام است
نام فرح و عیش برای نام است
هر عیش کہ امروز کنے ناز مکن
فردا ز عنای و غم ترا پیغام است

ولہ

ای دوست بیا کہ جان بلب آمده است
دل را ز غمِ فراق تب آمده است
بر غیر همیشه می کنی لطف و کرم
بر من غضب تو بی سبب آمده است

ولہ

دل بادۂ لعلِ فام میخواهد نیست
جان بخت و فلک لگام میخواهد نیست
جانانۂ جنگ جوی عاشقِ آزار
سیم و زر و در مدام میخواهد نیست

ولہ

هر کس بزمانہ دست و پائی دو رفت
در رنج و ملال های و دائی دو رفت
هیهات کہ زیر گنبد عمر قصیر
هر یک پئی خویشتن صدائی دو رفت

ولہ

نی علم و نہ عقل و هنری می بایست
نی فهم و نہ هوش و خبری می بایست

نی جلوهٔ ماه پیکرے می بایست | | مارا بجهان سیم و زری می بایست

ردیف ثاء مثلّثه

درخواهش زر شدیم غمناک عبث | | دادیم زدست عقل و ادراک عبث
آنانکه تو انگرند از نقدِ نصیب | | باشد برشان شکوهٔ افلاک عبث

وله

شُد بهرِ سقر کثرتِ عصیان باعث | | تو معتقدی که گشته شیطان باعث
بگذار خیالِ جنّت و دوزخ را | | آن کن که شود از پیٔ غفران باعث

وله

دل در سرِ الفتِ تو بستیم عبث | | بر وعدهٔ وصلِ تو نشستیم عبث
بر منزلِ کام گاه فایز نشدیم | | صد خار بپای خود شکستیم عبث

ردیف جیم معجمهٔ تازی

ای صاحبِ ملک و مال و سیم و زر و گنج | | گنج است برای بذل نی از پیٔ رنج
بخشای و بخور بهوش و فارغ بنشین | | مشمار و منه بر آز فکرِ شش و پنج

ردیف جیم پارسی

بر مهرِ جهان علیم بسیار مپیچ | | هیچ است جهان بهیچ زنهار مپیچ
آنروز که کردند ترا هست زنیست | | اقرار چه ساختی بانکار مپیچ

ردیف حاء حطّی مهمله

برخیز که شب گذشته شد بیدا صبح | | فیضی برسانده در جهان هر جا صبح
تو مست بخفته ندانی که بدهر | | تا دان شبِ تیره خواهد و دانا صبح

ولہ

ای روی تو بزمِ عاشقان را مصباح
وی زلف خدت نشانِ ده شام و صباح
ہر کس بہوای تو نشاطی سازد
ہر جان و دل از تو دارد امیدِ فلاح

ولہ

ساقی قدحی کہ ہست ہنگامِ صبوح
جمعند قدح کشان بدہ جامِ صبوح
اندیشہ مکن ز زاہدِ خشک کہ ما
دادیم ز دست ننگ بر نامِ صبوح

ردیف الخاء المعجمہ

بیجاست شدن بکار دنیا گستاخ
بیجاست شدن بکارِ بیجا گستاخ
حاصل نشود ترا ز گستاخی ہیچ
با للہ نرسد بکام اصلا گستاخ

ردیف الدال المہملہ

یارب بر ہانیم ز عصیان چہ شود
دشوار مرا بساز آسان چہ شود
تاریک شدست خانۂ جان و دلم
نوری دہیش ز شمعِ عرفان چہ شود

ولہ

یارب روزیکہ جانم از تن برود
جز نامِ تو آندم بزبانم نبود
ہر چند کہ سر بسر بزہ مندم لیک
بد کردۂ من اگر بہ بخشی چہ شود

ولہ

گر لطف کنی کہ شکرِ تو بگذارد
ور قہر کنی کہ قہرِ تو بردارد
ای واہبِ بی مثال و ای منعمِ خلق
نعماے ترا کہ در جہان بشمارد

ولہ

دوشم قدحِ شرابِ تابم دادند | سرمایۂ صد توان و تابم دادند
چون جرعۂ زان شرابِ خوردم رحال | صد مژدۂ خوش ز فتح بابم دادند

ولہ

در دہر فراغ و کامرانی ندہند | جز رنج سرور و شادمانی ندہند
نوشی ہمہ عمر اگر تو آبِ حیوان | از بہرِ دوام زندگانی ندہند

ولہ

آنانکہ پئے تو بستہ محمل باشند | گم کردہ رہ و بر سرِ منزل باشند
جانے دارند و باز در خواہشِ جان | دارند دلے ولیک بیدل باشند

در صنعتِ توافق

سرمستِ مئ عشقِ تو صہبا چہ کند | خود رفتۂ تو علاجِ سودا چہ کند
محوِ تو ز کفر و دین تمنا چہ کند | بیمارِ تو دارو سے مسیحا چہ کند

ولہ

آن سوختہ جان کہ از تو پُر غم باشد | دائم چو سرِ زلفِ تو درہم باشد
با این ہمہ انگیز و اداہا کہ تراست | باللہ بدہر شاہدے کم باشد

در صنعتِ تضاد

وقتیکہ سرِ زلفِ تو درہم باشد | جمعیتِ دل کجا بعالم باشد
آن سوختہ جان را کہ ز تو غم باشد | پروای مسرت و طرب کم باشد

ولہ

آن ماہ کہ رشکِ حورِ عین می باشد | ذکرِ لبِ لعلش انگبین می باشد

بر غیر همیشه میکند لطف و کرم		با من بعتاب و قهر و کین می باشد

ولہ

برخیز که وقتِ نو بهاران آمد		می نوش که عیش با ده خواران آمد
اندوه و ملال شد نصیبِ اعدا		خوش باش که خوشدلی بیاران آمد

ولہ

از وصلِ تو عاشقیکه خرّم باشد		در دهر ز رنج هجر بیغم باشد
آن کس که ز وصلِ و هجر باشد بیغم		عالی بخت است این چنین کم باشد

ولہ

بلبل بچمن ترانه آغاز نهاد		هر غنچه گل برون ز دل راز نهاد
سرو سهی از برای گلگشت علیم		در صحن چمن قدم باندازنهاد

ولہ

آن وقت که مرگ دامن جان گیرد		واندوه و الم دلِ عزیزان گیرد
یارب بعلیم زار را هے بنما		تا از کرمِ تو راه آسان گیرد

ولہ

ای دل بغم بتان پریشانی چند		خون خوردن و زاری و گرانجانی چند
دانی که بجان و دل فشاندن نایند		باز این هوسِ فضول و نادانی چند

ولہ

گوی تو بهشت جاودان را ماند		روے تو مه نو رفشان را ماند
بوی تو عبیر و مشک و بان را ماند		خوے تو زمانهٔ وجهان را ماند

ولہ

در حسرتِ بوسہ لب گزیدن چہ دہد
نالیدن و جامہا دریدن چہ دہد
گر نکہتِ کاکلش دماغت ننواخت
بوئی ز گل و مشک شمیدن چہ دہد

ولہ

خوبان ز برای دیدنت محتاجند
تیرِ نگہ شوخ ترا آماجند
شاہانِ جہان ترا غلامند ہمہ
ہر چند کہ صاحبانِ تخت و تاجند

ولہ

افسوس کہ صاحبانِ تمییز شدند
ناچیز کسانِ زشت خو چیز شدند
در رشتۂ دہر بین کہ لعل و گوہر
امروز کم از قیمتِ پشمیز شدند

ولہ

زان شعر و سخن کہ در جہان از ما ماند
تا روز جزا یادِ ز ما بر جا ماند
شعر و سخن است تا بماند لیکن
گویندۂ شعر کو کہ در دنیا ماند

ردیف الذال

چون نامہ بتو رقم کنم بر کاغذ
آوخ کہ شکستہ شد قلم بر کاغذ
جز حسرتِ وصل و رنجِ ہجران ای پیک
مضمون چہ کہ تا کنم رقم بر کاغذ

ردیف را ء مہملہ

ای قدرت و ذاتِ تو توانا برتر
وصفت ز قیاس و فہم دانا برتر
گفتند ہر انچہ بیش و اکنون گویند
وصفِ تو ازان ہمہ ہمانا برتر

در منقبت حضرت امیر المومنین مزین المنبر والمحراب عمر بن خطاب فاروق اعظم رضی اللہ عنہ

فاروق دوم خلیفۂ پیغمبر ۔۔۔ ہادیٔ انام و مومنین را سرور
اسلام گرفتہ رونق از یاریٔ او ۔۔۔ شد ظلمتِ کفر و جہل عالم یکسر

ولہ

ہین تا بہ تنِ تو جان بود ای ہشیار ۔۔۔ از یادِ خدا مباش غافل زنہار
مگذر ز خودی و خویشتن داری کن ۔۔۔ از خویش برآی و خویشتن را بگذار

ولہ

جان در طلبش اگر فشانم ہمہ عمر ۔۔۔ دریا زد و چشم خویش را تم ہمہ عمر
ناید بکنارِ من مہ من زنہار ۔۔۔ بی سود در انتظار مانم ہمہ عمر

ولہ

بالاش نمودہ است بر پا محشر ۔۔۔ ابروش بہم زدہ است کارِ خنجر
چشمش بنگاہِ خونِ عشاق بریخت ۔۔۔ زلفش فرمودہ حالِ ایمان ابتر

ولہ

مُردن بغمت ز زندگانی خوشتر ۔۔۔ واندوہ وغمت ز شادمانی خوشتر
بیداد تو باشد از ترحم بالا ۔۔۔ قہر تو ز لطف و مہربانی خوشتر

ولہ

بگذشتہ بہجر خوبرویان ہمہ عمر ۔۔۔ ماندیم بسی وصال جویان ہمہ عمر
جز درد و الم نصیب ما ہیچ نشد ۔۔۔ کردیم عبث وقفِ نکویان ہمہ عمر

عاطله

در دل هوسِ وصلِ دلارام مدار — راهِ طمع وصل مرو دل را دار
دلدار اگر درد دهد لها را — درد هر صد آه لا دوا گردد کار

ردیف زاء معجمه

کاشانهٔ دل بنورِ طاعت افروز — سرمایهٔ نیکی و سعادت اندوز
علمی که نجاتِ تو شود زان بطلب — عملی که بود دیوز بونت آموز

وله

وقت است که دوست نزدِ من آید باز — وان روی چو مهر و ماه بنماید باز
در حقِ منِ زار و پریشانِ جهان — جمعیتِ جان و دل بفزاید باز

وله

صد شکر که هست عید شوال امروز — گردیده همه زمانه خوشحال امروز
هر دوست بدوست تهنیتِ میگوید — از رشکِ عدو شده است پامال امروز

وله

تهنیتِ عید فطر را گوے امروز — در خدمتِ منشی نکو خوی امروز
منشی ظفر الدین که مثالش کس نیست — در دهر بمهر و خلق دلجوی امروز

وله

مستیم و اُمیدمی ساقی ست هنوز — آسوده تریم و حرص باقی ست هنوز
بر چاشنی وصالِ او دل ندهم — کز تلخیِ هجر خوش مذاقی ست هنوز

وله

آن شاعر ساحرم که از گفتهٔ نغز — مسرور نموده ام همه را دل و مغز
با این همه هیچ گاه در راهِ سخن — ایمن نشدم گهی ز بیم پا لغزش

ولہ

از نور رخش دو چشم خود را افروز — وز دیدنِ روی غیر چشمان را دوز
دشواریِ خویش را اگر آسان خواهی — در آتشِ صبر و نامرادی می سوز

ولہ

صد شکر که بخت ما بکام است امروز — شاهد بکنار و می بجام است امروز
در مجمرِ شوق عود را مے سوزند — پروانه بشمع همکلام است امروز

ولہ

در عشقِ بتان سنگدل عمر مباز — ز نهار مکن بوالهوسی هرزه متاز
عشق است و هزار خواری و رنج و الم — ای عاشقِ خسته حال بر عشق مناز

ولہ

ای ساقیِ سیم تن کجائی برخیز — بشگفته گلِ چمن کجائی برخیز
با بادهٔ روح بخش و مستی افزا — زود آئی بسوی من کجائی برخیز

ردیف سین مہملہ

دانی که سکندر و قباد و کاؤس — بودند بدهر صاحب حشمت و کوس
بود آن همه در جهان بشان چون خفتند — بردند نه هیچ با خود الّا افسوس

ولہ

ننوشت جواب نامهٔ ما افسوس — بگذاشت در انتظار ما را افسوس

سلم این شعر در صحت فوق الفاظ است ۱۲

اینگونه فسرمشی که دیدیم از دوست | | اُمید چنین نبود اصلا افسوس

وله

دارم ز غمِ هجرِ تو حالے که مپرس | | وز لطفِ تو اُمید وصالی که مپرس
هیهات که روز و شب مرا در غمِ تو | | پیش آیدم آن رنج و ملالی که مپرس

وله

در آرزوئی وصلِ تو مردم افسوس | | وز لعلِ تو خونِ دل بخوردم افسوس
در فکرِ بسر کردنِ ایامِ فراق | | ایّامِ حیات خود شمردم افسوس

ردیف شین معجمه

کردیم بعشقِ جانِ خود در جانش | | چیدیم نه هیچگه گُل از بُستانش
عُمری بگذشت و وصل او نیست نصیب | | خوردیم عبث بسے غمِ هجرانش

وله

رفتم شبِ دوش بر درِ ایوانش | | تا چشم کنم بچهرهٔ تابانش
صد حیف که ناگهان مرا از درِ او | | رانده بهمه خشم و غضب دربانش

وله

یارب دلِ پر نیاز و بیتابم بخش | | یارب لبِ پر آه جگر تابم بخش
زان میکدهٔ فیض که بی جام و سبوست | | آرام و خرد ز بادهٔ نابم بخش

وله

ای دوست ز دل فدای یاران می باش | | خاکِ رهِ مهر دوستداران می باش
از دشمنِ زشت خو بپرهیز مُدام | | بگذر ز خزان و نوبهاران می باش

ولہ

در باغ زمانہ باش گل خار مباش — کاری پئے خویش ساز و بیکار مباش
گر غم دہدت زمانہ خوش باش علیم — بیفائدہ رو بر در و دیوار مباش

ولہ

شادان نشدیم گاہ از طالع خویش — محزون ماندیم آہ از طالع خویش
از حضرتِ حق بعجز دل می طلبیم — ہر روز و شبان پناہ از طالع خویش

ردیف الصاد مہملہ

خوش بود شبِ گذشتہ محفل از رقص — کز من بربود شوخکی دل از رقص
تنہا نہ دلم ربودہ دست افشانیش — گشتہ ہمہ اہلِ بزم بسمل از رقص

ولہ

کردیم تباہ کار از شہوت و حرص — گشتیم زبون و خوار از شہوت و حرص
رفتیم ز اعتبار از شہوت و حرص — ماندیم بہ ننگ و عار از شہوت و حرص

ردیف الضاد

در عشقِ وصالِ منہ چنین بود غرض — ورنہ بخدا چہ غیر ازین بود غرض
دشنامِ تو فخر ماست لیکن ما را — یک بوسۂ لعل شکرین بود غرض

ردیف طاء مہملہ

از بادہ بود بجانِ بیتاب نشاط — از بادہ کنند جملہ احباب نشاط
می خور کہ درین خمارگاہِ غم و درد — نتوان کردن بجز می ناب نشاط

ولہ

گرمی نبود ز جام و مینا چه نشاط
موسیٰ نبود ز طور سینا چه نشاط
رو دیده وری طلب کن از دیده وران
بی دیده وری ز چشم بینا چه نشاط

ردیف ظا معجمه

بے یار بود ز سیر گلزار چه حظ
از صحبت جام و باده بی یار چه حظ
عشاق شکسته حال و جان سوخته را
در هجر بغیر وصل دلدار چه حظ

وله

در عشق بما وعظ چه گوئی واعظ
وز ما ترک عشق جوئی واعظ
آنیم که ننویم وعظت به آنکه
گر دفتر وعظ را بشوئی واعظ

وله

از زاهد و رند برگستم واعظ
در گوشهٔ عافیت نشستم واعظ
صهبا نخورم دگر ز جام ساقی
گر بادهٔ بے خمار مستم واعظ

ردیف العین

خوش باش علیم کز پی ماست شفیع
دوزخ چه کند نبی والاست شفیع
اینجا ز گناهگاری و کردهٔ زشت
اندیشه چرا کنیم کانجاست شفیع

وله

ای باخته عقل و هوش در کار طمع
پیدا ز همه کار تو آثار طمع
دانی که ترا هیچ ازین نکشاید
پس وقت مکن تلف باظهار طمع

ردیف الغین

صبح است و نسیم خوش در آمد از باغ
برخیز و صبوحی بیاور بایاغ

باچند قدح کشانِ مستی پیشه | | بنشین و بکش قدح دمادم کن لاغ

وله

یائیکه بسیرِ بوستان داشت دریغ | | در بادیهٔ غم ز خار برداشت دریغ
آن لب که زمدح عار میکرد مُدام | | امروز ذمّ فخر پنداشت دریغ

ردیف فاء

ای بخته نمای خام کاران از لُطف | | وی غافر ما گناهکاران از لُطف
دانی که خزان رسیده ام کار مرا | | کن بارِ خدا چو نو بهاران از لُطف

وله

عُمرم بگذشته در پریشانی حیف | | وقتم همه رفته در هوسرانی حیف
در عشقِ بُتانِ عاشق آزار علیم | | چیزے نامد بجز گرانجانی حیف

ردیف قاف

ای بار خدای ذوالجلال و خلّاق | | ذاتِ تو مقدس و رحیم و رزّاق
در کعبه رسان علیم را کامده است | | آنجای بزرگ سجده گاه آفاق

در منقبت امیر المومنین سابق الاولین و المهاجرین صاحب رسول الله فی الغار

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه

رُو آر علیم در جنابِ صدّیق | | کو هست رسولِ پاک را یار و رفیق
در جُملهٔ صحابه هست افضل ذاتش | | شُد بعد نبیؐ خلیفه یا لتحقیق

وله

نی شکرِ وصال و نی شکایت ز فراق | | نی حسرتِ انفاق و نی ذکرِ نفاق

نی خواہش صلح و نی غم جنگ مرا | صد شکر کہ بیغم آفریدہ خلاق

ردیف کاف تازی

چون تو بجہان نیست جوانی چالاک | در غمزہ ستمگر و بعشوہ سفاک
از لعل شکر بار و ملاحت آمود | انداختہ شور بعقل در آک

ردیف کاف فارسی

این نامہ من کہ ہست رشک ارتنگ | در معنی و لفظ شوخ چون شاہد شنگ
مقبول سخنوران نامے بادا | از لطف خدا بکارگاہ نیرنگ

ردیف لام

در دہر بکام دل رسیدن مشکل | بیواز گل آرزو شمیدن مشکل
در آئینہ جہان زنگار آلود | ہیہات کہ روی کام دیدن مشکل

در مناقب اصحاب کبار رضی اللہ عنہم

سبحان اللہ شان اصحاب رسول | برتر بود از ستودن اہل عقول
بوبکرؓ و عمرؓ علیؓ و عثمانؓ باشند | در حضرت حق عزیز و از بس مقبول

ولہ

ای دست خوش ہوای سیم و زر و مال | وی دلدادہ محبت اہل و عیال
در کارہ تو این ہمہ نیایند اصلا | چشمی تکشا ببین بیندیش مآل

ردیف المیم

شوق است کہ کعبہ معظم بینم | شوقی ست کہ کعبہ مفخم بینم
یارب سببے نما کہ اندر دل من | شوق است کہ کعبہ مکرم بینم

ولہ

یارب زگناہ شرمسار آمدہ ام
بیحال وتباہ وبیقرار آمدہ ام
بخشائے بمن کہ بہر آمرزشِ خود
درحضرتِ تو امیدوار آمدہ ام

ولہ

فرد وغزل وقصیدہ کردم ارقام
گشتم بفنونِ نظم مشہور انام
لیکن پئے گفتن رُباعے ذاتم
ازمبدءِ فیض آمدہ رشکِ خیّام

ولہ

ازجور زمانہ آہ تنگ آمدہ ام
باخویش زبختِ بدبجنگ آمدہ ام
حالاتِ مرا مپرس کزدستِ جہان
بسیار غمین وپابسنگ آمدہ ام

ولہ

ہرچند کہ ناسزائے وبدکردارم
وزکردۂ زشتِ خویش ازبس خوارم
لیکن نکشم ملال بسیار ازینکہ
غفّار ذنوبِ خود خدائے دارم

ولہ

دوریم ولیک ازتو نزدیک ترم
باحسرت ورنج وآہ وباچشم ترم
گوئیم چرا بحالتِ ہجر زخود
گہ خاک بسر کنیم وگہ جامہ درم

ولہ

ای جانِ جہان وصالِ تو میخواہم
نظارۂ ازجمالِ تو میخواہم
درمردمِ دیدہ جای تو بادمدام
پیوستہ بدل خیالِ تو میخواہم

ولہ

بدنام توام زننگ ونام آزادم | | پابندِ توام زقید و دام آزادم
دارم بزمانه مطلب وکام از تو | | ورنه زهمه مطلب وکام آزادم

ولہ

ای بختِ دژم زدستِ توریش شدم | | دستِ خوشِ قضیه کم وبیش شدم
گر همچو مگس بشهد دستے بزدم | | درماندم وحیف وقتِ صد نیش شدم

ولہ

جانان بغمِ تو ننگِ عالم شده ام | | چون زلفِ پریشانِ تو درهم شده ام
بارویِ چو ماه توکه اندر عشقت | | واللہ که چون هلال بس کم شده ام

ولہ

از دیدهٔ شوق هرکجا ے نگرم | | واللہ که جلوهٔ ترا ے نگرم
لعلِ تو حیات بخشِ عشاق آمد | | چشمِ تو پُر از سحر و بلا ے نگرم

ولہ

جانانهٔ دلنواز را می خواهم | | دردم همه چاره ساز را می خواهم
زان رُو که بعشق پُر نیازم کردند | | آن مهوشِ بے نیاز را می خواهم

ولہ

عمریست که جانِ خود بجانش کردم | | از اندهِ خویش شادمانش کردم
برغیر کرم نمود و ننواخت مرا | | هرچند بلا به میهمانش کردم

ولہ

درعشقِ تو وقفِ نیم جانی مائیم | | فارغ زخیالِ زندگانی مائیم

زانسانکہ ترا ست نازکی حاصلِ حسن | پروردۂ دست ناتوانی مائیم

ولہ

در ہجر زدیدہ اشکباری کردم | خود رائی وصل وقتِ خواری کردم
لیکن نہ برآمدہ امیدی ہیہات | ہرچند عمرے امیدواری کردم

ولہ

دیشب ہمہ تن بشادمانی بودم | در بزمِ طرب بدوستگانی بودم
با دخترِ رز زیاریِ بختِ جوان | تا صبح بعیش و کامرانی بودم

ولہ

دوش از غمِ دل بسوگواری بودم | وز دیدۂ خون فشان بزاری بودم
در عالمِ حیرت والم تا دمِ صبح | مصروف باختران شماری بودم

ولہ

یارب تا کے باین و آن روآرم | وین عمرِ گرامی بہوس بگذارم
فرمانظرے زعینِ رحمت کہ شود | باصد جمعیت این پریشان کارم

ردیف نون

یارب بطوافِ کعبہ مسرورم کن | در حلقۂ حاجیانِ مبرورم کن
از قربِ وطن بشوقِ او دورم کن | وز نورِ منورش پر از نورم کن

ولہ

یارب زتفکرِ معاشم برہان | کن رحم وزرحمتِ تلاشم برہان
چون برہنگیِ جسم من خواستہ | از حرصِ حریر و خوش قماشم برہان

ولہ

تا در غمِ سیم و زر پریشان ماندن
تا مدحتِ سود و ذمِ نقصان خواندن
بگذار علیم کوشش بیحاصل
تا کے بجہان حرص و ہوا را راندن

ولہ

وابستۂ اندک است بسیارِ جہان
درماندۂ مہرکان ست گلزارِ جہان
جنسی کہ بدستِ تست ارزان مفروش
ہرچند کہ شد شکستہ بازارِ جہان

ولہ

دیدیم بسی اندک و بسیارِ جہان
ماندیم بسے بیار و اغیارِ جہان
گہ تاج نہد گاہ کلاہِ نمدی
ہرگز نبود بیک نمط کارِ جہان

ولہ

ہرکس کہ بود والہ و شیدای جہان
در دیدۂ بخرد ست رسوای جہان
نادان شمرندش کہ بدنیا دل داد
وانکس کہ دلش نداد دانای جہان

ولہ

ای دوست بہارِ آمدہ ساغر زن
بر گردن زہد واتقا خنجر زن
خمیازہ شوق کش مکش نازِ بتان
در گوشہ نشین مگرد در ہر بر زن

ولہ

از مقدم جانفزاے ماہِ رمضان
گشتند بدہر شاد اہلِ ایمان
در مسجد و خانقہ بوقتِ افطار
گرد آمدہ مومنان چو گلہا در بستان

ولہ

عیدِ رمضان ز مقدم خود بهمان — کرد دست همه جهانیان را فرحان
منشی ظفرالدین پذیرا سازند — تهنیتِ عید از علیم نادان

وله

دی رفت و بهار آمد و گلزار همان — هر غنچه شگفت و این دلِ زار همان
جان و دل و دین بود نثارش کردم — اے وائے که بیرحمی دلدار همان

وله

شد کرمیِ بزمِ تو ز بارِ دگران — گشتی پئے من خزان بهارِ دگران
درداکه بد هر کارم از کار گذشت — تا آب آمد بروے کارِ دگران

مستزاد

از جورِ فلک ملول و دل تنگ مباش — سودائی کارهائی نیرنگ مباش
ای مردِ جوان — چون بیخردان
در روزِ ازل هر انچه دادند ترا — از پیش و کمی به بخت در جنگ مباش
بران قانع شو — چون بلهوسان

ردیف واو

زود آی که وقتِ انتظارم بی تو — محزون و سراسیمه و زارم بی تو
زانوقت که دل در سرِ زلفت کردم — آشفته دل و تباه کارم بی تو

وله

ای جورِ تو بی سبب پئی چیست بگو — بر سوختگان غضب پئی چیست بگو
جان و جگر و دل نمودی خون باز — این سرخیِ پان بلب پئی چیست بگو

ولہ

ای آنکہ شدہ است خشم و کین مشربِ تو
اُفتادہ بجانِ لعل خون از لبِ تو
جستم زخضرؑ چو دوش آبِ حیوان
خندید و نشان نہادہ در غبغبِ تو

ردیف ہاء ہوّز

یارب دلِ زار و جانِ محزونم دہ
یارب جگرِ خستہ و پُرخونم دہ
یارب لبِ پُرز آہ و افغانم بخش
یارب چشمانِ رشکِ جیحونم دہ

ولہ

افسوس کہ ماہِ رمضان بگذشتہ
ہنگامِ سُرورِ مومنان بگذشتہ
تا بود بہر فیض میداد بما
آن فیض دریغ از جہان بگذشتہ

ولہ

ما را سرِ زلف او پریشان کردہ
محزون و سراسیمہ و حیران کردہ
دیدیم بسی کہ ہیچ جز رنج نیافت
آنکس کہ دل اندر سرِ خوبان کردہ

ولہ

در شوقِ لقایت ای بُتِ غیرتِ ماہ
پیشِ نظرِ ماست شب و روز سیاہ
زانروز کہ دوختیم خود را بر عشق
داریم دل بلاکش و حالِ تباہ

ولہ

عیدِ رمضان بمنشی والاجاہ
فرخندہ بوا داز عنایاتِ الٰہ
منشی ظفر الدین سلامت مانند
تا ہست بچرخ تابشِ انجم و ماہ

ولہ

در الفتِ مهوشان گرانجانی به	بسیار مصیبت و پریشانی به
در حسرتِ دیدنِ رُخ چون ماهش	صد داغ بدل ز آتشِ حیرانی به

ولہ

خوب است علیم آب و هوای شملہ	زین رُو همہ را هست هوای شملہ
سرما و هوای سرد و برف و باران	این چار بوند تحفہ هاے شملہ

ولہ

از دستِ تو کار خیر اصلا نشدہ	بجمعیتِ خاطرت مهیا نشدہ
با آنکہ ترا ست چشم بینش لیکن	چشم تو بحالِ خویش بینا نشدہ

در مناقبِ اصحاب کبار رضی اللہ عنہم

آن چار کہ چار رُکنِ دینند همہ	بسیار ستودہ و گزینند همہ
هر مومن از دل مطیعِ ایشان باشد	کان چار امیر مومنینند همہ

در مناقب

تا پیرو چهار یار اخیار نہ	در دینِ نبی صاحبِ اقرار نہ
تا از می عشقِ دوست سرشار نہ	از شیوہ عاشقی خبردار نہ

ولہ

آن وقت کہ با ناز خرامد آن ماہ	خیزد ز دلِ کبکِ دری شعلہ آہ
از تیرِ نگاہِ مُردم آزارش دل	چون فتنہ بزیرِ مژہ اش جستہ پناہ

ردیف یای تحتانی

یارب نہ کرم بحالِ زارم بخشای	از کردہ خویش شرمسارم بخشای

بخشای و مکن نگاه بر کردهٔ من
ای غافر ذنب زشت کارم بخشای

ولہ

ای دوست بمہر چار یاران نبیؐ
ہم بندهٔ اہل بیت اطہر می باش
بر منزلِ کام و مطلب خویش رسی
گر جنّتِ فردوس بجان میخواہی

ولہ

زجام سخن مست گذارہ نشوی
بیراہ درین طریق اصلا نروی
در تس نفسی نیایدت ہیچ وے
بالغ نظر از معنیٔ بیگانہ شوی

ولہ

ہر چند کہ مبتلای حرص و غضبی
غافل منشین ولیکن از دین طلبی
دین ورز و رزوع گزین بیاموز ادب
پرہیز کن از جہالت و بی ادبی

ولہ

باز آن بتِ نند خوست در جلوہ گری
صبرِ دلِ عاشق است در رہ سپری
چشمش زجبانہ مبند و پنہانی
آمادہ شُداست از پئ پردہ دری

ولہ

تا کے برضای نفس خود کام شوی
تا کے پئ نام و ننگ بدنام شوی
باللہ کہ این ہمہ نیرزد بجوے
آن بہ کہ بحشر نیک انجام شوی

ولہ

نے دل بکفِ مانہ بدل آرامے
نی بادهٔ لعل و نی بلورین جامے
زین سان کہ علیم مابدنیا ہستیم
ہرگز مبواد ہچو ما ناکامے

ولہ

ای سُبحہ بخود نازکہ پُر ناز شدی
از من حسد خطۂ شیراز شدی
خوش باش کہ از تو نغز گوئی چون من
بر خاستہ تا مایۂ اعزاز شدی

ولہ

گہ عشرتِ بزم بادہ نوشی خواہی
گہ بابتِ سادہ گرم جوشی خواہی
در حیرتم از تو کا ینچنین در دنیا
در کار فضول سخت کوشی خواہی

ولہ

ای کاش ببزم تو مرا جا بودے
لعلِ تو پئی پرسشِ من وا بودے
گر بر سرِ گیسوے تو دستم نرسید
چشمم بسوی رُخِ تو بینا بودے

ولہ

در دہر اگر کدام یارے بینی
در عادت و خوی ہمچو مارے بینی
چون آئینہ ہر کہ در صفائی زدہ دم
آنرا ہمہ تن پُر از غبارے بینی

ولہ

بر دولتِ دہر غرّہ بودن تا کے
حرفِ غلطِ نفسِ شنودن تا کے
از بہرِ حصول جاہ و اعزازِ جہان
ذلّت زجہانیان ربودن تا کے

ولہ

ای خواجہ بعُمرِ خود عبث می نازی
ہر دم برہِ عُجب چرا می تازی
این تیر و کمانِ تو بکارت ناید
از موت یکے روز سپر اندازی

ولہ

از بندِ هوا اگر تو آزاد شوی | | تا ناکه ز بختِ خویشتن شاد شوی
وز خانه ز دخلِ غیر ویران سازی | | میدان بیقین که خانه آباد شوی

ولہ

تا فتنهٔ تازه در جهان انگیزی | | تا خاک برای جاه و نعمت بیزی
باز از چنین کار و کنون آنوقت است | | کز چشمِ خود اشکِ تلخ پیهم ریزی

ولہ

آی مستِ مئ غرور مستی تا کے | | خود بینی و خویشتن پرستی تا کے
این مستیِ تو ز جرعهٔ هستی تست | | آخر چو حبابِ باده هستی تا کے

ولہ

خاموش علیم تا گهر افشانی | | از طولِ سخن دلِ جهان رنجانی
برخیز و دعا ساز که این نغز سخن | | مقبول بود ز رحمتِ یزدانی

رباعیات ساقی نامہ

صبح است و شگفته گلبن بستان ساقی | | ده جامِ صبوحی بمستان ساقی
از آتشِ تشنگی دل و جانم سوخت | | ده جرعهٔ از آبِ زرافشان ساقی

ولہ

بابادهٔ گلرنگ بیا اے ساقی | | وان روئ چو خورشید نمای ساقی
ساقی ساقی بیا بیا اے ساقی | | دارد بجهان تراخدا ای ساقی

ولہ

با جام و سبو جلوه نمای ساقی | | کن بی خبر از روز جزا ای ساقی

از قاضی و محتسب چرا باک کنی		غفارِ ذنوب هست خدای ساقی

ولہ

صبح است و هوا مشک فشان ای ساقی		سرخوش کنم از رطلِ گران ای ساقی
هشیاریِ من در غمِ دنیا افگند		مستم کن و ده ز غم امان ای ساقی

ولہ

برخیز و قدح پیده بدستم ساقی		فرما ز شراب ناب مستم ساقی
کو قاضی و محتسب که دستم گیرند		عمریست که توبه را شکستم ساقی

ولہ

درخواهش باده شد جگر خون ساقی		برخیز و بده شرابِ گلگون ساقی
من باده کشم مرا تلافی نکند		جز بادهٔ لعل حبِّ افیون ساقی

ولہ

شد ختم سخن بیار جام ای ساقی	—	دورِ فلک آمده بکام ای ساقی
در میکدهٔ سخن که جاوید بُواد		مانده ز من خراب نام ای ساقی

تم تم

نظم متفرقات بقید ردیف

رباعی در مرثیۂ وفات قاضی وجیہ الدین صاحب مرحوم عمِ خود

تا در غمِ رحلتِ تو موئیم ترا | تا سینہ زنیم و نوحہ گوئیم ترا
ای عمِ بزرگِ ما بگو آخر کار | در دہرِ کجا بجوئیم ترا

رباعی در مرثیہ وفات محمد محسن مرحوم فرزند اول خود

محسن غمِ تو نمیرود از دلِ ما | گویا کہ غمت شدہ خود آب و گلِ ما
از بودنِ تو نشاط ما بود و کنون | از رفتنِ تست رنج و غم حاصلِ ما

رباعی بدوستے بفرمایش دوستے نوشتہ شدہ

ای چون تو بدہر مہربان نیست مرا | در مدحِ تو خامہ و زبان نیست مرا
از من طلبیدی سخنِ تازہ ولے | یارای سخن در رمضان نیست مرا

مرثیۂ وفات ظہیر الدین مرحوم فرزند دوم خود

تا رفتۂ اے نورِ بصر از نظرِ ما | فریاد کہ شد در غمِ تو خون جگرِ ما
کاشانۂ دل بود بدیدارِ تو روشن | اکنون شدہ وحشتکدہ دیوار و درِ ما
بہر چہ ظہیر ابزمین جای گزیدی | جای تو بسی بود در آغوش و برِ ما
دریاد تو ای چشمِ و چراغِ منِ غمگین | طوفان بلا خاستہ از چشمِ ترِ ما
دل بستگیٔ بود بتو در پسِ محسن | افسوس کہ تو ہم بشکستی کمرِ ما
آنجاست ترا مسکن و ما واکہ ندانیم | پس گو کہ رساند بتو از ما خبرِ ما
ہر شام و سحر در غمِ تو مے گذرانیم | افسوس صد افسوس بشام و سحرِ ما
چرخ فلکا رنج دہا ظلم شعارا | اندیشہ کن از آہ و غمِ پُر اثرِ ما

هیهات علیما چه بگوئیم که چون شد | سنگِ غمِ فرزند شکست آه سرما

رباعی در تهنیت سالگره

از لطفِ خدا عمرِ تو دایم بادا | ذاتت بجهان همیشه قایم بادا
زین جشن که کرده ئی پئے سالگره | نامِ تو بچار سوے عالم بادا

وله

این سالگره بتو همایون بادا | یارِ تو خداے پاک وبیچون بادا
اقبالِ تو چون سکندر و بختِ جوان | عمرِ تو مثالِ خضر افزون بادا

رباعی بخدمت سید کرار حسین صاحب روحانی میرٹھی نوشته شده

بینیم اگر کلام فرقانے را | بر طاق نهیم نظمِ قاآنی را
دلدادهٔ پارسی کلامیم علیم | گوئید ز ما جناب روحانی را

در توکل ونصائح

از پئے دردِ خود دوا مطلب | میر اندر مرض شفا مطلب
غمِ دینِ آشنائی خود بر گیر | غیر ازین هیچ آشنا مطلب
شاهدان از جفا نمی گذرند | دل بوعده مده وفا مطلب
غمِ سود و زیان مخور اصلا | در جهان جنس را بها مطلب
پای بند رضائے نفس مشو | باش اندر امانِ بلا مطلب
از تفِ آه غنچه را شگفان | یاوری هیچ از صبا مطلب
چاک کن جامهٔ هوا و هوس | از پئے خود جز این قبا مطلب
گر دلت خواسته حنا بستن | مال خونِ عدو حنا مطلب

جاے خود کن ہمیشہ در دلہا ہا — در رُواقِ بلند جا مطلب
گاہ از گرم و سرد طیرہ مگیر — با قضا تن دہ و قضا مطلب
چہ خوشی بر بناے عمر علیم — نقش بر آب را بنا مطلب

رباعی

بگرفتہ جہان شورِ کلامِ غالب — در مُلکِ سخن شدہ نظامِ غالب
از نظم پسندیدہ و نثر دلکش — مشہور و بلند گشتہ نامِ غالب

رُباعی در غم فوت محمد ظہیر الدین فرزند خود

چرخا چہ تو ظالمی جفاکارے نیست — مکارہ و بیوفا و غداری نیست
از مرگِ ظہیر خون نمودی دلِ من — فریاد کہ چون تو ہیچ خونخواری نیست

مرثیہ وفات مولوی فدا حسین صاحب مرحوم متوطن علیگڈھ کول

کہ در فارسی غریق و در اُردو فدا تخلص میکردند

در یغ شاعر بیمثل از جہان بگذشت — سخن شناس و سخن دان و خوشبیان بگذشت
در یغ آنہمہ اشفاق و مردمی و وفاق — سخن گذاشتہ در دہر و خود زجان بگذشت
ز جور چرخ و ز نا مہربانی دوران — شفیق و دوست کرم پیشہ مہربان بگذشت
فدای شاہد نظم و غریق بحرِ سخن — فدا حسین ز ما زین کہنہ خاکدان بگذشت
نہ بستہ دل بقیامِ دو روزۂ دُنیا — بسوئے خلدِ بریں عیشِ جاودان بگذشت
بعندلیب بگو کز دو چشم خون گرید — کہ از جفاے خزاں گلزن بوستان بگذشت
کہ میہمانیہ از نعمتِ سخن بکند — در یغ خون بخورم زانکہ میزبان بگذشت
قلم سرشک سیہ از نقاط میریزد — کہ نکتہ سنج و گہر ریز و نکتہ دان بگذشت

ایا مسافرِ راهِ بقا ز رحلتِ تو
سُرور و فرحتِ دلهای دوستان بگذشت

مُپرس حالتِ زارم درین الم که چه است
نهان برنج و عیان در غمِ نهان بگذشت

ز رنج و حسرتِ بسیار و سوزِ دل هردم
فغان و ناله و صد آه بر زبان بگذشت

بوادیِ جای تو دائم بجنّتِ فردوس
برین دعای من آمین قدسیان بگذشت

علیم صبر بکن دست بر دلِ خود نه
که کارِ تو ز حدِ زاری و فغان بگذشت

در خیرِ مقدم ماه رمضان المبارک

للّه الحمد که ماهِ رمضان آمده است
راحتِ روح و سُرورِ دل و جان آمده است

جذا اماهِ مبارک که پیِ اهلِ دلان
سببِ خرّمیِ روز و شبان آمده است

جذا اماه مبارک که ز انوارِ فیوض
همچو خورشیدِ فلک نور فشان آمده است

جذا اماه مبارک که پیِ طاعتیان
سببِ رحمت و غفران و جنان آمده است

رمضان است و زمستان و هما نا بمثل
خوش بهاری است که در وقتِ خزان آمده است

هر کسی محوِ طربها بخیالِ عید است
گویا بهرِ همان جانِ جهان آمده است

قتنهٔ فسق گذشت و عملِ عصیان رفت
وه چه خوش از رمضان امن و امان آمده است

درِ خمّانه فروبسته و خم بشکسته
میفروش از تهِ دل توبه کنان آمده است

خشکیِ روزه بیفزود تری در دلها
لطفِ افطاریِ کام و زبان آمده است

باده کش از چه نگردد خجل از شربِ مُدام
شیشه بر خویش ز قلقل بفغان آمده است

آنکه نایافته ماه رمضان را بجهان
سود بگذاشت دریغا بزیان آمده است

شاد مان باش علیما که درین ماهِ سعید
خطِ غفرانِ تو با مُهر و نشان آمده است

رُباعی در مرثیه محمد محسن فرزند خود

محسن زجهان سفر نمودی آوخ — صد باب الم بما کشودی آوخ
دیر آمده بودی بر ما از منت — رفتی بسفر چرا بزودی آوخ

در حسرت تفرقهٔ احباب گفته

غم فراق احبا جگر فگارم کرد — کمر شکستهٔ و دل خستهٔ و نزارم کرد
نصیب کس مبوا داین چنین الم یارب — که چون ستمزدگان دردمند وزارم کرد
الهی مجمع احباب را کجا یابم — که یاد او همه پُر درد و بیقرارم کرد
مپرس هیچ ز اسباب جمع خاطر من — فلک چو زلف بتان وقف انتشارم کرد
نه جای شکر و نه یارای شکوه میدارم — خوشم باینکه بمن هرچه روزگارم کرد
بحسرتی که نصیبم شده درین اندوه — فلک ز هر مژهٔ چشم اشکبارم کرد
سرور رفت غم و رنج راه یافت بدل — خزان بیامد و یغما گل و بهارم کرد
ببزم دهر دریغا که ساقی دوران — بجای باده بساغر همه خمارم کرد
علیم تا ز جفای زمانه شکوه کنی — بگیر لب که نمود انچه کرد گارم کرد

رُباعی در مرثیه رحلت جناب والد ماجد خود که جای ایشان در خلد برین گفته

ای باب دل من از غم تو خون شد — وز گریه دو دیده روشن چیحون شد
از بار غمت که بر سرم افتاده — این قامت راستم مثال نون شد

رُباعی در خیر مقدم شاهزاده گردون وقار سادهٔ ولیعهد بهادر سلطنت عالیه انگلنڈ و هند بسال یکهزار و هشتصد و هفتاد و شش گفته

از باغ صبا مشک فشان می آید — دل خوش کن و قوت بخش جان می آید

این سُور و طرب جہانیان را ئی چیست | در ہند ولی عہدِ جہان مے آید

رباعی در مدح شاہنشاہ قیصر ہند دام سلطنتہ گفتہ شُدہ

فرخندہ بواد بر تو ای کشور ہند | لُطف و کرم و عنایتِ قیصر ہند
از سایۂ رافتش کہ جاویدان باد | بر چرخِ برین علیم رفتہ سرِ ہند

رباعی بمولوی دلاور علی صاحب طرزی تخلص متوطن ہاپور ضلع میرٹھ

طرزی بسخن ادائے رنگین دارد | در شیوۂ نظم تازہ آئین دارد
از فرطِ شکر فشانیٔ خامۂ او | ہر نظم طراز کامِ شیرین دارد

رباعی

ساقی قدحم ز راح ریحانی داد | صد مستیم از شرابِ عرفانی داد
روحانیٔ نکتہ سنج رامی نازم | کاگاہیم از کلام فرقانی داد

رباعی

بسیار طرب فزاست جامِ جمشید | اندوہ و الم رُباست جامِ جمشید
گم کردہ رہان را بجہان فانی | واللہ کہ رہنماست جامِ جمشید

رباعی مدحیہ

در عہدِ تو غمکشان بسے مسرورند | بیدادگران ز عدلِ تو مجبورند
از ہیبتِ تو باشہ و شاہین دائم | دستِ خوشِ ہر کبوتر و عصفورند

مرثیۂ جناب غفران مآب والد ماجد خود

تا ظلِّ پدر ز بر من بود بدہر | بودم ہمہ وقت شاد و خوشنود بدہر
اکنون کہ برفت ظلِّ او از سر من | روز و شب من شدہ غم اندود بدہر

رُباعی مدحیہ

ای از تو فزودہ علم را جاہ و وقار — گشتہ ہمہ اہل علم را بالا کار
پنجاب ز فیضِ تو شدہ دار العلم — باشی بجہان ہمیشہ خُرّم چو بہار

رُباعی در مرثیہ وفات نواب کلب علی خان صاحب مرحوم والی رام پور رو ہیلکھنڈ

صد چاک دل است و سینہ بریان افسوس — پُر خون جگر ست و دیدہ گریان افسوس
ہیہات جہانیان نمویند چرا — بگذاشت جہان کلب علیخان افسوس

رُباعی در وصف انشاء چمنستان مخلص لاہوری چاپہ اودھ اخبار

ماند از چمنستانِ کلامِ مُخلص — پیوستہ بدہر تازہ نامِ مخلص
از نکہتِ باغِ سخنش در کاشان — دارد تر و تازگی مشامِ مخلص

رُباعی

آنانکہ کنند سبِّ اصحابِ رسولؐ — باشد ہمہ قول و فعلِ شان نامقبول
اللہ و رسولؐ کردہ مدح اصحابؓ — آن قوم عجب ترا نکہ گویند فضول

در حال موضع راج محل علاقہ جی پور راجپوتانہ

دلت ربودہ نگار اشنای راج محل — کہ تا بشوق شدی رہگرای راج محل
اگر شکارِ سمک بود آرزوی دلت — چرا بلوچہ نرفتے بجای راج محل
گذاشتی ز دل و جان وفای شہر و وطن — بخوشتین نہادی جفای راج محل
بناس و ریگ در رکوہ و دشت پر وحشت — بوند این ہمہ از تحفہای راج محل
نہ جای ماندن و نی سیرگاہ خوش نگہان — شگفت ہست مرا بر بنای راج محل
ایا خجستہ محبانِ عیش جوانچہ — نہادہ اید قدم در فضای راج محل

زر و طعام و سواری و تیغ و هم بندوق — نموده اید مهیا برای راج محل
ملازمان و و شاقان بهر کاب شما — دویده اند همه در هوای راج محل
بزعم خویش چو نوشش شمرده اید ولی — بنزد ما ست همه سم دوای راج محل
شدیم والهٔ شهر و عقیدهٔ ما اینکه — بوم و خار نباشد همای راج محل
قسم بحضرت خلاق دشمن خرد است — کسی که داشته در دل ولای راج محل
باین صفات ندیدیم موضعی بجهان — بعمر خویش علیما سوای راج محل

رباعی در مرثیه محمد محسن فرزند خود

محسن تو کجا شدی که بیتو زارم — هر لحظه ز دیده اشک خون می بارم
ای جانِ پدر بیا ببین حالِ مرا — کز رفتنِ تو هزار غم می دارم

رباعی در مرثیهٔ ایضاً

محسن بغمِ تو آه تا کے مویم — تسکینِ دلِ خویش چگونه جویم
داغی که ز تست بر دلِ من از اشک — نتوان شستن اگرچه عمری شویم

رباعی در مرثیهٔ ظهیر الدین پسر دوم خود

دل می تپد از غمت ظهیرا چه کنم — زنهار نمی شود شکیبا چه کنم
مهرت بدلِ من است و پیشِ نظرم — هیهات نه بگو بدنیا چه کنم

رباعی ایضاً در مرثیه

در رنج ظهیر حیف جان باخته ام — بر آتشِ غم چو موم بگداخته ام
می گریم و سینه میزنم می نالم — با نالهٔ و آه روز و شب ساخته ام

رُباعی در مرثیهٔ محمد محسن فرزند خود

محسن بغمِ تو جان برآمد از تن — دل خسته شده زناوکِ رنج و محن
ای مایهٔ شادمانیِ جانِ علیم — دیدی چه کرفتهٔ چنان از برِ من

رُباعی در مرثیهٔ ایضاً

زین دهرِ خراب ره سپر شد محسن — داغ دلِ مادر و پدر شد محسن
هیهات که همچو گُل بگلزارِ جهان — بشگفته و چون باد سحر شد محسن

در حالاتِ حاسدان زمانه گفته شده

مقبلان را نیست پروا از جفای حاسدان — زانکه خود باشد حسد دشمن برایِ حاسدان
ایکه میگذرد شب و روز تو در بغض و حسد — بوده در دهر ازین رو پیشوایِ حاسدان
دل مده زنهار بر مهر و محبتهای شان — کاعتباری نیست بر مهر و وفایِ حاسدان
جُز دل آزاری و کین و نخوت و کبر و غرور — در جهان هرگز نباشد مدعایِ حاسدان
کارشان زشت است و قولِ شان سراسر ناسزا — الحذر از قول و فعلِ ناسزایِ حاسدان
در حضور آیند رو بهٔ شان بغیبت چون پلنگ — هوشیار ای دوستان از شیوه هایِ حاسدان
دولتِ احباب را خواهند روز و شب زوال — گویئا پیوسته باشد این دعایِ حاسدان
سخت بیمار نداز بیماری رشک و حسد — یا الٰهی از اجل بادا دوایِ حاسدان
یاورِ من حق علیماست در دنیا و دین — هیچ نکند پیشِ لطفِ حق بلایِ حاسدان

رُباعی در مرثیهٔ محمد ظهیر الدین فرزند خود

صد حیف ظهیر رفتنت زود شده — جانم ز فراقِ تو غم اندود شده
آن سینه که پر سرور مے داشتمی — اکنون ز غمِ تو حسرت آلود شده

رُباعی

بنوشت چو حضرتِ صفا تذکرۂ — گفتند همه چه مرحبا تذکرۂ
یارب بدلِ سخنوران جا بکند — زانرو که خوش است و دلربا تذکرۂ

در مرثیۂ محمد محسن فرزند اوّل خود این رباعی گفته

محسن زجهان دست فشاندی ای وای — ما را غمِ بیکران رساندی ای وای
دیر آمدی و زود بر رفتی پسرا — در دهر چه آمدی چه ماندی ای وای

در مصیبت طاعونِ مُلکِ هند میگوید و من و امان از جنابِ الٰهی میخواهد

یارب عنایتی کن کز دست جورِ طاعون — خلقی شدند بیجان ویران شده جهاتے
در مُلکِ هند ما نا از جور آن ستمگر — برپاست شورِ محشر هر جاست صد فغانے
در ماتمِ پسر هست جاے پدر بمویه — جاے بگریه پیری بر مرگِ نوجوانے
جلّاد گفتن او را زیباستی که تیغش — بسیار خانمان را انگذاشته نشانے
ای دافعِ بلیات ای قابلِ مناجات — رحم و کرم بفرماده هند را امانے
از بهرِ احمدِ پاک کو هست شافعِ ما — محفوظ دار ما را دایم ز هر زیانے
از بهرِ آلِ اطهر و زبهرِ چار یارش — مامون علیم را کن از هر غمِ جهانے

خمسه بر رُباعی قدیم

بس کرده فغان این دلِ فریادیِ ما — در هجر نرفته پیش استادیِ ما
زود آمپسند خانه برباديِ ما — ای آمدنت باعث آبادیِ ما
ذکر تو بود زمزمهٔ شادیِ ما

تا کے صنما بانتظارت سازیم — دشمن شده چگونه یارت سازیم

تا با غمِ زُلفِ مشکبارت سازیم | ما را چه بود که تا نثارت سازیم
قربان سرِ تو باد آزادیِ ما

خمسه بر رُباعی خواجهٔ میر درد علیه الرحمة

غم هیچ مساز خُرّم و خوشدان باش | دشوار گذار و در پے آسان باش
هر دم برضای حضرتِ یزدان باش | چون آمده بعالمِ امکان باش
سیرے کن و در وضع جهان خندان باش

هُشیار علیم عُمر چند ایام است | با نام نکو بزی که این خوش نام است
از نعمتِ دو جهان همه را کام است | اینجا ای درد خود صلای عام است
یک چند درین خانه تو هم مهمان باش

خمسه بر رُباعی صانع بلگرامی

بی نقد و زر است هیچ کارِ عالم | و زنقد و زر آمده وقارِ عالم
از زر شُده ایم در شمارِ عالم | بے زر بودیم ننگ و عارِ عالم
باز گشتیم افتخارِ عالم

بے زر بزمانه هیچ کارے نبود | بے زر بزمانه هیچ یارے نبود
بے زر بزمانه افتخارے نبود | با کسب و کمال اعتبارے نبود
موقوفِ زر است اعتبارِ عالم

خمسه بر غزلِ نظیری نیشاپوری

بگریز و چشم کُشا سیرِ دارِ فانی کُن | مباش خار صفت کار باغبانی کُن
بہ تشنگی همه شغل از مئ مُعانی کُن | سبُو بیار و پُر از آبِ زندگانی کُن

زجام می طلب و عمر جاودانی کن

تراکه گفت که برحال خویش غور مکن
بگوشه بنشین در زمانه دور مکن
سعید هر دو جهان شو بدی بفور مکن
نگفت جم بفریدون جزانیکه جور مکن
جهان زتست دگر هرچه می توانی کن

مذاق اهل زمانه بعیش بسیار است
سرور خاطر محزون زسیر گلزار است
تسلی دل اهل نظر زدیدار است
نشاط طبع طبیبان علاج بیمار است
غم شکسته دلان دارو شادمانی کن

همیشه تازگی از طبع نوبهار آموز
نشاط خوردن می از غم خمار آموز
طریق مهر و محبت زدوستدار آموز
زسال خورد مکش سر که مست کار آموز
شراب کهنه بچنگ آور و جوانی کن

خوش آن کسیکه دراندوه او نخورد و نخفت
بهجر مردو رخ خویش را بخاک نهفت
بدور باده رخ می کشان چو گل بشگفت
شب از قرابه شنیدم که با قدح میگفت
چو ماه باش و بخور شید همقرانی کن

زحق بترس وگرنه همه گداز ندت
تلف مساز حق هیچ تا نواز ندت
گرابه پستی بسیار تا فراز ندت
تهی زخویش شوی پر ز مهر ساز ندت
نظر بکاس مه و دور آسمانی کن

چرا رسیده بدنیای دون غم و دردت
چه او فتاده که لاحق شده دم سردت
نصیب زشت بکام از چه زهر غم کردت
پدر بشکر و مادر بشیر پروردت
بهر دو شیر و شکر باش و کامرانی کن

چو ساختند سفر از جہان جوانمردان | بدردِ ما نرسیدند حیف بی دردان
وجودِ خود بجہانِ چون درختِ بی بردان | سبیلِ حق شو و عالم سبیلِ خود گردان
طفیلِ شاہ شو و بادشہ نشانی کن

گذار ریشۂ خشم و غضب بباش حلیم | کہ ہست خشم و غضب بہرِ تو عذابِ الیم
بنظم و نثر ترا نام کردہ اند علیم | چو نام فرخِ خود باش در طریق سلیم
دگر چو نظمِ نظیری جہان ستانی کن

تاریخہای ولادت و شادی و وفات و دیگر تقریبات بترتیب سنوات ہجری و عیسوی و فصلی و بکرمی بمطابقت یاہمی

قطعۂ تاریخ دیوان نعتیہ مصنفۂ محمد صادق علی صاحب مدّاح گڈھ بکتیسری مرحوم

نعتِ رسولِ پاک درین نظمِ دلپذیر | بسیار خوب گفتہ چو مداح خوش مقال
از بامِ نہ سپہر بگوشِ علیم زود | نظمِ فرید گفتہ سروش از برای سال
۱۲۸۴

قطعۂ تاریخ شادی کتخدائی محمد مساعد الدین مرحوم برادر زادۂ خود

شد عزیزم کتخدا در وقتِ سعد | از عنایات خداوندِ مجید
بہرِ تاریخش رقم کردم علیم | نیک و زیبا کتخدائی سعید
۱۲۸۷ ھ

قطعۂ تاریخ وفات لالہ رام نرائن کائیتھ ہموطنِ من

چو رفت رام نرائن عالمِ فانی | فگندہ ماتمِ او شور در جہان صد حیف
علیم غمزدہ زد از برای سالِ وفات | کشیدہ آہ بگفتہ غمِ جوان صد حیف
۱۲۹۲ ۱۲۸۶

لہ بعد تحریر جلد دائرہ ۱۲

قطعۂ تاریخ غسلِ صحت مولوی عبدالوہاب صاحب دہلوی

بحمداللہ کہ مولوی عبدالوہاب — از الطافِ خدائے پاک و بیچون
بوقتِ نیک کردہ غسلِ صحت — توانائی بوادش روز افزون
علیم از بہرِ تاریخش بگفتہ — خدایا صحت کلی ہمایون

۱۲۸۶ھ

قطعۂ تاریخ وفات سیّد اولاد علی کہ ہموطن من بودند

چون سیّد اولاد علی صد افسوس — عزم سفر از جہانِ فانی بنمود
ہاتف بعلیم بہرِ سالِ فوتش — اولاد علی رفت بجنت فرمود

۱۲۸۸ھ

قطعۂ تاریخ انجام کتاب صولت افغانی مؤلفۂ حاجی زردار خانصاحب مرحوم جاگیردار اجکروی

کردہ زردار خان چہ خوش تالیف — این نکو نامہ را بصد تزئین
وہ چہ تالیفِ دلکش و نادر — کہ بدنیاست بی عدیل و قرین
ہر کہ این را بیک نظر دیدہ — نہ نشستہ ز گفتنِ تحسین
یارب این نامۂ مبارک و نغز — باد مطبوعِ ہر کہین و مہین
سالِ انجامِ این کتاب علیم — گفت وہ دلکشا کتابِ متین

۱۲۸۹ھ

قطعۂ تاریخ تعمیر مکان سیّد قاسم علی رسالدار مرحوم

سیّد قاسم علی والا نژاد — ساختہ تعمیر چون این خانہ را
زود بنوشتہ علیم نکتہ سنج — خوب و زیبا خانہ تاریخِ بنا

۱۲۹۰ھ

رُباعی مشعر تاریخ رحلت جناب غفران مآب قاضی حُسام الدین صاحب والد ماجدم که بمقام بھرت پور از دنیا سفر عقبےٰ فرمودند

چون والدِ من رفته ازین خانهٔ خاک | شُد دامنِ دل ز دستِ این اندوه چاک
در گوشِ علیم بهرِ تاریخ وفات | برگفت فرشته وش سُروش از افلاک
۱۲۹۱ھ

قطعهٔ تاریخ اختتام کتاب بهر راه حق مؤلفهٔ حاجی زردار خان صاحب مرحوم متوطن کرولی

زردار خانِ صاحبِ اخلاق و عزّ و جاه | تالیف کرده است زهی این کتابِ فیض
علم و عمل هرانچه درین درج کرده است | باد امفیدِ خلق بلطفِ جنابِ فیض
هاتف ز آسمان بعلیم سخن طراز | تاریخ ختم گفته بمعجم کتابِ فیض
۱۲۹۲ھ

قطعهٔ تاریخ تولدِ فرزند سید فضل علی

یافت فضلِ علی ز لطفِ خدا | پور فرّخ لقا و نیک نهاد
هان علیم از برائے تاریخش | گو بفضلِ علی مبارکباد
۱۲۹۲ھ

رُباعی تاریخ وفات خواهر عم زادهٔ خود

چون خواهر عم زادهٔ من رختِ حیات | بربسته ازین سرای فانی سوئے ممات
دلِ زار ز غم شُد ای علیم محزون | جو از قلق و غم و بکا سالِ وفات
۱۲۹۳ھ

قطعهٔ تاریخ وفات دیوان للتا پرشاد که از عمائد راج بھرت پور بود

للتا پرشاد رفته چون ز جهان | دلِ هر یک ز رنج محزون شد
بهرِ تاریخ رحلتش دم فکر | از علیم و رنج آه بیرون شد
۱۲۹۹ھ

له بخط خود عدد آه کرده باشد که ۱۲ است

تاریخ ترتیب و نقل دیوان ظهیر فاریابی که احقر از چند نسخهٔ قلمی مرتب و نقل کرده و بمطبع منشی نول کشور لکھنؤ چاپ شده

بفضل خدائے سخن آفرین — مرتب شده این کتاب نکو
علیما بیا بهر تاریخ زود — کلام ظهیر اعجایب بگو

۱۲۹۳

مثنوی تاریخیه چاپ شدن مثنوی زاد المسافرین مصنفهٔ حضرت میر حسینی سادات هروی رحمة الله علیه

وقت است که نفسِ سرکشِ ما — تیرے بخورد ز ترکشِ ما
وقت است که نفسِ دون شود پست — شوید ز خودی و ما و من دست
وقت است که نفسِ بدهوس کار — پردازد خلوتے ز اغیار
وقت است که نفسِ پرفضولی — گذرد ز ظلومی و جهولی
وقت است که نفسِ باد پیما — از طبعِ چنین کتابِ زیبا
گیرد دم بر قدم بهر وقت — باشد همه دیده نم بهر وقت
گیرد سفر از جهانِ صورت — آراید انجمن بخلوت
از زاد المسافرین گزیند — هر پند که سود مند بیند
یعنی ز چنین کتابِ مسعود — برسد بمقام نیک و محمود
از گفتهٔ سیدِ گرامی — گیرد بزمانه نیکنامی
آن سیدِ پاک نیک فرجام — یعنی که حسینیِ نکو نام
آباد بروحِ پاکِ او باد — رحمت ز خدا بخاکِ او باد
هر چند که این کتابِ زیبا — جز نام نداشتی نشانها

لیکن بتلاش وسعی بسیار — منشی بزرگ نیک کردار
آورده بدست وچاپ فرمود — بر خلق درِ فیوض بگشود
منشیِ نول کشور ذیجاه — دانای رموز و دانش آگاه
آن کز خردِ منوّرِ اُو — ماه و خور چرخ ساخته رو
دریا دل و بحر دستگاه است — مشهورِ جهان سخن پناه است
بزمش زچمن سبق ربوده — خُلقش بزمانه عطر سوده
از بسکه سخن شناس آمد — وصفش نه حدِ قیاس آمد
یارب بجهان همیشه ماناد — با بختِ جوان و با دلِ شاد
هم مطبع عالیش روان باد — تا هست زمانه در جهان باد
خاموش علیم وصفِ او را — تا خامهٔ تو نماید انشا
مدحش زبیانِ تو فزونست — وصفش زگمانِ تو فزونست
آن به که باین کتابِ مسعود — تاریخ نویس زود از زود
از لطفِ خدائے پاک و قادر — بر گوچه کتاب خوب نادر

۱۲۹۴ھ

رباعی مشعر تاریخ طبع دیوان ظهیر فاریابی

صد شکر که این نامهٔ مطبوع جهان — شد طبع بطرز خوب در سعدِ زمان
بهر سنهٔ طبع علیم محزون — برگفته ز دل ظهیر اعجاز بیان

۱۲۹۴ھ

قطعهٔ تاریخ تولد فرزند مولوی فریدالدین احمد صاحب متوطن قصبهٔ کولتاسم

از عنایاتِ حق فریدالدین — پسرے یافتند خوب و نکو
دوستان را ازین نوید سعید — جان به تن آمده ز هر بُن مو

دائم از لطفِ ایزدی ما ناد | آن مبارک پسر همایون خو
از سروشِ فلک بپرسیده | عقل سال از پیِ ولادتِ او
گفت زود اے علیم سحر بیان | بخشش اینہ خلیل بگو

قطعۂ تاریخ اتمام فسانۂ آزاد مصنفۂ پنڈت تن نارائن صاحب سرشار لکھنوی

صد شکر این فسانۂ دلکش تمام شد | در وقتِ خوش بلطفِ خداوندِ ذوالکرم
از خوبیِ عبارت و رنگینیِ بیان | مقبولِ خلق آمد و شد در جہان علم
چون این فسانہ چرخِ کہن با ہزار چشم | دیگر فسانہ بجہان دیدہ است کم
حسنِ مذاقِ این دلِ عالم نمود خوش | لطفِ کلامِ این زِ زمانہ زدود غم
از روی انبساط علیم از برای سال | افسانۂ جدید ز ہی نغز زد رقم

۱۲۹۸ھ

قطعۂ تاریخ اختتام فسانۂ آزاد مشعر سنہ عیسوی بمطابقت سنہ ہجری

شکر کاین افسانۂ رنگین کلام | یافتہ از لطفِ یزدان اختتام
خامۂ سرشار معنی آفرین | ریختہ است از بسکہ گوہر ہا درین
یک جہانے مرحبا می گویدش | عالمی صد جذا می گویدش
تیغ تیغ ای سرشارِ والا دستگاہ | دیگری چون تو نیامد در نگاہ
ہر سخن کز خامۂ تو مے چکد | زینتِ دیوانِ عادے شود
لکھنؤ را ہست بر تو افتخار | وی ترا بر لکھنؤ صد اعتبار
بے نظیری در زبانِ ریختہ | بلبلی در بوستانِ ریختہ
دائما مانی بدنیا کامران | رای تو پیرانہ بختِ تو جوان
بہرِ تاریخ مسیحی طبع ما | ساختہ ببیار خوض و فکرہا

۱۲۹۸ھ

لہ درصنعت داخلی یعنی از روی انبساط کہ الف با فقرہ

از فلک ہاتف بفرمودم بگوش | کای علیم نغز گو با عقل و ہوش
از پئے تاریخ در فکرت مرو | خوب و نغز افسانۂ آزادگو

رباعی مشعر تاریخ وفات لالہ کشن سہای کایستھ سکندر آبادی

صد حیف کشن سہای رحلت بنمود | رخت خود ازین سرای فانی بربود
ہاتف پئے سالِ رحلتش از سرِ داغ | فرمود کہ ہان بجو ز خاکستر و دود

قطعہ تاریخ وفات کشن سہای مذکور الصدر

کشن سہای چو از دہر دون سفر کردہ | برآمدہ ز تبارش فغان و آہ و خروش
علیم سالِ وفاتش بسمتِ ہندی | کشن سہای دنیا گذشت گفت بگوش

تاریخ فسانۂ سرشار لکھنوی

سخن سنج سرشارِ جادو بیان | بخوبی رقم این فسانہ نمود
پئے سالِ ہجری علیما کنون | بگو نغز احوالِ افسانہ زود

دیگر برائے فسانۂ سرشار

مرحبا این فسانۂ بے مثل | ختم شد از عنایتِ یزدان
سالِ فصلی علیم بنوشتہ | بے نظیر جہان آبادان

دیگر برائے فسانۂ سرشار

بحمد اللہ کہ در وقتِ سعید این قصۂ دلکش | شدہ اتمام و ہر کس دیدہ بر سرشار تحسین گفت
علیم نکتہ پرور از برای سمتِ ہندی | بہارِ جاودان گلشنِ مضمون رنگین گفت

رباعی مشعر تاریخ طبع دیوان مولوی ظہور علی صاحب مرحوم دہوی

این نامۂ خوش کہ ہست مطبوع و پسند | شد طبع بطرزِ خوب بی عیب و گزند

سلہ درصنعت دانی سرداغ یعنی دال کہ ہم عدد دارد ۱۲

بنوشته علیم بهر تاریخ چنین | نظمی طرب افزا | سخن نغز بسند
۱۳۰۱ھ | ۱۸۸۴ء

دیگر برای دیوان مذکورة الصدر

این نسخهٔ بے نظیر رشکِ گلشن | تا ناد مصون ز حاسدان پُرفن
بهر سنهٔ طبع علیم نادان | فرمود بگوش من چه بی مثل سخن

مثنوی تاریخیه برای مثنوی آشوب هندوستان که در مطبع منشی نول کشور صاحب بمقام لکهنؤ چاپ شده

شب دوش در فکرتِ این و آن | بدل داشتم کاهش بیکران
ز اندیشهٔ لا اُبالی خرام | فتاده دلم در طمع ها ے خام
گهی اسپک عیش مے تاختم | گهی با غم و رنج مے ساختم
گهی همچو پروانه آتش بجان | گهی در تف و سوختن شمع سان
گهی غنچه وش منقبض گه چو گل | گهی فارغ از فکرِ هر جزء و کل
گهی تشنهٔ آبِ فرزانگی | گهی کشتهٔ تیغ دیوانگی
گهی رو بدیوار میداشتم | گهی دست از کار میداشتم
گهی در فراد اے شوقِ دل | فتادم ز معمورهٔ آب و گل
گهے از پئے علم در جستجو | گهے از برا ے عمل گفتگو
گهی همچو پیرانِ خلوت نشین | گهی چون مریدانِ جلوت نشین
گهی سخت آشفته چون زلف یار | گهی همچو موے میانش نزار
گهی مثل بیمار در اضطراب | گهی بر خود از عقلِ خود در عتاب
که ناگاه یارے در آمد ز در | بلطف و عنایت شده جلوه گر

نہ یارے سپہر آسمانِ وفا
نہ یارے امیرِ جہانِ وفا

نہ یارے گلِ بوستانِ وداد
نہ یارے ہمہ تن جہانِ وداد

نہ یارے فروزندہ شمعِ طرب
نہ یارے کہ بخشد بیاران تعب

نہ یارے کہ جانِ جہان بودہ است
نہ یارے کہ تن راروان بودہ است

نہ یارے معانیٔ الفاظ مہر
نہ یارے کہ ماہی درخشندہ چہر

سر قفلِ گنجِ سخن باز کرد
ہمانا گہر ریزی آغاز کرد

بفرمود کای یار فرخندہ رای
چہ دیدی کہ رفتی بدین سان زجای

چہ آمد بتو کاین چنینی دژم
سراسیمہ خستہ پُرالم

چو گُل جامہ را از چہ کردی قبا
چو غُنچہ دلِ بستہ داری چرا

بدو گفتم اے گوہرِ کانِ مہر
درخشندہ لعلِ بدخشانِ مہر

ندارم دلِ خود زدُنیا مَلُول
نیارم بخاطر ہوائی فضول

نہ جویای سیم و زر و گوہرم
نہ خواہندہ حشمت و افسرم

نہ باشم گلہ مند از جورِ چرخ
نہ نالم زدشمن نہ از دورِ چرخ

ولے فکر این است در دل مرا
کہ روز و شبم نگذرد در ہوا

بدست آورم شُغلِ راحت رسان
نسازم تلف وقت با ناکسان

بگفتا اگر شُغل مے بایدت
تواریخ را بین کہ می شایدت

بویژہ بہ آشوبِ ہندوستان
نظر کُن کہ نغز است اندر بیان

کتابے عجب دلکش و نادر است
چگویم کہ مرغوبِ ہر خاطر است

برائی تو آوردہ ام این کتاب
بخوان و زدل دفع کُن پیچ و تاب

ازین پس برآورد و داده بمن — در شادمانی گشاده بمن
نظر دوختم چون برین نظمِ پاک — برفته غمِ دل شدم عیش ناک
بنامیزد این نظمِ جادو شعار — بدهر از بهشتی ست خوش یادگار
وبیر فلک رتبه عالی جناب — بفرمود چاپه چنین خوش کتاب
چسان گویمش مدحتِ هوش وهنگ — که نامش نیاید درین بحر تنگ
بدنیاست نادر ونق کارِ علم — وزو گرم گردیده بازارِ علم
خردمند دانا هنرور نواز — به بیچارگان از کرم چاره ساز
بروح بهشتیِ مینو مقام — شد احسان زمنشیِ فرخنده نام
خدایش معین ومددگار باد — دلش شاد وطبعش چو گلزار باد
علیما بگو سالِ چاپه رقم — کلامِ بهشتی گهر ریز تم

تاریخ اختتام فسانهٔ سرشار لکهنوی

این قصهٔ عجیب وغریب اختتام یافت — طبعِ مصنف از غم تصنیف کام یافت
از خوبی ولطافت ورنگینیِ کلام — این قصهٔ شگرف بهر دل مقام یافت
هرکس که او فتاده گذارش بهر مقام — از واصفان قصهٔ بسی از دحام یافت
هرکس که این فسانهٔ جادو طراز دید — سور وطرب حلال وتعب را حرام یافت
آمد معاشرے چو درین بزم دلفریب — معشوقِ انجمنِ سخن در خرام یافت
هرجا که این فسانهٔ نادر گذار کرد — اعزاز وافتخار وبسے احترام یافت

احباب گفته اند وپئے یادگارِ خویش
گفته علیم سال تمام انتظام یافت
۱۸۸۴

رباعی مشعر تاریخ وفات قاضی مظہر الدین صاحب مرحوم متوطن ریواڑی

چون مظہرِ دین قاضیِ فرخندہ صفات — بربستہ ازین کہنہ سرا رختِ حیات
عقلم پئے سالِ رحلتِ او با من — فرمود کہ برگیر زاعداد قضیات

قطعۂ تاریخ اختتام رسالۂ تحفۂ محمود کہ میرزا محمد علی خانصاحب دہلوی ممبر کونسل ریاست ٹونک بطور خلق باری نوشتند

للہ الحمد کہ این نامہ بپایان آمد — باد مقبول ہمہ اہل جہان را یارب
سالِ تاریخ کنون کلک علیم محزون — زد رقم تحفۂ محمود زہی خوب و عجب

قصیدۂ مشتمل ستایش و تاریخ چاپ کتاب نافع الانشا مصنفۂ اوستادی جناب مولوی فرید الدین احمد صاحب دام حیاتہ

ہزار شکر کہ از لطفِ ایزد دانا — بوقت سعد شدہ چاپ نافع الانشا
زہی خجستہ و بی مثل و طرفہ انشائے — کہ خوبیش نتوان گفت ہیچگہ اصلا
بوقتِ خواندن و دیدن لطافتِ نثرش — چو مردمک بنشیند بدیدۂ بینا
عبارتش ہمہ دلکش فصاحتش ہمہ نغز — بلاغتش ہمہ نیک و روانیش زیبا
اگرچہ سہل بود لیک سہل ممتنع است — ہمہ مسجّع و عاری ہمہ معانی زا
مبین سطور بہر صفحہ اش بلی جاری است — ز فیضِ معنی و الفاظ ہا دو صد دریا
بعمدگیٔ مضامین و لطفِ معنی خویش — شکستہ رونق نثر ظہیر تفرشی را
سفیدیٔ ورقش رو کشِ سپیدۂ صبح — سیاہیش ہمہ پروردۂ شبِ یلدا
ادیب لی بدل اُستادِ من فرید الدین — کہ آمدست وجودش درین جہان یکتا
ز کلکِ خویش فشاندا ست این چنین گوہر — کہ بردہ است ز سیارہ کارِ خود بالا

بنظم فیضیِ ثانی و عرفیِ وقت است | به نثر رشکِ ابوالفضل و رو کشِ طغرا
بفکر تازه بلند و بطبع چون آتش | برای پختہ باندیشہ آسمان پیما
اگر ظہوریِ ترشیز می بدی دیدے | ز طبع پر ہنرِ او ظہورِ معنی ہا
بآن صفات و شمایل کہ ایزدش داده | ستودنش نبود حدِّ فکرِ من حاشا
خمش علیم سخن را دگر طناب مده | بکن بدرگہ بیچون بلند دستِ دعا
ہمیشہ تا نمکند عینکِ بلور بدہر | بنورِ خویش منوّر دو دیدۂ اعما
ہمیشہ تا بود افسانہ غم و شادی | ہمیشہ تا دلِ عاشق بود بدست فدا
ہمیشہ تا بعبارات و شعر مضمون ست | ہمیشہ تا بود ہر لفظ بستۂ معنا
نفرزات گرامیش کوئ قاسم باد | مُدام مخزنِ علم و ہنر خداوندا
شگفتہ باد چو گل ہر محب و شاگردش | ہمیشہ دشمن او مبتلای رنج و عنا
بواد آن گہر تابناک را تا حشر | شبانہ روز چو شمس و قمر فروغ و ضیا
ز دست بُردِ خسیسان و انتحالِ حسود | مصون ہمیشہ بماند بحفظ و امنِ خدا
قصیدہ ختم شده وقتِ صبح و دل نگذاشت | کہ فکرِ گفتنِ تاریخ را نہم بسما
بفور از مدد طبع سال طبع چنین | ہزار و سہ صد و سہ ہجریم خرد گفتا

۱۳۰۳ھ

قطعۂ تاریخ وفات والدۂ ماجدہ مرحومہ

رفتہ از دار فنا والدۂ ماجدہ ام | رو بدش جنّتِ فردوس خدای شب و روز
سالِ فوتش چو بپرسید علیم محزون | گفتمش زود غم والدۂ من جان سوز

قطعۂ تاریخ وفات مسماۃ بیگم حسب اعلان مندرجہ راجپوتانہ گزٹ اجمیر نوشتہ شدہ

آن عفیفہ کہ داشت بیگم نام | از جہان رفتہ جانبِ عقبیٰ

از ربیع دوم دوشنبه بود — که شد این حادثه بد هر بپا
غم جان کاه رحلتش آموخ — همه را کرده مبتلای عنا
خاصه در جسم شوی خویش بزد — آتش سوز هجر واویلا
نیز خویش و تبار او زین رنج — خاک بر سر کنند و افغان ها
آه از دست مرگ خانه خراب — داد از جور چرخ حادثه زا
ای اجل گر بجان او چندے — رحم می ساختی بدے لبزا
یارب از لطف بی نهایت تو — خلد مسکن بود عفیفه را
وندران دم که بعث و نشر بود — حشر او را کنی بخیر رضا
شوی او را بفضل خود همدوش — بشکیبای ابد فرما
هر چه از نعمت بهشت بود — همه در خلد روزیش بادا
سال جان دادنش علیم حزین — از سر درد و شور و غم گفتا

قطعه تاریخ وفات مسماة مذکورة الصدر

خون نباشند چرا جان و دل از فرط الم — کز جهان کرده سفرهای دریغا بیگم
بهر تاریخ وفاتش بدم فکر علیم — خرد م گفت چنین وای دریغا بیگم

قطعه تاریخ وفات محمد حسن خان ساکن الور ۱۳۰۲

محمد حسن خان بوقت شباب — سفر ساخته زین سپنجی سرای
غم رحلتش ماک و باب را — دریغا چه گویم که شد جان گزای
بیک سو محبان او سینه زن — دگر سو عزیزان بلب های های
خدایا بطفیل جناب رسول — برایش بخلد برین باد جای

سه شنبه ده و یک ز ذی قعد بود | که آورد اجل پیش این ماجرا ے
علیم از پے سال فوتش بفور | بگفته دریغا جوان بود وا ے

مثنوی مشتمل تاریخ طبع کتاب نظم شاداب مصنفه مولوی فدا حسین صاحب مرحوم متخلص بفدا و غریق متوطن شهر کول

حبذا این نظم رنگین دلکشا | طبع گردید از عنایات خدا
نظم نے باغی است دلکش بی نظیر | تازگی بخشد دل برنا و پیر
لبکه دارد تازه معنیها قرین | نظم شاداب است زین رو نام این
هر سخنور در جهان از دیر باز | بهر این میداشت چشم خویش باز
هر که دارد از سخن ذوق تمام | دل دهد بر خوبی این خوش کلام
هر که دارد در سخن طبع رسا | بر چنین نادر سخن گردد فدا
ای که مال و گوهر و فرزند را | یادگار خویش دانی دائما
گوش نه بر گفته ام بشنو زمن | یادگاری نیست بهتر جز سخن
خرم آن کز وی بمانده در جهان | یادگاری خوش سخن های گران
منکه یاران گزین را بنده ام | سر بخدمت پیش شان افگنده ام
بوده ام وقف رضای دوستان | از دلم محو ولای دوستان
از برای طبع این رنگین کتاب | خواستم تاریخ بنویسم شتاب
ناگاه از چرخ کبود | نظم شاداب از دل خوش گفته زود
ای علیم اکنون خمش بهر خدا | در سخن اطناب سازی تا کجا
کن دعا در حضرت آمرزگار | از خشوع قلب و با صد انکسار

له در حضرت واغلی لیخی ۱۲۹۱

یارب این نظم ہمایون دائما — در جہان باد از طفیل مصطفےٰ
از غم حُسّاد و بیم انتحال — باد دایم در پناہ ذوالجلال

قطعۂ تاریخ ولادت فرزند لالہ دوارکا پرشاد وکیل ریاست جھالاواڑ
مقیم اجنٹی دیولی در سمبت بکرمی

مشفقِ من دوارکا پرشاد — کہ چو او کم بدہر پیدا شد
پسرے یافتہ زلطفِ خدا — خرّمیہا بدل ہویدا شد
وہ چہ زیبا پسر برخ چون مہ — ہر کہ دیدش بمہر شیدا شد
نام و تاریخ او علیم بفور — گفتہ خوشوقت رای پیدا شد

تاریخ تعمیر عیدگاہ چھاؤنی دیولی ضلع اجمیر
۱۹۴۴ بکرمی

شکر کاین عیدگاہ شد تعمیر — بمددگاری خدائے قدیر
سالِ تعمیر این مکان نکو — عیدگاہ خجستہ منزل گو
۱۳۰۵ھ

قطعۂ تاریخ ولادت فرزند میرزا عالمگیر دہلوی

پسرے یافت عالمگیر — از عنایاتِ ایزدِ دادار
سالِ مولود را کنون زعلیم — بشنو باد انعام برخوردار
۱۳۱۴ھ

قطعۂ تاریخ وصال حضرت مولانا محمد مسعود صاحب دہلوی
نقشبندی مجددی رحمۃ اللہ علیہ

شیخ عارف حضرت مسعود ما — رفتہ از دنیا بجنت شد مقیم

از پئے سالِ وصالِ آنجناب
شیخ عارف بی بدل گفتہ علیم
۱۳۰۵ھ

قطعۂ تاریخ وصال حضرت موصوف الصدر رحمۃ اللہ علیہ

چون جنابِ مولوی مسعود رفت از جہان — طالبان را از غمش شان جان و دل شد پُر الم
وقتِ فکرِ سال در گوشِ علیم مستمند — زد ندا رضوانِ جنّت مجمعِ فیض و کرم

قطعۂ تاریخ تولد وحید حسین فرزند احمد رضا بفرمایش حاجی آغا محمد حسین بیگ کردستانی ساکن شہر آگرہ

چو شد بخانۂ احمد رضا بوقت مبارک — ولادت پسر از یاریِ خدائے توانا
وحید حسین شدش نام و سر سالِ ولادت — بگو وحید حسین آمدست راحتِ دلہا

۱۳۱۱ھ

قطعۂ تاریخ وفات شیخ نصیر الدین بفرمایش دوستی

بحکم قادرِ مطلق چو شد نصیر الدین — ازین سرائے سپنجی بسوی خلد برین
علیم از پئے تاریخِ سالِ رحلتِ او — بگو برفت یگانۂ زمان نصیر الدین

۱۳۱۱ھ

تاریخ دیگر مشتمل بر وفات مذکورۃ الصدر

آن نصیر الدین مردِ پُر صفات — بستہ از دارِ فنا رختِ حیات
با ہزاران نیکوئی آن خوش خصال — زیستہ در دہر تا ہشتاد سال
یا الٰہی جنتش بادا مقام — از طفیلِ حضرتِ خیر الانام
زود تر زود از پئے سالِ وفات — گو علیم نغز گو نصرت صفات

۱۳۱۱ھ

مثنوی مشتمل تاریخ طبع کتاب حالات غدر ہندوستان مترجمۂ میرزا حاجی نواب علیخان صاحب متوطن شہر دہلی

این کتابِ عجیب را نازم — بے نظیر و غریب را نازم
نہ کتابے صحیفۂ نادر — عبرت افزائے وارد و صادر

نہ کتابے طلسم آگاہے — نیست مثلش زماہ تا ماہے
نہ کتابے خزانۂ اسرار — سرمۂ دیدۂ اولی الابصار
نہ کتابے کہ گنج باد آورد — طرب افزائے صاحبِ غم و درد
میرزا صاحبِ مبارک نام — کردہ است این کتاب را ارقام
شد ز نواب وہم علی خان — جلوہ گر نام نامے ایشان
آنکہ ذاتش بعلم و دانائی — می فراز د لوائے یکتائی
ہمہ دان اہلِ علم را یاور — کشورِ مہر و خلق را داور
دوستان را مدام از دل دوست — دشمنان را ہمیشہ کند و پوست
در سخن از زبان گہر ریزد — نہ گہر گویا شکر ریزد
بزم احباب را ازیشان زیب — جسم را آن چنانکہ از جان زیب
حالِ دہلی و از خرابیِ او — ہست درج اندرین بطرزِ نکو
آن خرابی کہ در سنہ عج ۱۲۷۳ غ — شد ز بلوائے فوج بد گوہر
نے درین شہر این خرابی شد — بل ز دستش زمانہ آبے شد
مال و جانہا تلف شدند بسے — خوش و مامون نماندہ ہیچ کسے
اندرین مہلکہ درنیفتاد — شدہ دہلی چہا خراب و تباہ
وہ چہ دہلی کہ سفلی و علوی — می بگویند حضرتِ دہلی
وہ چہ دہلی کہ نیست چون او شہر — گر بجوئی بہ سعی در ہمہ دہر
یارب این نامۂ گرامی را — دل پسندِ جہانیان فرما
ہم ز لطفت مترجمِ علام — شاد و ماناد در زمانہ مدام

رفتہ ارشاد تا ہمہ احباب | بنویسند سال طبع کتاب
از پئی امتثالِ آن ارشاد | خواستند از سُروش عقل امداد
کہ بیارے ایزدِ سُبحان | بدہم خوض و فکر ناگاہان
بعلیم نزار جادو فن | گفت تاریخ مہلکہ دلِ من

قطعۂ تاریخ سوختن و مُردن بابو ونائک راؤ ممبر کونسل ریاست ٹونک

بابو ونائک راؤ کہ مرد شریف بود | زآتش بسوختہ زجہان رختِ خویش کرد
از بہرِ سالِ ہجریِ این حادثہ علیم | از روی آہ کلک رقم کرد سوختہ مرد

ایضاً

پنجشنبہ بُد و وقت شب و سوم زمی | کہ ببابو فلکِ پیر جفا کرد ای دل
آنکہ گویند ہمہ خلق و ناک درادش | آنکہ در ہرش ہمہ توصیف و ثنا کرد ای دل
یعنی در خانۂ ایشان زچراغِ خانہ | در گرفت آتش و صد شعلہ بپا کرد ای دل
حسرت از سوختنِ خانہ نداریم دریغ | جانِ او آتش جانسوز فنا کرد ای دل
ہر کہ این حادثۂ ہوش ربا را بشنید | اشیون و گریہ و افغان و وبکا کرد ای دل
بس پریشانم و حیرت زدہ کاین چرخِ کہن | این چنین حادثۂ سخت چرا کرد ای دل
ہر دم دست بدل نہد و دانش گوید | کہ فلک فاعلِ این نیست قضا کرد ای دل
از پئی سالِ مسیحی خردم گفت علیم | وقت شب آتش دل سوز چہا کرد ای دل

ایضاً

بابو ونائک راؤ را سوخت | افسوس بشب چراغ و آتش
فی الفور برائے سالِ ہندی | برگیر رماد و داغ و آتش

ایضاً

آہ بابو ناک را او بسوخت | خاک گردیدہ و بخاک نہفت
از فغان و ملال و نوحہ علیم | سنۂ حادثہ بفصلی گفت

قطعۂ تاریخ خلعت بہ لالہ باسدیو سہاے صاحب وکیل راجکوٹہ ماروڑہ محکمۂ اجنٹی ہاڑوتی و ٹونک دیولی راجپوتانہ

مخلصِ ماست باسدیو سہاے | ہمہ تن مہر و خلق و نیک خصال
از مہاراجہ صاحبِ کوٹہ | یافتہ خلعتی و شد خوش حال
زود تر زود اے علیم بیا | خلعت خرمی بگو پئے سال

قطعۂ تاریخ تصنیف دیوان بفرمایش دوستی

لطفِ یزدان باد بر گوہر مدام | کو چنین اشعار پُر اعجاز گفت
ای علیم از بہر سال اختتام | ہاتفم نظم سراپا ناز گفت

قطعۂ تاریخ تولد فرزند حافظ محمد عبد الحمید خان صاحب کوتوال اجنٹی ہاڑوتی و ٹونک مقام دیولی

چو خانِ خرد مند عبد الحمید | کہ مہتند خوش خلق و نیکو خصال
بوقتِ ہمایون پسر یافتند | بلطفِ جہان خالقِ بے ہمال
علیما کہ نظمِ تو نغز است و خوب | محمد مظفر بگو نام و سال

مرثیہ و تاریخ وفات منشی نول کشور صاحب مطبع اودھ اخبار شہر لکھنؤ کہ بسیار با اعزاز بودند

دارم از جورِ اجل اندوہِ بسیار آہ آہ | کز جہان بگذشتہ منشیِ کہربار آہ آہ

آنکہ در جود و سخا و مہر و اخلاق و کرم
مثلِ او شخصی بدنیا نیست زنہار آہ آہ

گر نہی لفظِ نول را بر سرِ لفظِ کشور
جلوہ سازد نامِ والایش بصد بار آہ آہ

بود ذاتش چشمۂ الطاف و فیضِ بی شمار
رحلتِ او کردہ بر ما کاردِ شوار آہ آہ

لطف گستر بر غریبان ماند تا در دہر ماند
بہر ما امروز می باشد کہ غمخوار آہ آہ

تا نہفتہ چہرہ اش در پیشِ چشمِ دوستان
روزِ روشن شد ہمانا چون شبِ تار آہ آہ

ہیچ از ما حالِ زارِ ما مپرس آوخ کہ چیست
می برآید از زبان ہنگامِ اظہار آہ آہ

از غمِ جان کاہ فوتِ منشیِ والاتبار
کردہ خونم در جگر چرخِ ستمگار آہ آہ

ای دبیرِ نیک خوی سرورِ عالی ہمم
ہست عالم از وفات تو دل فگار آہ آہ

بذلِ زری ساختی بہر کتب دائم کنون
علم و فن را نیست بیتو رونق کار آہ آہ

تو چہ بگذشتی گذشتہ دولتِ علم و ہنر
تو چہ رفتی رفتہ یکسر فخرِ تجار آہ آہ

سالِ این ماتم بہجری زد رقم کلکِ علیم
از غمِ بسیار بیرون شد دل از آہ آہ

قطعۂ تاریخ وفات ڈاکٹر عبد الوہاب ۱۲ مورہ محکمہ زریڈنسی جے پور راجپوتانہ

وا دریغا از جہان رفتہ چو عبد الوہاب
بشکستہ زغمش در دلِ ہر یک خاری

گفتہ در گوشِ منِ زار علیم محزون
بہر تاریخ وفاتش غم جان آزاری ۱۳۱۳ھ

قطعۂ تاریخ ولادت فرزند دوستی

صد شکر کہ یافتہ شفیقے
فرزند سرورده طرب زاے

بنویس علیم سالِ مولود
پور فرخندہ ماہ سیماے ۱۳۱۴ھ

۱۲ بقیہ چودں زار کہ الف بعد دہ ہاے ہندسی ۱۳۱۳ھ برآید

تاریخ وفات حافظ محمد حسین صاحب بسمل خیرآبادی که بمقام اجمیر فوت ودفن شدند

بسمل نکته سنج از دنیا — بسته رختِ حیات واویلا
بود از بسکه آن شریف گزین — عاشقِ خواجهٔ معینُ الدین
زین سبب داشت این تمنا را — که کُند جان بپاے خواجه فدا
آخر آن دل شده بکام رسید — که بر آن آستانه جاے گزید
یا الٰہی زلُطف و فضل تو باد — رُوح بسمل بخُلد خُرّم و شاد
بعلیم حزین دم گلگشت — گفته سالش خرد تصدق گشت

قطعهٔ تاریخ تولد مهدی حسین فرزند احمد رضا بفرمایش خانصاحب حاجی آغا محمد حسین بیگ کردستانی ساکن آگره

با حمد رضا چون بوقتِ سعید — خداے جهان کرده پورے عطا
شده نامِ آن پُور مهدی حسین — بمانا دور ظلِّ آلِ عبا
رقم کرد سالِ ولادت علیم — که مهدی حسین ابنِ احمد رضا

قطعهٔ تاریخ وفات قاضی سعید الله صاحب دهلوی وکیل راج بیکانیر ماموره محکمه زیدنسی جے پور

از جهان قاضیِ سعید الله — بسته رختِ حیاتِ خود ناگاه
سالِ فوتش علیم گفت چنین — وا سے ویلا غمِ سعید الله

تاریخ تعمیر مکان که وکلاء عدالت ضلع علی گڈھ تعمیر کردند بفرمایش منشی احسان الحق صاحب متوطن علیگڈھ

شکر که این کاخِ فلک مرتبه — یافته تعمیر به نیک از منه

مجمع وکلا کہ خرد پرور است | بانیِ این کوشکِ خوش منظر است
تا بجہان است جہان این بنا | قائم و آباد بود یا خدا
گفتہ خرد دوش بمن کاے علیم | بسکہ بنظم سخنی چون کلیم
از پئے تاریخ بوقتِ نکو | کاخ دل افروز مکرر بگو

ایضاً

چو این مکان شدہ تعمیر در زمانۂ سعد | بلطف و مرحمتِ یاری خدای کریم
برائے سال مسیحی علیم زود بگو | بنای دلکش و زیبا بس رفیع و عظیم

قطعۂ تاریخ تدوین دیوان ریختہ خواجہ قمر الدین خانصاحب دہلوی راقم تخلص فرزند خواجہ امان صاحب مترجم بوستان خیال

بحمد اللہ کہ این مجموعۂ نظم | بوقتِ نیک و خوش گردید تدوین
بگفتہ اندرین راقم ہمانا | ہزاران نکتۂ اعجاز آئین
علیما از برائے سال و تاریخ | بگو اشعار راقم عنبر آگین

ایضاً

اندرین نامۂ خرد افزا | خواجہ بسیار دُر و گوہر سُفت
سالِ تدوین علیم را در حال | عقل فیضِ مُدام راقم گفت

قطعۂ تاریخ وفات مولوی فدا حسین صاحب متوطن شہر علیگڈھ کول کہ در فارسی غریق و در اردو فدا تخلص میداشتند

غریقِ بحرِ سخن حضرتِ فدا ز جہان | سفر گزید و بمن داد صد ہزار ملال
برائے لوحِ مزارش علیم ہاتفِ غیب | بخلد رفت زروی الم بگفتہ سال

۱۲ صفحہ واقعی

قطعۂ تاریخ ولادت فرزند فخر الدین کہ برادر خال زاد من ہستند

یافتہ فرزند از لطفِ الٰہی فخر الدین | بادیا رب دائما از فضلِ تو خوش حالِ او
چون بپرسیدند تاریخِ ولادت از علیم | گفت پورے آمدہ فرخندہ طالع سالِ او

۱۳۱۷ھ

قطعۂ تاریخ دیگر

بوقتِ نیک فخر الدین چو دریافت | زلطفِ ایزدی فرزندِ زیبا
علیما بہر تاریخ ولادت | رقم کن مظہر اقبال والا

۱۳۱۷ھ

قطعۂ تاریخ دیگر

خالقِ کونین فخر الدین را | دادہ پورے مہ لقا چون آفتاب
بہر تاریخش علیما زود گو | صاحب اقبال و بخت کامیاب

۱۳۱۷ھ

قطعۂ تاریخ طبع دیوان رنگینہ مصنفہ منشی ریاض الدین صاحب فدا تخلص ساکن شہر اکبر آباد در بحر ہزج

شاعرِ خوش بیان فدا آنکہ بنظم دلربا | دادہ بدہر چہار سو شہرتِ نام رنگینہ
کردہ بوقتِ سعد و خوش طبع چو این کلام خود | گفتہ علیم سالِ طبع واہ کلام رنگینہ

۱۳۱۸ھ

قطعۂ دیگر در سنہ عیسوی

چاپ شد چون بوقتِ نیک این نظم | بمددگارے خدائے کریم
از پئے سال عیسوی در حال | نظم شیرین رقم بگفت علیم

۱۹۰۰ء

قطعۂ دیگر در سنہ فصلی

این کلام فدا خوش است علیم | چہ نویسم ثنا بخامۂ نظم
سالِ فصلی طبعِ این دیوان | ہاتفم گفتہ کارنامۂ نظم

۱۳۰۷ف

قطعۂ تاریخ شادی کنخدائی گوپی نرائن فرزند پنڈت اُتم نرائن صاحب وکیل راجگڑھی مامورۂ رزیڈنسی جے پور

گوپی نرائن آمدم کز لطفِ ایزد پاک — شد کنخدا و مارا حاصل شدہ مسرت
ہاتف ز چرخ عالی گفتہ بما علیما — گو فرخ و خجستہ سالش زروی ہیجت

قطعۂ تاریخ رحلت منشی امیر احمد صاحب امیر لکھنوی کہ شاعر زبان ریختہ بودند و در حیدرآباد دکن فوت شدند

امیرِ سخن سنج شیرین مقال — ز دُنیای دُون حسرتا رخت بُرد
دریغا دریغا کہ از رحلتش — دلِ شاعران پنجۂ غم فشرد
بہندوستان در فنِ ریختہ — ز فیضش بزرگی گرفتند حُرد
بذاتش شرف داشتی لکھنؤ — ہمانا شرفہاش نتوان شُمرد
پئے سالِ فوتش علیم حزین — بگفتہ امیر سخن سنج مُرد ۱۳۱۸ھ

قطعۂ تاریخ وفات حسرت آیات ملکۂ معظمۂ کویین وکٹوریا شاہنشاہ انگلستان و قیصر ہندوستان

سپہر مرتبہ وکٹوریا شہنشہِ وقت — چو شُد زمانہ شدہ مبتلای رنج و ملال
بوقتِ فکر بگوشِ علیم گفتہ سُروش — غمِ شہنشہِ نیکوی عادل ازئی سال

قطعۂ تاریخ جلوس میمنت مانوس شہنشاہ فلک بارگاہ اڈورڈ ہفتم قیصر ہند برادرنگ سلطنت انگلنڈ و ہند دام سلطنتہ

ہند و انگلنڈ را بوقتِ سعید — از عنایاتِ ایزدِ متعال
شُد شہنشاہِ ہفتمین اڈورڈ — باد دائم بشوکت و اقبال

از برائے جلوسِ او بعلیم		مالک التخت و التاج گفتم سال ۱۹۱۶

قطعۂ تاریخ وفات بادشاہ بیگم مرحومہ بفرمایش دوستی

چو شد بادشہ بیگم از دہر دون		بغم شوہر او بسر کردہ خاک
بلوح مزارش پئے سال فوت	علیما	رقم کن غم درد ناک ۱۳۱۹ھ

قطعۂ تاریخ کتاب صنم خانۂ ہند مؤلفۂ لالہ جھیترمل مجبور مقیم شہر جے پور راجپوتانہ

زین نامۂ مطبوع کہ مجبور نوشتہ است		تفریح دلِ غمزدۂ خویش بجوئید
گر خواہش تاریخ بجوئی ست علیما		در ہند صنم خانۂ پُر زیب بگوئید ۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخ طبع دیوان حسرت اُردو مصنفۂ شاہزادۂ آسمان جاہ صاحب لکھنوی حسب اشتہار اخبار تفریح لکھنؤ

صد شکر کز عنایتِ یزدانِ پاک شد		افزون بہ پیش نکتہ وران شوکتِ سخن
یعنی ز چاپ گشتنِ این نظم نغز شد		بیرون ز طبع اہلِ سخن حسرتِ سخن
اہلِ سخن مسرتِ بسیار مے کنند		کامد بجلوہ گاہِ جہان لعبتِ سخن
نازم کہ شاہزادۂ والا تبار تخت		دُرّ و گہر ز طبعِ چہ در فکرتِ سخن
آن سروری کہ ہست بجاہ ہمچو آسمان		از فکرِ خود فزودہ چہا وقعتِ سخن
این نظمِ دل پسند بمضمون بلند ہست		پُرسید ز آسمان نہم رفعتِ سخن
از شاعرانِ نادرہ گفتار تا بود		در دہر رونقِ سخن و شہرتِ سخن
یارب برحمتِ تو ببزمِ سخنوران		زین نظمِ نغز و خوب بود زینتِ سخن
طولِ سخن گذار و پئے طبعِ این کتاب		تاریخ گو علیم کنون صنعتِ سخن ۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخ دیگر

بحمد اللہ کہ این دیوانِ رنگین — شدہ مطبوع از الطافِ وہاب
علیم از بہرِ سالِ طبع ہاتف — بگفتا دفتر اشعار نایاب

۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخ دیگر در سنہ عیسوی

ز طبعِ چنین نظم نادر خوشند — سخن گستران ہمہ عقل و ہوش
علیم از پئے عیسوی سال زود — خوشا نظم با آب گفتہ سروش

۱۹۰۲ء

قطعۂ تاریخ وفات مولوی محمد انوار الحق صاحب مرحوم دہلوی سابق میر منشی محکمۂ اجنٹی راجپوتانہ کہ بیوم جمعۃ الوداع رمضان شریف دفن شدند

ز دنیا مولوی انوار الحق آہ — بسوئے عالمِ باقی سفر کرد
بعلم و فضل و اخلاقِ حمیدہ — ہمانا بود ذاتش در جہان فرد
وفاتِ او دریغا و دریغا — ہجوم رنج و غمہا بر دل آورد
خداوندا طفیلِ شافعِ حشر — بود فردوس جائے آن نکو مرد
علیم از بہرِ سالِ رحلتِ اُو — بگیر اعداد آلام و غم و درد

۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخ دیگر

صد حیف کہ مولوی انوار الحق — رحلت چو ازین سرائے فانی بنمود
تاریخ وفاتِ او علیما ہاتف — از روی غم و گریہ و شیون فرمود

۱۳۲۰ھ

مرثیۂ وفات عطاء اللہ خان عطا مقیم جے پور مع تاریخ رحلت بفرمایش دوستی نوشتہ شدہ

عطا گذشتہ دریغا ز عالمِ فانی — بماگذاشتہ صد گونہ رنج و حیرانی

زد فتنش ز فراوانیِ الم داریم | بلب فغان و بدل حسرت و پریشانی
ایا عطا ز محبان چه مشکلی دیدی | که از همه ببریدی چنین بآسانی
ایا عطا چه شدت کز سخن به بستی لب | ایا عطا ز چه بگذاشتی سخندانی
ایا عطا ز چه از بزم دوستان رفتے | که از فراقِ تو دارند صد گرانجانی
ایا عطا بغمِ رحلتِ تو سے مُوئیم | بنوحۂ تو گذشتیم از غزلخوانی
ایا عطا ز سخنهاے نغز میگفتی | بزمِ شعر چه پیوسته گوهرافشانی
بعُمرِ خضر نماندی نشد زیانت هیچ | بماند نامِ تو جاوید از سخن رانی
نشسته اند پئے ماتمِ تو اهلِ سخن | نموده اند ز اندوه دیده طوفانی
ز خویش میروم از فرطِ نالهٔ وزاری | کُناد عقل شکیبائیم نگهبانی
علیم غمزده تاریخ فوت بنوشته | عطا مقیم بهشت برین یزدانی

قطعه مشتمل تاریخ وفات عطا مرحوم مندرجهٔ صدر

رفته عطا حیف ز دنیاے دون | باد مقامش بجنان یا خُدا
از پئے تاریخ وفاتش علیم | کرده رقم هاے دریغ ای عطا

رباعی مشتمل تاریخ وفات مسرور علیخان مرحوم بخشی فوج راج جی پور راجپوتانه

بگذاشته مسرور علی خان دنیا | بخشاد خدای پاک جنّت اورا
تاریخ وفات او علیم محزون | واویلا مسرور علی خان گفتا

قطعهٔ تاریخ رحلت شیخ عبدالعزیز صاحب مرحوم سجاده نشین خانقاه حضرت شیخ سلیم چشتی رحمة الله علیه فتح پور سیکری ضلع آگره

چون شیخ عزیز مرتبه عبدالعزیز | بنموده سفر ازین جهانِ ناکام

فی الفور علیم بهر سالِ فوتش | گفتا عبد العزیز فرخنده مقام ۱۳۲۱ھ

قطعهٔ تاریخ دیگر

عبد العزیز شیخ گرامی نهاد حیف | رحلت نمود و خلقِ جهان شد ز بس حزین
در گوشِ من علیم ز بامِ فلک سُروش | فرموده سالِ رحلتِ او شیخ عارفین ۱۳۲۱ھ

قطعهٔ تاریخ شادی کتخدائی احسان الدین فرزند منشی ریاض الدین صاحب

فدا متوطن شهر آگره

صد شکر که کتخدا شد احسان الدین | از لطف و عنایتِ خداوندِ ودود
در گوشِ علیم بهر تاریخ نوید | گفتیم خجسته و حمیده مسعود ۱۳۲۱ھ

قطعهٔ تاریخ دیگر

بوقتیکه احسان الدین کتخدا شد | بدلها سُرور و فرح یافت ترویج
علیما بگو سال این کتخدائی | همه نیک دل جوی تقریب ترویج ۱۳۲۱ھ

این نامهٔ نثر که هر فقره تاریخی دارد در تعزیت اهلیهٔ نواب حاجی عبد الواجد علی خانصاحب ممبر محکمهٔ کونسل راج سوائی جے پور مع قطعات تاریخی بفرمائش دوستی نوشته شده

یا غفار یا واحد ۱۳۲۲ھ

این نامهٔ علیم از ماتم لبالب است ۱۳۲۲ھ

بخدمت نواب صاحب حاکم والاجاه ✤ مظهر نام بلند ✤ دستگیر دل مستمند ۱۳۲۲ھ

جناب نواب عبد الواجد علی خانصاحب دام اقبالهم ✤ بعد سلام مسنون ادبا مقصد نگارم شود ۱۳۲۲ھ

که دیروز باستماع واقعهٔ جان کاه جنابه بیگم صاحبه ✤ که جای ایشان در جنت برین باد ۱۳۲۲ھ

بسیار وبی حد پریشان وملول شدم ✤ وریخ بیکران را وقف مدّعا گردیدم

اگرچہ بشر عادی ہم است ✤ ودرچنین مواقع وقف انبوہ الم است

فاما بجز شکیبائی چارہ کارِ دلِ چاک نباشد ✤ وہجوم ہائی وہوی وافغان ہیچ ندہد

آمرزگار بیگم صاحبہ را جنتِ ابد دہاد ✤ وجناب را بہدوش صبرِ جمیل معدن نیکی کناد

مجموعۂ مادّہ ہای سالِ فوتِ مرحومہ می نویسم ✤ واز صداع افزائی دل می گذرم ✤

غمگین آزادہ دل علیم ✤ از قیام باغ ماجی صاحبہ

قطعات کمیاب اندوہ افزا ہوش ربا ✤ تواریخ بی جواب الیم

قطعہ

از جہان بانوی نواب چو رحلت کردہ	ہر یکی نالہ رسانده ز زمین بر فرقد
نہ عزیزان وتبارش بغمش مے موئید	سنگ نرماتمِ او خلق وجہان برسرزد
یارب از رحمتِ بسیار تو بالبضع رسول	رُوحِ او شاد بگلزار جنان باد ابد
بدمِ فکرِ علیما پئ سالِ فوتش	الم وگریہ واندوہ وغم آمد بیحد

دیگر

صد حیف وآہ بانوے نواب نامدار	رفت از جہان بحکمِ خداوندِ ذوالجلال
تاریخِ او علیم چو جستیم ناگہان	دم از فغان وگریہ برآمد برای سال

دیگر

چو رحلت ساختہ بانوے نواب	ازین دنیای فانی سوے عقبیٰ
علیم از بہر سالِ رحلتِ او	دریغا بانوے والا بگفتا

دیگر

سلہ یعنی از اعداد الفاظ فغان وگریہ بحذف عدد دوم کہ الف ہا ہی باشد سنہ مطلوب حاصل می شود ۱۲

بانوی نواب صد حیف از جهانِ بی ثبات
چون بحکمِ قادرِ قیوم رحلت برگزید

زود در رضوان ای علیم از بهرِ سالِ فوت او
جنت و فردوس و حور و عالم قدس آرمید

۱۳۲۲ھ

دیگر

در ریغ بانوی نوابِ نامدارِ جهان
سفر زد هر نمود و بخلد آسوده

برای سالِ فاتش علیم هاتفِ غیب
حمیده خانم جنت مکان بفرموده

۱۳۲۲ھ

قطعۂ تاریخ وفات مشتاق احمد مرحوم فرزند مولوی محمد عبد الغنی صاحب خان بہادر فرید آبادی

آه مشتاق احمد از دنیا
ره گرفته بسوے خلدِ برین

وا دریغا که از غمِ فوتش
ناله بر آسمان رسد ز زمین

پدر و مادرش بماتمِ او
مے نمایند گریۂ خونین

دشمن و دوست خویش و بیگانه
همه از رحلتش شدند حزین

باد فردوس جاے او یارب
این دعاے کند کهین و مهین

بنوشتم علیم تاریخش
رنج فوتِ جوانِ باتمکین

۱۳۲۲ھ

مجموعۂ تواریخ وفات میرزا داغ مرحوم که شاعر زبانِ ریخته بودند

یا غفور یا واحد

۱۳۲۲ھ

رسالۂ دل آشوب پُر ماتم
مرثیۂ عزا پُر درد و سوز

۱۳۲۲ھ

واحسرتا که داغِ سخن سنجِ بے مثال
رفت از جهان بحکمِ خداوندِ ذوالجلال

دارند شاعرانِ جهان از وفاتِ او
دلهاے خویش را همه وقفِ غم و ملال

اہلِ سخن بماتمِ او سینہ مے زنند — جز ہای وہای و نالہ ندارند قیل و قال
ای داغ ز آتشِ غمِ تو دل کباب شد — بر صبر زینہار نماندہ مرا مجال
ای داغ بر تو ہند ہمیکرد ناز شی — زانرو کہ داشتی بفنِ ریختہ کمال
ای داغ خوش سخن بسخنہاے دلربا — ہرگز ترا نبود بہند و ستان ہمال
ای داغ وا دریغ چہ رفتی کہ گویا — ہر سپہرِ ریختہ را آمدہ زوال
رفتی ز پیشِ ما کہ بگذاشتی سخن — گردیدۂ خموش سپردی کرا مقال
آن شیوہ کہ حاصل تو بود در سخن — ہرگز کسے نیافتہ در عالمِ خیال
سوز و طرب بزمِ سخن بیتو ہیچ نیست — ہر لحظہ دوستانِ ترا ہست صد نکال
در رنجِ رحلتِ تو بمو ئیم تا کجا — گشتہ زبان ناطقہ مانوحہ لال
تا کے ز دیدہ اشک بریزیم در غمت — تا کے شویم از الم و نالہ ہمچو نال
داریم این دعا بجنابِ خدای پاک — کز بہر تو بود بخلد برین محال
سالِ وفات خواستم از بہرِ یادگار — لیکن ز غم و ملال شد این مدعا وبال
ناگاہ پیرِ عقل بگوشِ علیم گفت — آہ و بکا و رنج و غم آمد برای سال

زہی قطعات شیون انگیز درد آمیز

رحلتِ داغ سخنور آہ آہ — از دلِ من بردہ آرام و فراغ
گفتہ در ہجری علیم نکتہ سنج — سال فوتش ہاے صد افسوس داغ

دیگر

داغِ خوش گفتار از دنیا چو رفت — ہر کسے را آمدہ رنج و ملال
پیرِ دانش گفتہ در گوشِ علیم — مرگ داغِ پاک دل از بہرِ سال

دیگر

رنجِ فوتِ میرزا نواب داغ
سالِ فوتِ او بہجری ای علیم

کردہ مارا آہ بے گفت و شنو
از بکا و درد و داغ و نالہ جو
۱۳ ۲۲ ھ

دیگر

آہ از فوتِ داغِ سحر بیان
سالِ فوتش علیم در ہجری

شاعران را چو گشتہ حاصل داغ
گفت درد ادیب کامل داغ
۱۳ ۲۲ ھ

دیگر

از غمِ ترحیل داغ نام جو
سالِ فوتش گو بمنقوط اے علیم

ماتمی در ہر دیار و شہر شد
وائے داغ لاجواب از دہر شد
۱۳ ۲۲ ھ

دیگر

داغ سخن سنج حیف رفتہ چو از دہر دون
از پئے تاریخِ فوت زود بہنگام فکر

خون بدلم او فتاد دیدہ شدہ اشکبار
گفتہ بمعجم علیم وائے غم بے شمار
۱۳ ۲۲ ھ

دیگر

چون ز دنیائے دون سفر کردہ
سالِ فوتش علیم کردہ رقم

میرزا داغ شاعرِ کامل
حیف داغ یگانۂ قابل
۱۳۲۲ ھ

دیگر

از دکن تا بہند ہست علیم
از پئے بزمِ ماتمش تاریخ

ماتم رنج و جان سپارے داغ
گفتہ شد جای سوگوارے داغ
۱۳ ۲۲ ھ

دیگر

چو زیرِ زمین داغ بگرفت جا
نماندہ بدلہا شکیب و فراغ
عزیزان زسوئے علیمِ حزین
بقبرش نویسید مے قبر داغ
۱۳۲۲ھ

دیگر

چو داغِ سخن سنج رحلت نمود
مئی شاعری از غمش گشت دُرد
علیما مکن گریہ سالِ وفات
بیا زود از سوز گو داغ مُرد
۱۳۲۲ھ

دیگر

درغمِ داغ ہر کسی بجہان
گہر اشک را بمژگان سفت
جان برآمد زداغ و تاریخش
داغ نادر بیان علیم بگفت
۱۳۲۲ھ

ماتم کدہ داغ درد افزائی اعزہ

حیف صد حیف ای علیم کہ داغ
شد زدنیای دون بقبر بخفت
طبعِ من سالِ عیسوی با من
فوت شد داغ نام جوی بگفت
۱۹۰۵ء

دیگر

چون داغ سفر نمودہ از دارِ فنا
در جمع سخنوران بپاشد ماتم
در سالِ مسیح گو علیما تاریخ
از سینہ چاک و گریہ و ماتم و غم
۱۹۰۵ء

واویلا رنج داغ

ہیہات کہ داغ شد علیما
خلدش دہد ایزدِ توانا
تاریخ وفاتِ او بفصلی ست
جان داد فصیح داغ دانا
۱۳۲۲ھ

سامان اشکباری در اندوہ داغ

چون زدنیا داغ رفتہ جانبِ مُلکِ بقا
ہر یکے در شدتِ اندوہ نی خورد و نخفت

لہ بخ جمع عزو جان داغ کہ مراد از الف داغ ہاست سال می برآید ۱۲

بهر سال فوتِ او در سمیت هندی علیم | آه آه ای داغ خوشگو از سرِ افسوس گفت
۱۹ ۶۱

این نامهٔ پُر اندوه آه و صد آه تمام شد

چون شُده ختم این رسالهٔ غم | ساختم شکر در جنابِ خدای
۲۲ ۱۳ھ

پئے تاریخ ختم گفته علیم | هائے غمنامهٔ الم افزای
۲۲ ۱۳ھ

غم آگین دوام علیم | از مقام جی پور مُلک قدیم راجپوتانه
۲۲ ۱۳ھ

قطعهٔ تاریخ وفات صلابت خان مرحوم که پابند صوم و صلوٰة و معمّر ساکن باغ ماجی واقع جی پور بودند

صلابت خان زهے مرد مسلمان | زدُنیا سوئی عقبیٰ رفته خوش حال
پئی خوشنودئ خلّاق میداشت | همیشه با نماز و روزه اشغال
به تسبیح و صلوٰتش بود مطلب | همانا زیست دائم نیک اعمال
الٰهی جاے او فردوس بادا | دعای ماست اینک در همه حال
چه بود او حنفی المذهب علیما | صلابت خان حنفی گفته شد حال
۲۲ ۱۳ھ

قطعهٔ تاریخ وفات مسماة نصیبن یتیمهٔ که بمرض استسقا بمقام باغ ماجی جی پور رحلت کرد خدایش بیامرزد

از جهان رفته نصیبن افسوس | جاے او باد خدایا جنّت
شده مستسقی و جان داد بحق | برده با خویش هزاران حسرت
نامرادی و یتیمیش در مرغ | هر زمان میدهدم صد کلفت
گو علیما پئے سال فوتش
کرده امروز نصیبن رحلت
۲۳ ۱۳ھ

لام سر افسوس کہ الف است یک عدد او در شمار موضوع شود ۱۲

قطعۂ تاریخ وفات قطب خان رسالدار مرحوم کہ ہموطن من و پنشن خوار گورنمنٹ عالیہ بودند

قطب خان آن مرد باتمکین زدہر — رفت و جان و دل زاندوہش فسرد
گفت تاریخ وفاتِ او علیم — قطب خان نام جوی افسوس مُرد
۱۳۲۳ھ

قطعۂ تاریخ طبع دیوان انجم بموجب اشتہار اخبار تفریح لکھنؤ مطبوعۂ ۱۴ مئی سنہ ۱۹۰۵ نمبر ۱۸

وصفِ این دیوان چہ بنویسم علیم — ہست خوب و نادر و نغز و ملیح
کلکِ من تاریخ ہجری بہر طبع — زد رقم منظومۂ انجم فصیح
۱۳۲۳ھ

دیگر

چاپ شُد چون بفضلِ ایزد پاک — این کتابِ مسرت افزائے
سالِ ہجری علیم بنوشتہ — سخن بے مثال زیبائے
۱۳۲۳ھ

دیگر

چون بالطاف ایزد این دیوان — طبع شد بہر فرحتِ مُردم
بسیحی علیم گفتم سال — سخن نغز جلوۂ انجم
۱۹۰۵ع

این نامۂ نثر کہ ہر فقرۂ تاریخی دارد بنام سید محمد مہدی صاحب کمال لکھنوی در باب وصول کتاب آیات کمال مصنفۂ ایشان نوشتہ شد

یا غنی یا باری یا وحید
۱۳۲۳ھ

جناب معلّی مخدومی سید محمد مہدی صاحب کمال ✦ از احقر علیم ہدیہ سلام مقبول قبول فرمایند
۱۳۲۳ھ

امروز کرامت نامۂ والا رسید ✦ و ہم جلد کتابیکہ ارسال فرمودہ بودید نزدم آمد ✦
۱۳۲۳ھ

نام کتاب آیات کمال بسیار طیب وبجا ✣ وبر خوبی کمال شما زیبا وواجب گوا
ستایش جناب ازمن بی ہنر ایام محال ✣ دائما باشید بلطف وحمید ذوالجلال ✣
دیگر کلام نامی پارسی شمار اطالبم ✣ وزیادہ بلا آداب زحمت خدام نمیدہم ✣
شادمانی وکامرانی جاوید یاور شما باد ✣ احقر العباد خاطی کونین علیم
ازجی پور خطۂ فلک جاہ رزیڈنسی ✣ شہر مشہور عالم جمادی لاول ✣ طالب اصلاح قبح اغلاط ✣

قطعۂ تاریخ وفات محمد تقی خان صاحب رئیس بھیکم پور ضلع علی گڈھ

ملک مغربی وشمالی

زین جہان بی ثبات افسوس فرمودہ سفر — آن محمد باقی خان صاحب فرخندہ نام
سالِ فوتِ او بہجری ہاتفِ غیبی علیم — طالب غفار گفت از گنبد فیروزہ فام

دیگر

محمد تقی خانِ فرخ شیم — ازین دار فانی چو رحلت نمود
دم فکر تاریخ فوتش علیم — بخلد ابد رفت بنوشتہ زود

دیگر

آن محمد باقی خان وادر یغ — رفتہ زین دنیای دون سوی جنان
در صفاتِ نیک وخلقِ دلربا — نام او بود آفتاب آسا عیان
جامع حسنات بودہ ذات او — داشت اسبابِ بزرگی بیکران
سال فوتش گفت در ہجری علیم — زبدۂ دارین والا شان خان

دیگر

ازین دہر صد حیف رحلت نمود — محمد تقی خانِ فرخندہ خام

خدایش بہ بخشتا دخلد برین | بحق محمدؐ علیہ السلام
پئے سال فوتش علیم حزین | بہجری چو بنمود فکر تمام
کہ ناگاہ رضوان بمعجم بگفت | محمد تقی خان چہ مینو مقام
۱۳۲۳ھ

دیگر

چون محمد تقی خان صاحب | زین جہان رفتہ جانبِ مینو
بہ سیحی علیم تاریخش | آہ خانِ اجل دریغ بگو

قطعۂ تاریخ وفات حاجی آغا امداد حسین بیگ کردستانی ساکن آگرہ

کہ مذہب امامیہ شہند بفرمایش ایشان

حاجی امداد حسین بیگ ازین دار فنا | ساختہ رحلت و بگذاشتہ نام نامی
سال فوتش بنوشتیم علیما بدعا | حشر او باد خدایا با امام نامی
۱۳۲۳ھ

قطعۂ تاریخ وفات خان بہادر مولوی عبد الغنی صاحب مرحوم

پنشنر اکسٹرا اسسٹنٹ ساکن فرید آباد ضلع دہلی

مولوی عبد الغنی وا حسرتا | سوئے جنت شد ز دنیاے دنی
سالِ فوتِ او علیم از من شنو | وا سے ویلا مولوی عبد الغنی
۱۳۲۳ھ

قطعۂ تاریخ ولادت پسر محمد حسین خان پولیس بفرمایش محمد عبد الوہاب

صاحب دہلوی ہیڈ مولوی ہای اسکول جہلم پنجاب

محمد حسین خان بفضلِ الٰہی | ہمایون پسر یافت در وقتِ نیکو
علیم سخن سنج سالِ ولادت | رقم کرد فرزند فرخندہ دل جو
۱۳۲۳ھ

دیگر

محمد حسین خان پسر یافته — علیما باو تهنیت ها بگوی
سروشِ فلک بهر تاریخ زود — بگفته پسر دلربا خوب روی
۱۳۲۳ھ

دیگر

خالقِ خلق محمد بحسین و خان را — پسری ماه لقا داده بسا خوب دنکو
فکر زنهار مکن زود علیما بدعا — ابدی بخت ور و نیک بود سالش گو

قطعهٔ تاریخ وفات شیخ محمد ذکی مرحوم متوطن فتحپور سیکری ضلع آگره

چون محمد ذکی از دارِ فنا رحلت کرد — دوستانش بنمودند بس آه و فریاد
گفته هاتف پی تاریخِ وفاتش بعلیم — نوجوان مرد محمد ذکیِ نیک نژاد
۱۳۲۴ھ

دیگر

محمد ذکی از جهان رفت و یاران — بنالند از فرطِ اندوه چون نے
علیم حزین از پئے سالِ فوتش — بگفتا وفاتِ محمد ذکی ہے
۱۳۲۴ھ

قطعهٔ تاریخ وفات شاهزادهٔ آسمان جاه لکهنوی مقیم کلکته متخلص بانجم

دریغا آسمان جاه مکرم — ببطن عون مبتلا گردیده ناگاه
طبیبان در تداوی سعی کردند — ولے سودے نشد صد آه صد آه
نهم ماهِ صفر هنگام پیشین — بآخر شد ز دنیا آن دل آگاه
بفنِ نظم و خوش گفتن همانا — نبودش در زمانه مثل و اشباه
بنظمش نامِ نامی بود انجم — چه انجم آنکه بوده رشکِ صد ماه
غمِ فوتش علیما هست دائم — برائے دوستان بسیار جانکاه

پئے تاریخ فوتِ او مکرر | بگو آہ از وفاتِ آسمان جاہ

مجموعۂ تواریخ وفات مولوی کلیم اللہ مرحوم حنفی مجیبانوی بفرمایش مولوی عبدلوہاب مدرس ہائی اسکول جہلم پنجاب

یا غفار واحد احد

نامہ در سالِ وفات مولوی کلیم اللہ صاحب پاکدین

مرثیہ مولوی کلیم اللہ ادیب مرحوم

ہر کس امروز ندانم زچہ می گرید خون | میزند سینۂ و دارد بالم حال زبون
بزمین است چرا شور رہیاہوی بپا | از چہ پوشیدہ بتن جامۂ نیلی گردون
بے سبب این الم و ماتم وشیون نبود | آہ مُرد است کلیم اللہ ذی علم و فنون
آنکہ در علم و فضیلت بجہان یکتا بود | آنکہ باشد صفتش از حدِ گفتن افزون
آنکہ خوش داشت دلِ خلق زخوئے نیکو | آنکہ می بود چو آئینہ ہمہ صاف درون
آنکہ می بود شب و روز بجمع یاران | رفتہ از شہر بہ تنہا و گرفتہ ہامون
حیف صد حیف کہ اینگونہ مبارک مردے | رفت و در دہر نہ بینیم مثالش اکنون
حالِ یاران و عزیزانِ عزادار بپرس | در غمش آمدہ آہ از دلِ ایشان بیرون
بود آن روز کہ خوش داشت لقایش ہر دم | حیف نادیدنش امروز نمودہ محزون
صبر از دل شد و دل رفت زپہلو آوخ | تاب از جسم رمیداست و ہم از طبع سکون
خرد و ہوش گرفتند ہمہ راہِ فرار | دیدہ از کثرتِ زاری شدہ رشکِ جیحون
خامہ در مرثیۂ دوست ہمہ چاک دل است | رفتہ از طبعِ حزین معنی و لفظ و مضمون
تا کجا نوحہ کنی بہ کہ پئے مغفرتش | کُن دعا زود بدرگاہِ خدائے بیچون

یارب از رحمت بسیار کلیم اللہ را — بفرادیس جنان دار مسرت مشحون
بنوشتیم بارشادِ نصیر این منظوم — پیش ارباب سخن باد قبول و موزون
ختم شد مرثیہ بنویس علیما تاریخ — روح او یافتہ فردوس مکان میمون
۱۳ ھ ۲ ۴

باب تواریخ محمدی

عالم کامل کلیم اللہ مرد — وادریغا از غمش رفتہ طرب
گفت تاریخ وفاتِ او علیم — مردہ دانا فاضل والاحسب
۱۳ ھ ۲ ۴

دیگر

کلیم اللہ حنفی عالم علامۂ دوران — چو رفت از دار فانی در غمش بسیار آشفتم
علیم از یاریِ ہا لف برای سالِ فوت او — کلیم اللہ حق گو رفت از دارِ فنا گفتم
۱۳ ھ ۲ ۴

در صنعتِ توشیح

از غمِ فوتِ کلیم اللہ خون گردیدہ دل — شیون و فریاد برپا شد بزمِ دوستان
یارِ اندوہ و الم بشکستہ پشتِ مادریغ — غیر آہ و نالہ اصلا برنخیزد از زبان
آہ از توای اجل کز دست بیدادت کنون — کاین چنین علامۂ بمثیل بگذشت از جہان
ساختہ در صنعتِ توشیح پیدا سالِ فوت — مرحبا بر طبعِ موزونِ علیم نکتہ دان
۱۳ ھ ۲ ۴ ۱۳ ۲ ۴

در صنعتِ مربع

مرد چون مولوی کلیم اللہ — پیِ تاریخ فکر شد بیحد
گفت با من علیم زار چنین — کہ در فکر را نباید زد
بحسابِ مراتبِ اعداد — سالِ فوتش عیان شود بے کد
سر این چار لفظ گیر و بگو — درد بسیار جانگزا آہ
۴ ۲ ۳ ۱ ۱ ۲ ۴

۱۲ ف صاحب ۱۲ ف صاحب اولاد ذکور مولوی عبد الحلیم مرحوم

دیگر

کلیم اللہ صد حیف رفت از جہان — بموئید ہر کس ز غم چون شنفت
بتاریخ فوتش علیم حزین — بہشت گزین روزیش باد گفت
۱۳ ھ ۲۴

در صنعت تضعیف

صد حیف رفت کلیم اللہ از دہر — میداشت با خود ہزاران محاسن
علیما گو بہر سالش مکرر — ہای ہای از فوت آن پاک باطن
۶۶۲ ۶۶۲ ۱۳۲۴ ھ

در صنعت منقوط

صد حیف مولوی کلیم اللہ از جہان — بگذشت و داد رنج محبان خویش را
تاریخ او ز صنعت منقوط جو علیم — در ہای ہای و اشک و بکا و غم و بلا
۱۳۲۴ ھ

فصل بحال تاریخ عیسوی انگریزی

رحلت مولوی کلیم اللہ — داد ما را ملال و گریہ و آہ
بمسیحی علیم سالش گفت — بس غم رحلت کلیم اللہ
۱۹ ع ۶ ۱۹ ع

ز بس در سال فصلی رنج و ماتم

کلیم اللہ چون رفت بسوی عالم باقی — غمش بر روی یارانش در آلام بکشوده
بفصلی سال فوت او علیم نکته دان اینک — بمن فردوس اطیب خوابگاهش باد فرموده
۱۳۲۴ ۱۳

با دل زار گریستن در سمبت بکرمی

۶۳ ۱۹ ع

رفت چون مولوی کلیم اللہ — ای علیم از جہان سوے مینو
سال فوتش بسمبت ہندی — از وداع و دریغ و حسرت گو
۱۳۱۴ ۶۶۸ ۹۱

نگارندہ این دفتر الیم علیم آزادہ

از جے پور باغ ماجی والا ۱۳۲۴ھ بستم ماہ حجازی ذالحجہ

مثنوی بطور تقریظ مع تواریخ طبع دیوان نواب حاجی رضوان علیخان صاحب ۱۳۲۴ھ

حسان الہند محمود اختر رضوان تخلص رئیس مرادآباد

خدا را سجود و خدا را سپاس — کہ آلای او برتر است از قیاس

خدائے کہ جان و جہان آفرید — بقدرت سخن بر زبان آفرید

خدائے کہ بسیار نعمت دہد — خدائے کہ در رنج راحت دہد

خدائے کہ از سنگ جوہر کند — بحکمت ہمہ خاک را زر کند

خدائے کہ دل را تسلی از و — بتاریک شبہا تجلی از و

ز فیضش سخنور سرافراز شد — ببزم سخن میر و ممتاز شد

جہان را بہ پیغمبران گزین — بیاراست ہمچون بہشت برین

بویژہ شد از احمد پاک زاد — جہان سربسر ہمچو مینو سواد

زہے احمد پاک محبوب حق — کز انگشت او ماہ گردید شق

کند امتان گنہ گار را — دما دم شفاعت بہ روز جزا

درود خدا باد بر جان او — بر اولاد و بر چار یاران او

ازین پس نویدے باہل سخن — کہ این نغز دیوان بطرز حسن

شدہ چاپ در وقت نیک و سعید — بدلہائے پر غم مسرت رسید

چہ دیوان کہ دارد سخنہا ے نغز — مصون است پیوستہ از پاے لغز

چہ دیوان کہ در نعت پیغمبر است — ازین روز مدح و ثنا برتر است

چه دیوان که باشد همه پُر سرور — بچشمانِ بینندگان داد نور
چه دیوان که بگشاده دریای فیض — روان کرده در هر دریای فیض
چه دیوان که بسیار خوب است و خوب — سراپا چو دلدار خوب است و خوب
چه دیوان که بر نظمِ این دائما — ملائک بگویند صلِّ علیٰ
چه دیوان که رضوانِ عالی مقام — نوشت است از کلکِ جادو خرام
چه دیوان که باشد چو خرّم بهار — نهد داغها بر دلِ لاله زار
چه دیوان که خوبیش نتوان ستود — بود مدحش افزون ز گفت و شنود
چه دیوان که باشد برِ اهلِ دین — مثال سُویدائے دل با یقین
همانا که رضوانِ والا نسب — ز فیضِ سخن یافت حسّان لقب
بهند است از نظم نامش بلند — کلامش بود اهلِ دل را پسند
بدانما یه در پارسی دُر بسفت — که رُوحِ نظیریش اَحسنت گفت
چو در ریخته اشهبِ خامه راند — پسِ او بفرسنگها میرماند
ز طبعش همیشه بنازش سخن — ز کلکش بیابد طرازش سخن
بود ذاتش امروز در هند فرد — خدایا بمانادآن نیک مرد
من اورا گه از دیده نادیده ام — ز غائب بخوبیش گرویده ام
امیدم که گر زنده مانم بدهر — ز لطفِ لقایش شوم شاد بهر
مرا حکم فرموده آن خوش مقال — که کُن فکر از بهرِ تاریخ و سال
که تا بخشد از چاپهٔ این کتاب — خبرها بیارانِ فرّخ خطاب
بناگاه تاریخ هجری قلم — چه خوب گفتا رِ به زد رقم

۱۲۷۵

بفصلی بلطفِ مُروشِ بہشت | کتاب سخنہای قدس نوشت
پئے علیسوی سال چون طبع من | بخود بستہ صد بار فکر و محن
کہ دانش بمن گفتہ کاے نیک خو | سخنہای رضوان معزز بگو
پئے بکری کلکِ عنبر سرشت | چہا دُر فشان نظمِ رنگین نوشت
سخن را بود تا بدنیا قیام | ز رضوان بود یادگار این کلام
شود یارب از یُمنِ نعتِ حبیب | بمحشر برضوان شفاعت نصیب
علیما زبان را کشیدم بکام | سخن ختم کردم دگر والسلام

قطعۂ تاریخ طبع کلیات رضوان

شکر شد کلیات رضوان طبع | شادمان گشتہ ہر کسے چو شنفت
سالِ ہجری علیم جاد و فن | زیب محفل کلامِ رضوان گفت

۱۳۲۵ھ

دیگر

این نسخہ کہ کلیات رضوان باشد | شد چاپ بیاریِ خدای معبود
تاریخ علیم بہرِ سالِ فصلی | بنوشتم دفتر فصاحت آمود

۱۳۱۴ف

دیگر

للہ الحمد کہ در وقتِ نکو طبع شدہ | این شرفنامۂ بس خوب و لطیف اعجوبہ
بدم فکر پئے سالِ مسیحی بعلیم | عقل گفتہ سخنِ نعت شریف اعجوبہ

۱۹۰۷ع

دیگر

طبع گردیدہ چو این دفترِ نعتِ احمدؐ | دل و جانم شدہ از فرطِ طرب مالامال
از پئے طبع علیما بطریقِ ہندی | نعت پیغمبر ممدوح انام آمد سال

۱۹۰۶ع بکرمی

قطعہ تاریخ وفات قاضی وحید الدین صاحب مرحوم برادر عم زاد خود

قاضی نامور وحید الدین — زین جہان شد سوی عدم افسوس
سال فوتش علیم گو بدعا — دایما باد قاضیِ فردوس
۱۳۲۴ھ

دیگر

چو قاضی وحید الدین از دنیا سفر کردہ — شدہ از فرط رنج و غم مرا با اشکباری خو
علیما دست بر دل نہ مکن زاری و غم زین پس — ز لفظ قاضیِ حاجات تاریخ وفاتش جو
۱۳۲۴ھ

قطعۂ تاریخ وفات نواب حافظ معز الدین احمد خان مرحوم بفرمایش نواب حاجی رضوان علی خان صاحب رضوان مراد آبادی

آن معز الدین احمد خان کہ مردِ نیک بود — از جہان پدرود گشتہ و ادریغاہای ہای
عالم و نواب بود و حافظِ قرآن ہم — حسرتا ناگہ جدا گردیدہ از ماہای ہای
نوجوان بود و سراپا دانش و ہوش و تمیز — می کند از رنج فوتش پیر و برناہای ہای
بی نظیرِ دہر بودہ در صفاتِ خوب تر — مثلِ او ہرگز ندیدہ چشمِ بیناہای ہای
روز جمعہ بود و ہفتم از مہِ رمضان کہ شد — جانبِ ملکِ عدم آن مرد دانہای ہای
در غمِ فوتش ملال و گریہ را حدی نماند — ہر کسی از فرطِ غم سازد بہر جاہای ہای
حق بہ بخشد جنتِ خلدش طفیلِ مصطفےٰ — این دعا کن دائما منما علیماہای ہای
سالِ فوتِ او بہجری خامۂ من زد رقم — شد معز الدین احمد خان ز دنیاہای ہای
۱۳۲۴ھ

دیگر در عیسوی

معز الدین احمد خان کہ بودہ عالم و حافظ — شدہ راہی بوقتِ نوجوانی جانبِ مینو
بسالِ عیسوی تاریخ فوتِ او علیم اکنون — معز الدین احمد خان سفر ہیہات کردہ گو
۱۹۰۶ع

دیگر در فصلی

بشد زد هر عزیز جوان معز الدین — که بوده حافظِ قرآن و ذی شعور و تمیز
برائی سالِ وفاتش بیاریِ هاتف — علیم گفته بفصلی دریغ آه عزیز
۱۴ الف ۱۳۱۴

دیگر در سمبت هندی بکرمی

آن معز الدین احمد خان دریغ — در جوانی کرده رحلت زین جهان
سالِ فوتش گو علیما بکرمی — هاے واغ رحلتِ مردِ جوان
۱۹۶۳

قطعۂ تاریخ رحلت حضرت واصل بحق جناب حاجی محمد شیر صاحب رحمۃ اللہ علیہ مقیم پیلی بھیت

حاجیِ محترم محمد شیر — آنکه دریادِ حق نخورد و نخفت
شنبه بود و چهارم از مهِ حج — که بشب جنتِ ابد پذ رفت
بجهان بود شبلیِ ثانی — دُرِّ وصفش ز کلک نتوان سفت
طالبِ معرفت زخاکِ درش — فیضِ صوری و معنوی میرفت
از غمِ جان گزاے رحلتِ او — واے ویلا نمود هر که شنفت
چون شبِ تار گشته پیلی بھیت — تارُخ آن ماهتاب آه نهفت
عقلِ سالِ وصالِ او بعلیم — خواجهٔ خلد جاودانی گفت

مثنوی بطور تقریظ مع تواریخ طبع دیوان پنڈت ستونا تھ چک کشمیری کیف تخلص منصرم ٹھکانہ کھیتڑی راجپوتانہ

بنا میزد این نسخهٔ دلکشا — شده چاپ اکنون ز لطفِ خدا
مسرت قرین است هر شیخ و شاب — ز طبعِ چنین خوب و نادر کتاب

کتابے کہ دیوانِ اشعار ہست — چو سینہ ہمہ گنجِ اسرار ہست
ز کیف خردمند در روزگار — ہمانا ست این نامہ خوش یادگار
ببزمِ سخن از سخنہاے کیف — مُقدم ترا ست از ہمہ جای کیف
چہ کیف آنکہ پُر کیف دارد کلام — بشیوا بیانے برآوردہ نام
چہ کیف آنکہ از ذاتِ او دائما — ببزمِ سخن ہست برگ و نوا
خدایا رسد بیکران فیضہا — بلطفِ تو پیوستہ بر کیفِ ما
بمانا دو رد ہر دیوانِ کیف — رود شہر در شہر دیوانِ کیف
بود رونقِ محفلِ شاعران — کُند جای خود در دلِ شاعران
دمِ طبعِ این نامۂ دلکُشا — نوشتند احباب تاریخہا
علیمِ سخن سنج ہم بہرِ سال — چو غوطہ بسے زد بہ بحرِ خیال
نمودہ ز بامِ سپہرِ برین — ندا ہاتفِ ایزدی این چُنین
کہ تاریخ ہجری بطرزِ نکو — عجب خوب دیوان کیف است گو
دگر سالِ ہجری ہست بے پاے لغز — طلسم و لا و یزد دیوانِ لغز
بفضلی بمن دانشِ تابناک — بگفتا چہ گفتار بی مثل پاک
برآمد سنینِ مسیح از ضمیر — چہ دلکش بانسخۂ دلپذیر
پئی سمتِ بکر ماجیت دُوش — مکرر خوش آہنگ گفتہ سروش

علیما دل از فکر آرام یافت — ۹۶۲ / ۱۹۶۴
کہ این نظم تاریخ انجام یافت

رباعی مع تاریخ وفات منظور الدین مرحوم فرزند منشی ظفر الدین صاحب پیشکار محکمۂ کلکٹری ضلع اٹاوہ

از رحلتِ جان گزاے منظور الدین — گوید ہمہ خلق ہاے منظور الدین
در گوشِ علیم ہاتفِ غیب بگفت — تاریخش وا ہاے منظور الدین
۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخ وفات میر قربان علی مرحوم جاگیردار راج جی پور وسابق ممبر کونسل راج موصوف

میر قربان علی صاحبِ زہد و تقویٰ — شد ز دنیاے دنی سوی فرادیس جنان
زد رقم کلکِ علیم از پئے سالِ فوتش — میر قربان علی کان صفا شد ز جہان
۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخ وفات قاضی ممتاز حسین ممتاز مرحوم ساکن پیلی بھیت کہ مرد قابل فارسی دان بودند

چو ممتاز سعجز بیان نغز گو — گرفتہ بفردوس آرامگاہ
پئے سالِ فوتش علیمِ حزین — بگفت از سخن سنج ممتاز آہ
۱۳۲۵ھ

دیگر

ممتاز حسین ممتاز رفت از جہانِ فانی — یارب ز رحمتِ تو جایش بود بمینو
از بہر سالِ فوتش فکری مکن علیما — ممتاز حسین ممتاز افسوس دادہ برگو
۱۳۲۵ھ

تقریظ طبع دیوان انتخاب گرامی اردو مصنفۂ سید محمد مہدی صاحب کمال لکھنوی مع تاریخہاے

مژدہ باد ای سخن سنجان کہ این رنگین کتاب — چاپ گردید از برای دیدنِ ہر شیخ و شاب
سیدِ مہدی کہ میدارد کمال اندر سخن — درج کردہ است اندرین از گفتۂ خود انتخاب

لکھنؤ نازش کند در ریختہ بر ذاتِ او — کا صفہان افخر باشد بر کمالِ نکتہ یاب
حرف و لفظِ نظمِ او مانا بود در شکرِ گہر — طبعِ او را ہست زیبا می توان گفتن سحاب
لطف مضمونہای اشعار مسرت زای او — کردہ مستِ خرمیِ اہلِ سخن را بی شراب
در سخن سنجی بود امروز ذاتش بیقرین — برتر است از حدِ گفتن و صفِ آن عالی جناب
در فنِ ابداع و در شیوا بیانی دائما — بر دلش از مبدء فیاض باشد فتح باب
سالِ طبعِ این کتابِ خوش بحری طبعِ من — گفت واللہ انتخابِ دل پسند و لاجواب

بہر تاریخِ مسیحی کلکِ من کردہ رقم — انتخابِ دلکشا با آب و تابِ بی حساب
از پئی تاریخِ فصلی فکر بنمودم چو دوش — عقلِ من گفتہ چہ مضمونہای دلکش و خوش خواب
از پسِ تاریخِ فصلی گفتہ ہاتف از فلک — سالِ ہندی نظمِ اطیب چہ رشکِ مشکِ ناب
باد جاویدا رب لطفت این ہمایون نامہ را — در دلِ اہلِ سخن تا ہست روشن آفتاب
از علیم زار این تاریخہای دلنشین — باد مقبولِ سخن سنجانِ دانش انتساب

این قطعہ نادرہ از سالِ ہجری و مسیحی و فصلی و ہندی یاد میدہد

علیما باد این نامہ محبِّ خاطرِ سلطان — با شفاقِ خدای پاک و اہبِ خالقِ دہا
زہی دیوانِ نو چون بوستانِ با صفا تازہ — بطبعِ دلکشا بی مثل و پُر خوب آینہ آسا

قطعہ تاریخ وفات عبد العزیز خان مرحوم پسر قطب خان سالدار مرحوم

کہ جوان صالح و دیندار و ہموطن من بود

چون عبد العزیز خان شد از دارِ فنا — ہر پیر و جوان بانگ و ہش کردند آہ
خوش بود چہ مرد نوجوان و صالح — جورِ اجل آہ جانِ او کردہ تباہ
کن صبرِ علیم و بہرِ سالِ فوتش — گوہای غم جوان صالح جانکاہ

قطعۂ تاریخ وفات اہلیۂ شیخ شمس الدین پنجابی ساکن شہر پیلی بھیت

زد نیای دنی بانوی شمس الدین سفر کردہ
شدہ پر خون دلِ ہر پیر و برنا حسرتا زین غم

بوقتِ فکر در گوش علیم غمزدہ دیشب
باوج خلد رفت ۱۳۲۶ھ از بہرِ سالِ فوتِ او گفتم

دیگر

رفتہ چون بانوی شمس الدین دریغا از جہان
جان و دلہای عزیزان گشتہ محزون زین الم

از پئے تاریخِ فوتِ او علیم نکتہ دان
رفت از دنیا بجنت ۱۳۲۶ھ پاکدامن زد رقم

قطعۂ تاریخ ترتیب و تدوین این دیوان

شد رفیقِ من چو توفیقِ خداوند جہان
ساختم این نظم را تدوین بطرزِ بے نظیر

گرچہ این نظمِ من نادان ندارد رتبۂ
لیک امید است بپذیرند ہر برنا و پیر

پیشِ نظمِ وزنۂ استادانِ پیشین ہیچ نیست
در جہان یارب ز فیضِ روحِ شان باد اشہیر

ہستم از ہندوستان لیکن بنظمِ پارسی
کردہ ام کسبِ سخن از روحِ عرفی و اسیر

دوش وقتِ فکر علیما کلکم از القای غیب
از پئے تاریخ بنوشتہ صغیر دلپذیر ۱۳۲۶ھ

ایضاً

ہزار شکر کہ این دفترِ خیالِ علیم
چنانکہ خواستہ ترتیب شد بفضلِ خدا

نگویم این کہ چنان و چنین بود نظمم
بس است اینکہ پذیرند حضرتِ شعرا

ز فرطِ شوق سخن گستری حیاتِ عزیز
تباہ رفتہ در یغا بوزن و قافیہ ہا

ازان گروہ کہ ہستند بر خلافِ سخن
درین زمانہ نباشد خطر بہیچ مرا

خدای پاک بفضلِ عمیم خود سازد
سخنوران و سخن را حفاظت از اعدا

چو خواستیم کہ تاریخ جلوہ گر گردد — رقم نمود خیالات فرد خامۂ ما

۱۳۲۶ھ

ایضاً

صد شکر شد مدوّن در ساعتِ مبارک — این نامہ ام کہ باشد سرمایۂ دل و جان

تا پے بری علیما اکنون بسالِ تدوین — تاریخ مے نویسیم اشعار عنبر افشان

۱۳۲۶ھ

قصیدہ بطور تقریظ مع چہار تاریخ طبع تذکرہ خمخانۂ جاوید مولفہ بابو سریرام صاحب دہلوی ایم اے منصف لاہور

در خمِ خانۂ جاوید را ساقی کشاد اینجا — صلای الصبوح از بہر خاص و عام داد اینجا

زہی خمِ خانہ پُر از بادۂ مستی فزا باشد — کسی ناشاد اگر آمد بدم گردیدہ شاد اینجا

درین خم خانہ ہر کس بادۂ پُر زور را خورد — چو اشکِ نامرادان بر زمین زد او فتاد اینجا

چہ خم خانہ کہ باشد استوار از بہرِ جاویدان — ہمانا ناز دارد بر زمین سبع شداد اینجا

چہ خم خانہ کہ وقفِ اہلِ ذوق و شوق می باشد — بجز احباب اصلا نیست بر غیر اعتماد اینجا

چہ خم خانہ کہ ما من از برای اہلِ عشرت ہست — نباشد ہیچ باک از فتنہ و شر و فساد اینجا

بنازم بی نہایت ہمتِ فیاض بنّا را — کہ کسبِ فیضہا سازند جمشید و قباد اینجا

زہی بنّای دانشور سخن را حامی و یاور — سریرام آنکہ نبود مثلِ او والا نژاد اینجا

چہ خوش خمخانہ یا بزمِ جہان آرا کہ می بینم — سخن سنجانِ والا گوہر اند از ہر سواد اینجا

نہ بزمی بوستانِ عندلیبانِ نوا سنجان — بیا بنگر کہ ہرگز نیست دخلِ بوم و خار اینجا

تعالی اللہ چہ بزمِ دلکشا کز دشمنان خالی — بہر سو پُر طرب بنشستہ اند اہلِ وداد اینجا

حسودان گر نمی سازند تحسین نیست پروائے — برآمد از سخن سنجانِ عالم شور داد اینجا

زر و مالِ جہان ہرگز وفا با کس نمی سازد — سخن باشد متاعِ نغز نبود پُر کساد اینجا

به نقاشان اوّل گو که نقش خویش را شویند
نشسته وه چها ای دوستان نقش مراد اینجا

بوقتِ نیک چون گردیده چاپ این نگارین
علیما از پئی تاریخ طبعم رو نهاد اینجا

که گفته وقتِ فکرت زود تر در صنعتِ هجری
بمن خمخانه جاوید با آب اُوستاد اینجا

پسِ تاریخ هجری بهرِ سالِ عیسوی اکنون
کتاب عمر و زلف و طلسم آمد بیاد اینجا

پئی فصلی قلم ذکرِ محبّانِ فرید آورد
بحالِ ماست هر دم منّتِ کلک و مداد اینجا

کتاب تذکره آئینهٔ عالم بسبت گفت
سُروشِ ایزدی در وقتِ فکرت باد اد اینجا

بالطافِ الٰہی یافته انجام نظمِ من
کُمیتِ فکرم از جولان نمودن ایستاد اینجا

بُدِ نیا تا بود نامِ خُم و خُمخانه ها باقی
خدایا بانیِ خُمخانه دائم شاد باد اینجا

قطعهٔ تاریخ وفات سیّد غلام حسین ڈاکٹر که صاحب تصنیف کُتبِ متعدّده و هم وطن من بُودند

سفر چو سُوے عدم ساخته غلام حسین
غم رسیده بدانسان که هیچ نتوان گفت

سنینِ رحلتِ او زود از زبانِ علیم
دلم غلام حسین آه وحیف وای شنفت

قطعهٔ تاریخ طبع دیوان دوم مصنفهٔ حکیم سید محمّد مهدی کمال لکهنوی که در زبان ریخته و موسوم بذوق کمال است

سیّدِ مهدی که در فنّ سخن
هست از بس با کمال و با جلال

کرده تصنیف این مبارک نامه را
کامده در حُسن و خوبی بیمثال

در غزلهاے زبان ریخته
همچو او نبود کسے شیرین مقال

شُکر یزدان را که در وقتِ سعید
طبع گردیده بطرزِ بے مثال

سالِ طبعِ این سخن کلکِ علیم
می نویسد نظم دل جو پُر کمال

قطعۂ تاریخ وفات محبوب الشفیع برادر حبیب الشفیع وکیل ریاست ٹونک راجپوتانہ

چون بوقتِ نوجوانی مُردہ محبوب الشفیع
در غمش بگذاشتند احباب او عقل و تمیز

از پئے سالِ وفاتِ او علیم غمزدہ
گفت واویلا غمِ جانکاہ محبوب عزیز

۱۳۲۶ھ

ایضاً

نوجوان رفت از جہان صد حیف محبوب الشفیع
گشتہ خون سر تا بپا جان و دل از فرطِ ملال

بہر تاریخ وفاتِ او علیما زود تر
گو غمِ جانکاہ محبوبِ جوانِ بی ہمال

۱۳۲۶ھ

قطعۂ تاریخ وفات حکیم سیّد علی حسن صاحب مرحوم امروہوی

در بغا از دُنیاے فانی برفت
طبیبیکہ بودہ خلیق و کریم

علیؓ را بکُن ضم بلفظ حسنؓ
کہ تا حلوہ نامش دہد با لعیم

محبّانِ او در غمِ فوتِ او
ہمانا کہ گشتند یکسر سقیم

خُدایا طفیلِ شفیعِ اُمم
بخُلدِ برین باد رُوحش مُقیم

علیما بتاریخِ او در خطاب
نوشتم در بغا ای طبیبِ حکیم

۱۳۲۶ھ

قطعۂ تاریخ وفات حکیم صدر الدین خان مرحوم دہلوی مقیم حال پور

چو بشنیدم کہ صدر الدین خان از دارِ فانی شد
بسی در رنجِ او موئیدم و بسیار آشفتم

بخوش خُوئی و در فنِ طب و خُلقِ جان افزا
ہمانا وصفِ او بسیار از احباب بشنفتم

علیما از برائے سالِ تاریخِ وفاتِ او
ارم جاوید باد اجاے صدر الدین خان گفتم

۱۳۲۶ھ

رباعی مشعر تاریخ وفات حکیم موصوف الصدر

رفتہ ز جہان حکیم صدر الدین خان
در وقتِ شباب بہرِ گلگشتِ جنان

تاریخ وفات او علیما اینک | گفتم در دا حکیم صدر الدین خان ۱۳۲۷ھ

قطعۂ تاریخ ولادت فرزند کلیان رائے حسب فرمایش لالہ بنسی دھر بھارگو مقیم پرھنی ضلع حیدرآباد دکن

یافت از لطف خدا کلیان رائے | در ہمایون وقت پور خوش جمال
زود وقتِ فکر در گوشم علیم | گفت خوش فرزند نیک از بہر سال ۱۳۲۷ھ

ایضاً

کلیان رائے را چو کردہ در وقتِ سعید | از مقدم خویش شاد و فرحان این طفل
گفتم علیم در مسیحی تاریخ | نور چشم است و راحت جان این طفل ۱۹۰۹ء

ایضاً

چون بکلیان رائے داد خدا | پسر بہ لقا و نیک سرشت
سالِ ہندی علیم نغز بیان | پسر خوب بخت مند نوشت ۱۹۰۹ء

قطعۂ تاریخ وفات حکیم سیّد ضامن علی جلال لکھنوی کہ شاعر زبان ریختہ بودند

حکیم سیّد ضامن علی جلال کہ داشت | بنظم ریختہ بسیار رتبۂ سامی
سہ شنبہ سوم شوّال وقتِ شب بگذشت | کنند در غمِ او مویہ خاصی و عامی
برائے سال وفاتش علیم در ہجری | بگو بمرد جلال سخنور نامی ۱۳۲۷ھ

ایضاً در صنعت معجم

چون سخن سنج بے نظیر جلال | کوچ ازین خاکدان نمود دریغ
گفت سالش علیم در معجم | شاعرے پر جلال بود دریغ ۱۳۲۷ھ

ایضاً

چون جلال از دارِ فانی رخت بست | دوستان را شد ز فوتِ او ملال
گو علیما سالِ او در علیموی | ہائے فریاد از غمِ فوتِ جلال ۱۹۶۹ع

ایضاً

حسرتا از جہان جلال برفت | شدہ اندوہناک ہر کہ شنفت
سالِ ہندی بوقتِ فکر علیم | وادریغا جلال رفت بگفت ۱۹۶۶ بکرمی

ایضاً

وادریغا کہ زد نیاے دون | سوے عدم کردہ جلال ارتحال
از پئے تاریخ بفضلی علیم | گو شدہ ایواے سخنور جلال ۱۳ ات

فقرۂ نثر در تاریخ وفات ایضاً

آہ وحیف حکیم سیّد ضامن علی جلال

قطعۂ تاریخ وفات خواجہ محمد ہاشم صاحب مرحوم سونی پتی کہ بسیار کریم النفس بودند

خواجۂ اقدس محمد ہاشم از دنیاے دون | رفتہ سوے عالمِ باقی و در مینو بخفت
بہر تاریخ وفاتش زود در گوشِ علیم | عقل مقبول زمان صد حیف خواجہ مرد گفت

قطعۂ تاریخ رحلت فرمائی شاہنشاہ اڈورڈ ہفتمین امپرر انگلستان و ہندوستان

شاہنشہ یگانہ اڈورڈ ہفتمین واے | رفت از جہان فانی بگذاشت ملک و حشمت
تاریخِ رحلتِ او گفتہ علیم محزون | شاہنشہِ نکو نام اڈورڈ کردہ رحلت ۱۹۱۰ع

قطعۂ تاریخ جلوس شاہنشاہ جارج پنجمین قیصر ہند دام اقبالہ و سلطنتہ بر سریر سلطنت انگلستان و ہندوستان

بفضلِ خدا جارجِ پنجمین — چو شد مالکِ مُلک و دیہیم و گاہ
علیما سنینِ جلوسش بگو — معظم شہنشاہ عالم پناہ

۱۹۱۰ء

قطعۂ تاریخ انتقال پر ملال قاضی محمد حکیم الدین مرحوم کہ برادر حقیقی و از من کہتر بود خدایش بیامرزاد

از غمِ فوت برادر حال خود گویم کہ چیست — روز و شب می مویم و ہر لحظہ سازم ہائ ہائ
تا سفر کردہ حکیم الدین از دارِ فنا — ہست ہر دم در غمش جان و دلِ من مبتلای
روحِ او در جنتِ فردوس باد ادائما — این دعای من بفضلِ خویش ہم پذیر خدای
از برای سالِ فوتش ای علیم غمزدہ — گو حکیم الدین رفت از دارِ فانی حیف و وای

۱۳۲۸ھ

قطعۂ تاریخ در شکریہ وصول دیوان ذوق کمال اردو بسید محمد مہدی کمال لکھنوی نوشتہ شدہ

دیشب بریدِ فرخ ذوقِ کمال آورد — کز دیدنش بچشمم شد روشنی دو بالا
پرسیدمش کہ از کیست این ہدیۂ ہمایون — گفتا کہ از پئے تو دادہ کمال والا
آن سید سخن سنج مہدی باکمال است — کافتادہ شورِ نظمش در چار سوی دنیا
ذوق کمال باشد دیوان نظم رنگین — ذوقِ کمال باشد دارائے شعر اعلا
ذوق کمال را بین کز خوبیِ مضامین — خواہد ہزار تحسین از شاعرانِ دانا
ذوق کمال آمد ببحبت بحال آمد — فرخندہ فال آمد مسرور کردہ دلہا
ذوقِ کمال ہر دم در وقتِ شادی و غم — باشد جلیس و ہمدم خوانندگانِ خود را

ذوقِ کمال کردہ جا در دلِ سخنور — ذوقِ کمال باشد ہر جان طرب فزا
ای مہدیِ سخنور داری کمال بی مر — ذاتِ مبارکِ تو شد رشکِ میرِ سودا
زنگین بیانے تو دل می برد ز ناسخ — شیوا ز بانے تو آموزگار انشا
طبعِ تو مہست ابری کز وی گہر ببارد — یا چشمۂ کہ باشد جاری مثالِ دریا
در عصرِ خود با قران ممتاز و بے نظیری — در وصف تو بگویم ہر انچہ ہست زیبا
حُسّاد تلخ کامند تا در جہانِ معنی — شیرینیِ کلامت کرد است شور برپا
معنی و لفظ و مضمون باشند از تو موزون — پیوستہ فیضِ بیچون سازد ترا مُواسا
آراستی بدان سان گیسوی شاہدِ نظم — کاہلِ نظر ز دیدن گردیدہ اند شیدا
شوق است در دلِ من کز تو شود تلاقی — ای کاش خوش بود گر بر آید این تمنّا
تا در زمانہ دارد ذوقِ کمال ہر کس — تا از کمال باشد عزّ و عُلاے دانا
یارب ز رحمتِ تو در مُلکِ خوش بیانی — مہرِ کمال دائم جاہ و جلال بادا
گفتہ علیم مسکین ہنگامِ فکر امشب — سالِ وصولِ دیوان ذوقِ کمال یکتا

قطعۂ تاریخ وفات سیّد صفدر علی محافظ دفتر محکمۂ زیدنسی جے پور ۱۳۲۵ھ

کہ نوجوان بود خدایش بیامرزاد

چو از حکم خالق بوقتِ شباب — در ریغ از جہان رفت صفدر علی
علیم حزین سالِ فوتش بگفت — عزیزے جوان رفت صفدر علی ۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخ تولد فرزندان توأم منشی محمد ایوب ساکن بھوپال

چو داد منشیِ ایوب را خلاقِ بی ہمتا — دو طفلانِ توأم شد شادمان ہر کس کہ شنیدہ
علیم از بہرِ تاریخِ ولادت در نکو ساعت — بلی طفلان توأم راحتِ جانہا بمن گفتہ ۱۳۲۸ھ

قطعۂ تاریخ بنای مسجد سید شفیع الحسن دہلوی حسب اعلان پیسہ اخبار لاہور مورخہ ۱۷۔ دسمبر ۱۹۱۰ء

بنا گردید این مسجد بحمد اللہ بوقتِ خوش
ثوابِ دین و دنیا بہرِ خود بانی بہم کردہ

علیم از بہرِ تاریخِ بنا کلکِ گہر ریزم
ہمایوں مثلِ بیت اللہ این مسجد رقم کردہ

قطعۂ تاریخ وفات سید محمد مہدی کمال لکھنوی کہ فرزند حکیم ضامن علی جلال و شاعر زبان ریختہ بودند

رفتہ زد نیا دریغ جانب مُلکِ عدم
سیدِ مہدیٔ کمال شاعرِ نازک خیال

سالِ وفاتش علیم زود رقم ساختہ
از پئے یادِ بقا وای و دریغا کمال ۱۳۲۹ھ

قطعۂ تاریخ وفات حسرت آیات ہز ہائنس میر سر محبوب علی خان آصف جاہ نظام الملک والی حیدر آباد دکن طاب اللہ ثراہ

نظامِ حیدر آباد آہ محبوبِ علی خان شد
فغان در ماتمش برپا شدہ واحسرتا ہر سو

علیما سالِ تاریخِ وفاتش از زمنِ غمگین
نظامِ حیدر آباد آہ محبوبِ دلی بشنو ۱۳۲۹ھ

دیگر

محبوبِ علی خان نامے
کو بود نظامِ آسمان جاہ

صد حیف کہ از جہانِ فانی
رحلت بنمودہ است ناگاہ

تاریخِ وفاتِ او علیما
گو مُرد نظام بے ہمال آہ ۱۳۲۹ھ

قطعۂ تاریخ انتقال پُر ملال مولوی محمد عبد الرحمن خان سکرٹری محکمۂ کونسل ریاست ٹونک راجپوتانہ کہ مخلص و شفیق من و بسیار زندہ دل و باخیر بودند خدای پاک ایشان را غریق بحر رحمت کناد

واحسرتا کہ عبد الرحمن خان ز دنیا
بگذشت و از پئے خود جا ساختہ بمینو

از علم بود آگہ در خلقِ خوش یگانہ — می زیست در زمانہ فرخندہ حال و نیکو
تا زندہ بود می ماند با لطف و با مدارا — با دوستان و دشمن پیوستہ بود یکرو
میداشتی ہمیشہ لطف و کرم بجا لم — مثلش نباشد امروز یک مہر در خوشخو
بشنو علیم از من تاریخ و سالِ فوتش — افسوس وہای عبدالرحمان خان دلجو

قطعہ تاریخ وفات نذیر احمد مرحوم خلف حاجی میر احمد حسین مجسٹریٹ
جودھپور مارواڑ حسب اعلان پیسہ اخبار لاہور ہفتہ وار مطبوعہ
۲۷ ستمبر ۱۸۹۱ء نمبر ۳۹ جلد ۲۵

چون نذیر احمد بر نخ دق بمرد — والدینش را غمش کردہ تباہ
ہفتمین رمضان شب آدینہ بود — کامدہ این حادثہ پیش نگاہ
این دعای ماست روز و شب مدام — بخشدش جا در بہشت خلد الٰہ
باب و مامش را دہد صبر جمیل — خالق ما فالق شام و پگاہ
بہر تاریخ وفاتِ او علیم — گو نذیر احمد جوان مرد آہ آہ

قطعہ تاریخ وفات مولوی سید دلاور علی صاحب متوطن ہاپوڑ
ضلع میرٹھ متخلص طرزی شاعر کامل در فارسی بودند خدایش بیامرزاد

چو واحسرتا طرزیِ خوش بیان — بحق جان خود داد در قبر خفت
بجری علیم حزین سالِ فوت — غم طرزیِ پاک دل آہ گفت

دیگر

رفتہ بخلد برین طرزیِ شیرین سخن — باد بر وحش بسے رحمتِ تو یا خدا
سالِ مسیحی علیم گفتہ پئے یادگار — وای دریغا بمرد طرزیِ اہلِ صفا

دیگر

دریغا که طرزی برفت از جهان
بفصلی سنین وفاتش علیم

باندوه او چهره از اشک شوی
رقم ساختم طرزیٔ نغز گوی
۱۳۱۹ف

دیگر

برفت از جهان طرزیِ بی بدل
بطرز دعا سالِ هندی علیم

بدینگونه هست این جهان را طریق
رقم کرد باد ابر حمت غریق
۱۹ بگری

برای کتبهٔ لوح مزار طرزی کوه علم

یا غفار یا واحد ۱۳۱۹ھ

آه طرزی زجهان رفت و کنون
بهر تاریخ علیم این مصرع

اندرین قبر دریغا خفته
تربتِ طرزی نامی گفته
۱۳۱۹ھ

قطعهٔ تاریخ وفات بابو علی محمد خان اهلکار دفتر انگریزی محکمهٔ رزیڈنسی جے پور خدایش بیامرزاد

جوان بمرده دریغا علی محمد خان
علیم زار رقم کرده سالِ رحلتِ او

غمش صد آه دل جانِ دوستان آزرد
علی محمد خان حیف عزیز دلها مرد
۱۳۲۹ھ

قطعهٔ تاریخ رحلت فرمائی نواب حاجی رضوان علی خانصاحب رضوان مراد آبادی که در نعت شریف بسیار سخن خوب می گفتند اللہ تعالیٰ ایشان را خلد برین بخشاد

از جهان رفته چو رضوان علی خان رضوان
بعلیم از پئے تاریخِ وفاتش دمِ فکر

در غمش اهل سخن زود بر فتند ز هوش
جای رضوان بارم باد ابدا گفت سروش
۱۳۲۹ھ

رباعی در خیر مقدم شاهنشاه جهان پناه ظل اللہ ملک معظم جارج پنجم قیصر ہند و شاہنشاہ انگلنڈ دام اقبالہ و سلطنتہ بتاریخ ہفتم دسمبر ۱۹۱۱ء واقع دہلی بتقریب جشن قیصری نوشتہ شد

دہلی از فرِ مقدمِ شاہنشاہ — شد مثل بہار و باغ از لطفِ الٰہ
شاہنشہِ ما جارج پنجم ماند — دائم بجہان بشوکت و شاہی وجاہ

قطعہ تاریخ در تہنیت و تبریک جشن قیصری تاجپوشی کہ شاہنشاہ ملک معظم جارج پنجم قیصر ہند و شاہنشاہ انگلنڈ دام اقبالہ و ملکہ بتاریخ دوازدہم ماہ دسمبر سنہ یکہزار و نہ صد و یازدہ عیسوی بدار الخلافتہ دہلی منعقد فرمودہ نوشتہ شدہ

زان جشن کہ کردہ قیصر ہند — دہلی شدہ است خلد مانند
احسنت بروجہان بگوید — شادم کہ چہ طرح جشن افگند
از دیدنِ او بکشورِ ہند — ہر خرد و کلان طرب گزیند
بینند اگر بدشت و میدان — ہر سو ہمہ لالہ زار یابند
زان وجہ کہ مالکِ رقاب است — پیشش بنہادہ سر سرانند
آن جاہ و جشم کہ دارد امروز — مثلش بجہان شہان ندارند
بر جارج پنجمین خدایا — کوہست شہنشہِ عدو بند
آن جشن مبارک و ہمیشہ — باد اخوش و خرم و تنومند
اقبال و حیاتِ او فزون باد — چندانکہ بحصر در نیارند
تاریخ علیم بہرِ آن جشن — گو جشن شہنشہِ خردمند ۱۹۱۱ء

این قصیده برگزیده در ستایش حضرت گردون رفعت شاهنشاه نجم سپاه ظل الله ملاک معظم جارج پنجم شاهنشاه انگلنڈ و قیصر هند دام اقباله و سلطنته و مشعر تهنیت انعقاد جشن قیصری تاجپوشی واقع دهلی بتاریخ دوازدهم ماه دسمبر سنه یکهزار و نهصد و یازده عیسوی در مجلسی که برائے ادائے تهنیت و تبریک جشن موصوف در داوری گاه رزیڈنسی جے پور باغ ماجی صاحبه بتاریخ مذکور منعقد شده بود خوانده و پیش کرده شده

زان جشنِ قیصری که بدهلی قرار یافت
هندوستان سعادت عز و وقار یافت

دهلی ز فرطِ زینت و آذین بی حساب
شهرت هزار گونه بشهر و دیار یافت

از گونه گونه خوبی آن جشنِ دلکشا
جمشید خویش را اجل و شرمسار یافت

گیهان خدیو جارج پنجم نموده است
آن جشن را که زینت از و روزگار یافت

شاهنشهے که قیصر هند است و هند ازین
بالد بخویشتن که چنان تاجدار یافت

شاهنشهے که از کرم مالکِ جهان
بر انگلیس و هند همه اقتدار یافت

شاهنشهے بزرگ کز افضالِ ایزدی
اقبال و بخت رائی خود بنده وار یافت

شاهنشهے که از لطفِ بے شمار او
هر دل فسرده تازگیِ نوبهار یافت

شاهنشهے که از سر بیم سیاستش
امروز جس پناه ز دستِ شرار یافت

شاهنشهے که هر سخن آرا بمدحتش
از طبعِ خویشتن سخنِ آبدار یافت

صد شکر کز لقائے همایونِ بادشاه
چشمِ براه جائزهٔ انتظار یافت

بر تلخِ خسروانی و بر تختِ شاهیش
وقتِ جلوس گوهرِ انجم نثار یافت

آئینِ بندہ پروری و داد گستری — مانا کہ در زمانہ بذاتش قرار یافت
از فر او فزون ہمہ جا گنج و دولت است — وز نام نامیش بجہان زر عیار یافت
ہر گاہ افگند نظر کیمیا اثر — در سنگریزہ ہا گہر شاہوار یافت
کاؤس با ہزار بزرگی چو بندگان — خود را بحضرتش ہمہ پُر اضطرار یافت
دارا بدر گہش ز ہجوم سران دہر — بس لابہ ہا نمود و یک گوشہ بار یافت
دارندہ بے گمان ہمہ سر ہنگ لشکرش — آن جرأتے کہ رستم و اسفندیار یافت
با صد ادب بیامد و اسباب سلطنت — اسکندر از شہنشہ ما مستعار یافت
ہر کس کہ راندہ از خرد رو شنش سخن — خورشید را بدامن شبہای تار یافت
ہر کہنگی بعہد سعیدش نوی گرفت — ہر بستگی گشادگے بے شمار یافت
ہر دشمنی کہ بود بدل دوستی گزید — ہر گرگ را غنم بے خود غمگسار یافت
ہر جا کہ باغ ہست شد ایمن ز ہرکان — ہر جا کہ بلبل است گل از نوک خار یافت
دوران ز دل برون بنمودہ سر جفا — تہدید عدل و داد چو از شہریار یافت
از حادثات پنجۂ شاہین و شاہباز — گنجشک در حمایت حفظش حصار یافت
در دور او نماندہ کسی را غم از کسے — ہر بادہ کش بجام مے بے خمار یافت
پاسش چنان بود کہ گر افتادہ خردے — ہنگام جستجو بہمان رہگذار یافت
در جود و بخشش است بدانسان کہ سائلے — گر یک زے وی بخواست ہماندم ہزار یافت
نتوان شمرد مملکتش قصہ مختصر — بر بحر و بر بفضل خدا اختیار یافت
جمعیت است حاصل ہندوستان چنانکہ — نتوان بغیر زلف بتان انتشار یافت
فرخ زمانہ الیست کز اقدام شہریار — اقلیم ہند منزلت و افتخار یافت

از یمن جشنِ سعد شهنشاه کامران — تا حشر مُلک هند چه خوشتر دگر یافت
نازم به بختِ با اثر خویشتن از انکه — نظمم زمدح شه شرفِ اعتبار یافت
زنهار مدح شاه نیاید بگفتنم — هر اُنچه گفته شُد بهمان انحصار یافت
در مدح نیست طول سخن دلپذیر خلق — تن میزنم کنون بُدعا اختصار یافت
دایم فزون بواد بهر لحظه در جهان — جاه و جلال شه که زپروردگار یافت
عُمرش دراز بادخُدایا مثال خضر — کامن و امان هند بدورش مدار یافت
وان جشن سعید بادمبارک بذات شه — از لُطفِ حق کزو همه دنیا قرار یافت
بلقیس عهد قیصره هم شادمان بواد — تا ماه و مهر نسبت لیل و نهار یافت

تاریخ جشن علیم سخن سنج اینچنین
دل جو چه جشن خسرو والا تبار یافت

قطعهٔ تاریخ تشریف آوردن ملکهٔ معظمهٔ میری قیصرهٔ هند دام اقبالها بتاریخ نوزدهم دسمبر سنه ۱۹۱۱ ع در جی پور

در وقتِ خجسته از قُدوم ملکه — جی پور شده همه عروس زیبا
تاریخ علیم اگر تو میخواهی جو — ز فرخی و مسرت و شادی ها

۱۹۱۱ ۳۲۱

نشر انجام این دیوان از علیم بی مایهٔ کج مج زبان ۱۳۲۹

یزدانِ سخن آفرین را سپاس لدارم که امروز خامه و شکسته بالِ مرا از سواد به بیاض آوردن این اوراق آسودگی دست داد و مشکلے که در اهتمام این کار خطیر داشتم آسان شد

سخنوران دیده ورو دریده وران بالغ نظر را ازین مائده لطف بے اندازه روزی باد
وگرسنهٔ طبعان تنگ ظرف حسد خورا امید بهرهٔ مرساد۔ درسال یکهزار و سه صد و بست
و شش ہجری قدسی پس از انجام کار تدوین مسودّات را در کتابت آوردن
میخواستم لیکن از ہرج مرج عدید و از اسباب کثیر مطلب من از قوه بفعل نرسید و مدتے
دست و قلم در ادای خدمت تعطّل گزید اکنون بیاری جناب باری آغاز کار پیش نهاد
بدان سان که می بایست حسن اتمام یافته و اشهب کلک که در فضای قرطاس
تگاپو میداشت آرام یافته۔ هان ای سخن گستران روشن روان هرگونهٔ سخن که برین اوراق
پیش شما نهاده ام نتیجهٔ کاوشهای فکر زاید از چهل سال من است که دران مدت
بمددگاری مبدأ فیّاض از دل بزبان میرسید و طبع دقّت پسند و معنی آفرین من آن
همه را در میزان حسن و خوبی بگران مایگی تمام می سنجید اگرچه از نیرنگی روزگار و از انقلاب
دهر دوار شعر و شاعری را روز بازار نیست و ابنای زمان را در هوای علوم جدید از
اکتساب عربی و فارسی سروکار نیست فاتا با این همه کسادفن بزم زمانه از سخن
و سخنوران تازی و فارسی دانان تهی نیست ؎ هنوز آن ابر رحمت درفشان
است ٭ خم و خمخانه با مهر و نشان است ٭ من ظلوم و جهول که از بد و شعور دلدادهٔ
این فن ام زین رو بر غم مخالفان سخن حامی سخنم۔ بنا میز د سخن است که از وی انسان را بر
حیوان شرف و امتیاز داده اند سخن است که از بسیاری فیضان او دریای فیض بروی
کائنات گشاده اند۔ سخن است که سویدای دل سخنوران است۔ سخن است که زیب
سراپای دلبران است۔ سخن است که دلبردگی الفاظ و معانیش سخن فهمان را دل از دست
می رباید۔ سخن است که رازهای نهان را پرده از رخ می گشاید۔ سخن است که مدار

مهر و وفا بر اوست سخن است که بنای جور و جفا از وست سخن است که از پستی به بلندی
میرساند سخن است که اثر زود تاثیرش باعجاز می ماند سخن بود که فردوسی را بپایگاه محمود
رسانید سخن بود که نظامی را ناظم کشور سخنوری گردانید سخن بود که ابوبکر بن سعد بن زنگی را
ممدوح سعدی نمود سخن بود که خسرو را شهنشاه اقلیم سخن گستری فرمود سخن بود که ظهوری از
عنایتش مظهر اعزاز و مباهات گردید سخن بود که از دست وی عرفی را بهرهٔ معروفی رسید
سخن بود که نظیری را در سخن سنجی بی نظیر جهان ساخت سخن بود که فیضی ابیایهٔ فیاضی نواخت
سخن بود که قدسی را بر تر از وی زر سنجید سخن بود که یحیی از وی حیات جاوید گزید - برین کار
ناهمای سخن که در بیان آمد اگر مخالفان سبک سر بژرف نگهی پی برند دانند که سخن را چه پایه
برگ و نوا از زبانی شده است که نکوهش کنندگان آسیبش نرسانند - هرگاه مبدء فیاض یار و
یاور سخن باشد نصیب دشمنان سخن اندوه و محن باشد و ازینجاست که من هم از مخالفان سخن
نمی ترسم و از خدائی دو جهان تمنا دارم که مرا بزندگی من هم از طبع و نشر این صحیفه جمعیتی بخشد
تا خوف و رجائی این امر که بعد من در حق این گنج سخن چه شود از دل من بدر رود - اگر
بزرگان آئینه درون و احباب دلانش بدیدن این نامه لب بتحسین کشایند موجب منت پذیری
و باعث افتخار من است و اگر حسودان حسد پیشه هدف خدنگ ذم و نکوهش نمایند
مرا ازان شکوه و عار نیست همانا شعار بزرگان و احباب همه نیکی باشد و شیوهٔ حسودان
دل آزاری و بدی - هر چند در عالم اسباب هر کسی بعد مردن خود یادگاری گذارد و حیله که
بقای نام را در خور باشد بکار آرد فاما از انمه هر چه پسندیده و گزین باشد سخن است من هم که در گروه
سخنوران منزلتی ندارم و خود را ابهیچ می شمارم این گفتارهای پریشان را می گذارم ✦ لمراقم

نه زر بماند علیما ز من نه گنج گهر	سخن گذاشته ام زیر چرخ زنگاری

مگر حسرت ها میخورم که نظم و اشعار را که ثمرهٔ او جز تحسین و یا نکوهش هیچ نباشد موجب یادگار و بقای نام خویش پنداشتم و عمر گرامی را وقف نظم آرائی و قافیه پیمائی داشتم - کاشکے اگر حیات مستعار را صرف یاد الٰہی ساختمی خوش بودی و اگر خویش را برضای خالق فنا کردمی بقای جاودانی یافتمی **لراقم**

شعارم ماند خواب و غفلت و نوشیدن و خوردن | براین احوال خود هے میزنم چاک گریبانی

با این همه حسرت ها که بر شمردم اندوهم نمی باشد چرا که در اشعار و نظم خود بیشتر باحمد و مناجات و مناقب هم سروکار داشته ام و امیدی دارم که هنگام رحلت لطف الٰہی و بعد مردن شفاعت حضرت رسالت پناهی نصیب من خواهد بود و آمرزگار حقیقی گناهان مرا خواهد بخشود **لراقم**

تسلی میدهم خود را بلطف احمد مرسل | که گردد روز محشر کار دشوار من آسانی
خداوندا پس از مردن برحمت های بسیارت | ز گوهرهای غفران پر نمایم جیب و دامانی

و احیاناً جائیکه از خامه اشعار تمدیح و تهنیت ترا دیده اند آنها را محض بذوق طبع و اقتضای وقت باید دانست نه حاشا بامید اخذ زر و حصول صله اینگونه نبوده باشد منت خدائے را که تا امروز حاجت خود را پیش اغنیای جهان نبرده ام و نان از دست مزدوری خویش باطمینان تمام خورده ام **لراقم**

در فاقه حاجتم نفتاده به پیش کس | تا بوده ام بیاری همت گدای خویش

رباعیکه مشعر تاریخ اتمام این دفتر از است می نگارم و قلم و کاغذ را از دست میگذارم

رباعی

صد شکر که این کتاب انجام گزید | از فکر دل علیم آرام گزید
پیر خرد من از دهم بار نگین نظم | اعداد برائے سال اتمام گزید

۱۳۲۹

تقریظ منظوم از احقر البریہ علیم نادان کہ مصنف این دیوان است مشتمل بر تواریخ طبع

شکر کاین نامۂ سرور فزا — طبع اکنون شدہ بلطف خدا
نام ایزد چہ نامۂ نامی ست — کہ پسند نظامی و جامی ست
نام ایزد چہ نظم رنگین است — کہ بسی دلکش و خوش آئین است
نام ایزد چہ مایۂ خوش سخن است — کہ فرح بخش و دافع محن است
نام ایزد چہ خوان یغما ہست — کہ صلا بر زمانہ از ما ہست
باعثِ شادمانیٔ دلہا — رونق دہر و زیب محفل ہا
بہر سرہاست شور و سودائے — از پئے گوشہاست غوغائے
مونسِ شاعران خوش گفتار — ہمدم ناظمانِ سحر شعار
رازدار و جلیس خلوت ہا — غمگسار و انیس جلوت ہا
گلِ گلزار خوش بیانے ہا — ابر لفظ و یم معانے ہا
فہم و ادراک و دانش آموزد — در شبِ تار شمع افروزد
بزم احباب گرم مے سازد — ہر دلِ سنگ نرم مے سازد
درد و بیماریٔ و دوائی ہست — کام و مطلوب و مدعائی ہست
رنگ افروز انجمن باشد — رشک افزائے ہر چمن باشد
گلۂ خوئے مہوشان باشد — قصۂ حال غم کشان باشد
طبع مغموم را کند شادان — دلِ ویران کُند آبادان
پئے درہائے بستہ مفتاح است — راح روح و روح را راح است

ادب آموز رند و زاهد هست | رهبر عاشقان و شاهد هست
خم و خمخانه ایست پر باده | بهر یاران همیشه بکشاده
میدهد از وصال و هجر خبر | میزند آتشی بجر و بحر
مرهم و زخم سینه ریشان ست | فخر و ناز نیاز کیشان است
قدح و ساقی ست و مطرب هم | تار و مضراب و زیر دارد و بم
نجد و مجنون و محمل و لیلا ست | ویس و رامین و وامق و عذرا ست
مهر تابندهٔ ایست نور فشان | یا بود ماه یکشبه تابان
نو بهاریست تازه و خرم | کز خزان هیچکے ندارد غم
هادیٔ منزل یقین باشد | شادیٔ هر دل حزین باشد
دلربا تر چو شاهدان طراز | خوشنما تر مثال عشوه و ناز
کارفرمای ملک ناز و نیاز | صدر قصر حقیقت است و مجاز
آبروی فسون و نیرنگ ست | روکش صد هزار ارتنگ ست
وسمهٔ ابروان خوبان است | سرمهٔ چشم های فتان است
کارگاهے است بمثال و عجب | که ربابد ز غم رسیده تعب
بسکه در هند از زمان دراز | بسوے پارسی نماند نیاز
یا توان گفت اندرین کشور | پارسی را نبود هیچ اثر
اکنون زین نامه پیش هر دانا | تازه شد رسم پارسی مانا
پارسی را هر انکه میداند | هر گه این نغز نامه را خواند
نیک داند که اندرین نامه | بچها سحر ساخته خامه

غالب و حسرتی و صهبائی — در سخن داشتند یکتائی
مومن نغز گوی و آزرده — گوئی خوش گوئی از جهان برده
دهلی شیراز و ساوه زایشان بود — هند ازان ها چو ملک ایران بود
آن همه اوستاد فن بودند — خسرو کشور سخن بودند
کاش ایشان چو زنده بودندی — بعلیم آفرین نمودندی
یارب از رحمتِ تو دایم باد — روح ایشان بخلد خرّم و شاد
گرچه خود را ز هند میدانم — زین سخن لیک رشک ایرانم
بوکه ایرانیان کنند قبول — هدیهٔ از من ظلوم و جهول
بپذیرید اے سخن سنجان — پوزشی از علیم هیچمدان
که اگر این نگارش زیبا — آید هرگاه در نگاه شما
زان خطائی که در سخن یابید — مورد طعنه ها مرا نکنید
عفو سازید هر خطائے مرا — واگذارید جرم هائے مرا
تا مه و مهر و چرخ باقی هست — تا شراب و کباب و ساقی هست
تا عمل راست نسبتی با علم — تا دهد نفع هر کسے را علم
تا جهان و جهانیان مانند — تا حروف و کتاب را خوانند
نام این نامه در جهان بادا — زین کران تا بآن کران بادا
از عنایاتِ ایزد بیچون — بادا از دست منتحل مامون
اندرین عالم فنا آگین — من نمانم ز من بماند این
بهر تاریخ طبع این نامه — این چنین زد سخن بمن خامه

کہ بہجری نویس بے تکرار	ادب آموز مخزن اشعار
علیموی سال بے تفکر من	شد عدیم البدل ریاض سخن
پئے فصلی چو عزم من بشفقت	چرخ نظم علیم افصح گفت
شدہ تاریخ ہند جلوہ نمای	سخن دلپذیر روح افزای
تن زدم از پئے مقال و کلام	باجباز من رہی باد سلام

تقاریظ و تواریخ طبع این دیوان از علمای علام و اصدقای کرام

از رشحات کلک بدیع سلک جناب مولوی محمد عبید اللہ صاحب فرحتی عباسی سب رجسٹرار نگینہ ضلع بجنور کہ از مشاہیر شہر امروہہ و شفیق و صدیق علیم ہستند سلمہ اللہ تعالیٰ تقریظ العربیہ فی النظم

مَنْ عَلِیْمُ الدِّیْنِ فِیْ حِزْبِ الْاَنَامْ	مُسْتَجَابًا فِی الْمَعَانِیْ وَالْکَلَامْ
مَا نَظَرْنَا بِاللِّسَانِ الْاَعْجَمِیْ	ذَا فَصِیْحُ الْقَوْلِ فِیْ ہٰذَا الْمَقَامْ
فِی الْبَدِیْہَا نَاظِمُ الشِّعْرِ الْعَجَمْ	نَظْمُہٗ مُسْتَحْسَنًا مَا لَا کَلَامْ
اِنْشِرَاحُ الْقَلْبِ فِیْ تَضْمِیْنِہٖ	طَبْعُنَا مَحْظُوْظَۃٌ بِالْاِبْتِسَامْ
ذَالِکَ السَّیْفُ اللِّسَانَا فِی الْمَثَلْ	کَاسِرُ الْاَرْوَاحِ الْاَعْدَا کَالْحُسَامْ
لَیِّنًا بِالْقَوْلِ حَتّٰی تَنْظُرُوْا	لِلْجَرَاحَاتِ الْاَحِبَّا الْتِیَامْ
مَا رَاَیْنَا غَافِلًا کَالْفَرْحَتِیْ	قَاطِعُ اللَّیْلَا نَہَارًا فِی الْمَقَامْ

اشعار تقریظ فارسیہ معہ تاریخ

مشفقی قاضی علیم الدین بنام	کردہ نظم فارسی را التزام
در زبانِ اہلِ ایران مثلِ او	کمترے دیدم کہ باشد خوش کلام

بے تصنّع ناظم الشعرا بعجم — نظم او خوب ست فی مالا کلام
شعر او بخشد نشاطے قلب را — می کند اندوہگین را شادکام
گو بود محمود ابنائے زمان — با رفیقان دارد اخلاصی تمام
خوش قلم خوش فہم خوش اطوار ہست — نیک ارادہ نیک سیرت نیکنام
ہمخیال و ہمدم و ہمدرد من — یادگارے از مجّان عظام
در وفا صادق دم و ثابت قدم — در ادا خوش خلق با خاص و عوام
سیزدہ صد سی ز ہجرت بود سال — گشت دیوانش چو مطبوع الانام

۱۳۳۰ھ

فرحتی بہر دو فور عمر و ے
بر زبان دارد دعای مستدام

قطعہ تاریخ طبع این دیوان از نتیجۂ طبع سخنور یکتا جناب منشی ریاض الدین صاحب فدا اکبر آبادی میر منشی محکمۂ رزیڈنسی جے پور شاگرد رشید منشی غلام محمد خانصاحب مرحوم ہا اکبر آبادی

این کتاب لاجواب آمد بہ طبع — از عنایاتِ خداے لم یزل
مصرعۂ تاریخ بنوشتہ فدا — دلنواز و بے نظیر و بے بدل

۱۳۳۰ھ

ایضاً در عیسوی

علیم سخن گو چہ دیوان نوشت — کہ مستغنی آمد ز توصیفِ من
فدا در مسیحی بگو سال طبع — ببین لجۂ بحر فیض سخن

۱۹۱۲ء

قطعات و فقرات مشتمل بر تواریخ چاپ این دیوان از نتایج ذہن رسا و طبع آسمان پیما جناب مولوی سید سراج الدین احمد صاحب سراج کنتوری نائب فوجدار راج سوائی جے پور دام عمرہٗ

فقرہ تاریخیہ مشتمل بر الفاظ قدسیہ قرآنیہ

الا وانہ فوق کل ذی علیم علیم

۱۳ ۳۰

فقرہ دیگر متضمن بہ سنین عیسوی

اوج کمال نظم علیم ۱۲۱۹ رونق طور کلیم

قطعہ تاریخ

جناب علیم آن سخن سنج یکتا — کہ مثلش نباشد کسی اندرین فن
رقم کردہ در پارسی طرفہ دیوان — کہ اہل زبان پیش او گشتہ الکن
ز تابندہ الفاظ و روشن معانی — بود ناظران را گہر ہا بہ دامن
زبان در عذوبت بیان در لطافت — مِنَ الدُّرِّ اَحلیٰ مِنَ الدُّرِّ اَزیَن
علیم ار کلیم ست طور ست دیوان — بہر صفحہ بین جلوہ دشت ایمن
کمال مصنف بہ دیوان اوست — مِنَ الشَّمسِ اَظہَر مِنَ الاَمسِ اَبیَن
سراج از پئے سال طبعش نوشتم — کلام فصیح و بلیغ ست و احسن

۱۲ ۶۱۹

ایضاً در وزن رباعی از حروف منقوطہ

دیوان علیم کس فروغ سخن ست — لفظش چو ہلال و معنیش بدر بأوج
شد طبع وزمعجم شمردم سالش — دریاے بلاغت و فصاحت زد موج
۱۹۱۲ء

قطعہ تاریخ طبع طبعزاد سخنور نغز بیان جناب پنڈت بیجوناتھ صاحب چک متخلص کیف پنشنر ڈپٹی کلکٹر وسابق منصرم ٹھکانہ کھیتڑی علاقہ راج جی پور راجپوتانہ الحال مقیم لکھنؤ

شاعر خوش بیان علیم اکنون — کرد دیوان فارسی ترتیب
ہم ز الطاف قادر مطلق — طبع شد جذّا بطرز عجیب
فکر تاریخ عیسوی چون شد — گفت با کیف زود عقل ادیب

کہ سخن فکر واز پے تاریخ
زود فرما ۔ ۔ ۔

مقبول عام باشد دیوان پر فصاحت | زو یادگار ماند در بزم نکته سنجان

قطعۂ تاریخ طبع دیوان نگاشتۂ قلم جواہر رقم جناب مولوی سید جعفر علی صاحب زاہد متوطن نگینہ ضلع بجنور

طبع این نظم خوب و روح فزا | دل و جان را سرور افزودہ
پئے تاریخ طبع این زاہد | سخن خوب واہ فرمودہ

۱۳۳۰ھ

قطعۂ تاریخ طبع موزون کردۂ شفیق و کرم گستر لالہ مہاراج سہائے صاحب اظہار نویس پنچایت محکمۂ رزیڈنسی جے پور

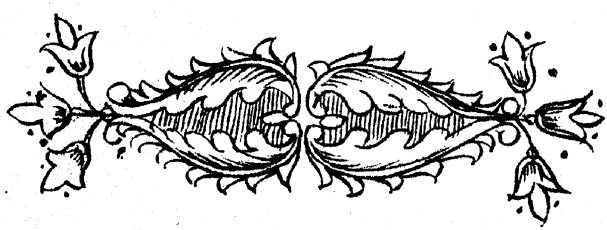
شکرِ خدای پاک کہ در ساعتِ سعید | تزئین طبع یافتہ این دفترِ سخن
از حرف و لفظ کلکِ علیم سخن طراز | بر ہر ورق فشاندہ چہا گوہرِ سخن
مانند مہر و ماہ ز انوارِ طبعِ اُو | بر چرخ نظم تافتہ خوش نیّرِ سخن
تاریخ ہجری از پئے طبعِ کتاب کلک | بنوشت دل پسند بسیار ہر سخن

۱۳۳۰

ہنگام فکر طبع سخندان بعیسوی | تاریخ طبع گفت بدان مظہرِ سخن

۱۹۱۲ء

ختم شد

۵۱۵۶۱۹۸۹
۳-۷

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائیگا۔

کتب خانہ

جامعہ عثمانیہ

۱۔ اراکین مجلس امتحان کو کتب خانہ سے کتابیں جاری کرنے کا انتظام

۲۔ اساتذہ جامعہ عثمانیہ کو کتب خانہ سے کتابیں جاری کرنے کا انتظام

۳۔ طلبا کو کتابیں جاری کرنے کا انتظام

۴۔ طلبا کو کتابیں جاری کرنے کا انتظام

۵۔ ایک کتاب کی متعدد نقلیں

۶۔ مخطوطات کی کتابیں

۷۔ کتاب کا لانا لازم ہے

۸۔ کتابوں کے کھونے کا تاوان

۹۔ کتابوں کے کھونے کا تاوان

۱۰۔ کتابوں کے کھونے کا تاوان

۱۱۔ کتابوں کے کھونے کا تاوان